

A.P. Cehov

Insula Sahalin

BIBLIOTECA POLIROM

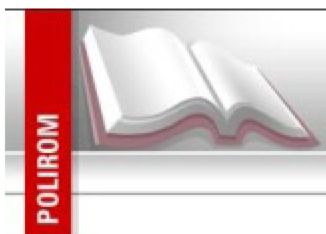
A.P. Cehov

Insula Sahalin

Însemnări de călătorie

Traducere din limba rusă
de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

POLIROM
2017

A.P. Cehov, *Ostrov Sakhalín*

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-6722-2
ISBN PDF: 978-973-46-6723-9
ISBN print: 978-973-46-6576-1

Coperta: Radu Răileanu
Foto copertă: © ITAR-TASS Photo Agency/Alamy Stock Photo

Lucrare apărută cu acordul COPYRO – Societate de Gestiune Colectivă a Drepturilor de Autor

ANTON PAVLOVICI CEHOV, una dintre figurile marcante ale literaturii ruse a secolului al XIX-lea, s-a născut la 17/29 ianuarie 1860, în oraşul Taganrog. Între anii 1867 şi 1879 face studii primare şi secundare în oraşul natal, manifestînd o puternică pasiune pentru teatru şi scris. În 1879, cu o bursă primită din partea primăriei oraşului Taganrog, se înscrie la Facultatea de Medicină a Universităţii din Moscova, pe care o absolvă în 1884. Între timp, pentru a-şi ajuta familia, care întîmpină mari dificultăţi financiare după falimentul afacerii tatălui, începe colaborarea cu cîteva reviste umoristice, unde publică schiţe, povestiri, anunţuri, reclame şi parodii. În 1884 îi apare prima carte, *Basmele Melpomenei*, ce reuneşte un număr de şase povestiri. Urmează *În amurg* (1887) şi prima sa piesă de teatru, drama *Ivanov*, reprezentată în premieră pe 5 octombrie 1887, la Moscova. În 1889, la Sankt-Petersburg, apare volumul *Copiii. Povestiri de Anton Cehov*. În 1896 are loc premiera piesei *Pescăruşul*, urmată de *Unchiul Vanea* (jucată pentru prima dată în 1899), *Trei surori* (cu premiera pe 31 ianuarie 1901) şi *Livada de vişini* (reprezentată în premieră pe 17 ianuarie 1904). Încă din timpul vieţii i se tipăreşte ediţia de *Opere*, apărută în zece volume, între anii 1899 şi 1902. Grav bolnav de tuberculoză, se stinge în staţiunea Badenweiler din Germania, pe 2 iulie 1904, la vîrsta de patruzeci şi patru de ani.

I

Oraşul Nikolaevsk pe Amur. Vaporul Baikal. Capul Pronghe şi intrarea în Liman. Sahalinul – peninsula. La Pérouse, Broughton, Kruzenştern şi Nevelskoi. Cercetătorii japonezi. Capul Djaore. Malul tătăresc. De-Castries.

În ziua de 5 iulie 1890 am sosit cu vaporul la Nikolaevsk, unul din cele mai îndepărtate oraşe din răsăritul patriei noastre. Aici albia Amurului este foarte lată – pînă la mare n-au mai rămas decît douăzeci şi şapte de verste. Natura e măreaţă, nespus de pitorească, dar amintirile despre trecutul acestui ţinut, povestirile tovarăşilor de drum despre asprimea iernilor şi despre moravurile nu mai puţin aspre care domnesc pe aici, apoi apropierea ocnelor şi însuşi aspectul acestui oraş părăsit, stînd gata să moară, îţi taie orice dorinţă de a admira peisajul.

Nikolaevskul a fost întemeiat recent, în anul 1850, de către binecunoscutul Ghenadi Nevelskoi şi s-ar putea spune că numele întemeietorului constituie singurul punct luminos în istoria acestui oraş. În deceniul al şaselea şi al şaptelea, cînd, fără a se cruţa puterile soldaţilor, ale deţinuţilor şi coloniştilor, în valea Amurului se introducea civilizaţia, la Nikolaevsk, reşedinţa conducătorilor ţinutului, poposeau mulţi aventurieri, ruşi şi străini, şi se stabileau colonişti, atraşi de belşugul nemaivăzut de peşte şi vînat. Poate că în epoca aceea, oraşul n-a fost străin nici de preocupări mai înalte – se citează cazul unui savant care fiind în trecere prin localitate a găsit cu cale să ţină o conferinţă la clubul oraşului. Acum, însă, majoritatea caselor sînt părăsite de stăpînii lor; pe jumătate dărîmate,

privesc din orbitele negre ale ferestrelor fără geamuri şi cercevele, ca nişte ochi de mort. Locuitorii îşi duc zilele într-o lungă somnolenţă, într-un lanţ de beţii, răbdînd de foame, trăind din ce dă Dumnezeu. Ei aprovizionează cu peşte insula Sahalin, fură nisip aurifer din zăcăminte, îi exploatează pe băştinaşi şi vînd coarne de cerb chinejilor care fabrică din ele pastile afrodiziace. Pe drumul de la Habarovka pînă la Nikolaevsk am întîlnit mulţi contrabandişti, pe aici ei nici nu-şi ascund meseria. Unul din aceştia, arătîndu-mi o pereche de coarne de cerb şi un săculeţ cu aur, mi-a spus cu mîndrie: „Şi taică-meu a fost contrabandist!“. Exploatarea popoarelor neruse, afară de procedeul obişnuit care consta în a îmbăta victima şi a o păcăli, căpăta cîteodată forme mai originale. Bunăoară, un negustor din Nikolaevsk, Ivanov, azi răposat, pleca în fiecare vară în insula Sahalin şi strîngea acolo biruri de la ghiliaci; pe cei răi platnici îi bătea, ba uneori îi şi spînzura.

Hotel nu există în oraş. Mi s-a îngăduit să mă odihnesc după-amiază la clubul orăşenesc într-o sală cu tavanul jos, pasămite, aici se dau baluri iarna; la întrebarea mea, unde aş putea să-mi petrec noaptea, mi s-a răspuns doar cu ridicări din umeri. Vrînd, nevrînd, am fost nevoit să rămîn două nopţi pe vapor. Însă cînd vaporul a plecat înapoi spre Habarovka, m-am pomenit fără adăpost, într-o situaţie de plîns; încotro s-o apuc? Bagajul îmi stătea pe chei, iar eu mă vînzoleam de colo pînă colo pe ţărm, neştiind ce să fac, unde să mă aciuez.

Chiar în faţa oraşului, la o depărtare de două, trei verste, era ancorat vaporul Baikal, cu care trebuia să plec pînă la strîmtoarea Tătară, dar, cu toate că pe catarg fîlfîia steagul de plecare, am aflat că vaporul nu va porni în larg decît peste patru, cinci zile. Să mă duc pe Baikal? Nu mă trăgea inima. Dacă-mi vor spune că vin prea devreme şi n-au să mă primească? Spre amiază, vîntul a început să bată cu putere. Apele Amurului s-au

întunecat şi s-au învolburat ca valurile mării. M-a cuprins tristeţea. M-am dus la club, prelungindu-mi prînzul peste obicei şi ascultînd cum la masa vecină se discuta despre zăcăminte de aur, coarne de cerb, despre un scamator venit la Nikolaevsk, despre un japonez care-ţi scoate dinţii apucîndu-i, uite-aşa, cu degetele în loc de cleşte… Dacă stai să asculţi cu atenţie, Doamne, cît de diferită îţi pare viaţa de aici, de cea din Rusia! Începînd cu batogul din keta[1], care se serveşte la votcă, şi terminînd cu discuţiile, simţi mereu acel ceva, specific nerusesc. Tot timpul cît am navigat pe Amur, m-a copleşit senzaţia că nu mă aflu în Rusia, ci undeva în Patagonia sau Texas. Fără să mai vorbesc de peisajul original, cu totul deosebit, am avut mereu impresia că felul de viaţă din Rusia este cu desăvîrşire necunoscut celor de pe-aici, că Puşkin şi Gogol n-ar putea fi înţeleşi şi prin urmare sînt inutili acestor oameni, că istoria noastră este plictisitoare pentru ei, iar noi, cei ce venim din Rusia, le părem cu totul străini. În ceea ce priveşte politica şi religia, am observat o totală nepăsare. Preoţii pe care i-am cunoscut în ţinutul Amurului mîncau în timpul postului carne, iar despre unul din ei, care umbla în anteriu de mătase albă, mi s-a povestit că se îndeletniceşte cu furtul de nisip aurifer, concurînd astfel pe fiii săi spirituali. Dacă vreţi să-i faceţi pe locuitorii de pe Amur să caşte plictisiţi, vorbiţi-le de politică, de forma de guvernămînt din Rusia sau de arta rusească. Şi morala este privită aici cu totul altfel ca la noi. Cavalerismul faţă de femeie este ridicat la înălţimea unui cult, dar în acelaşi timp nu se consideră înjositor să-ţi cedezi soţia unui prieten, în schimbul unei sume de bani; apoi, dacă pe de o parte lipseşte cu desăvîrşire convenţionalismul – cu deportaţii relaţiile se înnoadă de la egal la egal – pe de altă parte nu-i un păcat să împuşti în pădure, ca pe un cîine, un chinez vagabond, nici chiar să vînezi pe ascuns un ocnaş evadat.

Dar să mă întorc la ale mele. Negăsind alt adăpost, spre seară, am hotărît să mă duc totuşi pe Baikal. Am dat însă de un alt ghinion: între timp valurile se dezlănţuiseră năvalnice şi barcagiii ghiliaci nu voiau să mă ducă, oricît le-aş fi oferit ca plată. Iarăşi rătăceam pe ţărm şi nu ştiam ce să fac. Soarele a început să scapete spre asfinţit şi valurile Amurului să se întunece. Pe amîndouă ţărmurile urlau îngrozitor cîinii. Şi de ce am venit aici? mă întrebam cu ciudă şi călătoria mea îmi părea o faptă nesocotită. Mă sîcîia şi gîndul că mă apropii de regiunea ocnelor, că peste cîteva zile voi debarca pe coasta Sahalinului şi cum n-am adus nici o scrisoare de recomandare, aş putea fi poftit să plec înapoi; gîndul acesta stăruia şi începea să mă neliniştească. În cele din urmă, doi barcagii au consimţit să mă ducă pînă la vapor în schimbul unei ruble şi astfel, cu barca lor făcută din trei scînduri, am ajuns cu bine pe Baikal.

Baikalul este un vapor comercial de tip maritim, de mărime mijlocie; în comparaţie cu navele obişnuite pe Baikal şi Amur, mi s-a părut un vas bun. Străbate fluviul pe ruta Nikolaevsk, Vladivostok şi porturile japoneze; transportă poştă, soldaţi şi ocnaşi, pasageri şi diferite încărcături, mai ales oficiale; potrivit contractului încheiat cu autorităţile, care-i varsă pentru aceasta o sumă frumuşică de bani, vaporul are obligaţia cîtorva curse pe vară pînă la insula Sahalin: la posturile Alexandrovsk şi Korsakovsk; tariful este foarte ridicat, cred că un altul asemănător nu găseşti pe tot globul. A îmbina colonizarea, care necesită în primul rînd mijloace uşoare şi ieftine de transport, cu acest tarif exagerat, îmi pare cu totul de neînţeles. Cabina-salon şi celelalte cabine de pe Baikal sînt mici, dar curate, amenajate în stil pur european – există chiar şi un pian. Personalul de serviciu e format din chinezi, cu cozi lungi, cărora aici li se spune ca la englezi – boy. Bucătarul este şi el chinez, dar găteşte numai mîncăruri ruseşti, toate însă grozav de piperate din cauza excesului de curry şi mirosind puternic a coriandru.

Citisem atîtea despre furtunile şi gheţarii din strîmtoarea Tătară, încît mă aşteptam să găsesc pe Baikal vînători de balene, oameni cu glasuri dogite şi care scuipă la fiecare vorbă tutun de mestecat. Am întîlnit însă altfel de oameni, cuviincioşi şi culţi. Căpitanul vasului, domnul L., originar din ţinuturi apusene, navighează în mările nordului de peste treizeci de ani; le-a străbătut în lung şi-n lat. A văzut multe lucruri interesante, cunoaşte multe şi se pricepe să povestească. După ce şi-a petrecut jumătate din viaţă navigînd pe lîngă Kamceatka şi insulele Kurile, ar fi poate mai îndreptăţit decît Othello să spună ceva despre „*pustietăţile aride, despre prăpăstiile fără fund şi stîncile neurcate de nimeni*“. Am aflat de la el multe date de care m-am folosit în aceste însemnări. Avea trei ajutoare: domnul B., nepotul celebrului astronom B. şi doi suedezi, Ivan Martinîci şi Ivan Veniaminîci, oameni de ispravă şi foarte plăcuţi.

La 8 iulie, înainte de prînz, Baikalul a ridicat ancora. Cu noi călătoreau vreo trei sute de soldaţi, puşi sub comanda unui ofiţer, şi cîţiva condamnaţi la ocnă. Unul din aceştia era însoţit de o fetiţă de cinci ani, fiica sa, care în clipa cînd el urcase pe pasarelă i s-a atîrnat de lanţurile de la picioare. Mai atrăgea atenţia şi o condamnată pe care o urmase de bunăvoie soţul ei.[2]

Afară de mine şi de ofiţeri, se mai urcaseră pe vapor cîţiva pasageri, bărbaţi şi femei; printre acestea era şi o baroană. Cititorul nu trebuie să se mire de abundenţa de oameni culţi în aceste pustietăţi. Faţă de numărul redus al populaţiei, în ţinutul Amurului şi în Primorie, procentul intelectualilor este destul de mare, mai mare decît în orice altă gubernie din Rusia. Într-un oraş de pe Amur, numai generali militari şi civili am numărat şaisprezece. Acum vor fi fiind poate şi mai mulţi.

Ziua se scurgea liniştită şi senină. Pe punte era cald, în cabină zăpuşeală; temperatura apei +18°. O asemenea vreme s-ar fi potrivit şi pentru Marea Neagră. Pe malul drept ardea o pădure: masa compactă de

verdeaţă arunca din sînul ei vîlvătăi de flăcări purpurii. Norii de fum se contopeau într-o fîşie neagră, nemişcată, suspendată deasupra pădurii. Focul se lăţea mereu dar în jur era linişte şi pace, nimănui nu-i păsa că pădurile pier. Aici pare-se, bogăţia verde nu aparţine decît lui Dumnezeu.

Spre seară, pe la ora şase, am ajuns la capul Pronghe. Aici se termină Asia şi dacă de-a curmezişul s-ar afla insula Sahalin, s-ar putea spune că în acest punct Amurul se varsă în Oceanul Pacific. În faţa ochilor se întinde Limanul, în zare abia se conturează o fîşie ceţoasă – e insula ocnaşilor, iar la stînga, pierzîndu-se în propriile sale meandre, malul dispare în pîcla nordului îndepărtat. S-ar părea că ai ajuns la capătul pămîntului, că mai departe nu mai ai unde să te duci. O înfiorare îţi cuprinde sufletul, înfiorarea resimţită de Ulise cînd colinda pe mări străine şi presimţea nelămurit întîlniri cu făpturi neobişnuite. Şi ca o adeverire, iată că din dreapta, de la cotul Limanului, unde pe ţărm stă pitulat un sat de ghiliaci, vedem venind în goană spre noi, în două bărci, nişte mogîldeţe ciudate, ţipînd într-o limbă necunoscută şi fluturînd ceva în aer. Era greu de ghicit ce anume arătau, dar cînd s-au apropiat mai mult, ne-am dat seama că ţin în mîini nişte păsări cenuşii.

— Vor să ne vîndă gîşte împuşcate, lămuri cineva.

Cotim spre dreapta. În tot lungul ţărmului s-au aşezat geamanduri care arată locul bancurilor de nisip. Căpitanul nu mai coboară de pe puntea de sus şi mecanicul nu mai iese din sala de maşini. Baikalul înaintează din ce în ce mai încet, de parcă şi-ar pipăi drumul. Este nevoie de multă băgare de seamă, altfel uşor am putea nimeri pe un banc de nisip. Vasul are un pescaj de douăsprezece picioare şi jumătate, pe alocuri însă e nevoit să se lase la o adîncime de paisprezece picioare şi, o dată, s-a auzit chiar cum a atins cu chila nisipul. Numeroasele bancuri mici, precum şi tabloul specific ce-l prezintă malul tătăresc şi cel al Sahalinului au constituit motivul de

căpetenie pentru care multă vreme, în Europa, s-a crezut că această insulă e o peninsulă. În luna iunie 1787, cunoscutul explorator francez, contele La Pérouse, a debarcat pe malul apusean al Sahalinului, la latitudinea de 48°, şi a stat de vorbă cu băştinaşii. Din descrierile sale rezultă că a găsit aici nu numai populaţia aino, băştinaşii, dar şi ghiliaci veniţi pentru treburi negustoreşti; aceştia cunoşteau bine şi malul tătăresc şi pe al Sahalinului. Desenînd pe nisip, ghiliacii i-au explicat că pămîntul pe care se aflau este o insulă despărţită de jur împrejur de continent şi de Jesso (Japonia).[3] Navigînd mai departe spre nord, de-a lungul coastei apusene, La Pérouse a încercat să găsească ieşirea din Marea de Nord a Japoniei spre Marea Ohotsk, putînd scurta astfel cu mult drumul spre Kamceatka. Dar cu cît înainta spre nord, adîncimea apei scădea. La fiecare milă scădea cu un stînjen. La Pérouse a înaintat spre nord atît cît i-a îngăduit pescajul corabiei; ajungînd la adîncimea de nouă stînjeni s-a oprit. Ridicarea treptată, uniformă, a fundului marin şi faptul că lipsea aproape cu totul curentul, l-au făcut să creadă că se află într-un golf şi că Sahalinul era legat de continent printr-un istm. La De-Castries a stat de vorbă încă o dată cu ghiliaci. Cînd a desenat pe hîrtie o insulă despărţită de continent, unul din ei i-a luat creionul din mînă şi trăgînd o linie de unire, a lămurit că acolo ei sînt nevoiţi cîteodată să-şi transporte luntrile şi că pe acel loc creşte chiar iarbă. Aşa a înţeles La Pérouse, ceea ce i-a întărit şi mai mult convingerea că Sahalinul este o peninsulă.[4]

Peste nouă ani, în strîmtoarea Tătară s-a oprit navigatorul englez W. Broughton. Corabia lui nu era mare, iar pescajul fiindu-i de numai nouă picioare, a reuşit să înainteze ceva mai departe decît La Pérouse. Oprindu-se la o adîncime de doi stînjeni, Broughton şi-a trimis secundul spre nord să facă măsurători; acesta a găsit în drum bancuri de nisip alternînd cu locuri adînci, care însă deveneau din ce în ce mai puţin adînci, ridicîndu-se cînd

spre malurile Sahalinului, cînd spre ţărmul opus, nisipos şi înclinat, ceea ce crea pînă la urmă impresia că ambele laturi se unesc; părea că golful se termină aici şi mai departe nu mai poate fi nici o trecere; astfel, şi Broughton a ajuns la aceeaşi concluzie ca şi La Pérouse.

Celebrul nostru Kruzenştern, care a explorat coastele insulei în anul 1805, a comis aceeaşi greşeală. Plecînd spre Sahalin, el s-a folosit de harta întocmită de La Pérouse, care-l asigura că e vorba de o peninsulă. Înaintînd de-a lungul coastei răsăritene, a ocolit capul de Nord al Sahalinului, a intrat în trecătoare ţinînd drumul dinspre nord spre sud şi era foarte aproape de rezolvarea enigmei, cînd micşorarea treptată a adîncimii apei pînă la trei stînjeni şi jumătate, greutatea ei specifică şi mai ales ideea lui preconcepută l-au făcut să se oprească şi să recunoască existenţa unui istm, pe care de fapt nu-l văzuse. Totuşi, viermele îndoielii îl rodea. „S-ar putea crede, scrie el, că într-o epocă foarte apropiată Sahalinul a fost o insulă." Kruzenştern s-a întors astfel din călătorie neliniştit, plin de îndoieli, de aceea, cînd a dat pentru prima oară în China de însemnările lui Broughton, „s-a bucurat foarte mult".[5]

Greşeala a fost îndreptată de Nevelskoi în anul 1849. Însă autoritatea predecesorilor săi era atît de mare, încît atunci cînd el şi-a prezentat la Petersburg descoperirile, nu a fost crezut, ba, unii au tratat îndrăzneala sa drept obrăznicie, care trebuia pedepsită. Urma să fie destituit şi nu se ştie cum s-ar fi sfîrşit lucrurile, dacă nu i-ar fi luat apărarea însuşi împăratul, care a numit fapta lui „vitejească, plină de nobleţe şi patriotism".[6]

Nevelskoi a fost un om energic, o fire înflăcărată; era cult, curajos şi profund uman, credincios pînă la fanatism ideilor sale şi de o moralitate fără prihană. Cineva care l-a cunoscut scria despre el: „Nu mi-a fost dat să întîlnesc un om mai integru". Pe coastele răsăritene şi în insula Sahalin, Nevelskoi şi-a făcut în aproximativ cinci ani un nume strălucit, dar şi-a

pierdut acolo fiica, moartă de foame; a îmbătrînit înainte de vreme şi el şi soţia lui[7], „o femeie tînără, frumuşică şi foarte simpatică“, care, alături de soţul ei, a îndurat cu mult curaj toate privaţiunile.

Pentru a încheia problema istmului şi a peninsulei, socotesc că e bine să mai dau cîteva amănunte. În anul 1710, misionarii din Pekin au întocmit, din ordinul împăratului Chinei, o hartă a Tatariei. La întocmirea ei, misionarii s-au folosit de hărţile japoneze. Acest fapt este de netăgăduit, căci numai japonezii puteau să ştie atunci că strîmtoarea La Pérouse şi cea Tătară pot fi străbătute.

Harta întocmită a fost trimisă în Franţa şi a devenit cunoscută fiind inclusă în atlasul geografului d'Anville[8]. Această hartă a pricinuit o neînţelegere datorită căreia insula Sahalin a dobîndit numele ce-l poartă şi azi. Lîngă coasta apuseană a insulei, în dreptul deltei Amurului, se vedea pe hartă o inscripţie făcută de misionari *„Saghalien-angahata“*, ceea ce în limba mongolă înseamnă „stîncile rîului negru“. Această denumire se referea probabil la vreo stîncă sau un cap de lîngă delta Amurului, dar în Franţa s-a crezut că inscripţia priveşte insula, şi de aci i s-a tras numele de Sahalin, folosit şi de Kruzenştern pentru hărţile ruseşti. Japonezii numeau Sahalinul – Karafto sau Karoftu, ceea ce înseamnă insulă chinezească.

Lucrările japoneze ajungeau în Europa sau prea tîrziu, cînd nu mai erau de folos, sau sufereau corectări nu întotdeauna fericite. Pe harta misionarilor, Sahalinul era prezentat ca insulă, însă d'Anville n-a avut destulă încredere şi a desenat între insulă şi continent un istm. Japonezii au fost cei dintîi care au explorat Sahalinul, încă din anul 1613, dar în Europa i s-a acordat acestui fapt atît de puţină însemnătate, încît mai tîrziu, cînd s-a pus problema apartenenţei Sahalinului, numai ruşii revendicau dreptul primelor explorări.[9]

De multă vreme s-a propus o cercetare mai amănunţită a coastelor Tatariei şi Sahalinului. Hărţile actuale nu sînt desăvîrşite, ceea ce reiese şi din faptul că vasele militare şi comerciale se împotmolesc mereu, sau se lovesc de stînci submarine şi asta se întîmplă mult mai des decît se scrie în ziare. Datorită mai ales hărţilor proaste, comandanţii vaselor sînt pe aici foarte precauţi, bănuitori şi nervoşi. Căpitanul Baikalului nu avea încredere în harta oficială şi consulta propria lui hartă, pe care şi-o întocmise şi o corectase în timpul călătoriilor.

Ca să nu rişte o împotmolire, domnul L. nu îndrăznea să navigheze în timpul nopţii, astfel, îndată după apusul soarelui, am ancorat lîngă capul Djaore. Pe acest cap, pe un deal, se zărea o căsuţă singuratică; în ea locuia un ofiţer de marină, domnul B., cel care marca şi supraveghea locurile primejdioase pentru navigaţie; dincolo de căsuţă se întindea taigaua sălbatică de netrecut. Căpitanul voia să-i trimită lui B. carne proaspătă; am profitat de ocazie şi am plecat cu barca să i-o duc. În loc de debarcader, am găsit malul plin cu bolovani alunecoşi şi am fost nevoiţi să trecem sărind de pe unul pe altul; în susul muntelui, spre căsuţă, ducea un şir de trepte din bîrne îngropate în pămînt; drumul era atît de pieptiş, încît trebuia să te ţii bine cu mîinile să nu cazi. Dar ce grozăvie!… Pe cînd urcam treptele, apropiindu-mă de căsuţă, m-au înconjurat roiuri de ţînţari, adevăraţi nori, atît de deşi, că se făcuse întuneric din pricina lor. Faţa şi mîinile îmi ardeau de atîtea înţepături şi nu era chip să te aperi de ei. Bănuiesc că dacă rămîi aici peste noapte, sub cerul descoperit, fără să aprinzi în jurul tău focuri, poţi să mori sau cel puţin să înnebuneşti.

Căsuţa era împărţită printr-un antreu în două încăperi: la stînga locuiau marinarii, la dreapta ofiţerul cu familia. Stăpînul casei era plecat. Am găsit-o însă pe soţia lui, o femeie distinsă, îmbrăcată cochet şi pe cele două fetiţe ale lor, muşcate toate de ţînţari. În cameră, pereţii erau împodobiţi cu crengi

de brad, ferestrele acoperite cu tifon, peste tot plutea miros de fum, cu toate acestea, ţînţarii se băgau pretutindeni şi le înţepau pe bietele fetiţe. Interiorul camerei nu era bogat – mobilă de lagăr – dar felul cum fusese aranjat totul crea o atmosferă plăcută, intimă. Pe pereţi atîrnau cîteva schiţe, printre care un cap de femeie desenat în creion. B. era şi pictor.

— Cum vă simţiţi aici? am întrebat-o pe doamna.

— Bine, numai de n-ar fi ţînţari.

Carnea proaspătă a lăsat-o nepăsătoare, atît ea cît şi fetiţele s-au obişnuit cu carnea sărată şi nici nu le mai place proaspătă.

— De altfel, ieri am fiert păstrăvi, adăugă ea.

Pînă la barcă m-a condus un marinar morocănos; parcă ghicind ce vreau să-l întreb, mi-a spus oftînd:

— Nu vine nimeni aici de bunăvoie!

A doua zi de dimineaţă am plecat mai departe, pe o vreme caldă şi deplin liniştită. Malul tătăresc este muntos, presărat din belşug cu creste ascuţite, conice. O pîclă uşoară, albăstruie, plutea în tot lungul ţărmului: era fumul de la pădurile care ardeau undeva, departe. Se spune că, uneori, fumul se îndeseşte atît de tare că nu e mai puţin periculos pentru marinari decît ceaţa.

Dacă o pasăre ar fi zburat direct dinspre mare peste munţi, bănuiesc că n-ar fi întîlnit în calea ei nici o aşezare, nici un suflet viu, pe o distanţă de peste cinci sute de verste… Verdeaţa malului sclipea vesel în soare, se simţea, pare-se, foarte bine fără oameni. La ora şase ajunsesem în locul cel mai îngust al strîmtorii, între capul Pogobi şi Lazarev, de unde am putut vedea de foarte aproape ambele maluri, iar la ora opt, am trecut pe lîngă Căciula lui Nevelskoi – aşa se numeşte un munte cu o cocoaşă în vîrf, foarte asemănătoare cu o căciulă. Dimineaţa era senină, strălucitoare şi plăcerea mi se mărea la gîndul că văd aceste locuri îndepărtate.

Pe la ora două am intrat în golful De-Castries. Este singurul loc unde în timpul furtunilor se pot adăposti vapoarele care navighează prin strîmtoare şi dacă golful n-ar fi existat, navigaţia de-a lungul ţărmului inospitalier al Sahalinului ar fi fost imposibil.[10] Nu degeaba se foloseşte expresia „A fugi la De-Castries“. Minunatul golf este alcătuit de natură ca de comandă. Pare un iaz rotund, cu diametrul de vreo trei verste, e apărat de vînt de maluri înalte şi are o ieşire îngustă spre mare. Judecînd după aspectul exterior, golful este ideal, dar nu-i decît o iluzie! Şapte luni pe an gheaţa îl acoperă cu totul, nu este îndestul apărat de vîntul dinspre răsărit şi apele îi sînt atît de scăzute, că vapoarele ancorează la două verste de ţărm. Ieşirea la mare e străjuită de trei insule, sau mai curînd recife, care dau golfului un farmec deosebit; una dintre aceste insule poartă numele de „Ustricinîi“[11] – în partea ei submarină sînt bancuri întregi de stridii foarte mari şi grase.

Pe ţărm se văd cîteva case şi o biserică. Acesta este postul Alexandrovsk. Aici locuieşte comandantul postului, ajutorul lui şi telegrafistul. Un funcţionar din localitate, venit să ia masa cu noi pe vapor, un domn foarte plicticos, el însuşi mereu plictisit, a mîncat mult şi a vorbit mult, povestindu-ne o anecdotă veche despre nişte gîşte, care mîncînd multe vişine din vişinată, s-au lungit pe jos, bete, şi au fost socotite moarte; le-au jumulit aşadar şi le-au aruncat afară pe maidan. După un somn bun, gîştele s-au trezit însă şi s-au întors golaşe acasă; povestind anecdota, funcţionarul se jura că e adevărată, că s-a întîmplat chiar la De-Castries, în propria lui casă.

Biserica nu are preot; la o nevoie, vine chemat preotul din Mariinsk. Vremea frumoasă este o raritate, ca şi la Nikolaevsk. Se spune că în primăvara acestui an, o expediţie a efectuat aici măsurători şi în tot timpul lunii mai n-a avut parte decît de trei zile cu soare. Lucrează fără soare, dacă poţi!

În port găsim două vase militare, Bobr şi Tungus, precum şi două torpiloare. Îmi amintesc încă un amănunt. Abia aruncasem ancora şi cerul s-a întunecat deodată, venea o furtună, şi apa căpătase o culoare neobişnuită de un verde aprins. Baikalul trebuia să descarce patru mii de puduri de încărcătură, din care cauză a rămas peste noapte la De-Castries. Ca să ne trecem vremea, eu şi mecanicul am pescuit de pe puntea vaporului şi am tras în plasă guvizi mari şi graşi, cum nu prinsesem vreodată nici în Marea Neagră, nici în Marea Azov. Am prins şi calcan.

Vapoarele se descarcă aici chinuitor de încet, cu mulţi nervi şi bătaie de cap. De altfel, asta-i soarta amară a tuturor porturilor noastre răsăritene. La De-Castries, descărcarea se face în şlepuri mici, care pot acosta numai în timpul fluxului, şi chiar atunci se împotmolesc adeseori. Se întîmplă că din pricina a cîtorva sute de saci de făină, vaporul este nevoit să rămînă în port tot intervalul de timp dintre reflux şi flux. La Nikolaevsk dezordinea este şi mai mare. Stînd pe puntea Baikalului, am văzut cum un remorcher, care trăgea după el un şlep mare cu două sute de soldaţi, a scăpat cablul de remorcare; şlepul a fost luat de curent şi purtat drept spre lanţul de la ancora unui vas cu pînze staţionat în apropierea noastră. Aşteptam cu toţii, cu sufletul la gură, ca din clipă în clipă şlepul să fie tăiat în două de lanţ. Din fericire, s-au găsit cîţiva oameni curajoşi care au prins cablul şi soldaţii s-au ales doar cu spaima.

II

Cîteva date geografice. Sosirea în Sahalinul de Nord. Incendiul. Portul. Slobozia. La masă la d-nul L. Cunoştinţe noi. Generalul Kononovici. Sosirea guvernatorului general. Banchetul şi iluminaţia.

Sahalinul este situat în Marea Ohotsk, barînd spre ocean aproape o mie de verste din malul răsăritean al Siberiei şi împiedicînd intrarea vapoarelor din ocean în gurile Amurului. Insula are o formă alungită, de la nord spre sud; după părerea unui autor, seamănă cu o cegă. Situaţia ei geografică se determină astfel: de la 45°54' pînă la 54°53' latitudine nordică, şi de la 141°40' pînă la 144°53' longitudine estică. Partea de nord a Sahalinului, pe unde trece linia îngheţului peren, corespunde după poziţia sa guberniei Riazan, iar partea de sud – Crimeii. Lungimea insulei este de 900 verste; lăţimea maximă de 125 verste, iar cea minimă de 25. E de două ori mai mare ca Grecia şi o dată şi jumătate mai mare ca Danemarca.

Împărţirea veche, în Sahalinul de nord, mijlociu şi de sud era greoaie din punct de vedere practic; astăzi, insula e împărţită numai în două părţi: Sahalinul de Nord şi cel de Sud. Treimea de sus a insulei, fiind cu desăvîrşire neprielnică pentru a fi populată, nu mai e luată în considerare. Treimea de mijloc poartă numele de Sahalinul de Nord, iar cea de jos – Sahalinul de Sud. Între ultimele două regiuni, nu există o delimitare precisă. Deportaţii trăiesc în Sahalinul de Nord, pe malul rîurilor Duika şi Tîm. Duika se varsă în strîmtoarea Tătară, iar Tîm în Marea Ohotsk. Pe hartă, ambele rîuri se întîlnesc la izvoarele lor. E locuită de asemenea şi coasta apuseană, pe o distanţă mică spre nord şi spre sud de gurile rîului Duika. Din punct de vedere administrativ, Sahalinul de Nord se împarte în două districte: Alexandrovski şi Tîmovski.

Am rămas peste noapte la De-Castries şi a doua zi, în 10 iulie, la amiază, am pornit de-a curmezişul strîmtorii Tătare spre gurile rîului Duika, unde se găseşte postul Alexandrovsk. Şi în ziua aceea vremea era frumoasă şi liniştită, ceea ce se întîmplă foarte rar aici. Pe suprafaţa netedă ca oglinda a mării, se zbenguiau perechi de balene, aruncînd apă pe nări; acest tablou original ne-a distrat tot timpul drumului. Trebuie totuşi să recunosc că prea

vesel nu eram; cu cît ne apropiam mai mult de Sahalin, cu atît îmi pierea dispoziţia. Mă neliniştise şi ofiţerul care-i însoţea pe soldaţi. Aflînd motivul pentru care mă duc la Sahalin, rămăsese mirat la culme şi începuse să-mi demonstreze că nu am nici un drept să mă apropii prea mult de un loc de deportare sau de colonie, de vreme ce nu sînt trimis cu o misiune oficială. Cu toate că ştiam că nu are dreptate, cuvintele lui m-au impresionat neplăcut, îmi era teamă că poate şi la Sahalin voi fi întîmpinat cu aceeaşi atitudine.

Cînd pe la ora nouă seara am aruncat ancora, pe insulă, în cinci locuri diferite ardea taigaua Sahalinului. Prin întunericul şi fumul ce se lăsau pe mare, nu puteam zări nici portul, nici clădirile, abia am izbutit să desluşesc cîteva lumini palide, dintre care două erau roşii, iar în zare o privelişte înfricoşătoare: fîşii întunecate, siluete de munţi, fum gros, limbi de flăcări şi roiuri de scîntei… În stînga, ardeau cu pălălăi uriaşe focurile, mai sus se înălţau munţii, iar din spatele lor se ridicau îmbrăţişînd cerul reflexele purpurii ale incendiilor îndepărtate. Părea că întreaga insulă era cuprinsă de flăcări. În dreapta înainta spre mare masivul greoi şi întunecat al capului Jonquier, care seamănă cu Aiu-Dag-ul din Crimeia. În vîrful lui ardea luminos un far, iar jos, în apă, între vapor şi ţărm se înălţau cele trei stînci ascuţite numite Trei fraţi. Tot peisajul era învolburat: de fum, ca în iad.

O şalupă s-a apropiat de vapor, trăgînd după ea un şlep plin cu deportaţi; fuseseră aduşi să descarce vaporul. Din mijlocul lor se auzeau discuţii şi înjurături tătăreşti.

— Nu-i lăsaţi să se urce pe vapor! a strigat cineva de pe bord. Nu-i lăsaţi! La noapte vor jefui vasul!

— Aici la Alexandrovsk tot e mai bine, mi s-a adresat mecanicul, observînd cît de neplăcută îmi era prima impresie de pe coasta insulei. Să vedeţi la Due! Acolo malul este şi mai abrupt şi prăpăstios… o coastă

urîcioasă, posomorîtă. Se întîmplă să ducem la Due cu Baikalul cîte două, trei sute de deportaţi şi mi-a fost dat să văd cum unii din ei plîngeau cînd vedeau malul.

— La drept vorbind, nu ei, ci noi sîntem aici condamnaţi la muncă silnică, îmi spunea enervat comandantul. Acum e linişte, dar să vedeţi toamna: e vînt năprasnic, viscoleşte, e frig, valurile se rostogolesc peste bord – îţi vine să-ţi faci seama, nu alta!

Am rămas peste noapte pe vas. Dimineaţa devreme, pe la cinci, am fost trezit cu strigăte: „Repede, repede! Şalupa face ultimul drum spre coastă! Ridicăm ancora îndată!“. Peste un minut stăteam în şalupă, lîngă un funcţionar tînăr, cu faţa somnoroasă. La un şuierat al şalupei ne-am îndreptat spre mal, trăgînd după noi două şlepuri cu deportaţi. Istoviţi de nesomn şi de munca din timpul nopţii, deţinuţii tăceau tot timpul, morocănoşi. Feţele le erau brobonite de rouă. Îmi răsar şi acum în minte cîteva chipuri de caucazieni cu trăsături pronunţate şi căciulile lor mari de blană, trase pînă la sprîncene.

— Daţi-mi voie să mă prezint, mi s-a adresat funcţionarul, sînt arhivarul D.

Prima mea cunoştinţă din Sahalin era un poet, autorul poeziei satirice *„Sahalino*“, care începea astfel: „*Spune-mi doctore*, *nu degeaba*...“ În urmă, el a venit adeseori pe la mine şi am făcut amîndoi plimbări lungi prin Alexandrovsk şi împrejurimi; îmi povestea anecdote sau recita din inepuizabilul său repertoriu de versuri proprii. În timpul nopţilor lungi de iarnă scria nuvele cu iz „liberal“, dar cînd se ivea prilejul, îi plăcea să dea a înţelege că nu este un slujbaş oarecare, ci un arhivar, adică ocupă o funcţie de clasa a X-a! Cînd o femeie care venise la el cu nişte treburi i-a spus „domnule D“, s-a supărat foc şi s-a răstit la ea: „Pentru tine nu sînt domnul D., ci înălţimea-voastră!“. Pe drum, spre ţărm, i-am pus cîteva întrebări cu

privire la viaţa din Sahalin. A oftat lugubru, răspunzînd scurt: „O să vedeţi dumneavoastră!“. Soarele se ridicase, şi tot ce cu o seară înainte era posomorît, întunecat şi impresiona dureros imaginaţia, strălucea acum scăldat în lumina dimineţii. Jonquierul masiv şi greoi, cu farul său şi cu cei „Trei fraţi“, malurile înalte şi abrupte care se întindeau pe zeci de verste de ambele părţi, ceaţa transparentă de pe munţi şi fumul subţiat al incendiilor alcătuiau în lumina soarelui un tablou destul de pitoresc.

Un port bine amenajat nu există, iar coastele sînt primejdioase, fapt dovedit neîndoielnic de vaporul suedez Atlas, care naufragiase cu puţin înainte de sosirea mea şi zăcea acum înţepenit pe coastă. De obicei vapoarele se opresc la o verstă de mal; prea rar se apropie mai mult. Există un chei, dar numai pentru şalupe şi şlepuri. Cheiul înaintează adînc în mare şi are forma literei T; nişte piloţi mari de lemn, înfipţi adînc în fundul mării, formează lăzi care au fost umplute pînă în vîrf cu pietre. Deasupra lor, o podină de scînduri se prelungeşte în tot lungul ţărmului; pe ea sînt aşezate şinele pentru vagonete. În partea lată a literei T, într-o căsuţă frumuşică, se află administraţia portului; alături se înalţă un catarg înalt, vopsit în negru. Totul este construit solid, dar nu va putea rezista vremii. În timpul furtunilor mari, se spune că valurile ajung uneori pînă la geamurile căsuţei, stropii ajung pînă în vîrful catargului şi întregul chei tremură şi se zgîlţîie fără oprire.

Pe chei rătăceau, vădit fără nici o treabă, vreo cincizeci de ocnaşi; unii purtau halate, alţii haine sau scurte din postav cenuşiu. La ivirea mea, toţi şi-au scos şepcile din cap. Cred că de o asemenea cinste nu mai avusese parte, pînă la mine, nici un literat. Pe ţărm aştepta un cal înhămat la o trăsurică fără arcuri. Deportaţii mi-au îngrămădit bagajele în trăsurică şi un om cu barba neagră, cu haina pusă peste cămaşa scoasă din pantaloni, s-a aşezat pe capră. Am pornit la drum.

— Unde porunciţi să mergem, înălţimea-voastră? m-a întrebat el, întorcînd capul spre mine şi scoţîndu-şi şapca.

L-am întrebat la rîndu-mi dacă pe aici se poate închiria o locuinţă, sau barem o cameră.

— Cum de nu, înălţimea-voastră, se închiriază.

Cele două verste de la chei pînă la postul Alexandrovsk le-am străbătut pe o şosea minunată. În comparaţie cu drumurile din Siberia, această şosea curată, netedă, cu şanţuri şi felinare, pare o risipă de lux. Paralel cu şoseaua se întinde linia căii ferate. Natura însă se arată uimitor de săracă. Sus, pe vîrfurile munţilor şi ale dealurilor ce străjuiesc valea Alexandrovskului, prin mijlocul căreia curge rîul Duika, se înalţă trunchiuri arse şi tulpini de brazi uscaţi de vînt şi de foc, părînd de departe ace de porc ghimpos, iar la poalele munţilor, în vale, vezi numai muşuroaie şi păpuriş, rămăşiţe ale bălţilor de netrecut ce se întindeau pe aici pînă mai ieri. Şanţurile proaspăt tăiate în pămînt dau la iveală toată sărăcia acestui sol mocirlos, acoperit de un strat subţire de cernoziom. Nici un pin, nici un stejar, nici un arţar, doar zada siberiană creşte pipernicită şi pricăjită; ea nu serveşte aici drept ornament, ca în parcurile şi pădurile din Rusia, e doar o mărturie a solului sărac şi mocirlos şi a climei aspre.

Postul Alexandrovsk, sau mai simplu Alexandrovsk, e un orăşel micuţ şi ordonat, de tip siberian, numărînd aproximativ trei mii de locuitori. În oraş nu se vede nici o clădire de piatră, totul e construit din lemn, şi biserica şi casele şi trotuarele, mai ales din zadă siberiană. Aici este reşedinţa guvernatorului insulei, centrul civilizaţiei din Sahalin. Închisoarea se află în apropierea străzii principale; pe dinafară nu se deosebeşte de o cazarmă şi astfel nici Alexandrovsk nu are aspectul lugubru la care mă aşteptam.

Vizitiul m-a dus în slobozia coloniştilor, care formează o suburbie a oraşului. Ţăranul P., un fost deportat, mi-a arătat locuinţa lui. O curte

micuţă pavată, după obiceiul siberian, cu bîrne şi înconjurată de şoproane; casa, compusă din cinci odăi mari, spaţioase, curate, are şi bucătărie; de mobilă însă, nici urmă. Stăpîna, o femeiuşcă tînără, a adus o masă şi abia peste vreo cinci minute şi un taburet.

— Casa asta am închiriat-o pînă acum cu 22 de ruble, cu încălzit, şi 15 ruble fără lemne, m-a informat ea.

Cînd peste o oră a adus samovarul, mi-a spus oftînd:

— Aţi nimerit şi dumneavoastră în văgăuna asta!

Ea venise aici de fată tînără, urmînd, împreună cu maică-sa, pe tatăl ei deportat, care încă nu-şi ispăşise pedeapsa; se măritase în urmă cu un ţăran, şi el un fost ocnaş, un bătrîn morocănos pe care-l zărisem cînd treceam prin curte; era bolnav şi stătea afară sub şopron, oftînd mereu.

— Ehei, la noi, în gubernia Tambov, acum se seceră grînele, iar aici, mai bine n-aş mai avea ochi să văd!

Adevărat, priveliştea nu era deloc veselă; prin geam se vedeau numai nişte straturi cu răsad de varză, pe lîngă care erau săpate şanţuri strîmbe, iar în zare se înălţa stingheră şi chinuită o zadă. Oftînd şi ţinîndu-se cu mîinile de mijloc a venit înăuntru şi stăpînul casei şi a început să se plîngă de recolta proastă, de frig şi de pămîntul sterp. După ce-şi ispăşise anii de muncă silnică şi deportare, a muncit şi avea acum două case, cai şi vaci, mulţi argaţi şi nu mai făcea el singur nimic. S-a însurat cu o femeie tînără şi avea dreptul să plece pe continent, totuşi nu pleca, dar se plîngea tot timpul.

Spre amiază m-am plimbat prin slobozie. Tocmai la marginea ei se înălţa o căsuţă frumoasă, cu grădiniţă. Pe uşa casei lucea o plăcuţă de metal, iar alături, în aceeaşi curte, era o prăvălie. Am intrat să-mi cumpăr ceva de mîncare. „Depozitul comercial şi de consignaţie“ – sub acest nume figurează într-un catalog tipărit şi scris de mînă şi care întîmplător se păstrase la mine – modesta prăvălie care aparţinea colonistului deportat L.,

fost ofiţer de gardă, condamnat acum doisprezece ani la Petersburg pentru asasinat. Şi-a ispăşit pedeapsa şi se îndeletniceşte de atunci cu negoţul, îndeplinind totodată diferite însărcinări mărunte în legătură cu drumurile, precum şi în alte domenii, pentru care primeşte un salariu de gardian principal. Soţia sa e liberă, nobilă de origină şi ocupă un post de felceriţă la spitalul închisorii. În prăvălie se vînd de toate: steluţe pentru epoleţi, rahat-lokum, ferăstraie, coase, ba şi „pălării de damă, de vară, ultimele modele, de la patru ruble şi cincizeci de copeici pînă la douăsprezece ruble bucata". Stăteam de vorbă cu băiatul din prăvălie cînd iată că intră şi stăpînul, îmbrăcat cu sacou de mătase şi avînd la gît o cravată în culori vii. Am făcut cunoştinţă.

— N-aţi vrea să-mi faceţi plăcerea să luaţi masa cu mine? mi-a propus el.

Am primit invitaţia şi am intrat în casă. Locuinţa era confortabilă; mobilă vieneză, flori, un ariston american şi un fotoliu-balansoar în care L. se odihnea după masă. Afară de stăpîna casei, am găsit în sufragerie încă patru oaspeţi, funcţionari. Unul din ei, un bătrîn cu mustăţile rase şi cu favoriţi cărunţi, semăna leit cu dramaturgul Ibsen: era medicul secund al spitalului din localitate; un altul, bătrîn şi el, s-a recomandat ofiţer din oastea căzăcească din Orienburg. De la primele cuvinte, acesta mi-a făcut impresia unui om bun la inimă şi mare patriot. Blînd şi potolit, îşi pierdea însă cu desăvîrşire cumpătul cînd discuta probleme politice; cu mult patos şi căldură vorbea despre puterea Rusiei, vădind un total dispreţ pentru nemţi şi englezi, deşi nu întîlnise niciodată în viaţa lui vreunul. Se povestea despre el o anecdotă: venind pe mare spre Sahalin, la Singapore a vrut să-i cumpere soţiei sale o basma de mătase, dar cînd i s-a spus că trebuie să preschimbe banii ruseşti în dolari, s-a supărat foc: „Asta-i prea mult, să

schimb banii noştri pravoslavnici cu nişte bani etiopieni!“. Şi basmaua a rămas necumpărată.

La masă s-a servit supă, pui şi îngheţată. Era şi vin.

— Cînd cade aici cu aproximaţie ultima zăpadă? am întrebat eu.

— În mai, răspunse L.

— Nu este adevărat, în iunie cade, l-a contrazis doctorul care semăna cu Ibsen.

— Cunosc un colonist, a spus mai tîrziu L., la care grîul californian a dat o recoltă de 22 puduri pe deseatină.

A urmat din nou o protestare a doctorului:

— Nu este adevărat. Sahalinul nostru nu dă nimic. Pămînt blestemat!

— Dar daţi-mi voie, a intervenit unul din funcţionari, în anul 1882 s-au recoltat cîte 40 de puduri de grîu. Ştiu foarte bine asta.

— Nu-l credeţi, mi-a zis doctorul, vă minte.

În legătură cu discuţia, s-a povestit apoi o legendă: cînd ruşii au ocupat insula – şi au început să-i persecute pe ghiliaci, şamanul[12] ghiliacilor a blestemat Sahalinul prorocind că din pămîntul acesta nu va ieşi niciodată nimic bun.

— Şi aşa s-a întîmplat, a oftat doctorul.

După masă, L. a pus să cînte aristonul. Doctorul m-a poftit să mă mut la el şi am primit. În aceeaşi seară m-am şi mutat, stabilindu-mă astfel pe strada principală a oraşului, într-o casă din apropierea oficialităţilor. Din seara aceea am început să mă iniţiez în tainele Sahalinului. Doctorul mi-a povestit cum, cu puţin înainte de venirea mea, în timpul unui control medical al vitelor, a avut la debarcader un serios schimb de cuvinte cu guvernatorul insulei şi pînă la urmă, acesta l-ar fi ameninţat cu bastonul; a doua zi, s-a pomenit concediat ca urmare a unei cereri de demisie pe care el nici n-o înaintase. Doctorul mi-a pus dinainte un teanc de hîrtii scrise de el,

cum zicea, în apărarea adevărului şi din dragoste faţă de oameni. Erau copii după fel de fel de cereri, plîngeri, rapoarte şi denunţuri.[13]

— Guvernatorul n-o să fie prea bucuros că v-aţi mutat la mine, mi-a spus doctorul clipind din ochi cu înţeles.

A doua zi m-am dus în vizită la generalul V.O. Kononovici, guvernatorul insulei. Cu toate că era obosit şi foarte ocupat, m-a primit totuşi cu o deosebită amabilitate şi a stat de vorbă cu mine aproape o oră. E un om cult, citit şi cu multă experienţă, deoarece înainte de a fi numit la Sahalin, fusese timp de optsprezece ani administratorul ocnelor din Kara. Era înzestrat cu darul vorbirii, scria bine şi lăsa impresia unui om sincer şi bine intenţionat. Nu pot să uit cîtă plăcere mi-au făcut discuţiile avute cu el şi cît de bucuros am fost cînd, în repetate rînduri şi-a exprimat dezgustul faţă de pedepsele corporale. Într-o carte ajunsă celebră, J. Kennan, autorul, a vorbit despre el cu o deosebită admiraţie.

Aflînd că am de gînd să rămîn la Sahalin cîteva luni, guvernatorul m-a prevenit că viaţa în Sahalin e grea şi plictisitoare.

— Din locul ăsta toţi fug, mi-a spus el, şi deportaţii şi coloniştii şi funcţionarii. Eu încă nu sînt ispitit să plec, deşi mă simt foarte surmenat, munca aici e istovitoare, mai ales din cauza diversităţii problemelor.

Mi-a promis tot concursul, dar m-a rugat să mai am răbdare: la Sahalin se aştepta vizita guvernatorului general şi toţi funcţionarii erau foarte ocupaţi.

— Îmi pare bine că v-aţi oprit la inamicul meu, mi-a mai spus generalul, luîndu-şi rămas-bun. O să cunoaşteţi toate părţile noastre slabe.

Pînă la sosirea guvernatorului general, am locuit la Alexandrovsk, în casa doctorului. Ce viaţă se mai trăia şi acolo! De dimineaţă, cînd mă trezeam, sunetele cele mai variate îmi aminteau unde mă aflu. Pe stradă, pe sub geamurile deschise, treceau încet ocnaşii zornăindu-şi lanţurile; peste

drum de locuinţa noastră, la cazarma militară, soldaţii din orchestră învăţau marşuri pentru întîmpinarea înaltului oaspete anunţat; în timpul repetiţiilor, flautul cînta o partitură, trombonul alta, fagotul o a treia şi ieşea o hărmălaie de nedescris. În camerele noastre cîntau neobosiţi nişte canari, iar gazda mea, doctorul, umbla dintr-un colţ într-altul, răsfoia din mers vreun cod de legi şi se gîndea cu glas tare:

— Dacă pe baza articolului cutare, voi înainta o cerere în cutare loc… etc., etc.

Sau se aşeza, împreună cu fiul său, să scrie un denunţ. Pe stradă era cald. Lumea se plîngea de secetă şi ofiţerii umblau fără manta, ceea ce nu se întîmplă aici în fiecare vară. Forfota pe străzi era mult mai mare decît prin oraşele noastre de provincie, dar explicaţia poate fi uşor dată: pregătirile ce se făceau pentru primirea guvernatorului ţinutului erau în toi, apoi marea majoritate a locuitorilor nu trecuseră de vîrsta cînd puteau munci şi îşi petreceau ziua în afara casei. Să nu uităm apoi că aici se aflau grupate pe un loc restrîns: închisoarea cu peste o mie de oameni şi garnizoana cu cinci sute de oameni. Se construia în grabă un pod peste Duika, se înălţau arcuri, se curăţa, se vopsea, se mătura şi se umbla în pas de paradă. Treceau în goană pe străzi troici şi trăsuri înhămate cu cîte două perechi de armăsari, toţi cu zurgălăi – erau antrenaţi caii pentru vizita guvernatorului general. Totul se îndeplinea cu grabă, se lucra şi în zilele de sărbătoare.

Iată, spre clădirea comandamentului de poliţie se îndreaptă un grup de ghiliaci, băştinaşii, la care latră cîinii liniştiţi ai Sahalinului, latră, nu se ştie de ce, numai la ghiliaci. Iată şi un alt grup: cîţiva ocnaşi, cu şi fără căciuli, trag, zornăindu-şi lanţurile, o roabă grea cu nisip de care s-au agăţat nişte copii, de o parte şi de alta merg alene paznicii, cu feţele roşii şi asudate, cu puştile pe umăr. Răsturnînd nisipul din roabă pe terenul din faţa casei generalului, ocnaşii se întorc înapoi pe acelaşi drum; zornăitul lanţurilor se

aude neîntrerupt. Un ocnaş al cărui halat e împodobit cu un as de caro umblă din curte în curte şi vinde afine. Cînd treci pe stradă, toţi te privesc şi îşi scot căciulile.

Cu mici excepţii, ocnaşii şi coloniştii umblă liberi, fără lanţuri şi fără însoţitori; îi întîlneşti pe străzi la fiecare pas, fie în grupuri, fie izolaţi. Îi găseşti prin curţi şi prin case, unde muncesc ca vizitii, rîndaşi, bucătari şi dădace. La început, această apropiere te stinghereşte şi te înfioară. Dacă treci pe lîngă o casă în construcţie, vezi pretutindeni ocnaşi cu topoare, pile şi ciocane. Fără să vrei, te gîndeşti că acuşi-acuşi te pocneşte! Sau te duci la un prieten şi negăsindu-l acasă te aşezi să-i scrii un bilet, în care timp la spatele tău stă şi aşteaptă servitorul lui, tot un ocnaş, ţinînd în mînă cuţitul cu care a curăţat cartofii la bucătărie. Sau dimineaţa, devreme, pe la ora patru, te trezeşti din cauza unui zgomot suspect – deschizi ochii şi vezi că spre pat se furişează ţinîndu-şi respiraţia un ocnaş. „Ce-i cu tine? Ce vrei?“ „Să vă curăţ cizmuliţele, înălţimea-voastră“. Dar curînd m-am obişnuit. Se obişnuiesc toţi, chiar şi femeile şi copiii. Nevestele funcţionarilor îşi trimit foarte liniştite odraslele la plimbare cu cîte o dădacă – ocnaş pe viaţă.

Un corespondent, în impresiile sale asupra Sahalinului, scria că la început se temea grozav să treacă pe lîngă tufişuri, iar cînd întîlnea pe şosea sau pe o potecă un deţinut, îşi pipăia revolverul ascuns sub pardesiu. Pînă la urmă însă s-a liniştit, ajungînd la concluzia că „ocnaşii nu-s decît o turmă de berbeci fricoşi, leneşi, lihniţi de foame şi linguşitori“. Ca să-ţi închipui însă că deţinuţii ruşi nu jefuiesc şi nu omoară la drumul mare numai din teamă sau lene, trebuie să ai o părere foarte proastă despre oameni în general, sau să nu cunoşti deloc omul.

Baronul A.N. Korf, guvernatorul general al ţinutului Amurului, a sosit la Sahalin la 19 iulie cu nava militară Bobr. În piaţă, între casa guvernatorului insulei şi biserică, a fost întîmpinat de garda de onoare, de funcţionari şi de

o mare mulţime de colonişti şi ocnaşi, în cîntecele muzicii militare despre care am mai pomenit. Un bătrîn chipeş, cu numele de Potiomkin, un fost ocnaş, care a făcut avere la Sahalin, i-a oferit pîine şi sare pe o tavă de argint de fabricaţie locală. Era de faţă şi gazda mea, doctorul, cu frac negru şi şapcă, ţinînd în mînă o jalbă. Pentru prima oară vedeam adunată populaţia Sahalinului şi n-am putut să nu observ caracteristica ei deprimantă: era compusă numai din bărbaţi şi femei de vîrstă mijlocie, din bătrîni şi copii, dar tineretul lipsea cu desăvîrşire. S-ar părea că pe Sahalin vîrsta dintre treisprezece şi douăzeci de ani nu există. Fără să vreau mi-am pus întrebarea: nu înseamnă oare aceasta că tinerii părăsesc insula la cel dintîi prilej ivit?

A doua zi după sosire, guvernatorul general a inspectat închisorile şi coloniile. Peste tot, coloniştii îl aşteptau cu multă nerăbdare, îi înmînau cereri şi-i adresau plîngeri verbale. Unii adresau plîngeri personale sau în numele întregii colonii şi deoarece arta oratorică este în floare la Sahalin, s-au ţinut bineînţeles şi discursuri. La Derbinskoe, colonistul Maslov a pomenit de cîteva ori despre „guvernul atotmilostiv“. Din păcate, nu toţi cei ce se adresau baronului A.N. Korf îi cereau ce trebuia. Şi aici, ca şi în Rusia, în asemenea împrejurări, s-a făcut simţită regretabila ignoranţă a mujicilor: ei nu cereau înfiinţarea şcolilor, judecată dreaptă sau de lucru, ci fel de fel de fleacuri: unul cerea să fie hrănit pe socoteala statului, altul dorea să înfieze un copil – într-un cuvînt, cereri care puteau fi rezolvate şi de autorităţile locale. A.N. Korf i-a ascultat pe colonişti cu multă atenţie şi bunăvoinţă; adînc impresionat de starea lor de plîns, făgăduia să-i ajute şi trezea speranţe într-o viaţă mai bună.[14] Iar cînd la Arkovo, ajutorul directorului închisorii a raportat: „În colonia Arkovo totul este în ordine“, baronul i-a răspuns arătînd spre semănăturile de toamnă şi de primăvară abia încolţite: „Totul e în ordine, afară numai că nu va fi pîine“. În

închisoarea din Alexandrovsk, cu ocazia venirii guvernatorului general, ocnaşilor li s-a dat carne proaspătă, ba chiar carne de ren. El a inspectat toate camerele, a primit cererile şi a dat ordin să se scoată lanţurile multora dintre deţinuţi.

La 22 iulie, după tedeum şi paradă, deoarece era o sărbătoare oficială, m-am pomenit cu un gardian al închisorii venind în goană să-mi spună că guvernatorul general doreşte să mă vadă. M-am dus. A.N. Korf m-a primit foarte amabil şi am discutat mai bine de o jumătate de oră. Convorbirea noastră a avut loc în prezenţa generalului Kononovici. Printre altele mi s-a pus întrebarea dacă am vreo însărcinare oficială. Am răspuns că nu am.

— Nici cel puţin o delegaţie din partea unei societăţi ştiinţifice sau a unui ziar? m-a întrebat baronul.

În buzunar ţineam cartea de corespondent, dar cum nu aveam de gînd să-mi public în ziar însemnările despre Sahalin, ca să nu induc în eroare pe oamenii care m-au primit şi m-au tratat cu toată încrederea, am răspuns că nu am.

— Vă permit să vă duceţi oriunde vreţi şi să vedeţi pe oricine doriţi, mi-a spus baronul. Noi nu avem ce ascunde. Veţi putea cerceta tot ce vă interesează, veţi putea intra liber în toate închisorile şi coloniile de deportaţi, veţi putea folosi orice acte necesare pentru lucrarea dumneavoastră, pe scurt, toate uşile vă vor fi larg deschise. Un singur lucru nu vă pot permite: contactul cu deţinuţii politici, nu am dreptul să vă permit asta.

Luîndu-şi rămas-bun, baronul a adăugat:

— Vom mai vorbi şi mîine. Veniţi cu hîrtiile.

În aceeaşi zi am fost invitat la banchetul care s-a dat în locuinţa guvernatorului insulei. Am cunoscut aici aproape toate oficialităţile insulei. În timpul mesei cînta muzica militară şi se rosteau discursuri. Răspunzînd la

toastul ridicat în sănătatea sa, A.N. Korf a rostit o scurtă cuvîntare, din care îmi amintesc şi acum cîteva fraze: „M-am convins că în Sahalin «nenorociţii» trăiesc mai bine decît în orice alt loc de deportare din Rusia şi chiar din Europa. În această privinţă mai avem totuşi multe de făcut, deoarece calea binelui este nesfîrşită". El mai fusese cu cinci ani în urmă la Sahalin şi constata acum progrese considerabile, peste aşteptările lui. Cuvintele lui de laudă nu prea se împăcau cu unele lucruri existente, cum ar fi foamea, prostituarea în masă a femeilor deportate şi pedepsele corporale aplicate fără cruţare, dar ascultătorii trebuiau să-l creadă: în comparaţie cu ceea ce fusese aici cu cinci ani în urmă, prezentul părea aproape începutul unui secol de aur.

Seara au avut loc jocuri de artificii. Pe străzile luminate de lampioane şi focuri bengale, s-au plimbat pînă noaptea tîrziu grupuri-grupuri de soldaţi, deportaţi şi ocnaşi. Porţile închisorii au stat deschise. Duika, prăpăditul de rîu totdeauna murdar şi cu maluri pleşuve, era împodobit acum cu lampioane colorate; focuri bengale i se oglindeau în apă şi părea frumos, ba chiar măreţ, deşi arăta puţin caraghios, ca fata bucătăresei împopoţonată cu rochia domnişoarei. În grădina guvernatorului răsuna fanfara, cînta corul. S-au tras şi salve de tun, pînă la urmă tunul a explodat. Dar cu toată zarva aceasta, străzile erau triste. Nici cîntece, nici armonici, nici măcar un beţiv binedispus. Oamenii rătăceau ca nişte umbre şi tăceau, tot ca umbrele. Chiar şi în strălucirea focurilor bengale, ocna rămînea ocnă; muzica, ascultată de departe de oameni care ştiu că niciodată nu se vor mai întoarce în patrie, trezeşte în suflet doar o mîhnire amară.

Cînd m-am prezentat la guvernatorul general cu hîrtiile cerute, el şi-a expus punctul său de vedere cu privire la ocnele şi colonia deportaţilor din Sahalin şi m-a sfătuit să notez tot ce-mi spune, ceea ce am făcut bineînţeles cu multă plăcere. Mi-a propus să-mi intitulez însemnările: *Viaţa celor*

nenorociţi. Din ultima noastră discuţie şi din cele notate sub dictarea lui, am tras concluzia că guvernatorul era un om bun la suflet, dar „viaţa celor nenorociţi“ îi era mult mai puţin cunoscută decît îşi închipuia el. Iată cîteva rînduri din ceea ce mi s-a dictat: *„Oricine poate spera să-şi recapete toate drepturile*; *nu există pedepse pe viaţă. Condamnarea la muncă silnică pe viaţă se limitează pînă la urmă la douăzeci de ani. Munca silnică nu este istovitoare. Greutatea muncii nu stă în efortul fizic*, *ci în faptul că este obligatorie şi nu aduce nici un cîştig personal. Nu există lanţuri*, *nu există santinele*, *nu există capete rase“.*

Zilele se scurgeau frumoase, cu cer senin, cu aer străveziu, amintind de zilele noastre de toamnă din centrul Rusiei. Serile îndeosebi erau minunate, îmi amintesc asfinţitul ca învîlvorat de flăcări, marea de un albastru-siniliu şi luna cu desăvîrşire albă, apărînd de după crestele munţilor. În aceste seri îmi plăcea să mă plimb cu trăsura între postul Alexandrovsk şi satul Novo-Mihailovka; şoseaua aici e netedă şi dreaptă; paralel cu ea se întinde calea ferată pentru vagoneţi şi linia stîlpilor de telegraf. Cu cît te îndepărtezi de Alexandrovsk, valea se îngustează, umbrele amurgului devin mai compacte iar brusturii gigantici par nişte plante tropicale; din toate părţile se înalţă munţii întunecaţi. În depărtare zăreşti un foc – cărbunarii ard cărbunele; mai încolo, iată vîlvătaia unui incendiu. Răsare luna. Deodată îmi apare în faţa ochilor un tablou fantastic: pe şinele căii ferate alunecă iute spre mine o platformă cu un deţinut îmbrăcat în alb, proptit într-un par lung. Mă cuprinde teama.

— N-ar fi timpul să ne întoarcem? îl întreb pe vizitiu.

Acesta, tot un ocnaş, întoarce caii şi spune privind munţii şi luminile focurilor:

— E urît aici, înălţimea-voastră. Tot la noi, în Rusia, e mai bine.

III

Recensămîntul. Fişele statistice. Ce întrebam şi cum mi se răspundea. Izba şi locuitorii ei. Părerea deţinuţilor despre recensămînt.

Ca să mă pot duce în cît mai multe centre populate şi să cunosc mai deaproape viaţa a cît mai mulţi deportaţi, am aplicat metodă care în situaţia mea mi s-a părut singura cu putinţă. Am făcut recensămîntul. Mergeam prin sate şi intram din izbă în izbă, înscriind pe stăpînul ei şi pe toţi membrii familiei, pe locatari şi lucrători. Pentru a-mi uşura munca şi a-mi scurta timpul, mi s-au propus cu amabilitate ajutoare, dar cum scopul principal al acestui recensămînt nu era rezultatul statistic, ci impresiile pe care mi le putea prilejui procesul lucrărilor, m-am folosit foarte puţin de ajutorul altora. Această muncă, făcută de un singur om în răstimp de trei luni, nici nu poate fi numită propriu-zis un recensămînt, căci rezultatele nu sînt complete şi exacte, totuşi, cum date mai precise şi mai serioase lipseau atît în cancelariile administraţiei Sahalinului, cît şi în literatură, mi-am spus că cifrele mele ar putea să fie şi ele bune la ceva.

Pentru recensămînt am folosit fişe care s-au tipărit anume pentru mine la tipografia comandamentului de poliţie. În ce consta procesul recensămîntului? Sus, pe primul rînd al fiecărei fişe, notam numele satului sau al postului. Pe al doilea rînd scriam numărul izbei, stabilit de administraţie. Apoi, pe rîndul al treilea, situaţia celui recenzat: ocnaş, colonist, ţăran, fost deportat sau liber. Pe cei liberi îi treceam numai în cazul cînd făceau parte din familia unui deportat – bunăoară nevasta, legitimă sau concubină, sau un membru al familiei acestuia, sau argaţii lui, chiriaşii etc. În Sahalin starea socială are o mare importanţă. Bineînţeles, un ocnaş se simte stînjenit de situaţia lui, astfel că la întrebarea mea răspundea scurt:

„muncitor“. Dacă înainte de condamnare fusese soldat, atunci adăuga fără greş „fost soldat, înălţimea-voastră“. Ispăşindu-şi sau, cum se spune aici, „slujindu-şi“ pedeapsa, ocnaşul devine colonist. Această denumire nouă nu mai este înjositoare, deoarece se aseamănă cu aceea de colonist liber, fără să mai vorbim de drepturile ce decurg din această nouă stare. La întrebarea cine este el, colonistul răspunde de obicei: „om liber“. Peste zece ani, iar în condiţii favorabile, prevăzute de legi, peste numai şase ani, colonistul capătă denumirea de ţăran provenit din deportaţi. Dacă-l întrebi de starea lui socială, răspunde, nu fără demnitate, ca şi cînd nu mai poate fi pus pe acelaşi plan cu ceilalţi şi se deosebeşte fundamental de ei: „Sînt ţăran“, dar fără să mai adauge „din deportaţi“. Eu nu-i întrebam pe deportaţi de situaţia lor socială anterioară; în privinţa aceasta găseam destule date în cancelariile administraţiei. Ocnaşii însă, afară de soldaţi, păstrau sub tăcere fosta lor stare socială, fie că fuseseră tîrgoveţi, negustori, sau din tagma preoţească, ca şi cum totul era de mult dat uitării, şi denumeau trecutul cu o singură vorbă – libertatea. Cînd vreunul povestea ceva din trecut, începea aşa: „Pe vremea cînd eram liber…“ etc.

În al patrulea rînd al fişei îi scriam omului numele şi prenumele, apoi numele tatălui său. În privinţa numelor, îmi amintesc că n-am izbutit să scriu corect numele tătăresc al nici unei femei. În familiile de tătari cu fete multe, dacă tatăl şi mama abia înţelegeau, ca de obicei, ruseşte, era greu să scoţi din gura lor ceva desluşit şi n-aveam altă cale decît să notez numele la întîmplare. Nici în actele oficiale numele tătăreşti nu sînt trecute corect.

Se întîmpla uneori să întreb pe un ţăran, cum îl cheamă şi el îmi răspundea foarte serios: „Karl“. Asta însemna că-i un fost vagabond care şi-a schimbat pe drum numele cu un neamţ. Îmi amintesc că am întîlnit două cazuri de acest fel: Karl Langher şi Karl Karlov. Am dat de un ocnaş pe care îl chema Napoleon; o femeie se numea şi Praskovia şi Maria. În ce priveşte

numele de familie, printr-o curioasă coincidenţă, la Sahalin întîlneşti foarte des numele de Bogdanov şi Bespalov. Apoi multe nume ciudate: Şkandîba, Jeludok, Bezbojnîi, Zevaka. Mi s-a atras atenţia că numele tătăreşti îşi păstrează şi în Sahalin toate prefixele şi particulele care arată titluri de nobleţe, cu toate că oamenii pierdeau toate drepturile. Nu ştiu în ce măsură corespundea adevărului, dar am înscris nenumăraţi hani, sultani şi *oglî*. Printre vagabonzi, prenumele cel mai frecvent era Ivan, iar numele Nepomniaşci. Iată şi cîteva porecle de vagabonzi: Mustafa Nepomniaşci, Vasili Bezotecestva, Franţ Nepomniaşci, Ivan Nepomniaşci de douăzeci de ani, Iakov Bezprozvania, vagabondul Ivan de 35 ani[15] şi Omul Necunoscut.

În aceeaşi rubrică a fişei notam relaţiile între cel înscris şi stăpînul casei: soţie, fiu, concubină, argat, chiriaş, fiul chiriaşului etc. Notând datele despre copii, menţionam dacă s-au născut legitim sau nu, sau dacă sînt adoptaţi. În Sahalin adopţiunile sînt foarte frecvente şi mi s-a întîmplat să înscriu în fişă nu numai copii adoptivi, ci şi taţi adoptivi. De multe ori în aceeaşi izbă stau cîte doi sau mai mulţi coproprietari. În cele două districte din Sahalinul de Nord, pe o singură parcelă sînt într-adevăr cîte doi şi chiar cîte trei gospodari şi asta la peste jumătate din gospodării. Colonistul ocupă o parcelă, îşi construieşte casă, îşi încropeşte gospodăria, iar peste doi, trei ani i se dă un coproprietar, sau o parcelă se dă la doi colonişti deodată. Aceste încurcături se datoresc faptului că administraţia nu se pricepe şi nici nu vrea să-şi dea osteneală să găsească locuri noi pentru colonizare. Sînt şi cazuri cînd, după ispăşirea pedepsei, un ocnaş cere permisiunea de a se stabili în cutare post sau cutare colonie, în care nu mai sînt parcele libere pentru case şi gospodării şi atunci autorităţile sînt nevoite să-l plaseze într-una din gospodăriile existente. Numărul coproprietarilor creşte mai ales după proclamarea manifestelor în legătură cu amnistiile, cînd administraţia este nevoită să caute locuri la peste o sută de inşi deodată.

În al cincilea rînd notam vîrsta. Femeile trecute de patruzeci de ani, de obicei, nu-şi mai aminteau precis vîrsta şi răspundeau la întrebare după o scurtă gîndire. Armenii din Erevan nu-şi aminteau deloc vîrsta lor. Unul din ei mi-a spus: „Poate am treizeci, poate şi cincizeci". În asemenea cazuri eram nevoit să determin vîrsta aproximativ, după înfăţişarea omului şi să controlez apoi în actele oficiale. Tinerii de cincisprezece ani şi mai mult îşi micşorau de obicei vîrsta. Vedeai cîte o fată care era de mult logodită sau practica prostituţia, dar răspundea că are doar treisprezece, paisprezece ani. Şi iată de ce: în gospodăriile foarte sărace, copiii şi adolescenţii primeau ajutor de la stat, care se dădea numai pînă la vîrsta de cincisprezece ani, astfel, atît tinerii cît şi părinţii erau ispitiţi să mintă.

Al şaselea rînd privea confesiunea.

Al şaptelea, locul de naştere. La această întrebare mi se răspundea întotdeauna fără nici o greutate şi numai vagabonzii răspundeau cu vreun calambur specific ocnaşilor sau declarau că au uitat. La întrebarea mea din ce gubernie este, tînăra Natalia Nepomniaşciaia mi-a răspuns că „din fiecare cîte puţin". Cei din aceeaşi localitate se grupează la un loc, se împrietenesc între ei şi, dacă evadează, o fac tot împreună. Dacă cineva e originar din Tuia, preferă să fie coproprietar cu unul din aceeaşi gubernie, iar cel din Baku tinde şi el spre concetăţenii săi. Se vede că legătura de sînge a pămîntului dăinuie şi aici. Cînd mi se întîmpla să întreb de cineva care nu era de faţă, concetăţenii îmi dădeau toate amănuntele despre el.

Rîndul al optulea: din ce an se găseşte în Sahalin? Rareori mi se răspundea repede şi fără sforţări la această întrebare. Anul sosirii la Sahalin – an de grea încercare pentru fiecare ocnaş şi totuşi omul nu-l mai ştia sau nu-şi mai aducea aminte de el! Se întîmpla să întreb pe cîte o bătrînă condamnată la muncă silnică, în ce an a fost adusă la Sahalin şi ea răspundea molatic, fără să se gîndească: „Da' cine mai ştie? Poate în 83".

Se amesteca soţul sau concubinul: „Ce tot îndrugi? Ai venit aici în 85." „Să fie şi-n 85", se învoia dînsa oftînd. Începeam să numărăm şi constatam că bărbatul a avut dreptate. Bărbaţii sînt mai puţin uituci ca femeile, dar şi ei dădeau răspunsul numai după ce se gîndeau un timp.

— În ce an ai venit în Sahalin? am întrebat pe un colonist.

— Am sosit cu primul lot, odată cu Gladki, mi-a răspuns el nesigur, privindu-şi tovarăşii.

Primul lot, adică primul transport de ocnaşi la Sahalin, a fost făcut de vasul marinei comerciale în anul 1879. Notam deci anul acesta. Mi se dădeau şi altfel de răspunsuri: „Am stat la ocnă şase ani şi de trei ani sînt colonist, faceţi şi dumneavoastră socoteala". „Aşadar eşti în Sahalin de nouă ani?" „Nicidecum, înainte de Sahalin am mai stat la închisoare doi ani". Şi aşa mai departe. Ce să mai zic de răspunsuri ca acestea: „Am venit în anul cînd l-au omorît pe Derbin". Sau: „Cînd a murit Miţul". Pentru mine era foarte important să primesc răspunsuri exacte, mai ales de la cei veniţi aici între anii 1860 şi 1870; aş fi vrut să nu-mi scape nici unul, dar nu cred să fi izbutit. Cîţi oare dintre cei veniţi cu douăzeci, douăzeci şi cinci de ani în urmă, mai trăiau încă? Era o întrebare, oarecum delicată, pentru a determina rezultatele colonizării Sahalinului.

În al nouălea rînd scriam ocupaţia şi meseria.

În al zecelea, dacă ştie carte sau e analfabet. De obicei întrebarea se pune în forma următoare: „Ştii carte?". Eu însă întrebam: „Ştii să citeşti?" – ceea ce mă scutea adesea de răspunsuri eronate, deoarece ţăranii care nu ştiau să scrie şi descifrau doar texte tipărite obişnuiau să spună că nu ştiu carte. Unii însă din modestie se prefăceau neştiutori: „Da' de unde, ce carte putem să ştim noi?" – şi numai cînd repetam întrebarea, spuneau: „Mă descurcam eu odată cu literele de tipar, dar mă tem că am uitat tot. Sîntem

oameni cu mintea întunecată, ia acolo, nişte mujici!“. Se considerau neştiutori de carte şi cei care nu vedeau bine sau erau orbi.

Rîndul al unsprezecelea se referea la situaţia familială: căsătorit, văduv, holtei. Dacă era căsătorit, atunci se punea întrebarea: unde? în patrie sau în Sahalin? Cuvintele „căsătorit, văduv, holtei“ nu determinau însă pe insulă o situaţie familială reală; de multe ori cei căsătoriţi erau condamnaţi să ducă aici o viaţă singuratică, pentru că soţiile lor trăiau departe, în ţară, şi nu dădeau divorţ, iar mulţi dintre aceşti holtei şi văduvi trăiau ca familişti şi aveau aici cîte şase copii. De aceea, pe cei care trăiau singuri în realitate şi nu formal, chiar dacă erau căsătoriţi, am socotit potrivit să-i deosebesc prin cuvîntul „singur“. Nicăieri în altă parte a Rusiei concubinajul nu are o răspîndire atît de mare şi de oficială şi nicăieri o formă atît de originală ca în Sahalin. Concubinajul, sau cum e numit aici „convieţuire liberă“, nu găsea oponenţi, nici în sînul conducerii şi nici al clerului, dimpotrivă, aceştia îl încurajau. În unele localităţi nu exista nici o căsătorie legitimă. Perechi libere îşi înjghebau gospodării pe aceleaşi baze ca şi perechile căsătorite, iar copiii lor sporeau numărul populaţiei Sahalinului, astfel că administraţia nu găsea de trebuinţă să întocmească legi speciale pentru înregistrarea lor.

În sfîrşit, rîndul al doisprezecelea: dacă a primit ajutor din partea statului? Din răspunsurile la această întrebare, urmăream să aflu cîtă populaţie n-a fost în stare să reziste fără un sprijin material din partea statului sau, cu alte cuvinte, cine hrănea colonia: statul, sau ea singură? Ajutoare din partea statului, sub formă de bani, hrană sau îmbrăcăminte, primeau toţi, deţinuţi şi coloni, în primii ani de deportare; primeau şi bătrînii din azile şi copiii din familiile sărace. Afară de aceşti pensionari recunoscuţi în mod oficial, am mai trecut în rîndul celor întreţinuţi de stat şi pe deportaţii care primeau salarii pentru îndeplinirea diferitelor funcţii,

adică: învăţători, impiegaţi, gardieni etc. Rezultatul obţinut n-a fost însă complet. Afară de raţiile obişnuite, în hrană sau în bani, li se mai împărţeau coloniştilor ajutoare care nu puteau fi trecute în fişe, şi anume: se dădeau ajutoare de căsătorie, se cumpăra grîu de la colonişti cu un preţ intenţionat ridicat şi mai ales erau ajutoraţi la repartizarea pe credit a grîului de sămînţă, a vitelor etc. Unii colonişti datorau astfel statului cîteva sute de ruble pe care n-aveau să le restituie niciodată, dar am fost nevoit să-i notez ca neprimind ajutor din partea statului.

Fişa fiecărei femei o tăiam transversal cu creionul roşu şi găsesc că procedeul acesta era mult mai bun decît să notez sexul într-o rubrică specială. În fişă nu treceam decît membrii prezenţi ai familiei; dacă mi se spunea că fiul cel mare este plecat la Vladivostok să cîştige bani, iar al doilea fiu lucrează la colonia Rîkovskoe, pe primul nu-l treceam deloc, iar pe al doilea îl treceam în fişă la locul lui de muncă.

Umblam singur din izbă în izbă; cîteodată mă însoţea cîte un ocnaş sau colonist, care din plictiseală îşi însuşea rolul de călăuză. Cîteodată mă urma la o mică distanţă un gardian, cu revolverul în mînă. El era trimis pentru împrejurarea că voi avea de cerut lămuriri neprevăzute. Dacă-l întrebam ceva, fruntea i se acoperea într-o clipă de broboane de sudoare şi-mi răspundea neschimbat: „N-am cunoştinţă, înălţimea-voastră!“. De obicei, însoţitorul meu desculţ şi fără şapcă, ţinînd în mîini călimara mea, alerga înainte, deschidea cu zgomot uşa şi în tindă şoptea grăbit ceva gazdei – neîndoios, una din presupunerile lui personale asupra recensămîntului ce-l făceam. Intram în izbă. În Sahalin sînt tot felul de izbe, după omul care le-a construit: un siberian, un ucrainean sau un finlandez. De cele mai multe ori însă, izba era construită din bîrne, nu prea mare, cu două sau trei ferestre, fără ornamentaţii exterioare, acoperită cu paie şi mai rar cu şiţă. Curtea lipsea. În jurul casei nu se zărea nici un copăcel. Magazii sau băi de tip

siberian nu se întîlneau decît foarte rar. Puţinii cîini de pe la case nu erau răi; după cum am mai spus, lătrau numai la ghiliaci şi asta poate din cauză că ei poartă încălţăminte din piele de cîine; totuşi aceşti cîini leneşi, liniştiţi şi inofensivi erau legaţi. Dacă gospodăria avea un porc şi acestuia i se prindea neapărat un lanţ de gît. Cocoşul era şi el priponit de un picior.

— De ce legi cîinele şi cocoşul? îl întrebam pe stăpîn.

— La noi, în Sahalin, totul este în lanţ, îmi răspundea el cu o glumă. Pămîntul cere aşa, pesemne.

În izbă nu-i decît o singură odaie cu cuptor rusesc. Podeaua e de lemn. O masă cu două, trei scăunele, o bancă şi patul cu aşternutul lui sau aşternutul întins de-a dreptul pe jos. În unele case nu vezi nici atîta, doar în mijlocul odăii o saltea întinsă pe podea, de pe care se vede că abia s-a sculat cineva, iar pe pragul ferestrei, o strachină cu nişte resturi de mîncare. S-ar părea că asta nu-i o casă, o cameră de locuit, ci o celulă pentru detenţie izolată. Cînd sînt femei şi copii, locuinţa mai seamănă oarecum a gospodărie ţărănească, dar şi acolo simţi că lipseşte ceva; nu sînt bunici, nu sînt icoane vechi, nici mobile bătrîneşti; întregii gospodării îi lipseşte trecutul, tradiţia. Nu vezi un colţ în care gospodina să-şi fi adunat icoanele şi lucrurile mai arătoase şi chiar dacă este unul, e sărăcăcios, fără candelă, fără podoabe; lipsesc de asemenea şi obiceiurile vechi; toate lucrurile poartă pecetea întîmplării, îţi pare că familia nu trăieşte la ea acasă, ci printre străini, sau că abia s-a mutat şi încă n-a avut timp să se obişnuiască; oamenii nu au pisică, nu au nici măcar un greiere care să ţîrîie în serile lungi de iarnă şi, mai ales, nu au patrie…

Nimic din cele văzute nu mi-a dat impresia unei gospodării durabile, n-am simţit nicăieri căldura unui cămin. De cele mai multe ori găseam pe însuşi stăpînul casei, un om stingher şi ursuz, care părea amorţit cu totul din pricina inactivităţii silite şi a plictiselii; deşi avea haine de om liber,

mantaua îi era aruncată pe umăr, aşa cum o poartă ocnaşii şi dacă fusese de curînd eliberat, pe masă vedeam o şapcă fără cozoroc. Focul în sobă nu era făcut, vasele se compuneau numai dintr-un căzănel şi o sticlă astupată cu dop de hîrtie. Despre el însuşi şi viaţa lui, omul vorbea batjocoritor, cu un dispreţ rece. Susţinea că a încercat să se descurce în tot felul, dar n-a izbutit să ducă nimic la capăt; nu-i rămînea decît să lase totul în voia întîmplării.

În timp ce stăteam de vorbă, în casă se adunau vecinii şi începeau diferite discuţii: despre autorităţi, despre climă, despre femei… De plictiseală toţi erau gata să vorbească şi să asculte la nesfîrşit. Se întîmpla să găseşti în izbă, în afară de stăpîn, o droaie de chiriaşi şi argaţi; iată, pe prag stă un chiriaş, fost ocnaş, cu capul legat cu o cureluşă şi coase nişte cipici de piele; miroase a toval şi a pap cizmăresc. În tindă, pe nişte zdrenţe, stau copiii lui; tot aici, înghesuită într-un colţ întunecat, soţia ocnaşului, venită de bunăvoie după el, face pe o măsuţă nişte colţunaşi cu afine; se vede bine că e familia lui sosită de curînd din Rusia. Mai departe, în casa propriu-zisă, s-au strîns vreo cinci bărbaţi; se declară pe rînd care chiriaş, care argat, care colocatar; unul stă lîngă sobă şi, umflîndu-şi obrajii şi zgîindu-şi ochii bulbucaţi lipeşte ceva. Un altul, cu o mutră voit prostească, face pe măscăriciul, se strîmbă, mormăie şi pufăie, iar ceilalţi chicotesc pe înfundate. Pe pat stă desfrînarea babilonică, stăpîna izbei, Lukeria Nepomneasceaia, pistruiată, zburlită, numai piele şi os; ea caută să-mi răspundă cît mai spiritual la întrebările mele, legănîndu-şi picioarele. Ochii ei tulburi au o privire rătăcită şi privindu-i faţa apatică şi buhăită de beţivă, îmi pot da seama cîte închisori, etape şi boli a suferit în scurta ei viaţă. Această Lukeria dă tonul vieţii din izbă şi, datorită ei, toată atmosfera poartă pecetea vie a vagabondajului şi a desfrîului. Aici nu mai poate fi vorba de gospodărie serioasă. Mi s-a întîmplat, de asemenea, ca intrînd într-o izbă, să găsesc adunat un grup de jucători de cărţi. Pe feţele lor citesc

nemulţumirea şi plictiseala; deslușesc cum fiecare se întreabă în sine: „Cînd o să plece omul ăsta, ca să putem juca mai departe?“. Sau, intri în casă şi nu găseşti nici urmă de mobilă, cuptorul e rece iar pe jos, de-a lungul pereţilor, şed, unul lîngă altul, cîţiva cerchezi, unii cu căciuli, alţii fără, cu capetele tunse şi aspre; toţi mă privesc fără să clipească. Dacă acasă nu se află decît concubina stăpînului, o găsesc mai totdeauna lungită în pat; îmi răspunde la întrebări căscînd şi întinzîndu-se leneş, iar după plecarea mea se culcă din nou…

Ocnaşii mă priveau ca pe o persoană oficială, considerînd recensămîntul meu drept una din inutilele formalităţi atît de frecvente aici. Totuşi, faptul că eram străin, nu funcţionar din Sahalin, le trezea curiozitatea. Eram întrebat de multe ori:

— De ce ne înscrieţi pe toţi?

Începeau apoi să-şi dea cu părerea, care cum se pricepea. Unii spuneau că pesemne conducerea vrea să împartă ajutoare deportaţilor, alţii, că poate s-a luat în sfîrşit hotărîrea să fie mutaţi pe continent – (toţi erau încredinţaţi că mai devreme sau mai tîrziu locul deportării, după anii de muncă silnică, va fi stabilit pe continent) – alţii se prefăceau sceptici, bodogăneau că nu mai aşteaptă nimic bun, că doar şi Dumnezeu şi-a întors faţa de la ei, dar spuneau aşa numai ca să mă audă protestînd. Şi deodată, din tindă sau de pe cuptor, luînd parcă în bătaie de joc şi speranţele şi presupunerile, se ridica glasul cuiva, un glas plictisit şi batjocoritor:

— Şi ei iacă ce fac, scriu, mîzgălesc hîrtii! Doamne, Maica Domnului!

În timpul călătoriei mele prin Sahalin nu mi-a fost dat să rabd de foame sau să îndur alte lipsuri. Citisem cum agronomul Miţul, studiind insula, a dus-o foarte greu, fiind silit de foame să-şi mănînce cîinele. De atunci însă, împrejurările s-au schimbat mult. Agronomul de astăzi se deplasează pe drumuri minunate, iar pînă şi în localităţile cele mai sărace există post de

pază sau staţie, unde se poate găsi oricînd o cameră caldă, un samovar şi un pat. Exploratorii, cînd pleacă în interiorul insulei, în taiga, iau cu ei conserve americane, vin roşu, farfurii, furculiţe, perne şi tot ce se poate încărca pe umerii ocnaşilor care înlocuiesc în Sahalin animalele de povară. Se întîmplă şi astăzi ca oamenii să se hrănească cu hribi, ba chiar să mănînce şi carne de om, dar asta, bineînţeles, nu se referă la turişti şi nici la funcţionari.

În capitolele următoare voi descrie posturile şi satele de colonişti, totodată prezentînd cititorului închisorile şi munca ocnaşilor, în măsura în care am izbutit să le cunosc în scurtul timp cît am stat acolo. În Sahalin munca silnică este foarte variată; ea nu a fost limitată la minele de aur sau de cărbuni, ci cuprinde toate ramurile de viaţă din insulă, fiind răspîndită prin toate centrele populate. Tăierea pădurilor, lucrările de construcţii, asanarea bălţilor, pescuitul, seceratul, încărcarea vaselor – toate acestea prezintă diferitele aspecte ale muncii silnice, care, prin forţa împrejurărilor, s-a contopit într-atît cu munca coloniştilor, încît, omiţînd unele concepţii de rutină, obişnuite să limiteze munca silnică exclusiv la munca minieră şi cea din uzine, nimeni n-o mai consideră ca fiind de sine stătătoare.

Voi începe cu valea Alexandrovskaia şi anume cu satele situate pe rîul Duika. În Sahalinul de Nord, această vale a fost cea dintîi aleasă pentru colonizare şi nu din motivul că era mai bine studiată, sau că ea corespundea în mai mare măsură scopurilor colonizării, ci pur şi simplu datorită întîmplării, fiind cea mai apropiată de Due, unde s-a înfiinţat prima închisoare pentru ocnaşi.

IV

Rîul Duika. Valea Alexandrovskaia. Slobozia Alexandrovska. Vagabondul Krasivîi[16]. Postul Alexandrovsk. Trecutul lui. Iurtele. Parisul Sahalinului.

În 1881, cînd rîul Duika sau Alexandrovska, cum i se mai spune, a fost studiat de zoologul Poliakov, apele lui aveau în cursul inferior pînă la zece stînjeni lăţime, iar pe malurile lui zăceau grămezi de copaci prăbuşiţi. Depresiunile albiei erau în multe locuri acoperite de codri străvechi de zadă, arin şi salcie de pădure, iar de jur împrejur se întindea mlaştina de netrecut. Cînd l-am văzut eu însă, rîul avea aspectul unei bălţi înguste şi lungi. Lăţimea, malurile golaşe şi cursul său molatic îmi aminteau Kanava din Moscova.

Trebuie să citeşti descrierea văii Alexandrovskaia făcută de Poliakov şi s-o priveşti acum, barem în treacăt, ca să înţelegi cîtă muncă, într-adevăr de ocnaş, a fost necesară pentru civilizarea acestui loc. „De pe înălţimea munţilor învecinaţi, scrie Poliakov, valea Alexandrovskaia pare strangulată de păduri… Fundul acestei văi este acoperit în mare parte de codri uriaşi". El descrie mlaştinile, mocirlele, rîpele şi pădurile în care „laolaltă cu arborii uriaşi sprijiniţi pe rădăcinile lor, solul este presărat cu trunchiuri mari pe jumătate putrezite, arbori prăvăliţi din cauza bătrîneţii sau de furtuni; între trunchiuri, pe lîngă cioturile scorburoase ale rădăcinilor, se înalţă muşuroaie acoperite cu muşchi, iar alături se cască gropi şi rîpe". Acum însă, pe locul taigalei, al mlaştinilor şi al rîpelor se înalţă un oraş, un oraş adevărat, se desfăşoară panglica drumurilor, înverzesc cîmpiile, ogoarele şi grădinile de zarzavat, şi începe să se resimtă lipsa lemnului. La această muncă titanică în luptă cu natura, cînd se lucra în noroi pînă la brîu, mai adăugaţi gerul, ploile reci şi dorul de patrie, suferinţele şi bicele, şi imaginaţia vă va plăsmui scene îngrozitoare. Nu degeaba un funcţionar din Sahalin, om de o bunătate

rară, de fiecare dată cînd mergeam împreună undeva, îmi recita „Calea ferată“ de Nekrasov.

Lîngă gurile rîului, în partea dreaptă, se varsă în Duika un pîrău numit Mica Alexandrovska. Pe amîndouă malurile lui este situat satul Alexandrovskoe sau Slobozia, despre care am mai pomenit. Slobozia împrejmuieşte postul şi s-a contopit cu acesta, dar se deosebeşte de el prin unele particularităţi, îşi trăieşte propria viaţă, de aceea o s-o descriu separat. Slobozia este una din cele mai vechi colonii. Colonizarea ei a început curînd după instituirea ocnei la Due. Alegerea acestui loc a fost determinată, după cum scrie Miţul, de luncile minunate, de pădurile cu lemn bun de construcţie; rîul era navigabil şi solul fertil… „Fireşte, scrie acest fanatic care vedea în Sahalin pămîntul făgăduinţei, nu putea exista nici un dubiu în privinţa rezultatului fericit al colonizării, totuşi, din opt inşi trimişi în acest scop la Sahalin în anul 1862, numai patru au rămas să trăiască lîngă rîul Duika“. Dar ce au putut face aceşti patru oameni? Ei îşi lucrau pămîntul cu tîrnăcopul şi cazmaua, adesea semănau primăvara grîul de toamnă şi pînă la urmă au cerut să fie trimişi pe continent. În anul 1869, pe locul unde se află astăzi Slobozia a fost înfiinţată o fermă agricolă. Aici se propunea rezolvarea unei probleme de mare însemnătate: dacă era cu putinţă folosirea cu succes a muncii ocnaşilor în agricultură. Timp de trei ani, ocnaşii au defrişat solul, au construit case, au secat bălţi, au făcut drumuri şi au arat ogoarele, dar, după ispăşirea pedepsei, n-au mai dorit să rămînă şi s-au adresat guvernatorului general cu rugămintea de a fi mutaţi pe continent, căci agricultura nu mergea bine şi n-aveau cum să-şi cîştige existenţa. Rugămintea le-a fost ascultată. Totuşi, ferma a continuat să existe. Cu timpul, ocnaşii din Due au devenit colonişti, din Rusia au sosit alţi ocnaşi cu familiile lor, cărora trebuia să li se dea pămînt; şi atunci, neavînd încotro, Sahalinul a fost considerat ca avînd un pămînt roditor, bun pentru colonii

agricole! Astfel, acolo unde viaţa nu s-a putut dezvolta în mod natural, ea a luat fiinţă pe cale artificială, treptat, cu preţul multor cheltuieli băneşti şi cu risipă de forţe omeneşti. În anul 1879, doctorul Avgustinovici a găsit la Slobozia douăzeci şi opt de gospodării.[17]

În preajma vizitei mele, Slobozia cuprindea cincisprezece gospodării. Izbele, acoperite cu şiţă, sînt spaţioase, au uneori mai multe încăperi, au şi acareturi, iar pe lîngă izbe se întind grădinile de zarzavat. La fiecare două izbe afli cîte o baie.

Din datele existente rezultă că sînt 39 ¾ deseatine de pămînt arabil şi 24 ½ deseatine păşuni. Sînt 23 de cai şi 47 de vite cornute mari şi mici.

Datorită componenţei sociale a locuitorilor ei, Slobozia este considerată o colonie aristocratică. Am însemnat: un consilier de curte însurat cu fiica unui colonist, un om liber venit pe insulă după mama lui condamnată la muncă silnică, şapte ţărani, foşti deportaţi, patru colonişti şi numai doi ocnaşi.

Din douăzeci şi două de familii, numai patru nu sînt legitime. Şi în ceea ce priveşte vîrsta, populaţia Sloboziei se apropie de aceea a unui sat obişnuit; numărul celor capabili de muncă nu formează o majoritate atît de covîrşitoare ca în alte centre populate, aici există copii şi tineri, precum şi bătrîni care depăşesc 65 şi chiar 75 de ani.

Cum se explică relativa bunăstare a Sloboziei, cu toate că după însăşi vorba locuitorilor ei „din agricultură nu poţi trăi aici“? Răspunsul poate fi aflat în cîteva temeiuri, care şi în condiţiile normale determină o viaţă înstărită şi aşezată. Aşa, de pildă, procentul ridicat al celor veniţi de mulţi ani în Sahalin, înainte de 1880, care, deci, au avut timp să se deprindă cu felul pămîntului. Are mare însemnătate şi faptul că nouăsprezece bărbaţi din cei veniţi la Sahalin erau însoţiţi de nevestele lor, astfel că aproape toţi cei aşezaţi aici aveau familie. Să adăugăm şi numărul îndestulător de femei; n-

am notat decît nouă bărbaţi neînsuraţi şi nici unul din aceştia nu trăia singur. În linii generale, am putea spune că Slobozia este un sat norocos; printre celelalte împrejurări favorabile am putea menţiona şi numărul mare al ştiutorilor de carte: 26 de bărbaţi şi 11 femei.

Fără să mai vorbim de consilierul de curte, care ocupă în Sahalin funcţia de topograf, de ce oare gospodarii liberi şi ţăranii, foşti deportaţi, nu pleacă pe continent, deşi ar avea dreptul să plece? Se crede că îi reţin pe loc succesele în agricultură, dar acest lucru nu se poate spune despre toţi. Ogoarele şi păşunile din Slobozia nu sînt folosite de toţi gospodarii, ci numai de cîţiva. Numai opt gospodării au vite şi păşuni, numai douăsprezece ară pămîntul şi, indiferent de rezultat, agricultura este atît de puţin dezvoltată, încît nu poate să explice starea economică relativ bună. Alte venituri suplimentare nu există, meşteşugari nu sînt şi numai L., fostul ofiţer, are o prăvălie. Nu am găsit nici o explicaţie oficială care ar putea lămuri de ce locuitorii Sloboziei se îmbogăţesc, astfel, pentru dezlegarea tainei nu rămîne decît presupunerea unei anumite surse cu renume prost. Mai demult, în Slobozia se practica pe scară întinsă negoţul clandestin cu alcool. În Sahalin se interzisese cu desăvîrşire importul şi vînzarea băuturilor spirtoase, ceea ce a avut ca urmare o contrabandă specială. Alcoolul se aducea în bidoane de forma căpăţînilor de zahăr, era ascuns în samovare şi chiar în cingători, dar de cele mai multe ori se aducea pe faţă, în butoaie şi în vase obişnuite, deoarece micii funcţionari erau mituiţi, iar conducerea închidea ochii. La Slobozia o sticlă de votcă proastă se vindea cu şase şi chiar zece ruble. Toate închisorile din Sahalinul de Nord erau aprovizionate cu votcă din Slobozia. Nici funcţionarii, băutori pătimaşi, n-o dispreţuiau; am cunoscut pe unul care, în perioadele lui de beţie, dădea ocnaşilor pînă şi haina de pe el pentru o sticlă de spirt.

Acum însă, contrabanda cu votcă s-a mai potolit. Slobozia şi-a găsit o altă îndeletnicire: vînzarea hainelor vechi luate de la deţinuţi – „a boarfelor“. Halatele, cămăşile, cojoacele, toate vechiturile sînt cumpărate pe nimic şi trimise la Nikolaevsk pentru a fi revîndute. Mai există şi case clandestine de împrumut. Odată, într-o discuţie, baronul A. N. Korf a numit postul Alexandrovsk – Parisul Sahalinului. Toţi oamenii pătimaşi, beţivi şi slabi de înger din acest Paris zgomotos şi flămînd, cînd vor să bea sau să se desfacă de lucruri furate, se duc la Slobozia.

În spaţiul liber dintre ţărmul mării şi postul Alexandrovsk, afară de calea ferată şi Slobozia descrisă mai sus, merită să pomenesc şi trecerea peste rîul Duika; în loc de barcă sau bac, slujeşte o ladă mare, pătrată. Căpitanul acestei ambarcaţiuni cu totul originale este ocnaşul Krasivîi, omul care nu-şi aminteşte cum îl cheamă. Are 71 de ani. E ghebos, cu omoplaţii ieşiţi în afara, o coastă ruptă, la o mînă îi lipseşte degetul mare şi tot trupul îi e acoperit de cicatrice lăsate de urmele bicelor şi vergilor cu care a fost bătut pe vremuri. Părul i s-a decolorat, dar nu are fire cărunte, ochii îi sînt albaştri, senini, cu o privire veselă şi blajină, E îmbrăcat în zdrenţe şi umblă desculţ. Un bătrîn vioi, vorbăreţ şi căruia îi place să glumească. În 1855, „din prostie“, a fugit din armată şi a început să vagabondeze, minţind că nu-şi mai aduce aminte de numele lui. A fost arestat şi trimis dincolo de Baikal, să se facă – vorba lui – cazac.

— Credeam atunci, mi-a povestit el, că în Siberia oamenii trăiesc sub pămînt şi de frică, pe drumul spre Tiumen, mi-am luat valea. Am ajuns pînă la Kamîşlov, dar acolo am fost prins şi condamnat, înălţimea-voastră, la douăzeci de ani muncă silnică şi nouăzeci de bice. M-au dus la Kara, mi-au ars acolo bicele şi pe urmă m-au trimis aici, în Sahalin, la Korsakov; din Korsakov am tulit-o iar, împreună cu un tovarăş, dar am ajuns numai pînă la Due; aici m-am îmbolnăvit şi n-am putut merge mai departe. Tovarăşul meu

a ajuns pînă la Blagovescenskoe. Acuma eu îmi ispăşesc a doua pedeapsă şi trăiesc în Sahalin de douăzeci şi doi de ani. Şi toată vina mea a fost că am fugit din armată.

— Dar de ce îţi mai ascunzi şi acuma numele tău adevărat? La ce-ţi foloseşte?

— Astă-vară i l-am mărturisit funcţionarului.

— Ei, şi ce-a spus?

— Ce să spună! „Pînă facem noi cercetările, mi-a zis, tu ai să mori. Nu poţi să trăieşti şi aşa? Ce-ţi mai trebuie nume?“ Asta-i adevărat… tot nu mai am mult de trăit. Şi totuşi, boierule dragă, ai mei ar afla unde sînt.

— Cum te cheamă?

— Numele meu de aicea este Vasili Ignatiev, înălţimea-voastră.

— Dar numele adevărat?

Krasivîi se gîndeşte puţin şi zice:

— Nikita Trofimov. Sînt din judeţul Skopino, gubernia Riazan.

Începem să trecem rîul în cutiuţa de lemn. Krasivîi se sprijină de fund într-o prăjină lungă şi tot trupul lui slab şi osos se încordează. Nu e o muncă uşoară.

— Îţi vine greu?

— Nu-i nimic, înălţimea-voastră. Nimeni nu mă goneşte din urmă, mîn şi eu uşurel.

Îmi povesteşte că în toţi cei douăzeci şi doi de ani de cînd e în Sahalin, n-a fost bătut niciodată şi n-a stat nici o zi la carceră.

— Pentru că, vezi, dacă mă trimite să tai copaci în pădure – mă duc, îmi dau prăjina asta în mînă – o iau, mi se porunceşte să fac focul în cancelarie – îl fac. Trebuie să mă supun. Viaţa, să nu-l mînii pe Dumnezeu, e bună. Slavă ţie, Doamne!

Vara, bătrînul trăieşte într-o iurtă de lîngă locul de trecere peste rîu. În iurtă am văzut doar nişte zdrenţe, o bucată de pîine şi o puşcă. Domnea un aer închis, acru. L-am întrebat pentru ce are nevoie de puşcă şi mi-a răspuns că pentru hoţi şi becaţine, apoi a rîs. Puşca era stricată şi o ţinea în iurtă doar ca sperietoare. În timpul iernii, bătrînul cară lemne şi locuieşte în birourile postului. Odată l-am văzut cum suflecîndu-şi mult pantalonii şi dezgolindu-şi picioarele noduroase, de un roşu-liliachiu, trăgea, împreună cu un chinez, năvodul în care se zbăteau lostriţe de mărimea unui şalău de la noi. L-am salutat şi mi-a răspuns cu bucurie.

Postul Alexandrovsk a fost întemeiat în anul 1881. Un funcţionar care trăia pe insulă de peste zece ani mi-a spus că atunci cînd a venit pentru prima dată la Alexandrovsk, era cît p-aci să se înece în mlaştină. Ieromonahul Eraklie, care a locuit pînă în 1886 la Alexandrovsk, povestea că la început nu existau aci decît trei case, iar în cazarma cea mică în care sînt cazaţi astăzi muzicanţii era închisoarea. Pe străzi te împiedicai de cioturi de copaci. Acolo unde astăzi se înalţă fabrica de cărămizi, prin 1882 se vînau samurii. Pentru oficierea serviciului religios, părintelui Eraklie i s-a propus ghereta paznicului, dar el a refuzat-o motivînd că este prea mică. Pe timp frumos, oficia în piaţă, iar pe vreme urîtă în cazarmă, sau unde se nimerea.

— Faci slujba în zăngănitul lanţurilor, povestea el, în zgomotul şi căldura de la furnal. Cînţi „cuvîntul sfînt al Domnului“, iar lîngă tine auzi „fire-ai să fii… aşa şi pe dincolo!“.

Dezvoltarea propriu-zisă a postului Alexandrovsk a început odată cu schimbările survenite în organizarea Sahalinului prin înfiinţarea a numeroase funcţii noi în aparatul său administrativ, inclusiv aceea de general. Pentru oamenii nou-veniţi şi pentru cancelariile acestora a fost necesar un alt loc, deoarece la Due, unde se găsea pînă atunci administraţia

ocnelor, spaţiul era strîmt şi neprielnic. La o depărtare de şase verste de Due, pe un loc întins, se şi afla aşezată Slobozia; pe malul rîului Duika exista o închisoare şi iată că prin împrejurimi au început să crească puţin cîte puţin reşedinţele: clădirile pentru cancelarii şi funcţionari, biserica, apoi depozite, prăvălii etc. A luat fiinţă tocmai acel lucru fără de care Sahalinul n-ar fi putut prinde viaţă, adică un oraş, acel Paris al Sahalinului unde populaţia orăşenească, deprinsă să respire un aer urban şi să aibă numai îndeletniciri orăşeneşti, îşi găseşte climatul corespunzător şi putinţa de a cîştiga o bucată de pîine.

Construcţiile, precum şi defrişarea şi secarea solului au fost executate de ocnaşi. Pînă în anul 1888, cît timp nu se clădise încă închisoarea, ei locuiau în iurte primitive – bordeie. Aceste iurte, făcute din bîrne băgate în pămînt la o adîncime de doi, doi arşini şi jumătate, aveau acoperişurile tot din bîrne, înclinate în amîndouă părţile şi acoperite cu pămînt. Ferestrele se făceau mici şi înguste, la nivelul solului şi înăuntru domnea întunericul, mai ales în timpul iernii, cînd iurtele se înzăpezeau. Din pricină că pînzele subterane de apă răzbeau pînă la suprafaţa solului, iar acoperişurile de pămînt şi pereţii umezi musteau necontenit, o igrasie primejdioasă domnea în aceste hrube. Oamenii dormeau cu cojoacele pe ei. Tot solul din jur, precum şi fîntînile, erau în permanenţă infectate de excremente umane şi gunoaie de tot felul: closete şi locuri pentru depozitarea gunoaielor nu existau. Ocnaşii trăiau în aceste iurte împreună eu soţiile şi copiii lor.

Alexandrovskul ocupă o suprafaţă de aproape două verste pătrate; în realitate însă, datorită faptului că el s-a contopit cu Slobozia, iar una din străzile lui se apropie de satul Korsakovskoe, cu care de asemeni se va contopi într-un viitor foarte apropiat, întinderea postului este mult mai mare. Are cîteva străzi drepte şi largi pe care însă, în virtutea obişnuinţei, localnicii nu le numesc străzi, ci slobozii. În insula Sahalin există obiceiul

de a se da străzilor numele unor funcţionari aflaţi încă în viaţă şi se foloseşte nu numai numele alesului, dar şi prenumele lui, ba şi numele tatălui[18]. Nu se ştie prin ce întîmplare fericită, la Alexandrovsk nu s-a imortalizat încă numele nici unui funcţionar; străzile şi-au păstrat pînă în prezent denumirea sloboziilor din care au luat fiinţă: Kirpicinaia, Peisikovskaia, Kasianovskaia, Pisarskaia, Soldatskaia. Originea acestor denumiri este uşor de înţeles, afară de aceea de Peisikovskaia[19]. Se spune că deţinuţii ar fi numit-o astfel în amintirea unui evreu care deschisese pe aici o prăvălie, atunci cînd în locul sloboziei se mai întindea încă taigaua; după o altă versiune, pe acea stradă a locuit o negustoreasă colonistă numită Peisikova.

Străzile au trotuare de lemn şi peste tot domneşte curăţenia şi ordinea; chiar pe uliţele lăturalnice, unde se îngrămădeşte sărăcimea, nu vezi băltoace sau grămezi de gunoaie. Partea principală a postului o constituie sectorul oficialităţilor; aici se află biserica, locuinţa guvernatorului insulei şi cancelaria lui, oficiul poştal şi telegrafic, comandamentul de poliţie cu tipografia, casa directorului închisorii, prăvălia fondului coloniei, cazărmile, spitalul închisorii, spitalul militar, o moschee în construcţie cu minaretul ei, casele autorităţilor în care locuiesc funcţionarii şi în sfîrşit închisoarea, cu numeroasele ei depozite şi ateliere. Majoritatea caselor sînt noi, de tip european, acoperite cu tablă. Multe case sînt date cu vopsea pe dinafară. În tot Sahalinul nu se găseşte var, nici piatră bună de construcţie, din care cauză nu se clădesc case de piatră.

Alexandrovskul numără 298 de gospodării. În această cifră nu sînt cuprinse locuinţele funcţionarilor şi ale ofiţerilor, nici slobozia ostăşească, unde trăiesc soldaţii căsătoriţi cu femei libere – toţi aceştia fiind elemente instabile care se schimbă în fiecare an. În total sînt 1 499 de locuitori dintre care 923 bărbaţi şi 576 femei. Dacă adăugăm populaţia liberă, garnizoana şi

ocnaşii care îşi petrec noaptea în închisoare şi nu aparţin nici unei gospodării, se obţine o cifră de aproximativ 3 000 de oameni. În comparaţie cu Slobozia, în Alexandrovsk trăiesc foarte puţini ţărani, în schimb ocnaşii compun o treime din numărul total de locuitori. *Regulamentul* prevede că numai ocnaşii care trec prin perioada de reeducare pot locui în afara închisorii, putîndu-şi înjgheba o gospodărie, dar această lege este mereu călcată, nu se poate aplica nefiind practică; în case locuiesc nu numai ocnaşii aflaţi în perioada de reeducare, dar şi mulţi din cei ce trec prin perioada de încercare, din cei condamnaţi pe termene lungi şi chiar unii condamnaţi pe viaţă. Fără să mai vorbim de ocnaşii deveniţi funcţionari, desenatori, meseriaşi, care, datorită ocupaţiilor lor, nu mai pot locui la închisoare, în Sahalin sînt foarte mulţi ocnaşi căsătoriţi şi cu copii şi păstrarea lor în puşcărie, departe de familii, ar produce încurcături destul de mari în viaţa coloniei. Statul ar fi obligat să ţină şi nevestele şi copiii acestora în închisori, sau să le pună la dispoziţie locuinţe şi întreţinere în contul statului, sau ar fi trebuit să-i reţină în patrie, tot timpul cît capul familiei îşi ispăşeşte pedeapsa.

Cînd ocnaşii din perioada de încercare locuiesc în case, pedeapsa lor devine mult mai uşoară decît a celor din perioada reeducării care mai locuiesc în închisoare. În felul acesta ideea de echitate este călcată în mod flagrant, dar această dezordine o justifică totuşi condiţiile în care s-a format aici viaţa, şi apoi ea poate fi uşor îndreptată: ar fi destul să fie mutaţi prin case şi restul de ocnaşi din acea categorie. În ce priveşte pe ocnaşii cu familie, nu putem să ne împăcăm cu o altă dezordine, care decurge din lipsa de prevedere a administraţiei: aceasta permite ca zeci de familii să se fixeze în locuri unde nu există nici pămînt arabil, nici păşuni şi nici locuri potrivite pentru construcţia caselor, în timp ce în alte colonii, favorizate din acest punct de vedere de condiţii mult mai bune, trăiesc numai colonişti

necăsătoriţi, care nu se pot gospodări din cauza lipsei de femei. În Sahalinul de Sud, unde pămîntul dă roade în fiecare an, există sate fără nici o femeie, în timp ce în Parisul Sahalinului erau 158 de femei libere venite de bunăvoie din Rusia după soţii lor.

La Alexandrovsk nu se mai găsesc locuri libere pentru înfiinţarea unor noi gospodării. La început, cînd era loc din belşug, pentru fiecare gospodărie se dădeau cîte o sută, două sute şi chiar cinci sute de stînjeni pătraţi; acum însă, se dau numai cîte doisprezece şi chiar nouă sau opt stînjeni pătraţi. Am numărat 161 de gospodării îngrămădite cu toate construcţiile şi grădinile lor de zarzavat pe parcele care nu depăşeau fiecare douăzeci de stînjeni pătraţi. Vina principală o poartă, în primul rînd, condiţiile naturale din valea Alexandrovskului: spre mare nu se poate înainta din cauza solului nefertil, iar pe lături postul este limitat de munţi; nu s-ar mai putea dezvolta decît într-o singură direcţie, în sus, pe valea rîului Duika, pe aşa-numita şosea a Korsakovskului. Aici gospodăriile se înşiră pe un singur rînd, strînse una lîngă alta.

După datele recensămîntului, terenul arabil este exploatat numai de 36 de gospodari, iar păşunile numai de 9. Mărimea parcelelor de pămînt arabil variază între 300 de stînjeni şi o deseatină. Aproape toţi cultivă cartofi. Numai 16 gospodari au cai şi numai 38 de gospodari au vaci, majoritatea vitelor fiind în posesia ţăranilor şi coloniştilor care nu se ocupă de agricultură, ci de negoţ. Pe baza acestor date se poate constata că gospodarii din Alexandrovsk nu trăiesc din agricultură. O dovadă în plus că pămîntul nu prea atrage populaţia se vede şi din faptul că aproape nu întîlneşti aici gospodării vechi. Dintre cei veniţi în 1881, nu a mai rămas nici unul. Din 1882, am numărat numai şase, din 1883 – patru, din 1884 – treisprezece, din 1885 – şaizeci şi opt. Asta înseamnă că restul de 207 gospodari şi-au înfiinţat gospodăriile după 1885. Judecînd după numărul foarte redus al

ţăranilor – nouăsprezece la număr – tragem concluzia că fiecare gospodar rămîne pe parcela lui numai timpul necesar pentru obţinerea drepturilor de ţăran, adică pînă obţine dreptul de a părăsi gospodăria şi a pleca pe continent.

Cum izbuteşte populaţia Alexandrovskului să se întreţină a rămas pentru mine o problemă destul de neclară. Să presupunem că gospodarii, împreună cu soţiile şi copiii lor, se hrănesc ca irlandezii numai cu cartofi recoltaţi de ei înşişi şi care le ajung tot anul; dar cu ce se hrănesc cei 241 de colonişti şi 358 de ocnaşi de ambele sexe care trăiesc prin case în calitate de colocatari, chiriaşi sau argaţi? E adevărat că aproape jumătate din populaţie primeşte subvenţii de la stat, sub formă de raţii de ocnaşi şi ajutoare pentru copii. Afară de aceasta, mai şi cîştigă cîte ceva. Peste o sută de persoane lucrează în atelierele şi în birourile administraţiei închisorii. Pe fişele mele sînt trecuţi mulţi meseriaşi de care oraşul nu s-ar putea lipsi: tîmplari, tapiţeri, bijutieri, ceasornicari, croitori etc. Pentru obiectele confecţionate din lemn sau metal, la Alexandrovsk se plăteşte foarte scump, numai „bacşişul“ obişnuit este de cel puţin o rublă. Dar, pentru a face faţă vieţii de la oraş sînt suficiente oare raţiile de ocnaşi şi micile cîştiguri, în realitate destul de rare? În cazul meseriaşilor oferta depăşeşte cu mult cererea, lucrătorii cu ziua, cum ar fi bunăoară dulgherii, lucrează pentru zece copeici pe zi, cu hrana lor. Aici populaţia trăieşte de pe o zi pe alta, cu toate acestea locuitorii beau în fiecare zi ceai, fumează trabucuri turceşti, umblă în haine civile şi plătesc chirii; se cumpără izbe de la ţăranii care pleacă pe continent şi se clădesc şi case noi. Prăvăliile duc un comerţ înfloritor şi chiaburii care se ridică din rîndurile ocnaşilor cîştigă zeci de mii de ruble.

Multe lucruri mi-au rămas neclare şi m-am oprit la prezumţia că mare parte din cei ce se statornicesc în Alexandrovsk vin cu bani din Rusia; bănuiesc apoi că pentru populaţie mijloacele ilicite constituie o însemnată

sursă de cîştig. Cumpărarea lucrurilor de la ocnaşi şi vînzarea lor la Nikolaevsk, exploatarea băştinaşilor şi a ocnaşilor nou-veniţi, contrabanda cu alcool, camăta cu dobînzi enorme, jocurile de cărţi pe mize mari, iată cu ce treburi se descurcă bărbaţii. Femeile, atît cele deportate, cît şi cele libere care au venit de bunăvoie după soţii lor, se prostituează. Cînd la o cercetare o femeie liberă a fost întrebată de unde are bani, ea a răspuns: „Îi cîştig cu trupul meu“.

În total sînt în oraş 332 de familii, dintre care 185 rezultate din căsătorii legale şi 147 din convieţuire liberă. Numărul relativ mare al familiştilor nu se datoreşte vreunor condiţii care ar favoriza aici viaţa de familie, ci este pur întîmplător, cauzat de neglijenţa administraţiei locale, care repartizează pe cei cu familii pe parcelele din Alexandrovsk, în loc să-i trimită în locuri mai potrivite lor, cît şi datorită faptului că localnicii, fiind mai apropiaţi de conducere şi de închisoare, obţin femeile mai uşor. Din moment ce viaţa a luat fiinţă şi decurge într-un mod artificial şi deci dezvoltarea ei nu depinde atît de condiţii economice normale, cît de teoriile şi bunul plac al unor persoane, aceste anomalii devin dominante şi în mod inevitabil se transformă în legi, legi nescrise care guvernează totuşi această viaţă artificială.

V

Închisoarea din Alexandrovsk. Dormitoarele comune. Ocnaşii ferecaţi în lanţuri. „Mîna de aur“. Latrinele. Maidanul. Muncă silnică la Alexandrovsk. Servitorii. Atelierele.

Am vizitat închisoarea din Alexandrovsk foarte curînd după sosire.[20] Cum intri, dai într-o curte mare, dreptunghiulară, înconjurată de şase barăci de tip militar construite din lemn şi despărţite cu garduri. Porţile stau veşnic deschise şi lîngă ele străjuieşte santinela. Curtea este curată, bine măturată, nicăieri nu se văd nici pietre, nici gunoaie, nici băltoace cu lături. Această curăţenie exemplară produce o impresie plăcută.

Văd toate uşile barăcilor larg deschise. Intru pe una din ele şi pătrund într-o sală mică. La dreapta şi la stînga cîteva uşi dau în camerele comune. Deasupra lor s-au pus plăci negre cu inscripţii albe: „*Cazarma nr. cutare. Cubajul de aer cutare. Cuprinde atîţia deţinuţi*". Drept în faţă văd o altă uşă, o deschid şi intru într-o cameră strîmtă unde trăiesc doi deţinuţi politici; au vestele descheiate şi un fel de cipici încălţaţi pe piciorul gol; la intrarea mea amîndoi îşi netezesc grăbiţi saltelele umplute cu paie. Pe pervazul geamului, o carte şi o bucată de pîine neagră. Directorul închisorii, care mă însoţeşte, îmi spune că acestor doi deţinuţi li s-a permis să trăiască în afara închisorii, dar ei, nedorind să se bucure de privilegii, nu s-au folosit de permisiunea dată.

— Drepţi! se aude strigătul gardianului.

Intrăm într-un dormitor comun. Încăperea pare destul de spaţioasă, avînd aproximativ două sute de stînjeni pătraţi. Geamurile sînt deschise în lături şi e destulă lumină. Pereţii nu sînt văruiţi, au o culoare întunecată şi printre bîrne se întrevăd fire de cîlţi. Podeaua este de lemn nevopsit, absolut uscată. De-a lungul întregii încăperi, pe mijlocul ei, un singur pat mare de lemn, cu două pante, pe care deţinuţii dorm alături, pe două rînduri, cap la cap. Locurile nu sînt numerotate şi nici despărţite; pe acest pat lung se pot culca şi şaptezeci de oameni, şi o sută şaptezeci. Aşternuturi nu există. Deţinuţii dorm pe scînduri sau îşi aştern saci rupţi, hainele lor şi diferite boarfe cu un aspect foarte neplăcut. Pe pat sînt aruncate şepci, încălţăminte,

bucăţi de pîine, sticle goale de lapte, astupate cu dop de hîrtie sau de cîrpă, calapoade de cizmar; sub pat sînt băgate lădiţe, saci murdari, boccele, instrumente şi tot felul de vechituri. Pe lîngă pat se plimbă o pisică sătulă. Pe pereţi atîrnă haine, căzănele, scule, iar pe poliţe se îngrămădesc ceainice, pîine şi cutii.

La Sahalin persoanele libere care intră în cazarmă nu-şi descoperă niciodată capul. Această politeţe este obligatorie numai pentru ocnaşi. Aşa că noi, fără să ne scoatem căciulile, trecem pe lîngă pat, iar ocnaşii stau drepţi, cu mîinile la vipuşcă şi ne privesc tăcuţi. Tăcem şi noi şi-i măsurăm cu privirea, s-ar părea că am venit să-i cumpărăm. Trecem mai departe în alte dormitoare; pretutindeni domneşte aceeaşi sărăcie lucie, tot atît de greu de ascuns în zdrenţele ei ca şi o muscă sub lupă; peste tot aceeaşi viaţă dezolantă, care reneagă proprietatea, singurătatea, comoditatea şi somnul liniştit.

Ocnaşii care trăiesc în închisoarea din Alexandrovsk se bucură de o oarecare libertate: nu sînt ferecaţi în lanţuri, pot părăsi închisoarea în timpul zilei, ducîndu-se liberi oriunde ar dori; nu au o îmbrăcăminte cazonă; se îmbracă fiecare cu ce are, în raport cu timpul şi cu munca ce-o depune. Recidiviştii, cei care au fost de curînd prinşi după o evadare, precum şi cei arestaţi pentru vreo încălcare sînt ţinuţi sub lacăt într-un corp separat numit „Corpul ferecaţilor". Ameninţarea cea mai frecventă în Sahalin este: „Te voi trimite în Corpul ferecaţilor". Intrarea în acest loc al groazei este păzită de gardieni; unul din ei ne raportează că totul este în ordine.

Se aude zăngănitul lacătului enorm şi urît, cumpărat parcă de la un bazar de antichităţi şi pătrundem într-o încăpere nu prea mare, unde sînt închişi douăzeci de evadaţi prinşi. Zdrenţuiţi, murdari, purtînd lanţuri, cu încălţămintea scîlciată, legată cu cîrpe şi sfoară, au pe o jumătate de cap păr zbîrlit, iar pe cealaltă jumătate, rasă, fire rare, mărunte, care încep să

crească. Toţi sînt jigăriţi şi parcă năpîrliţi, dar privirea lor e dîrză. Aşternut nu există; dorm pe scînduri goale. Într-un colţ e un ciubăr: nevoile fiziologice nu se pot face altfel decît în prezenţa a douăzeci de martori. Unul din ei se roagă să i se dea drumul şi jură că nu va mai evada; altul cere să i se scoată lanţurile, un al treilea se plînge că i se dă prea puţină pîine.

În unele camere stau numai cîte doi, trei deţinuţi şi sînt şi celule pentru un singur arestat. În acestea poţi întîlni oameni deosebit de interesanţi.

Dintre aceşti izolaţi atrage mai ales atenţia cunoscuta Sofia Bluvstein, zisă „Mîna de aur", condamnată la trei ani de muncă silnică pentru că a încercat să fugă pe cînd era deportată în Siberia. E o femeie micuţă şi slabă, cu obrajii smochiniţi; părul a început să-i încărunţească. Mîinile îi sînt ferecate în cătuşe; pe pat nu are decît un cojocel de oaie care îi serveşte şi ca îmbrăcăminte şi ca aşternut. Măsoară camera cu paşi mari, dintr-un colţ în altul, şi tot timpul parcă adulmecă aerul ca un şoarece în cursă, ba seamănă şi la faţă cu un şoarece. Privind-o nu-ţi vine să crezi că nu demult era atît de frumoasă, încît îi fermecase pînă şi pe gardienii ei; la Smolensk, însuşi şeful gardienilor i-a ajutat să fugă şi a fugit şi el cu ea. Cînd a fost adusă în Sahalin, a locuit la început într-o casă particulară, ca şi alte femei trimise aici. A încercat apoi să fugă în hainele unui soldat şi a fost prinsă. Cît timp a trăit liberă, în Alexandrovsk s-au comis cîteva crime: a fost asasinat băcanul Nikitin, apoi a fost jefuit colonistul evreu Iurkovski, căruia i s-au furat 56 000 ruble. În aceste crime şi altele încă, „Mîna de aur" a fost bănuită şi învinuită, ca participantă directă sau complice. Instanţele judecătoreşti locale, din lipsă de dovezi, s-au încurcat într-o reţea de inepţii şi greşeli, astfel că procesul n-a lămurit nimic. Vinovată sau nu, cele 56 000 ruble încă n-au fost găsite şi servesc drept sursă de inspiraţie celor mai fantastice presupuneri.

Despre bucătăria unde în faţa mea s-a pregătit masa pentru nouă sute de oameni, despre alimente şi despre felul cum mănîncă ocnaşii, voi vorbi într-un capitol separat. Acum vreau să spun cîteva cuvinte despre latrine. După cum se ştie, marea majoritate a oamenilor de la noi manifestă un total dispreţ pentru acest compartiment al igienei. În satele ruseşti, latrinele lipsesc cu desăvîrşire; în mănăstiri, prin iarmaroace, în hanuri şi peste tot unde nu se exercită un control sanitar ele sînt dezgustătoare în cel mai înalt grad. Acelaşi lucru se întîmplă şi în Siberia. Din istoricul ocnelor reiese că în toate închisorile latrinele au fost de la început izvoare de infecţie, de miros pestilenţial, cu toate acestea, atît deţinuţii cît şi administraţia s-au împăcat uşor cu această stare de lucruri. În anul 1872, domnul Vlasov scria în raportul său că în închisoarea din Kara nu exista latrină şi deţinuţii erau duşi pentru nevoile lor fiziologice la cea din piaţa publică, ceea ce nu se făcea la dorinţa individuală a fiecăruia, ci numai atunci cînd se strîngea un grup de cîţiva oameni. Aş putea da sute de asemenea exemple. În închisoarea din Alexandrovsk, latrina este o simplă groapă săpată în fundul curţii, într-o baracă situată între cazărmi. Se vede bine că la construirea ei s-a urmărit în primul rînd reducerea maximă a cheltuielilor, totuşi, în comparaţie cu trecutul, progresul este simţitor. Cel puţin ea nu trezeşte dezgustul. Încăperea este rece şi ventilaţia se face prin nişte hornuri de lemn. Scaunele sînt plasate de-a lungul pereţilor şi deţinutul nu poate sta cu picioarele pe ele; trebuie numaidecît să se aşeze, ceea ce salvează latrina de murdărie şi udeală. Mirosul urît stăruie, dar nu-i prea pronunţat şi se mai potoleşte prin mijloacele obişnuite, ca păcura şi acidul fenic. Încăperea este deschisă nu numai ziua, dar şi noaptea, astfel că hîrdaiele au devenit de prisos. Ele se mai folosesc doar în camera celor ferecaţi în lanţuri.

Lîngă închisoare s-a săpat un puţ, după care se poate aprecia nivelul apei din sol. Datorită unei structuri deosebite a pămîntului local, pînzele de

apă subterană, pînă şi cele din cimitirul situat pe muntele de lîngă mare, răzbat la suprafaţă; chiar pe o vreme uscată am văzut morminte inundate. Lîngă închisoare şi în întregul post terenul este drenat cu ajutorul şanţurilor, ele însă nu sînt destul de adînci şi astfel nici închisoarea nu este apărată de igrasie.

În zilele senine şi calde, destul de rare aici, închisoarea este bine aerisită: ferestrele şi uşile se deschid larg şi cea mai mare parte din zi ocnaşii o petrec în afara zidurilor închisorii. Iarna însă, sau pe timp urît, ceea ce înseamnă în medie aproape zece luni din an, ventilaţia se face numai cu ajutorul sobelor şi oberlihturilor. Lemnul de zadă şi de brad din care este construită închisoarea şi fundamentul acesteia constituie o ventilaţie naturală destul de bună, nu însă îndestulătoare. Din pricina umidităţii mari a aerului din Sahalin şi a abundenţei ploilor, precum şi datorită ceţei, porii scîndurilor sînt îmbibaţi de apă care în timpul iernii îngheaţă. Închisoarea este slab ventilată şi fiecărui deţinut îi revine o cantitate prea mică de aer. Am găsit în carnetul meu o însemnare: „*Cazarma nr. 9. Cubajul 187 de stînjeni. Cuprinde* 65 *de deţinuţi*“. Şi aceasta în timpul verii, cînd în închisoare dorm numai jumătate din totalul deţinuţilor. Iată şi cîteva date din raportul medical pe anul 1888: „*Cubajul camerelor pentru deţinuţi în închisoarea din Alexandrovsk este de 970 stînjeni; numărul maxim al deţinuţilor 1 950*, *iar cel minim 1 623*, *media anuală 1 785*; *au dormit noaptea în închisoare 740*; *fiecărui om i-a revenit 1,31 stînjeni de aer“*. Numărul cel mai redus de deţinuţi în închisoare îl aflăm în timpul verii, cînd ei sînt repartizaţi la munca cîmpului şi pentru construcţii de drumuri, iar numărul maxim, toamna, cînd toţi se întorc de la lucru şi tot atunci se aduce un nou lot de 400, 500 de ocnaşi; aceştia sînt cazaţi în închisoarea din Alexandrovsk pînă la repartizarea lor în alte închisori. Prin

urmare, cubajul de aer ce-i revine fiecărui deţinut este mai redus tocmai toamna, cînd şi ventilaţia este mai slabă.

Apoi, toamna, vremea e îndeobşte ploioasă şi ocnaşii se întorc de la lucru cu îmbrăcămintea udă şi cu încălţările pline de noroi. Ei nu au unde să-şi usuce hainele. O parte din ele şi le agaţă lîngă paturi, iar restul îmbrăcămintei, fără a mai fi uscată, şi-o întind pe scînduri ca să le ţină loc de aşternut. Cojocul duhneşte a blană de oaie muiată, iar încălţămintea a piele şi păcură. Rufăria îmbibată de sudoare, nespălată de multă vreme, se amestecă laolaltă cu sacii vechi şi cîrpele pe jumătate putrezite, obielele put îngrozitor şi însuşi ocnaşul, de multă vreme nedus la baie, este plin de păduchi, miroase a tutun prost şi suferă în permanenţă de meteorism[21]. Pîinea, carnea, peştele conservat, care de multe ori se afumă în interiorul închisorii, firimiturile, oasele, resturile de ciorbă din gamele, ploşniţele strivite cu degetele, toate acestea răspîndesc în cazarmă un miros groaznic, acru şi înăbuşitor. Aerul este saturat de aburi şi ca urmare, în timpul gerurilor mari, geamurile se acoperă pe partea din interior cu un strat de gheaţă şi în cazarmă se face întuneric; hidrogenul sulfurat şi toate combinaţiile amoniacale se amestecă în aer cu vaporii de apă şi se produce ceea ce, după expresia gardienilor, „îţi întoarce sufletul pe dos“.

Cu sistemul de dormitoare comune, păstrarea curăţeniei în închisoare este peste putinţă; igiena nu va izbuti niciodată să depăşească aici cadrul redus în care o limitează clima Sahalinului şi condiţiile de lucru impuse ocnaşilor. Oricîtă bunăvoinţă ar arăta administraţia, ea este cu totul neputincioasă în această privinţă. Şi astfel rămîne fie să se renunţe la dormitoarele comune, înlocuindu-se cu locuinţe de alt tip, ceea ce se şi face în parte, căci mulţi deţinuţi trăiesc în izbe în afara închisorii, fie să se accepte murdăria ca un rău inevitabil, lăsînd măsurarea cubajului de aer viciat în sarcina acelora care consideră igiena drept o simplă formalitate.

Cred că ar fi greu să se găsească ceva de spus în favoarea dormitoarelor comune. Oamenii care trăiesc în aceeaşi cameră a închisorii nu formează o comunitate în cadrul căreia fiecărui individ îi revin anumite obligaţii, ei sînt o adunătură de indivizi total lipsiţi de respect faţă de locul unde trăiesc, faţă de vecin şi faţă de orice altceva. Degeaba porunceşti ocnaşului să nu aducă noroi şi bălegar pe încălţăminte, să nu scuipe pe jos şi să distrugă ploşniţele din pat. Dacă în cameră mirosul te trăsneşte sau nu-i chip să trăieşti din pricina furturilor, sau ţi se împuie urechile cu cîntece obscene, de aceste rele sînt vinovaţi toţi, adică nici unul. L-am întrebat pe un deţinut, un fost cetăţean de onoare: „De ce trăiţi atît de neîngrijiţi?“. Mi-a răspuns: „Dacă m-aş îngriji, truda mi-ar fi zadarnică“. Şi într-adevăr, ce rost poate avea propria ta curăţenie, dacă mîine va fi adus un lot nou de deţinuţi şi lîngă tine se va culca cineva care miroase de-ţi vine rău şi al cărui trup colcăie de insecte?

Camera comună nu-i dă ocnaşului singurătatea care i-ar fi necesară măcar pentru rugăciune, pentru meditaţie şi pentru acea interiorizare socotită a-i fi de folos. Jocurile de cărţi care se încing cu permisiunea gardienilor corupţi, înjurăturile, rîsetele, discuţiile, uşile izbite, iar în încăperea ferecaţilor zăngănitul lanţurilor care nu mai conteneşte toată noaptea, împiedică să doarmă pe omul ostenit de muncă şi-i slăbesc nervii, ceea ce bineînţeles că nu rămîne fără urmări pentru sănătatea trupului cît şi a psihicului deţinutului. Viaţa de turmă cu distracţiile ei grosolane, cu inevitabila influenţă exercitată de cei răi asupra celor buni, atacă moralul criminalului şi-l descompune cu timpul. Această viaţă îl dezobişnuieşte treptat de normele vieţii organizate, îl face adică să piardă tocmai acea calitate care ar trebui să-i fie păstrată în primul rînd, de vreme ce la ieşirea din puşcărie el va deveni un membru independent al coloniei şi din prima zi

i se va cere, pe baza legilor şi sub ameninţarea pedepselor, să fie un bun gospodar şi membru de familie.

În camerele comune omul este nevoit să îndure unele manifestări supărătoare, cum ar fi clevetirile, pîra, samavolnicia şi cea mai ordinară exploatare. Aceasta din urmă îşi găseşte expresia sub forma aşa-numitelor maidane, sistem adus din Siberia. Un ocnaş avid de bani şi care pentru bani a nimerit la ocnă, escroc, avar şi exploatator arendează de la tovarăşii săi ocnaşi dreptul monopolului de vînzări în cazarmă şi dacă a ales un loc bun şi cazarma cuprinde mulţi deţinuţi, arenda se poate urca pînă la cîteva sute de ruble pe an. Proprietarul maidanului în mod oficial se ocupă de scoaterea hîrdăului (dacă acesta există) şi îşi ia obligaţia de a îngriji de curăţenia dormitorului. Pe patul lui se află o lădiţă cam de un arşin şi jumătate, verde sau cafenie, lîngă care sînt puse bucăţele de zahăr, chifle din făină albă, de mărimea unui pumn, ţigări, sticle cu lapte şi alte mărfuri învelite în hîrtii şi cîrpe murdare.[22]

Sub masca nevinovatelor bucăţele de zahăr şi a chiflelor se ascunde răul care îşi întinde influenţa şi mai departe, dincolo de zidurile închisorii. Maidanul nu este altceva decît un tripou, un Monte-Carlo în miniatură, care trezeşte în ocnaş patima pentru stos şi alte jocuri de noroc. În umbra maidanului şi a jocului de cărţi apare întotdeauna cămătăria necruţătoare, gata să-şi ofere serviciile. Cămătarii din închisori iau cîte 10% dobîndă pe zi şi chiar pe oră; obiectul amanetat, dacă nu este răscumpărat pînă a doua zi, rămîne în proprietatea cămătarului. Ispăşindu-şi pedeapsa, cămătarii şi proprietarii maidanului trec în rîndurile coloniştilor şi nu-şi părăsesc îndeletnicirea lor fructuoasă; de aceea să nu se mire nimeni că pe insulă există colonişti de la care s-a putut fura cincizeci şi şase de mii de ruble.

În vara anului 1890, pe cînd eram în Sahalin, închisoarea din Alexandrovsk număra peste două mii de ocnaşi, dar între zidurile ei nu

locuiau decît nouă sute. Iată cîteva cifre luate la întîmplare: la începutul verii, la 3 mai 1890, erau hrăniţi de la cazanul comun şi adăpostiţi în închisoare 1 279 deţinuţi, iar la sfîrşitul verii, la 29 septembrie, numai 675. În ceea ce priveşte munca silnică prestată la Alexandrovsk, predomină munca de construcţie şi diferitele lucrări gospodăreşti: construirea de case noi, repararea celor vechi, întreţinerea străzilor, a pieţelor etc. Munca cea mai grea este considerată munca de dulgher. Deţinuţii care în patrie avuseseră meseria aceasta duc aici o adevărată viaţă de ocnă, sînt mult mai trudiţi decît zugravii sau tinichigiii. Greutatea nu stă în lucrul însuşi, ci în faptul că fiecare bîrnă necesară unei clădiri trebuie să fie adusă de deţinutul dulgher din pădure, şi tăierea copacilor se face la opt kilometri de post. În timpul verii oamenii înhămaţi la bîrne groase de o jumătate de arşin şi mai mult, lungi de cîţiva stînjeni, îţi produc o impresie dureroasă, într-atît exprimă feţele lor suferinţa. Mai ales suferă cei originari din sudul Rusiei, din Caucaz. Iarna, le degeră picioarele şi mîinile şi de multe ori mor îngheţaţi, fără să mai poată tîrî bîrnele pînă la post. Şi pentru administraţie lucrările de dulgherie reprezintă o greutate mare, pe insulă fiind prea puţini oameni capabili de o muncă grea, sistematică şi lipsa acestor muncitori este permanentă, deşi în Sahalin sînt mii de deţinuţi. Generalul Kononovici mi-a povestit că este foarte greu aici să construieşti ceva din cauza lipsei de oameni; ca să ai dulgheri destui la lucru, trebuie să trimiţi alţi oameni după bîrne şi n-ai pe cine trimite; dacă trimiţi dulgherii să care bîrnele, n-are cine lucra. Printre muncile grele se numără şi căratul lemnelor. Sînt oameni care în fiecare zi aduc şi sparg lemne; în zori, cînd toată lumea doarme încă, ei fac focul în sobe. Ca să poţi aprecia toată greutatea acestei munci, trebuie să se ţină seama nu numai de sforţarea fizică necesară, dar şi de condiţiile locale şi de particularităţile muncii în aceste condiţii. Gerurile mari din timpul iernii, ca şi umezeala care domneşte de-a lungul întregului an la

Alexandrovsk, fac de multe ori viaţa ocnaşului aproape de neîndurat. Aceeaşi muncă prezintă condiţii mult mai favorabile în Rusia. Legea, e drept, aplică la munca deţinutului „regulamentul de lucru“[23], apropiind-o de munca obişnuită a unui ţăran sau a unui muncitor de fabrică. Legea prevede de asemeni uşurarea condiţiilor pentru deţinuţii aflaţi în perioada de reeducare. Dar practica nu poate merge întotdeauna în pas cu legea, tocmai datorită condiţiilor locale şi particularităţilor muncii. Nu se poate determina, bunăoară, cîte ore pe zi trebuie să care un deţinut bîrnele pe timp de viscol, nu se pot suspenda lucrările de noapte atunci cînd ele sînt urgente, şi nu se poate respecta legea scutind de muncă pe deţinuţii din perioada de reeducare în zilele de sărbători, dacă ei lucrează, să zicem, într-o mină de cărbuni, laolaltă cu alţi deţinuţi, căci, în acest caz, ar trebui să fie scutiţi şi ceilalţi şi să se oprească lucrul. De multe ori, din pricina faptului că lucrările sînt conduse de persoane nepricepute sau incapabile, se consumă mai multă energie decît ar fi necesar. Aşa, de exemplu, încărcarea şi descărcarea vapoarelor, care în Rusia nu cer sforţări deosebite, la Alexandrovsk devin adeseori un adevărat chin! Nu există echipe speciale pregătite pentru această muncă, de fiecare dată se aduc alţi oameni, din care cauză, mai ales cînd marea e furtunoasă, domneşte o dezordine generală. Cei de pe vapor îşi ies din fire şi înjură, iar jos, pe şlepurile care se izbesc de vapor, stau şi zac oameni cu feţele verzi, desfigurate, suferind de rău de mare; pe lîngă şlepuri plutesc vîslele pierdute. Din cauza relei conduceri, lucrul se prelungeşte, timpul se pierde şi oamenii suferă chinuri zadarnice. Odată, pe cînd se descărca un vapor, l-am auzit pe directorul închisorii spunînd: „Oamenii mei n-au băgat nimic în gură toată ziua“.

Munca ocnaşilor este folosită de asemenea pentru nevoile închisorii. În închisoare lucrează zilnic bucătari, brutari, croitori, cizmari, oameni care îngrijesc de vite, cară apă, spală pe jos etc. Ocnaşii sînt folosiţi pentru

diferite munci şi la unităţile militare, precum şi la telegraf şi topografie; aproape cincizeci de oameni sînt repartizaţi pe lîngă spitalul închisorii, nu se ştie în ce calitate şi pentru ce anume, iar numărul acelora care îi servesc pe domnii funcţionari nici nu poate fi precizat. Fiecare funcţionar, fie el şi aprod, îşi poate lua un număr nelimitat de deţinuţi, folosindu-i ca servitori. Doctorul la care am locuit, care trăia singur cu fiul său, avea bucătar, rîndaş, bucătăreasă şi fată în casă. Pentru un medic secundar de penitenciar era un adevărat lux. Directorul închisorii ţinea peste opt persoane în serviciul său: o croitoreasă, un cizmar, o fată în casă, un lacheu – care îndeplinea şi funcţia de curier – apoi dădacă, spălătoreasă, bucătar şi fată la toate. Problema servitorilor nu este nouă la Sahalin şi e o problemă tristă, care se repetă, cred, la toate locurile de deportare. În lucrarea *O trecere sumară în revistă a neajunsurilor de la locurile de deportare*, Vlasov scrie că în anul 1871, cînd a sosit pe insulă, a fost mirat „în primul rînd de faptul că deţinuţii, cu permisiunea fostului guvernator general, erau trimişi ca servitori la funcţionari şi ofiţeri". După spusa lui, se repartizau femei în serviciul administraţiei, inclusiv şi la gardieni neînsuraţi. În anul 1872, guvernatorul general al Siberiei de Est, Sinelnikov, a interzis repartizarea ocnaşilor ca servitori, însă această interzicere, cu toate că are caracter de lege, nu se respectă defel. Arhivarul îşi ia o jumătate de duzină de servitori şi, atunci cînd pleacă la un picnic, trimite înainte zeci de ocnaşi să-i care proviziile. Guvernatorii insulei, domnii Hinţe şi Kononovici, au luptat împotriva acestui rău, dar nu destul de energic; eu am găsit numai trei ordine cu privire la servitori şi ele erau astfel alcătuite că o persoană interesată le putea interpreta în favoarea sa. Generalul Hinţe, contracarînd într-un fel dispoziţiunile guvernatorului general, a permis în anul 1875 (ordinul nr. 95) ca funcţionarii să-şi ia servitori din rîndul femeilor deportate, în schimbul unei plăţi de două ruble pe lună, care urmau să fie

vărsate la vistieria statului. În 1880, generalul Kononovici a anulat dispoziţiunile predecesorului său, precizînd: „Ocnaşii, atît femeile cît şi bărbaţii, nu vor fi repartizaţi ca servitori funcţionarilor, şi nu se va percepe nici o plată pentru femei. Însă, deoarece clădirile şi birourile administraţiei nu pot rămîne neîngrijite, pentru fiecare clădire va fi repartizat numărul necesar de bărbaţi şi femei, menţionîndu-se funcţia lor de paznici, femei de serviciu, om pentru lemne etc.“ (Ordinul nr. 276.) Avînd însă în vedere că aceste clădiri servesc de fapt, în marea lor majoritate, ca locuinţe pentru funcţionari, această dispoziţie a fost interpretată ca o permisiune de a avea servitori din rîndul deţinuţilor, fără a li se da pentru aceasta vreo plată. În tot cazul, în anul 1890, cînd am fost la Sahalin, toţi funcţionarii, chiar aceia care nu aveau nimic comun cu administraţia închisorii (de pildă, şeful oficiului poştal) foloseau fără nici o jenă deţinuţi pentru treburile lor casnice, fără să plătească nici o leafă acestor servitori hrăniţi de stat.

Repartizarea deţinuţilor la persoane particulare contrazice în mod flagrant punctul de vedere al celor care au întocmit legea pedepselor: nu mai este o deportare, ci o robie, deoarece deportatul nu lucrează pentru stat, ci pentru o persoană care n-are nimic comun cu scopurile de îndreptare sau cu ideea echităţii pedepsei. Deţinutul se transformă într-un rob care depinde de bunul plac al boierului şi al familiei lui, trebuie să satisfacă toanele stăpînilor şi este amestecat în viaţa intimă a casei. Devenind colonist, el reprezintă imaginea fidelă a servitorului: ştie să facă lună cizmele, ştie să prăjească chiftele, dar nu este în stare să lucreze pămîntul, din care cauză ajunge muritor de foame, un om aruncat în voia soartei. Repartizarea femeilor mai prezintă şi alt aspect. Fără să mai vorbim de faptul că favoritele şi întreţinutele creează o atmosferă extrem de înjositoare pentru demnitatea de om, ele dau adesea prilejul la unele încălcări grave ale

disciplinei. Un preot mi-a povestit cazuri cînd o femeie liberă sau un soldat erau nevoiţi să servească o ocnaşă.[24]

Ceea ce la Alexandrovsk poartă numele pompos de „industrie grea“ prezintă un aspect impozant, fără a fi dobîndit însă o destinaţie serioasă. La atelierul de turnătorie, condus de un mecanic autodidact, am văzut executate clopote, roţi de vagoane şi de roabe, o moară de mînă, o maşină pentru brodat, robinete, piese pentru sobe etc., dar toate îţi dădeau impresia unor jucării: obiecte minunate, dar nerentabile. Pentru restrînsele cerinţe locale ar fi mult mai economicos ca aceste obiecte să fie aduse de pe continent, sau pe mare, din Odesa, decît să se ţină locomobile proprii şi un stat întreg de muncitori cu plată. Desigur că nici o cheltuială n-ar fi de prisos dacă atelierele de aici ar deveni şcoli în care ocnaşii să poată învăţa o meserie; în realitate însă, în aceste ateliere nu muncesc deţinuţi, ci meseriaşi din rîndurile coloniştilor, care figurează pe state de plată ca ajutoare de gardieni şi primesc o leafă de 18 ruble pe lună. Aici se simte prea accentuat atenţia care se dă lucrului în sine; roţile huruie, ciocanul pneumatic păcăne asurzitor, locomobilul şuieră – toate vădind o singură preocupare: să fabrice obiecte cît mai de calitate şi să le vîndă cît mai avantajos. Dar considerentele comerciale şi artistice nu sînt la locul lor aici, ca şi în toate locurile de deportare, unde orice întreprindere trebuie să aibă drept unic scop reeducarea criminalilor. Şi atelierele din Sahalin trebuie să tindă în primul rînd să formeze oameni folositori, meseriaşi bine pregătiţi şi numai după aceea să urmărească vînzarea uşiţelor de sobă şi a robinetelor.

Moara cu aburi, joagărul şi fierăria sînt desăvîrşit întreţinute. Oamenii lucrează cu voie bună, poate pentru că îşi dau seama că munca lor este folositoare. Dar şi aici, cea mai mare parte din ei sînt specialişti, care şi în patrie au fost morari, fierari etc.; nu sînt atraşi aceia care trăind în patrie nu ştiau să muncească şi tocmai ei ar avea nevoie, mai mult decît alţii, de

aceste mori şi fierării, unde cineva să-i înveţe şi să-i pună pe propriile lor picioare.[25]

VI

Povestea lui Egor

Curînd după ce a fost demis din serviciu, doctorul la care locuiam a plecat pe continent; m-am mutat atunci la un tînăr funcţionar, un om foarte cumsecade. Nu ţinea decît o singură servitoare, o bătrînă ucraineană condamnată la munca silnică; o dată pe zi venea şi ocnaşul Egor, care nu era privit însă ca servitor; „din respect“, zicea el, aducea lemne, scotea gunoiul din bucătărie şi îndeobşte îndeplinea toate muncile de care bătrîna nu era în stare. Stăteam cîteodată şi citeam sau scriam şi iată că ceva se mişcă suflînd greu sub masă; mă uit şi-l văd pe Egor, care, desculţ, strînge hîrtiile sau şterge praful sub masă. Egor are vreo patruzeci de ani, e un om greoi şi neîndemînatic ca un bursuc, cu o gură largă şi mare ca de peşte şi pare la prima vedere un prostănac. Părul îl are roşcat, barba rară, ochii mici. Cînd îl întrebi ceva, nu răspunde îndată, ci, privind dintr-o parte întreabă mai întîi „cum?“ sau „ce vrei?“ îţi spune „înălţimea-voastră“, dar totodată te tutuieşte. Să stea fără să facă nimic e peste puterea lui şi îşi găseşte întotdeauna de lucru, oriunde ar fi. Chiar cînd stă de vorbă, cu privirea caută-n jur, doar o găsi ceva de strîns sau de reparat. Doarme cîte două, trei ore pe noapte pentru că n-are mai mult răgaz. La sărbători, punîndu-şi haina peste cămaşa roşie, stă de obicei cu burta scoasă înainte la vreo răspîntie, ceea ce înseamnă că „se plimbă“.

Şi-a durat singur casa în care stă şi sclipuieşte acum căldări, mese şi dulapuri greoaie. Ştie să facă orice mobilă, dar numai „pentru sufletul lui“,

adică pentru uz propriu. N-a bătut niciodată pe nimeni şi n-a fost bătut. Doar o dată, cînd era copil, l-a altoit taică-său, pentru că, păzind mazărea, a lăsat să intre în grădină un cocoş.

Într-o zi, între noi doi a avut loc următoarea convorbire:

— De ce te-au trimis aici? l-am întrebat.

— Ce zici, înălţimea-ta?

— Pentru ce ai fost trimis în Sahalin?

— Pentru omor.

— Povesteşte-mi de la început cum a fost.

Egor s-a oprit lîngă uşă, cu mîinile la spate, şi a început să povestească:

— Ne-am dus noi la boierul Vladimir Mihailîci, să ne învoim pentru lemne, pentru tăierea şi transportul la staţie. Buun. Ne-am învoit şi am plecat toţi spre casă. După ce ne-am îndepărtat de sat o bucată de drum, oamenii m-au trimis înapoi la cancelarie, să-mi dea boierul o ţidulă pentru învoiala noastră. Mergeam călare. Pe drum însă, spre cancelarie, Andriuha m-a întors înapoi, cică s-a revărsat rîul şi nu se poate trece. „Mîine, zice el, mă duc la cancelarie cu învoiala mea pentru pămînt şi o să iau şi ţidula voastră." Buun. De acolo am plecat împreună: eu călare, iar ceilalţi pe jos. Aşa am ajuns pînă la Parahino. Mujicii au intrat în cîrciumă, iar eu cu Andriuha am rămas pe trotuar, lîngă cîrciumă. El îmi zice: „N-ai cumva, frăţioare, cinci copeici? Tare aş avea poftă să beau ceva!". Eu de colo: „Păi, tu, măi frate, ştiu cum eşti, intri în cîrciumă să bei de cinci copeici şi stai pînă te-mbeţi". Da' el: „Nu, nu mă îmbăt, beau numai un păhărel şi mă întorc acasă". Ne-am dus la mujici, ne-am vorbit şi am strîns cu toţii pentru o litră – apoi am intrat în cîrciumă, am cumpărat votcă şi ne-am aşezat la masă să bem.

— Spune mai pe scurt, l-am întrerupt aici.

— Stai, nu-mi lua vorba din gură, înălţimea-ta. Am băut noi votca, iar el, adică Andriuha, a mai luat o litruţă de drojdie. Ne-a turnat mie şi lui cîte un pahar şi am băut iar împreună. Pe urmă toţi au plecat din cîrciumă, luînd-o spre casă şi am plecat şi noi, în urma lor. Mi se tăiase mijlocul mergînd călare, am descălecat şi m-am aşezat pe mal. Cîntam şi glumeam. N-am avut vorbe rele de spus. Apoi ne-am sculat şi am pornit mai departe.

— Spune-mi despre omor, l-am întrerupt din nou.

— Stai puţin. Acasă m-am culcat şi am dormit tun pînă dimineaţa, cînd m-au trezit. „Hai, scoală şi spune, care din voi l-a bătut pe Andrei?“ L-au adus şi pe Andrei şi a venit şi uriadnicul care a început să-i descoasă pe toţi, dar nimeni n-a recunoscut fapta. Andrei, care mai era viu, zice: „Tu, Serguha, m-ai lovit cu parul, dar apoi nu mai ţin minte nimic“. Serguha n-a vrut să recunoască, dar noi toţi credeam că Serguha e vinovatul şi am început să-l păzim, să n-o ia din loc. A doua zi Andrei a murit. Sora şi neamurile lui Serghei l-au învăţat: „Tu, Serghei, nu spune nu, că tot nu scapi. Mărturiseşte, dar mai dă vina şi pe altcineva ca să-ţi uşurezi pedeapsa“. După ce a murit Andrei, ne-am strîns cu toţii la staroste şi l-am chemat şi pe Serghei. Îl întrebăm noi, îl sucim, dar Serghei nu recunoaşte. Apoi i-am dat drumul să doarmă acasă. Cîţiva l-au păzit, de frică să nu-şi facă seama. Avea o puşcă. Cine ştie ce putea să-i trăsnească?! Dimineaţa, ia-l de unde nu-i! L-am căutat în izbă, l-am căutat prin sat, ne-am dus şi pe cîmp. Apoi au venit de la post şi ne-au spus că Serghei s-a dus singur acolo. Ei, şi ne-au ridicat atunci şi pe noi. Că Serghei, ştii, s-a dus de-a dreptul la post, la uriadnicul; a căzut în genunchi şi şi-a mărturisit vina, spunînd că de trei ani feciorii lui Efrem, adică noi, căutăm oameni să-l bată pe Andriuha. „Pe drum, zicea el, am mers trei: Ivan, Egor şi eu, şi ne-am vorbit să-l batem. Eu, zicea, l-am lovit numai o dată pe Andriuha cu parul, iar Ivan şi cu Egor s-au apucat să-l snopească în bătăi, încît m-am speriat, zice, am

fugit şi am ajuns din urmă pe mujici.“ După asta, pe tuspatru – pe Ivan, Kirşa, pe mine şi pe Serghei – ne-au băgat în puşcărie, la oraş.

— Dar cine sînt Ivan şi Kirşa?

— Fraţii mei. La închisoare a venit negustorul Piotr Mihailîci şi ne-a luat sub garanţie. Şi am stat noi sub garanţia lui pînă la pocroave. Trăiam bine, liniştit. După pocroave, a doua zi, ne-au judecat la oraş. Kirşa a avut martori – l-au scăpat mujicii cu care a mers în urmă, dar pe mine şi pe frate-meu Ivan ne-a pocnit bine. Am spus eu la judecată adevărul, cum ţi-am spus acum şi ţie, dar judecătorii nu m-au crezut. Ziceau: „Las' că vă ştim noi, vă juraţi pe toţi sfinţii, dar toţi sînteţi nişte mincinoşi!“. M-au condamnat şi m-au trimis înapoi la zdup. Am trăit la închisoare sub lacăt, dar m-au pus ca îngrijitor, căram hîrdăul, măturam camerele şi aduceam mîncarea. Pentru asta îmi dădea fiecare ocnaş cîte o raţie de pîine pe lună. Veneau cam la trei funturi de om. Cînd am aflat că ne mînă aici, am trimis acasă o telegramă. Era în ajun de sfîntul Niculae. Nevastă-mea şi frate-meu Kirşa au venit să ne conducă şi mi-au adus cîte ceva de îmbrăcăminte şi altele… Nevastă-mea tare a mai bocit, dar ce era să faci?! Cînd a plecat, i-am dat pentru acasă două raţii de pîine, să le ducă în dar la copii. Am plîns împreună şi am trimis închinăciune rudelor şi tuturor creştinilor din sat. Pe drum ne-au pus cătuşe. Mergeam doi cîte doi. Eu mergeam cu Ivan. La Novgorod ne-au tras în poză, ne-au ferecat în lanţuri şi ne-au ras în cap. Apoi ne-au dus la Moscova. Cît am stat la Moscova, am scris o cerere de graţiere. Nu mai ţin minte cum am mers pînă la Odesa, dar am mers bine. La Odesa ne-au cercetat la spital, ne-au dezbrăcat în pielea goală şi ne-au privit din toate părţile. Apoi ne-au strîns pe toţi la un loc şi ne-au mînat pe vapor. Aici, cazacii şi soldaţii ne-au dus pe scări pînă jos şi ne-au băgat înăuntru. Stăteam pe paturi şi atîta tot. Fiecare la locul lui. Pe patul de sus stăteam cinci oameni. La început nu înţelegeam ce se întîmplă, pe urmă însă au

început să strige toţi: „Am pornit, am pornit!!“. Am mers, cît am mers, apoi a început să ne legene. Era o căldură de stăteau oamenii goi. Unii vărsau, alţii nu. Bineînţeles că stăteam mai mult culcaţi. Apoi s-a iscat o furtună straşnică. Ne arunca în toate părţile. Am mers aşa, am mers, pînă ne-a izbit de o stîncă. Straşnic ne-a izbit. Era o zi ceţoasă. Parcă era noapte. După ce ne-a izbit, s-a împotmolit vaporul pe stîncă şi a început să ne legene pe loc. Credeam că dedesubt ne leagănă un peşte mare şi dă să răstoarne vasul.[26] Au pornit să smucească vasul înainte – nimic. Atunci au început să-l tragă înapoi, tot nimic! Numai că tot hîrşîindu-1, i-au făcut o spărtură pe fund. Dau ei să tragă o pînză să astupe gaura; au tot tras pînza, dar n-a fost de nici un folos. Apa s-a strîns pe sub podea, sub noi şi a prins să ţîşnească şi deasupra. Oamenii au început să se roage: „Nu ne lăsaţi să pierim, înălţimea-voastră!“. Căpitanul zicea: „Nu vă îngrămădiţi, staţi liniştiţi, nu vă las eu să pieriţi“. După aceea, apa a ajuns pînă sub paturile de jos. Oamenii au început să se roage şi să se îngrămădească şi mai dihai. Boierul a zis atunci: „Ei, fraţilor, vă dau drumul, dar să păstraţi ordinea, că de nu, vă împuşc pe toţi“. Şi ne-au scos de acolo. Am citit o molifta ca Dumnezeu să se îndure de noi şi să nu pierim cu toţii. Ne-am rugat în genunchi. După rugăciune ni s-au dat pesmeţi şi zahăr, iar marea a prins să se potolească. A doua zi au început să transporte oamenii pe mal cu şlepul. Şi pe mal am făcut o moliftă de izbăvire. După aceea ne-au trecut pe un alt vapor, unul turcesc[27] şi ne-au adus aici la Alexandrovsk. Ne-au coborît pe chei în zori de zi şi ne-au ţinut mult timp pe loc; am plecat abia cînd a început să se întunece. Creştinii mergeau anevoie, împleticindu-se şi parcă îi lovise orbul găinilor. Se ţineau toţi unul de altul; unii vedeau drumul, alţii nu şi atunci se agăţau. Eu am purtat după mine zece oameni. Ne-au dus în curtea închisorii şi au început să ne împartă prin cazărmi. Înainte de culcare am mîncat din ce avea fiecare, iar dimineaţa au început să ne împartă merinde din cele

cuvenite. Două zile ne-am odihnit, a treia zi ne-au dus la baie, iar a patra zi ne-au mînat la lucru. La început am săpat groapa de fundaţie pentru clădirea în care acum este spitalul. Am scos rădăcini de copaci, am săpat, am făcut tot ce mai trebuia – şi asta a ţinut o săptămînă sau două, poate şi o lună. Apoi am cărat bîrne de lîngă Mihailovka, le căram tîrîş cale de trei verste şi le îngrămădeam lîngă pod. După asta ne-au mînat în grădină să săpăm gropi pentru apă. Şi cînd a venit timpul cositului, ne-au adunat pe toţi creştinii şi ne-au întrebat cine ştie să cosească, şi pe cei care ştiau, îi însemnau pe-o listă. Ni s-a dat pîine, crupe şi carne şi ne-au mînat cu un gardian să cosim fînul la Armudan. Am dus-o bine acolo, Dumnezeu mi-a dat sănătate şi coseam bine. Pe alţii gardianul îi ciomăgea, dar eu n-am auzit nici o vorbă rea de la el. Oamenii mă înjurau că merg prea repede cu cositul, dar pe urmă s-au potolit. Cînd nu aveam de lucru sau cînd ploua, împleteam tîrligi. Oamenii dormeau după muncă, iar eu stăteam şi împleteam; pentru o pereche luam două porţii de carne, adică patru copeici. După ce am terminat cu cositul ne-au dus înapoi şi ne-au băgat din nou la închisoare. Apoi pe mine m-a luat ca argat colonistul Saşka din Mihailovka. La Saşka am muncit la cîmp; seceram, făceam clăi, treieram, săpam cartofi şi altele, iar el căra în locul meu bîrne autorităţilor. Mîncam din ce primeam de la stat. Am trudit acolo două luni şi patru zile. Saşka m-a purtat cu vorba că-mi dă bani, dar nu mi-a dat nimic, afară de un pud de cartofi. M-a adus tot el înapoi şi m-a predat la închisoare. Aici mi-au dat un topor şi o frînghie, să tai şi să car lemne. Făceam focul în şapte sobe şi trăiam într-o iurtă. Căram apă şi măturam pentru magazioner. Mai păzeam şi maidanul tătarului *manza*[28]. Cînd veneam de la lucru, el lăsa totul în grija mea; eu vindeam şi el îmi dădea pentru asta cincisprezece copeici pe zi. În primăvară, cînd zilele s-au făcut mai mari, am început să împletesc opinci. Luam cîte zece copeici de pereche. Vara, adunam lemne pe rîu. Am strîns o grămadă mare pe care am

vîndut-o apoi unui băiaş evreu. Am mai strîns şi vreo şaizeci de copaci pe care i-am vîndut cu cincisprezece copeici bucata. Şi uite aşa, slavă Domnului, n-am de ce să mă plîng. Numai că, înălţimea-ta, nu mai am timp să pierd vremea cu tine, trebuie să mă duc după apă.

— Mai ai mult pînă te-o face colonist?

— Vreo cinci ani.

— Nu ţi-e dor de acasă?

— Nu. Numai că mi-e tare milă de copilaşi. Sînt proşti încă.

— Spune-mi, Egor, la ce te gîndeai cînd te-au îmbarcat pe vapor, la Odesa?

— Mă rugam lui Dumnezeu.

— Şi ce-l rugai?

— Să le dea minte copiilor.

— Dar de ce n-ai luat cu tine pe Sahalin, nevasta şi copiii?

— Pentru că şi acasă le merge bine.

VII

Farul. Korsakovskoe. Colecţia doctorului P.I. Suprunenko. Staţia meteorologică. Clima districtului Alexandrovsk. Novo-Mihailovka. Potiomkin. Ex-călăul Terski. Krasnîi-Iar. Butakovo.

Plimbările ce le-am făcut prin Alexandrovsk şi împrejurimi, cu funcţionarul de la poştă, autorul versurilor din „Sahalino“, mi-au lăsat o amintire plăcută. De cele mai multe ori mergeam spre far, care se înalţă pe capul Jonquier, dominînd întreaga vale. Privit de jos, în timpul zilei, farul

pare o căsuţă, mică şi albă, cu un catarg şi un foişor. Noaptea însă, luminează cu atîta putere în întuneric, că pare un ochi roşu cu care insula ocnaşilor priveşte spre întreaga lume. Drumul spre căsuţă urcă pieziş, încolăcit în spirală în jurul muntelui, printre zadă şi brazii bătrîni. Cu cît urci mai sus, cu atît respiri mai uşor, marea îţi aşterne pînzele ei de apă în faţa ochilor şi fără voie te gîndeşti la lucruri care nu au nimic comun cu închisoarea, nici cu munca silnică, sau cu colonia deportaţilor; apoi deodată îţi dai seama, mai mult ca oricînd, cît de grea, monotonă şi fără orizont este viaţa celor ce trăiesc la poalele muntelui. Nu trece o zi fără ca ocnaşii şi deportaţii colonişti să nu fie pedepsiţi, iar oamenii liberi, din zori pînă seara, nu fac decît să comenteze cine a fost bătut, cine a evadat, cine a fost prins şi va fi bătut la rîndul său; oricît ar părea de ciudat, într-o săptămînă te obişnuieşti cu aceste flecăreli şi comentarii şi, trezindu-te de dimineaţă, primul lucru pe care-l faci este să iei în mînă ordinele tipărite ale guvernatorului, care ţin aici loc de ziar şi apoi, toată ziua asculţi şi discuţi, cine a evadat, pe cine l-au împuşcat etc. Sus pe munte însă, în faţa mării nemărginite şi a rîpelor pitoreşti, toate acestea încep să-ţi pară lucruri meschine, îngrozitor de triviale – aşa cum de fapt şi sînt.

Mi s-a spus că pe drumul ce duce spre far erau puse altădată bănci; au fost însă ridicate, pentru că în timpul plimbării ocnaşii şi coloniştii scriau pe ele sau crestau cu briceagul tot felul de cuvinte scabroase. Îndeobşte, afli pretutindeni amatori de asemenea literatură de prost gust, dar în lumea ocnaşilor cinismul întrece orice măsură, nu-i găseşti asemănare în nici un alt mediu. Aici, nu numai băncile publice şi zidurile, dar şi scrisorile de dragoste sînt dezgustătoare. Te izbeşte faptul că un om e îndemnat să scrie şi să cresteze pe bănci tot felul de scîrboşenii, tocmai atunci cînd se simte mai nefericit, pierdut şi uitat de toată lumea. Vezi cîte un bătrîn care se vaită întruna că i s-a urît cu viaţa, că abia aşteaptă să moară; e chinuit de un

reumatism groaznic, nu mai vede bine, şi totuşi, cu orice prilej, dă drumul pe nerăsuflate şi plescăind din buze de plăcere, unui ropot de înjurături din acelea birjăreşti, lungi şi întortocheate ca un descîntec împotriva frigurilor, bălmăjit din cele mai murdare expresii. Dacă ştie şi carte, atunci, aflîndu-se într-un loc stingher, nu se poate împotrivi ispitei de a zgîria barem cu unghia un cuvînt obscen.

Alături de căsuţa farului se zbate în lanţ un cîine rău; ceva mai încolo, văd un tun şi un clopot. Se spune că în curînd vor aduce şi vor instala aici o sirenă, care să dea alarma pe vreme de ceaţă: îmi închipui cîtă groază va trezi urletul ei în sufletele locuitorilor din Alexandrovsk. Stînd în ochiul farului, dacă priveşti jos, spre mare şi spre cei „Trei fraţi“ pe lîngă care valurile se zbat spumegînd, îţi vine ameţeală. În depărtare mijeşte malul tătăresc şi se poate zări chiar intrarea în portul De-Castries; paznicul farului spune că în unele zile se vede bine de aici cum intră şi ies vapoarele din port. Marea întinsă, sclipitoare în bătaia soarelui, vuieşte surd jos la poalele muntelui; ţărmul îndepărtat cheamă ademenitor şi deodată te cuprinde o tristeţe şi o disperare, de parcă niciodată nu vei mai scăpa din acest Sahalin. Nu-mi mai pot desprinde ochii de malul opus şi mi se pare că, dacă aş fi şi eu un deportat, aş încerca să evadez de aici cu orice preţ.

Dincolo de Alexandrovsk, pe cursul superior al rîului Duika, se află satul Korsakovskoe. El a luat fiinţă în anul 1881 şi a fost denumit astfel în cinstea lui M.S. Korsakov, fostul guvernator general al Siberiei de Est. Este izbitor faptul că, pe Sahalin, numele aşezărilor cinstesc memoria guvernatorilor din Siberia, a directorilor de închisori şi chiar a felcerilor, în vreme ce sînt daţi cu totul uitării cercetătorii insulei ca Nevelskoi, marinarul Korsakov, Boşniak, Poliakov şi mulţi alţii; numele acestora cred că ar merita mai mult respect şi atenţie decît bunăoară al lui Derbin, directorul închisorii, asasinat pentru cruzimile sale.[29]

Korsakovskoe numără 272 de locuitori: 153 bărbaţi şi 119 femei. În total sînt 58 de gospodării. În ceea ce priveşte traiul gospodarilor (dintre care 26 sînt ţărani şi numai 9 ocnaşi), numărul femeilor, păşunile, vitele etc., Korsakovskoe nu se deosebeşte mult de bogata slobozie Alexandrovskaia. Opt gospodari au cîte două case şi la fiecare nouă case afli o baie. Patruzeci şi cinci de gospodari au cai; mulţi ţin cîte doi cai şi cîte trei, patru vaci. În ceea ce priveşte numărul coloniştilor vechi, am putea spune că în Sahalinul de Nord Korsakovskoe ocupă primul loc – 43 de gospodării dăinuiesc acolo de la întemeierea coloniei. Făcînd recensămîntul populaţiei, am întîlnit opt inşi veniţi în Sahalin înainte de anul 1870: unul din ei fusese deportat în 1866. Un număr ridicat de colonişti vechi este un semn bun pentru colonie.

După înfăţişare, Korsakovskoe poate fi uşor asemuit cu un sat rus, unul din cine ştie ce colţ uitat al ţării, pînă la care civilizaţia nu a ajuns încă. Întîia oară am venit aici într-o duminică după-amiază. Vremea era liniştită, caldă, şi se simţea în sat atmosfera de sărbătoare. Mujicii dormeau la umbră sau beau ceai. La porţi şi pe sub ferestre, femeile îşi căutau una alteia în cap. Pe lîngă case erau grădiniţe cu flori, iar în ferestre ghivece cu muşcate. Uliţele erau pline de copii, se jucau de-a soldaţii sau îşi făceau de lucru cu cîinii sătui şi somnoroşi. Cînd ciobanul, un fost vagabond, a adus în sat cireada de peste o sută cincizeci de capete şi cînd văzduhul s-a umplut de sunetele caracteristice verii – mugetul vitelor, pocnete de bici, ţipătul femeilor şi al copiilor care mînau viţeii în ogradă, tropotul surd de picioare goale şi de copite pe drumul de ţară, plin de praf şi bălegar – şi cînd a început să miroasă a lapte, iluzia a fost deplină. Chiar şi Duika este atrăgătoare aici. Pe alocuri curge chiar la spatele caselor, pe lîngă grădinile de zarzavat; malurile îi sînt năpădite de răchită şi rogoz. Cînd am văzut-o,

pe oglinda netedă a apei se lăsau umbrele înserării; rîul, murmurînd uşor, părea că adoarme.

Ca şi în bogata slobozie Alexandrovskaia, pe lîngă numărul mare de vechi colonişti, femei, ştiutori de carte, sînt multe femei libere şi s-a desfăşurat şi aici cam aceeaşi „poveste a trecutului“ cu vînzări clandestine de alcool, chiaburie etc.; se spune că pe vremuri, la alcătuirea gospodăriilor, domnea un accentuat favoritism, se dădeau cu uşurinţă pe credit vite, seminţe şi chiar alcool, iar treburile mergeau bine, locuitorii din Korsakovskoe fiind buni diplomaţi, adresîndu-se chiar şi celor mai mici funcţionari cu „înălţimea-voastră“. Spre deosebire de slobozia Alexandrovskaia, bunăstarea din Korsakovskoe nu se datoreşte totuşi nici comerţului clandestin cu băuturi spirtoase, nici favoritismului sau apropierii de Parisul Sahalinului, ci văditelor succese în agricultură. În timp ce la slobozia din Alexandrovsk, un sfert din gospodării nu stăpînesc nici o palmă de pămînt arabil şi un alt sfert au căpătat loturi foarte mici, la Korsakovskoe toţi gospodarii se îndeletnicesc cu plugăritul şi seamănă grîu; în slobozie, jumătate din populaţie nu posedă vite, şi totuşi o duce bine; aici însă, fiecare gospodărie are cai şi vaci. Din multe motive, atitudinea faţă de agricultura din Sahalin nu poate fi decît sceptică, dar trebuie să recunoaştem că la Korsakovskoe plugăritul este pus pe baze serioase şi dă rezultate bune. Este greu de crezut că ţăranii din Korsakovskoe aruncă în fiecare an în pămînt două mii de puduri de sămînţă numai din încăpăţînare sau din dorinţa de a fi pe placul conducerii. Nu am date exacte cu privire la recoltă, iar pe relatările ţăranilor nu se poate pune prea multă bază, dar după unele indicii, cum ar fi de pildă numărul mare al vitelor, aspectul exterior al vieţii, precum şi din faptul că ţăranii, cei care ar avea dreptul să se stabilească pe continent, nu se grăbesc să plece, se poate trage concluzia că recolta nu

numai că îi hrăneşte, dar le aduce şi oarecare cîştiguri, ceea ce-i îndeamnă la o viaţă aşezată.

Nu este greu de explicat de ce locuitorii din Korsakovskoe reuşesc în agricultură, pe cînd în satele învecinate oamenii trăiesc în mizerie, apăsaţi de tot felul de greutăţi şi pierzîndu-şi de mult speranţa că vor izbuti vreodată să se hrănească din pîinea proprie. Pe locul unde este situată colonia Korsakovskoe, valea rîului Duika are lăţimea maximă, încît de la bun început, oamenii veniţi să întemeieze satul au avut la dispoziţie o suprafaţă foarte mare de pămînt şi au avut şi putinţa să-şi aleagă lotul cel mai potrivit. În prezent, peste douăzeci de gospodari stăpînesc trei pînă la şase deseatine de pămînt arabil; rareori are vreunul mai puţin de două deseatine. Dacă cititorul ar dori să compare pămîntul cu cel din Rusia, trebuie să nu piardă din vedere că aici pămîntul se însămînţează an cu an în întregime, pînă la ultimul centimetru, fără să se mai lase prin rotaţie parcele necultivate, aşa că, din punct de vedere cantitativ, două deseatine din Sahalin egalează recolta a trei deseatine din interiorul ţării. Folosirea unor parcele mari, iată taina succeselor obţinute de coloniştii din Korsakovskoe. În condiţiile Sahalinului, cînd recolta medie nu depăşeşte proporţia de 1-2 şi 1-3 faţă de cantitatea însămînţată, o recoltă îndestulătoare nu se poate obţine decît cu condiţia să fie mult pămînt. Mult pămînt, multă sămînţă şi mîna de lucru ieftină. În anii cînd grîul nu rodeşte, coloniştii din Korsakovskoe sînt salvaţi de culturile de legume şi de cartofi, care acoperă suprafaţa respectabilă de 33 de deseatine.

Colonia de deportaţi înfiinţată de curînd, cu populaţia ei puţin numeroasă, în veşnică mişcare, n-a ajuns încă la maturitatea necesară unei statistici. Din pricina puţinelor date scriptice pe care, deocamdată, le poate furniza, eşti nevoit, vrei nu vrei, să recurgi la presupuneri şi probabilităţi. De n-ar fi riscul de a se socoti pripită şi hazardată folosirea pentru întreaga

colonie, a datelor privitoare la Korsakovskoe, s-ar putea afirma că faţă de recoltele atît de slabe ce se obţin în Sahalin, fiecare gospodar, ca să nu lucreze în pagubă şi să nu rabde de foame, ar trebui să aibă cel puţin două deseatine de pămînt arabil, în afară de păşuni şi de grădinile de zarzavat şi cartofi. O normă precisă nu se poate stabili deocamdată; după toate calculele, ar fi necesare patru deseatine. Dar, iată, în *„Raportul cu privire la situaţia agriculturii din Sahalin*, *prezentat pe anul 1889“*, se arată că fiecărui locuitor îi revine în medie numai o jumătate de deseatină (1,555 stînjeni pătraţi).

La Korsakovskoe se află o casă care, prin dimensiunile sale, acoperişul roşu şi grădina frumoasă ce o înconjoară, aminteşte de un mic conac boieresc. Stăpînul acestei case, P.I. Suprunenko, inspectorul sanitar, a plecat în primăvară să organizeze în Rusia o expoziţie a penitenciarelor şi nu s-a mai întors. În camerele pustii n-am găsit decît rămăşiţele unei minunate colecţii zoologice, întocmită de acest doctor. Nu ştiu unde a fost transportată colecţia şi cine o foloseşte la studiul faunei Sahalinului, dar judecînd după exemplarele rămase, nespus de interesante, precum şi după cele ce mi s-au povestit, mi-am putut da seama că această colecţie trebuie să fie foarte bogată şi că doctorul Suprunenko a muncit cu multă rîvnă şi dragoste la alcătuirea ei. A început să strîngă vietăţi din anul 1881, şi în zece ani a reuşit să adune exemplare din aproape toate vertebratele existente în Sahalin, precum şi un bogat material antropologic şi etnografic. Dacă ar fi rămas pe insulă, colecţia lui ar fi putut servi ca bază unui muzeu minunat.

În casă am găsit şi o staţie meteorologică. Pînă în ultimul timp, staţia a fost condusă de doctorul Suprunenko, iar de la plecarea lui a preluat conducerea ei inspectorul agronom. În faţa mea s-au făcut observaţiunile zilnice de către copistul Golovaţki, ocnaş deportat, un om deştept şi îndatoritor, care mi-a pus la dispoziţie tabelele meteorologice. Din

observaţiile făcute în răstimp de nouă ani, se pot trage unele concluzii; voi însemna astfel cîteva date cu privire la clima din districtul Alexandrovsk. Primarul din Vladivostok mi-a spus odată că în oraşul lor şi în general pe toată coasta răsăriteană „nu există nici un fel de climă", tot aşa şi locuitorii Sahalinului au obiceiul să spună că n-au climă, ci doar vreme urîtă şi că o vreme mai urîtă ca în această insulă nu există în întreaga Rusie. Nu ştiu cît de exactă o fi această afirmaţie; în răstimpul cît am stat eu pe insulă, vremea a fost frumoasă; e drept că tabelele meteorologice şi relatările altor autori dau un tablou prea puţin favorabil. În întregul district Alexandrovsk domneşte un climat maritim extrem de schimbător. Temperaturile medii din cursul anului[30] variază foarte mult, numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice tot aşa etc. Temperatura medie foarte scăzută, precipitaţiile abundente şi predominanţa zilelor înnorate constituie principala caracteristică a climatului insulei. Voi folosi pentru comparaţie temperaturile medii lunare din districtul Alexandrovsk şi acelea din judeţul Cerepoveţk, gubernia Novgorod, unde „clima e aspră, umedă şi schimbătoare, neprielnică pentru sănătate"[31]:

	Distr. Alex.	Jud. Cerepov.
Ianuarie	*– 18,9*	*– 11,0*
Februarie	*– 15,1*	*– 8,2*
Martie	*– 10,1*	*– 1,8*
Aprilie	*+ 0,1*	*+ 2,8*
Mai	*+ 5,9*	*+ 12,7*
Iunie	*+ 11,0*	*+ 17,5*
Iulie	*+ 16,3*	*+ 18,5*
August	*+ 17,0*	*+ 13,5*

Septembrie	*+ 11,4*	*+ 6,8*
Octombrie	*+ 3,7*	*+ 1,8*
Noiembrie	*– 5,5*	*– 5,7*
Decembrie	*– 13,8*	*– 12,8*

Temperatura medie anuală în districtul Alexandrovsk este de + 0,1°, adică aproape 0°, iar în judeţul Cerepoveţk de + 2,7°. Iarna la Alexandrovsk este mai aspră decît la Arhanghelsk, primăvara şi vara sînt ca în Finlanda, iar toamna ca la Petersburg; Temperatura medie anuală o găsim la fel ca în insulele Solovţî, tot 0°. În valea Duikăi se află o zonă de îngheţ peren. În ziua de 20 iunie, Poliakov a găsit această zonă la o adîncime de 3/4 de arşin. Tot el, la 14 iulie, a găsit sub grămezi de gunoaie şi prin văgăunile munţilor un strat de zăpadă, care s-a topit abia la sfîrşitul lunii. La 24 iulie 1804, în munţii, care aici nu sînt prea înalţi, a nins şi toată populaţia a fost nevoită să se îmbrace cu şube şi cojoace. Într-un răstimp de nouă ani, gheaţa de pe rîul Duika a pornit cel mai devreme la 23 aprilie şi cel mai tîrziu la 6 mai. În decursul celor nouă ierni n-a fost niciodată moină. Gerul se menţine 181 zile pe an, iar 151 zile bate un vînt rece. Toate acestea au o mare importanţă practică. Cernov spune că nici în judeţul Cerepoveţk, unde verile sînt mai calde şi mai lungi, hrişca, grîul şi castraveţii nu se pot coace bine, iar după cum reiese din rapoartele inspectorului agronom din localitate, în districtul Alexandrovsk nu s-a înregistrat niciodată totalitatea de căldură necesară pentru coacerea completă a grîului şi ovăzului.

Inginerii agronomi şi igieniştii ar trebui să dea cea mai mare atenţie excesivei umidităţi locale. Sînt în medie 189 de zile pe an cu precipitaţii atmosferice: 107 zile cu ninsoare şi 82 zile cu ploi (în judeţul Cerepoveţk 81 zile plouă şi 82 ninge). Săptămîni în şir cerul este pe de-a-ntregul acoperit cu nori de plumb şi vremea urîtă care dăinuie necurmat, zi după zi,

pare locuitorilor fără capăt. O asemenea vreme predispune la gînduri negre şi la beţii crunte. S-ar putea afirma că, înrîuriţi de vremea urîtă, mulţi oameni devin aspri, răi, şi mulţi dintre cei blajini, cu caracter moale, nevăzînd săptămîni şi chiar luni de-a rîndul soarele, îşi pierd pentru totdeauna speranţa într-o viaţă mai bună. Poliakov scrie că în luna iunie 1881 nici o zi n-a fost senină, iar din raportul inspectorului agronom rezultă că în intervalul de la 18 mai pînă la 1 septembrie au fost cel mult opt zile cu cer senin. Fenomenul ceţii e destul de obişnuit aici, mai ales pe mare, unde constituie o adevărată calamitate pentru navigaţie; se spune apoi că ceaţa sărată a mării pune în primejdie vegetaţia de pe coastă ca şi arborii şi păşunile. Voi vorbi mai jos despre centrele populate, ai căror locuitori au renunţat din pricina acestei ceţi să semene cereale şi folosesc întregul pămînt arabil pentru cultivarea cartofilor. Într-o zi senină şi însorită am văzut cu ochii mei cum înainta dinspre mare un zid de ceaţă albă, lăptoasă; părea că din cer coborîse o uriaşă perdea albă.

Staţia meteorologică este înzestrată cu instrumente controlate şi procurate de la observatorul general de fizică din Petersburg. Staţia nu posedă bibliotecă. Afară de Golovaţki, despre care am pomenit mai sus şi de soţia lui, am găsit la staţie încă şase ajutoare şi o muncitoare. Ce pot face atîţia oameni acolo, nu ştiu,

La Korsakovskoe există o şcoală şi un paraclis. Un răstimp a funcţionat şi un spital, unde erau ţinuţi la un loc 14 sifilitici şi 3 nebuni; unul din nebuni s-a molipsit de sifilis. Mi s-a povestit că sifiliticii lucrau pentru secţia chirurgicală feşe şi scame din cîrpe. N-am apucat însă, să vizitez acest aşezămînt arhaic, deoarece în luna septembrie el a fost închis de un medic militar tînăr care îndeplinea vremelnic funcţia de medic de penitenciar. Ţinînd seama de faptul că organizarea spitalelor de aici a rămas

în urmă faţă de civilizaţie cu cel puţin două sute de ani, nu m-ar fi mirat să aflu că medicii din închisori dispun arderea nebunilor pe rug.

Într-o zi, spre seară, am găsit într-o izbă un deportat de vreo patruzeci de ani îmbrăcat într-o haină ponosită; faţa îi era rasă, iar cămaşa murdară, nescrobită; la gît purta un simulacru de cravată; după toate aparenţele, un om din pătura cultă. Stătea pe un scăunel şi mînca dintr-o strachină de lut carne sărată cu cartofi. Şi-a spus numele, cu terminaţia în „ski“, mi s-a părut că recunosc în el un fost ofiţer, al cărui nume se termina la fel; ştiam că fusese deportat în Sahalin pentru o încălcare gravă a disciplinei.

— Aţi fost ofiţer? l-am întrebat.

— Nu, înălţimea-voastră, am fost preot.

Nu ştiu pentru ce fusese trimis în Sahalin şi nici nu l-am întrebat. Cînd un om căruia nu demult i se spunea părinte Ioan şi i se săruta mîna, stă în faţa ta în poziţie de drepţi, într-o haină ponosită şi murdară, nu te mai gîndeşti la crima lui. Într-o altă izbă mă aştepta următoarea scenă: Un ocnaş tînăr, brun, cu un aer extrem de abătut, îmbrăcat într-o rubaşcă, stătea la masă sprijinindu-şi capul în mîini. Gazda – o ocnaşă şi ea, strîngea de pe masă samovarul şi ceştile. La întrebarea mea dacă e căsătorit sau nu, tînărul îmi răspunse că soţia şi fiica lui l-au urmat de bunăvoie în Sahalin, dar iată, s-au împlinit două luni de cînd soţia a plecat cu copilul la Nikolaevsk şi nu s-a mai întors, deşi a chemat-o prin cîteva telegrame. „Şi nici n-o să se mai întoarcă, adaugă femeia cu o bucurie răutăcioasă în glas. Ce să facă ea aici? Ce să caute ea în Sahalinul tău? He-he, crezi că-i glumă!“ El tace, iar ea începe din nou: „Nici vorbă că nu se mai întoarce. E femeie tînără, liberă, de ce să stea aici? Şi-a luat zborul ca o pasăre, caută-i urma dacă poţi! Ea nu-i ca tine sau ca mine. Dacă nu-mi omoram bărbatul şi tu n-ai fi dat foc casei, am fi şi noi acum oameni liberi, pe cînd aşa, stai şi aşteaptă marea şi sarea, aşteaptă-ţi nevestica, aşteapt-o cu inima scăldată în sînge…“ Se vede

bine că omul suferă cumplit, dar femeia nu tace o clipă, vorbele ei îi zgîndăresc mereu rana; şi după ce ies din odaie îi mai aud turuitul.

La Korsakovskoe umbla cu mine din izbă în izbă ocnaşul Kisleakov; un om tare ciudat. Reporterii judiciari cred că nu l-au uitat. Este faimosul furier Kisleakov, din Petersburg, care şi-a omorît soţia cu ciocanul, prezentîndu-se apoi singur la poliţie şi mărturisindu-şi crima. După spusele lui, nevastă-sa era foarte frumoasă şi el o iubea nespus de mult. Certîndu-se odată cu ea, s-a jurat pe icoană că o va ucide şi din clipa aceea o forţă nevăzută i-a şoptit fără încetare la ureche: „Ucide-o, ucide-o!“.

Înainte de judecată el a fost ţinut sub observaţie la spitalul sfîntul Nicolae şi pe temeiul acesta se socotea el însuşi drept nebun; în repetate rînduri m-a rugat să intervin pentru a fi recunoscut nebun şi închis într-o mănăstire. La închisoare, drept muncă silnică i s-a dat să facă plăcuţele acelea de lemn care se agaţă la raţiile de pîine – se pare că nu-i o muncă grea, totuşi el a tocmit pe un altul să-i facă treaba, iar el însuşi „meditează“, adică nu face nimic. Poartă o haină civilă din doc şi are un fizic plăcut. Nu-i un om prea deştept, dar e foarte vorbăreţ şi mare amator de maxime cu iz filozofic. „Unde sînt purici, sînt şi copii“, rostea el sentenţios cu o voce catifelată de bariton, de fiecare dată cînd vedea copiii. Cînd oamenii întrebau faţă de el de ce se face recensămîntul, le răspundea: „Ca să ne trimită pe toţi în lună. Ştii tu încotro vine luna?“. Iar odată, cînd ne întorceam seara tîrziu, pe jos, la Alexandrovsk, a spus de cîteva ori, tam-nesam: „Răzbunarea este sentimentul cel mai nobil“.

Mai departe, în sus, pe rîul Duika, am dat de satul Novo-Mihailovskoe, înfiinţat în anul 1872 şi denumit astfel pentru că pe Miţul îl chema Mihail. Mulţi autori, pomenind acest sat, îl numesc „Cătunul de sus“, iar localnicii îi spun „Ogorul“. Satul are 520 de locuitori: 287 bărbaţi şi 233 femei. În total sînt 133 de gospodari; doi din ei au şi cîte un coproprietar. Fiecare

gospodar posedă cîte un lot de pămînt arabil, iar vite mari am numărat 84. În pofida acestor date, casele, cu puţine excepţii, sînt amarnic de sărăcăcioase, iar locuitorii declară toţi într-un glas că „pe insula asta nu-i chip de trăit“. Se povesteşte că în trecut, cînd la Novo-Mihailovskoe oamenii n-aveau ce mînca, s-a bătătorit o potecă din sat spre Due; au bătătorit-o femeile libere şi cele deportate care mergeau la închisoarea din Due şi Voievodskoe, pentru a se vinde acolo deţinuţilor pe cîţiva gologani. Pot adeveri că această potecă mai există şi astăzi. Dar coloniştii, care asemenea celor din Korsakovskoe stăpînesc parcele mari de pămînt arabil, de la trei pînă la şase şi chiar opt deseatine, nu simt sărăcia, însă asemenea parcele sînt puţine şi an cu an se împuţinează; astăzi, mai mult de jumătate din gospodari au parcele de la o optime de deseatină pînă la cel mult una şi jumătate, ceea ce înseamnă că plugăritul nu le aduce decît pagubă. Gospodarii vechi care trăiesc aici de mai mult timp şi au destulă experienţă nu seamănă decît orz sau folosesc pămîntul arabil la cultivarea cartofilor.

Pămîntul de aici nu ademeneşte pe om şi nu-l îndeamnă la o viaţă gospodărească. Dintre locuitorii trimişi în primii patru ani după întemeierea satului, n-a mai rămas nici unul; dintre cei veniţi în 1876, au rămas nouă, din 1877 au rămas şapte, din 1878 – doi, din 1879 – patru; restul sînt toţi nou-veniţi.

La Novo-Mihailovskoe există oficiu poştal, o şcoală primară, un azil de bătrîni şi rămăşiţele unei biserici de lemn rămasă neterminată. Este şi o brutărie unde se coace pîinea pentru ocnaşii folosiţi la lucrările de drumuri din district; pîinea se face pesemne fără nici un control din partea autorităţilor, căci are un gust respingător.

Toţi cei care trec prin Novo-Mihailovskoe îl vor cunoaşte neapărat pe Potiomkin, un ţăran, fost ocnaş. Cînd vreun personaj oficial vizitează Sahalinul, Potiomkin este acela care îl primeşte cu pîine şi sare; cînd

autorităţile vor să demonstreze cît de bine a reuşit colonia agricolă, îl dau de exemplu pe Potiomkin. În statistica locală el este trecut cu 20 de cai şi 9 vite cornute, dar se spune că în realitate are de două ori mai mulţi cai. Ţine o băcănie în sat şi o altă băcănie la Due, pe care o conduce fiul său. Face impresia unui rascolnic deştept şi priceput în afaceri. Camerele din casa lui sînt curate, pereţii tapetaţi şi pe unul vezi chiar un tablou: *Marienbad – băi*, *lîngă Libava*. Şi el şi bătrînica lui nevastă sînt foarte gravi, scumpi la vorbă şi diplomaţi în discuţie. Cînd m-au poftit la ceai, şi el şi soţia lui mi-au spus că în Sahalin se poate trăi, că pămîntul este roditor, dar din nenorocire oamenii s-au lenevit, se lasă pe tînjală în loc să muncească. L-am întrebat dacă este adevărat că a oferit odată unei persoane marcante pepene verde şi galben din pepenăria lui. Mi-a răspuns fără să clipească: „Cum să nu, se întîmplă să se coacă şi pepenii galbeni“.[32]

La Novo-Mihailovskoe mai locuieşte încă o celebritate a Sahalinului – e vorba de colonistul Terski, fostul călău. Plîngîndu-mi-se că are ceva rupt în burtă, tuşea apăsîndu-şi pieptul cu mîinile costelive şi palide. I s-au sleit puterile din ziua cînd, pedepsit pentru o vină oarecare, a fost dat pe mîna actualului călău din Alexandrovsk, Komelev. Acest Komelev a depus atîta silinţă, încît era „să-mi scoată sufletul din mine“. Curînd însă s-a făcut şi Komelev vinovat de ceva şi atunci a fost sărbătoare şi pentru Terski. Plin de dorinţa de a se răzbuna, şi-a biciuit colegul atît de tare, încît şi acum, spune lumea, tot trupul acestuia e acoperit de răni purulente. Vorba ceea: dacă pui doi păianjeni veninoşi într-un borcan, se mănîncă între ei.

Pînă în anul 1888, Novo-Mihailovskoe era ultimul sat din valea Duikăi, de atunci s-au mai înfiinţat două: Krasnîi-Iar şi Butakovo. În momentul de faţă se construieşte o şosea de la Novo-Mihailovskoe pînă la aceste două sate. În prima jumătate a drumului spre Krasnîi-Iar – vreo trei verste – am călătorit pe un şleah neted şi drept ca o panglică, iar a doua jumătate am

străbătut-o prin taiga, pe un pitoresc drumeag de pădure de pe care buştenii fuseseră scoşi, astfel că mersul era uşor şi plăcut ca pe un drum bun de ţară. Copacii mari, buni pentru construcţii, au fost aproape toţi tăiaţi de-a lungul drumului, dar taigaua este încă impunătoare, falnică. Mesteceni, plopi, sălcii, frasini, socul, mălinul, păducelul şi taula, iar printre ei creşte iarba de un stat de om şi chiar mai mult. Brusturi şi ferigi gigantice, cu frunzele de peste un arşin în diametru şi tufărişuri bogate năpădesc pădurea, formînd un desiş de nepătruns – bun adăpost pentru urşi, samuri şi cerbi. Acolo, unde se sfîrşeşte valea îngustă şi încep munţii, se înalţă pe ambele povîrnişuri codri deşi de brazi, molifţi şi zadă, un adevărat zid verde; ceva mai sus cresc tot foioase, în timp ce vîrfurile munţilor rămîn pleşuve sau acoperite de tufe. Brusturi atît de mari ca aici n-am întîlnit nicăieri în Rusia, ei dau desişului din taiga, cîmpiilor şi poieniţelor o înfăţişare cu totul originală. Am mai scris că noaptea, mai ales în bătaia razelor lunii, brusturii capătă un aspect fantastic. Din acest punct de vedere decorul este întregit de încă o plantă minunată din familia umbeliferelor – mi se pare că nu are denumire în limba rusă – planta e formată dintr-o tulpină dreaptă înaltă de vreo zece picioare, roşie-purpurie în partea de sus şi care sus ţine o umbreluţă de aproape un picior în diametru. În jurul acestei umbreluţe, pe tulpină se grupează alte umbreluţe, mai mici, care toate împreună dau plantei o înfăţişare de candelabru. Denumirea latină a acestei plante este *angelophyllum ursinum*.[33]

Krasnîi-Iar s-a înfiinţat numai de doi ani. Satul e tăiat de o uliţă lată, dar drum de umblat încă nu s-a făcut; de la o izbă la alta oamenii trec prin hîrtoape, grămezi de argilă şi rumeguş de lemn; trebuie să sară peste bîrne, cioturi şi şanţuri în care bălteşte o apă cafenie. Izbele încă nu sînt gata. Un gospodar mestecă lut pentru cărămidă, un altul îşi face soba şi un al treilea cară o bîrnă. În total sînt 51 de gospodari. Trei din aceştia – printre care un

chinez, Pen-Oghi-Ţoi – şi-au părăsit casele în construcţie şi au plecat; nimeni nu ştie unde s-au dus. Alţi şapte, caucazieni trimişi aici, s-au lăsat păgubaşi de casele începute şi s-au îngrămădit toţi într-o singură izbă, zgribulindu-se de frig, deşi sîntem abia în 2 august. Că acest sat tînăr abia îşi începe existenţa rezultă şi din datele statistice. În total sînt 90 de locuitori, raportul între bărbaţi şi femei fiind de doi la una. Am notat 3 familii legitime, 20 nelegitime şi numai 9 copii în vîrstă pînă la cinci ani. Numai trei gospodari au cai şi nouă au vaci. Deocamdată toţi gospodarii primesc raţiile alimentare ce se cuvin ocnaşilor; nu se ştie însă cu ce se vor hrăni mai tîrziu; în orice caz, pe agricultură nu se pot bizui. Pînă în prezent s-au defrişat numai 24 şi ¼ deseatine pentru pămînt arabil şi cultura cartofului, adică mai puţin de jumătate de deseatină de fiecare gospodărie. Păşunile lipsesc cu desăvîrşire. Deoarece valea este îngustă, strînsă din ambele laturi între munţi, precum şi din pricina faptului că nimic, nici un considerent nu poate înfrîna administraţia locală atunci cînd ea vrea să scape de un lot de oameni, desigur, va trimite aici în fiecare an zeci de gospodari noi, parcelele arabile vor rămîne probabil ca şi în prezent, adică de o optime, o pătrime şi o jumătate de deseatină, ba poate vor fi şi mai mici. Nu ştiu cine a ales locul pentru Krasnîi-Iar, dar se vede că erau oameni necompetenţi, care nu călcaseră niciodată într-un sat şi mai ales nu s-au gîndit nici o clipă la condiţiile de existenţă a unei colonii agricole. Aici nu este nici măcar apă potabilă. Cînd am întrebat de unde se ia apă de băut, mi s-a arătat şanţul de lîngă drum.

Toate izbele sînt construite după acelaşi tipic, cu două ferestre, din lemnărie proastă, udă, cu singurul scop ca să reziste pînă la împlinirea termenului de deportare, cînd locuitorii lor vor putea pleca pe continent. Nu se face nici un control al modului de construcţie şi nici nu s-ar putea face, deoarece printre funcţionari nu afli nici unul care să ştie cum trebuie

construită o casă sau zidită o sobă. E drept că în tabelul funcţionarilor din Sahalin am găsit trecut un post de arhitect, dar cît timp am stat pe insulă, n-am reuşit să-l văd şi se pare că se ocupă numai de construcţiile statului. Cea mai plăcută şi mai veselă ca înfăţişare este casa în care trăieşte gardianul Ubienîh[34], un soldăţel scund, pirpiriu, cu o expresie pe faţă în armonie desăvîrşită cu numele lui; are un aer atît de trist şi abătut poate şi datorită faptului că în aceeaşi izbă cu el locuieşte o colonistă înaltă şi grasă care i-a devenit concubină şi i-a dăruit o familie numeroasă. Ubienîh primeşte leafa de gardian principal, dar toată slujba lui se mărgineşte la obligaţia de a raporta oficialităţilor în trecere că totul pe această lume este în perfectă ordine. Totuşi, nici lui nu-i place Krasnîi-Iar şi ar da mult să plece cît mai repede din Sahalin. M-a întrebat dacă o vor lăsa pe concubină să-l însoţească, atunci cînd el va fi lăsat la vatră şi va putea să plece pe continent. Problema asta îl nelinişte a grozav.

La Butakovo[35] n-am fost. După datele statistice pe care le-am putut controla parţial şi le-am completat cu datele culese din registrele bisericeşti, satul numără 39 de locuitori şi numai patru femei. În total am notat 22 de gospodari. S-au terminat de clădit numai patru izbe, restul gospodarilor au casele în construcţie. La toţi li s-au dat numai 4 ½ deseatine de pămînt pentru cereale şi pentru cultura cartofilor. Nici un gospodar nu are vite sau păsări.

Încheind cercetarea văii rîului Duika, trec la cele trei sate din valea rîului Arkai. Această vale n-a fost aleasă pentru că ar fi cumva mai bine cunoscută sau mai corespunzătoare pentru înfiinţarea unor colonii, ci pur şi simplu pentru că e mai apropiată de Alexandrovsk decît văile altor rîuri.

VIII

Rîul Arkai. Pichetul Arkovo. Pervoe, Vtoroe şi Tretie Arkovo. Valea Arkaiului. Satele de pe coasta apuseană: Mgaci, Tanghi, Hoe, Trambaus, Viahtî şi Vanghi. Tunelul. Căsuţa cablului. Due. Cazărmi pentru familii. Închisoarea din Due. Minele de cărbuni. Închisoarea din Voevodskoe. Cei ferecaţi la roabe.

Rîul Arkai se varsă în strîmtoarea Tătară la vreo opt, zece verste spre nord de Duika. Nu e mult de cînd Arkai era un rîu adevărat, în care se putea pescui gorbuşa[36]; acum însă, ca urmare a incendiilor din păduri şi a tăierii copacilor, apele rîului au scăzut; peste vară ele seacă de tot. În timpul ploilor mari însă, rîul se revarsă ca în lunile de primăvară şi apele lui repezi şi zgomotoase se fac simţite. S-a întîmplat de cîteva ori să inunde grădinile de zarzavat de pe maluri şi să tîrască în mare fînul şi întreaga recoltă a coloniei. Nenorociri fără putinţă de ocolit, căci valea rîului este îngustă şi străjuită de munţi înalţi.[37]

Chiar la gurile rîului, la cotul văii, se află un sat de ghiliaci, Arkai-vo, al cărui nume s-a dat apoi şi pichetului Arkovo şi celor trei sate: Pervoe Arkovo, Vtoroe Arkovo şi Tretie Arkovo. Din Alexandrovsk spre valea Arkaiului duc două drumuri: un drum de munte, care în tot timpul cît am stat acolo a fost impracticabil, deoarece în toiul incendiilor din pădure au ars toate podurile, şi un alt drum, pe ţărmul mării, pe care se poate merge numai în timpul refluxului. Prima dată, am plecat spre Arkai la 31 iulie, la ora 8 dimineaţa. Refluxul începuse. În văzduh mirosea a ploaie. Cerul mohorît şi marea pustie – pe tot întinsul ei nu se zărea nici o pînză – formau laolaltă cu malul rîpos o privelişte posacă, jalnică; valurile gemeau surd şi trist. De pe malul înalt priveau copacii bolnavi şi pipernciţi; pe locul acela descoperit fiecare arbore trebuie să ducă o luptă aprigă cu gerul şi cu vîntul rece din lungile nopţi de iarnă şi toamnă; trebuie să se fi zbătînd fără odihnă

dintr-o parte în alta îndoindu-şi crengile pînă la pămînt şi gemînd jalnic – dar, parcă aude cineva aceste gemete?

Pichetul Arkovo se află chiar lîngă satul ghiliacilor. Mai înainte, era aici un pichet de soldaţi, puşi să-i prindă pe ocnaşii fugari; acum însă, locuieşte acolo un gardian, îndeplinind, pare-se, slujba de administrator al coloniei. La vreo trei kilometri de pichet este situat satul Pervoe Arkovo. Satul are o singură uliţă şi date fiind condiţiile locale se poate dezvolta numai în lungime. Cu timpul, cînd cele trei Arkovo se vor contopi, Sahalinul va avea un sat foarte lung, avînd o singură uliţă. Pervoe Arkovo a luat fiinţă în 1883. Satul are 136 locuitori, 83 bărbaţi şi 53 femei. Sînt 28 de gospodari şi toţi au familie, afară de ocnaşa Pavlovskaia, o catolică; i-a murit de curînd concubinul, adevăratul stăpîn al casei şi mă ruga stăruitor: „Dă-mi un gospodar!“. Trei gospodari au cîte două case. Vtoroe Arkovo a fost înfiinţat în 1884. Are 92 de locuitori: 46 bărbaţi şi 46 femei. Sînt 24 de gospodari, toţi cu familie. Doi gospodari au cîte două case. Tretie Arkovo s-a întemeiat în acelaşi timp cu al doilea, ceea ce demonstrează încă o dată cu cîtă grabă a fost populată valea Arkaiului. Satul adăposteşte 41 locuitori: 19 bărbaţi şi 22 femei. Sînt zece gospodari, unul din ei are un coproprietar. Nouă gospodari au familie.

Din scriptele statistice rezultă că în cele trei sate Arkovo toţi gospodarii posedă pămînt arabil şi parcelele lor variază între o jumătate şi două deseatine. Un gospodar are chiar trei deseatine. Se seamănă cantităţi destul de mari de grîu, orz şi secară şi se cultivă cartofi. Majoritatea locuitorilor ţin vite şi păsări de curte. Judecînd după datele statistice întocmite de administratorul coloniei, am putea trage concluzia că în scurta lor experienţă, cele trei Arkovo s-au dezvoltat de minune în ramura culturii pămîntului; un autor anonim a şi scris cu privire la agricultura locală: „Cultivarea pămîntului este răsplătită din plin în această regiune datorită

solului cît se poate de prielnic pentru agricultură, fapt dovedit prin vigoarea vegetaţiei silvice şi de stepă“. În realitate însă, lucrurile nu stau chiar aşa. Cele trei Arkovo fac parte din cele mai sărace sate din Sahalinul de Nord. Pămînt arabil este, sînt şi vite, dar nu se obţine nici o recoltă. În afară de condiţiile neprielnice, comune în întreaga insulă, coloniştii întîmpină mari greutăţi din pricina particularităţilor specific locale, în primul rînd a solului atît de lăudat de autorul citat mai sus. Solul este format aici dintr-un strat subţire de humus, iar subsolul din pietriş mărunt; în zilele călduroase, pietrişul se încălzeşte atît de tare, încît usucă rădăcinile plantelor, iar în timpul ploilor nu lasă să treacă apa, sub pietriş aflîndu-se un strat de argilă; ca urmare, rădăcinile putrezesc. Ar putea rezista aici numai plantele cu rădăcini puternice, adînc înfipte în pămînt, cum ar fi, bunăoară, brusturele, iar dintre culturi, numai cele rădăcinoase, guliile şi cartofii, pentru care solul se cere săpat mai adînc şi mai des decît pentru cereale. Despre calamitatea revărsării rîului am mai pomenit. Păşunile lipsesc cu desăvîrşire; pentru fîn se cosesc petice răzleţe de iarbă din taiga, iar cei care au posibilitatea îl cumpără din districtul Tîmovsk. Mi s-a povestit că familii întregi nu au avut în lunile iernii trecute nici o bucăţică de pîine şi s-au hrănit numai cu gulii. Cu puţin înainte de venirea mea, în cel de-al doilea sat Arkovo murise de foame colonistul Skorin. Vecinii spuneau că el mînca trei zile dintr-un funt de pîine şi a dus-o astfel un timp destul de îndelungat. „Pe toţi ne aşteaptă aceeaşi soartă“, mi se plîngeau oamenii speriaţi de moartea lui Skorin. Îmi amintesc că trei femei au început să plîngă în timp ce-mi povesteau traiul lor chinuit. Într-o izbă fără mobilă, unde cuptorul întunecat umplea jumătate din încăpere, scînceau în preajma femeii copiii ei şi piuiau cîţiva pui de găină; dacă ieşea în uliţă, cu toţii se luau după dînsa. Privindu-i, femeia rîdea şi plîngea totodată, scuzîndu-se faţă de mine pentru smiorcăitul copiilor şi piuitul puilor, spunîndu-mi că fac aşa de foame; ea

însăşi stătea ca pe ghimpi aşteptînd să se întoarcă bărbatul care plecase la oraş să vîndă nişte poame şi cu banii luaţi să cumpere pîine. A tocat frunze de varză şi le-a aruncat puilor, ei s-au aruncat lacomi să mănînce, dar văzîndu-se păcăliţi, au început să piuie şi mai tare. Într-o altă izbă am dat de un mujic zburlit, cu sprîncenele groase lăsate streaşină deasupra ochilor; e un ocnaş, fără hal de murdar; împreună cu el stă un altul, tot atît de murdar şi zburlit; amîndoi au familie numeroasă, iar în casa lor domneşte cu adevărat o sărăcie lucie – nu au nici un cui măcar. În afară de tînguiri şi de întîmplări ca moartea lui Skorin, cîte alte indicii ale sărăciei şi foametei nu vezi aici! În al treilea sat Arkovo, izba colonistului Petrov stătea bătută în scînduri; pentru lipsa de sîrguinţă în gospodărie şi pentru vina de a fi tăiat fără învoire un viţel, a fost trimis la închisoarea din Voevodskoe, unde se află în prezent. Fără îndoială că sărăcia l-a împins să taie viţelul, pentru a-l vinde la Alexandrovsk. În scriptele oficiale, sămînţa luată pe datorie de la stat se consideră că este şi însămînţată, în realitate însă, jumătate din ea coloniştii o mănîncă; nici ei nu ascund acest lucru, cînd îi întrebi. Toate vitele sînt luate pe datorie de la stat şi se întreţin pe socoteala statului. E o vorbă: „Cu cît te afunzi mai adînc în pădure, cu atît dai de mai mulţi copaci“; toţi locuitorii celor trei sate sînt datori, datoriile lor cresc cu fiecare însămînţare nouă, cu fiecare vită nou-cumpărată. Unii au ajuns să aibă datorii care nu vor putea fi niciodată plătite – cîte două sau chiar trei sute de ruble.

Între al doilea şi al treilea din aceste sate se află staţia Arkovo, unde se schimbă caii în drum spre districtul Tîmovsk. E o staţie de poştă şi un han totodată. Dacă am aplica normele din Rusia, ţinînd seama şi de traficul redus, ar fi prea de ajuns la această staţie doi, trei argaţi şi un gardian. Dar în Sahalin totul e menit să capete amploare. Afară de gardian, staţia mai ţine în serviciu un copist, un curier, un grăjdar, doi brutari, trei oameni care cară

lemne şi patru argaţi. Cînd i-am întrebat pe fiecare din aceştia din urmă ce fac ei aici, mi-au răspuns: „Cărăm fînul“.

Dacă s-ar întîmpla ca un pictor peisagist să treacă prin Sahalin, l-aş sfătui să dea cea mai mare atenţie văii Arkaiului. În afară de frumuseţea poziţiei, locurile acestea se bucură de un colorit extraordinar de bogat, astfel că-ţi vine greu să alungi din vîrful peniţei comparaţia învechită cu un covor pestriţ sau un caleidoscop. Iată, o fîşie năpădită de verdeaţă deasă şi proaspătă, brusturii gigantici strălucesc după ploaia care abia a încetat; alături, pe o suprafaţă de cel mult trei stînjeni se întinde un lan de secară, după care urmează o parcelă de orz şi apoi iarăşi brusturi; mai departe, un petic de pămînt e semănat cu ovăz, iată apoi şi un strat de cartofi, peste care două tulpini mărunte de floarea-soarelui îşi ţin capetele plecate; se vede şi lanul de cînepă de un verde închis şi peste tot, ici şi colo, mîndrele plante din familia umbeliferelor, aidoma unor candelabre; pestriţul covor e presărat de petele purpurii, roşii şi roz ale florilor de mac. Pe drum întîlneşti femei care şi-au apărat capul de ploaie, acoperindu-l cu frunze enorme de brusturi, seamănă astfel cu nişte gîndaci mari verzi. De o parte şi de alta a drumului se înalţă munţii; deşi nu-s pe măsura celor din Caucaz, sînt totuşi munţi.

Pe coasta apuseană, mai sus de gurile Arkaiului, se înşiră şase cătune. N-am fost în nici unul; datele statistice care urmează le-am luat din scriptele oficiale şi din registrele bisericeşti. Cătunele sînt situate fie pe capuri care înaintează în mare, fie la gurile unor rîuleţe, primind şi numele lor. La început au fost acolo doar nişte pichete de pază formate din patru, cinci oameni, cu timpul însă, cînd aceste pichete s-au dovedit neîndestulătoare, s-a hotărît (în anul 1882) ca unul din capuri, cel mai mare, situat între Due şi Pogobi, să fie populat cu colonişti de nădejde, care să vină cu familiile lor. Scopul înfiinţării acestor sate şi a cordoanelor de pe lîngă ele a fost „de a da

putinţă călătorilor care vin din Nikolaevsk cu poştalionul şi celor care mînă cîinii sau renii să găsească adăpost şi pază în timpul drumului, precum şi de a institui o supraveghere mai bună a ţărmului, această singură (?) cale de evadare a deţinuţilor şi de import al alcoolului, a cărui vînzare este interzisă“. O şosea pînă la cătunele de pe coastă încă n-a fost construită, astfel că nu se poate ajunge acolo decît umblînd pe jos, pe poteca de lîngă mare, în timpul refluxului; iarna însă, pe zăpadă, mergi de-a dreptul cu sănii trase de cîini. Se mai poate comunica şi pe mare, cu bărci sau cutere, dar asta numai cînd vremea e foarte bună. Cătunele acestea sînt înşirate de la sud spre nord după cum urmează:

Mgaci – 38 locuitori: 20 bărbaţi şi 18 femei; 14 au gospodării. 13 familii legitime şi numai 2 nelegitime. Satul are, aproximativ, 12 deseatine de pămînt arabil, dar de trei ani nu se mai seamănă grîne, tot pămîntul e folosit pentru cultura cartofilor. 11 gospodari au rămas acolo de la întemeierea satului şi 5 dintre ei au căpătat drepturi de ţărani. Aici se pot realiza cîştiguri bune, astfel se şi explică de ce ţăranii nu se grăbesc să plece pe continent. Şapte oameni ţin cîini; cu ei transportă în timpul iernii poşta şi călătorii. Unul din locuitori e vînător de meserie şi îşi cîştigă existenţa din vînzarea vînatului. În ce priveşte pescuitul, despre care s-a pomenit în raportul direcţiei închisorilor din anul 1889, nu se mai practică deloc.

Tanghi – 19 locuitori: 11 bărbaţi şi 8 femei. 6 gospodari. Pămînt arabil aproape 3 deseatine însă, ca şi la Mgaci, din cauza ceţei care primejduieşte cultura grînelor, se cultivă numai cartoful. Doi gospodari au bărci şi se îndeletnicesc cu pescuitul.

Poe – situat pe capul cu acelaşi nume, ce înaintează departe în mare, poate fi văzut şi din Alexandrovsk. 34 locuitori: 19 bărbaţi şi 15 femei. 13 gospodării. Locuitorii din acest cătun încă nu şi-au pierdut speranţa şi continuă să semene grîu şi orz. Trei locuitori se îndeletnicesc cu vînatul.

Trambaus – 8 locuitori: 3 bărbaţi şi 5 femei. E un sătuleţ fericit, unde femeile sînt mai numeroase decît bărbaţii. Sînt trei gospodării.

Viahtî – pe rîul Viahtu care uneşte lacul cu marea, amintind din acest punct de vedere fluviul Neva. Se spune că în lac se poate pescui lostriţă şi nisetru. 17 locuitori: 9 bărbaţi şi 8 femei. 7 gospodării.

Vanghi este ultimul cătun spre nord. 13 locuitori: 9 bărbaţi şi 4 femei. Formează 8 gospodării.

După descrierea savanţilor şi exploratorilor, cu cît înaintezi mai mult spre nord, cu atît natura devine mai săracă, mai tristă. Începînd de la Trambaus toată treimea de nord a Sahalinului nu-i decît un şes, o adevărată tundră pe care şirul principal de munţi – cumpăna apelor – întins de-a lungul întregii insule se înfăţişează ca un brîu de măguri, de ghebe vălurite, pe care unii cercetători le-au luat drept aglomerări de sedimente, aduse dinspre Amur. Pe întinderea brun-roşcată a cîmpiei mlăştinoase cresc pe alocuri brazi piperniciţi; zada cu trunchiul de cel mult un picior îşi lasă coroana pe pămînt ca o pernă verde, tufişurile de cedru îşi întind şi ele ramurile pe jos. Printre fîşiile înguste de păduri pipernicite se întind licheni şi muşchi şi, ca în tundrele din Siberia, găseşti poame cu gust înţepător, acru. Numai la extrema nordică a şesului, unde se ivesc din nou dealurile, în pragul mării veşnic reci, natura parcă ar vrea să zîmbească de bun-rămas. Harta lui Kruzenştern indică în acest punct o pădure de brazi.

Dar oricît de săracă şi de aspră este natura pe porţiunea aceasta de coastă, locuitorii duc – aşa susţin oamenii competenţi – o viaţă mult mai uşoară decît cei din Arkovo sau Alexandrovsk.

Aceasta se explică prin faptul că ei nu sînt atît de numeroşi, astfel, bunurile pe care le au la dispoziţie se împart între puţini. Nu sînt apoi obligaţi să lucreze pămîntul, să aibă grija recoltelor, îşi pot alege singuri meseria şi mijloacele de cîştig. Prin satele lor trece drumul de iarnă de la

Alexandrovsk spre Nikolaevsk. În acele luni vin mereu ghiliaci şi iakuţi cu treburi negustoreşti; locuitorii le vînd produsele lor sau fac schimburi fără ca ele să fie mijlocite de comisionari. Aici nu sînt băcani hrăpăreţi, organizatori de maidane sau precupeţi, nu sînt funcţionari care să cumpere cu alcool minunatele blănuri de vulpi, şi să le arate apoi cu un zîmbet satisfăcut musafirilor.

Spre sud n-au mai luat fiinţă sate noi. Pe toată coasta apuseană, spre sud de Alexandrovsk, nu găsim decît un singur centru populat – Due – un loc groaznic din toate punctele de vedere, unde nu pot trăi de bunăvoie decît oameni cu adevărat neprihăniţi sau cu totul pervertiţi. Due este un post; populaţia îi zice port; a fost înfiinţat în anul 1857, dar denumirea de Due sau Dui exista şi înainte şi se referea la acea porţiune de coastă unde se exploatează astăzi cărbune. În valea îngustă unde este situat Due curge un pîrîu sărac cu numele de Hoindji. De la Alexandrovsk spre Due duc două drumuri: un drum de munte şi un altul pe coasta mării. Deoarece capul Jonquier şi-a îngrămădit întreaga lui masă pe ţărm, drumul acesta din urmă nu s-ar fi putut deschide decît săpînd un tunel. Tunelul a şi fost săpat, dar fără să se ceară sfatul unui inginer, fără să se facă planul; nu-i de mirare că a ieşit strîmb, murdar şi întunecos. Lucrarea a costat foarte scump şi s-a dovedit de prisos, deoarece, după construirea unui drum de munte bun nu avea să mai fie nevoie de drumul de pe ţărm, pe care traficul este împiedicat în timpul fluxului mării. Acest tunel ilustrează clasica tendinţă de a irosi ultimele resurse pe tot felul de fleacuri, în timp ce nevoi vitale nu sînt satisfăcute. Au început să sape tunelul, şefii lucrărilor se plimbau în vagonete cu inscripţia „Alexandrovsk-debarcader“, iar ocnaşii erau nevoiţi să se adăpostească în iurte murdare şi umede, fiindcă n-avea cine să construiască barăci pentru ei.

Chiar la ieşirea din tunel, lîngă drumul de pe coasta mării, se află instalaţia pentru extragerea sării şi, alături, căsuţa din care coboară în mare cablul telegrafic. În căsuţă locuieşte un tîmplar-ocnaş, polonez de origine, împreună cu concubina lui, despre care se spune că la vîrsta de doisprezece ani a născut un copil fiind violată de un deţinut în drum spre ocnă. Pe tot drumul spre Due, coasta înaltă şi abruptă prezintă surpături; prin ele apar pete şi fîşii lungi negre, a căror lăţime variază între un arşin şi un stînjen. Sînt straturi de cărbuni. Din spusele specialiştilor rezultă că aceste straturi sînt gîtuite aici între aglomerări de nisip şi şisturi argiloase care se ridică şi se îndoaie, fiind deplasate sau dislocate de straturi dure de bazalt, dioriță sau porfirită care formează în unele locuri adevărate masive. Ai putea spune că peisajul este pitoresc, dar ideea preconcepută de loc blestemat ţi s-a înrădăcinat atît de adînc în creier, încît priveşti cu milă nu numai oamenii, ci şi plantele, compătimindu-le că cresc aici şi nu în altă parte. La vreo şapte verste mai sus, coasta este întreruptă de o despicare a solului. E vorba de rîpa de la Voevodskoe. Aici se înalţă singuratica, groaznica închisoare din Voevodskoe, unde îşi ispăşesc pedeapsa marii criminali, unii dintre ei fiind ferecaţi cu lanţuri de roabe. Prin faţa închisorii umblă de colo-colo santinelele; de jur împrejur nu vezi nici o altă fiinţă vie; s-ar părea că santinelele străjuiesc cine ştie ce comori preţioase.

Mai departe apar iarăşi şisturi de cărbuni, apoi mai mergi o verstă pe coasta goală, pustie şi ajungi în sfîrşit la rîpa lungă în care s-a cuibărit Due, fosta capitală a ocnelor din Sahalin. În primele clipe, cînd pătrunzi în orăşel, ai impresia că te afli într-un fort vechi: o stradă dreaptă şi netedă ca un platou de instrucţie, căsuţe albe şi curate, o gheretă vopsită în dungi, nişte stîlpi dungaţi şi ei; pentru a completa priveliştea lipseşte numai bătaia tobelor. În căsuţe locuiesc: comandantul garnizoanei, directorul închisorii, preotul, ofiţerii etc. La capătul străzii scurte se înalţă de-a curmezişul o

biserică, o clădire cenuşie din lemn care ascunde privirilor partea neoficială a postului. Aici rîpa se bifurcă în forma literei Y înaintînd spre dreapta şi spre stînga. La stînga se află o slobozie, care mai înainte se numea slobozia Evreiască; spre dreapta sînt diferitele dependinţe ale închisorii şi încă o slobozie, fără nume. În amîndouă părţile, dar mai ales în cea din stînga, totul e murdar şi urît; au pierit căsuţele curate şi albe; bordeiele sînt mici, şubrede, fără curţi şi fără verdeaţă în bătătură, aşezate în neorînduială alăturea de drum sau pe povîrnişul muntelui şi chiar sus pe munte. Parcelele de pămînt, dacă la Due se poate vorbi de parcele, sînt foarte mici; numai patru gospodari au loturi de patru stînjeni pătraţi. E o strîmtoare, că n-ar avea unde să cadă un măr din copac; totuşi, în îngrămădeala şi murdăria asta, călăul din Due, Tolstîh, şi-a putut face rost de un locşor ca să-şi ridice o casă.

Fără a socoti garnizoana, populaţia liberă şi pe cei închişi, Due are 291 de locuitori: 167 bărbaţi şi 124 femei. În total sînt 46 de gospodării; dintre ele şase au coproprietari. Majoritatea gospodarilor sînt ocnaşi. Ce determină administraţia să-i plaseze pe aceşti ocnaşi, cu familiile lor, tocmai aici, în această vale strîmtă şi gîtuită, în loc să-i repartizeze prin alte locuri, îmi pare cu totul de neînţeles. După datele statistice, pentru întreaga populaţie din Due există numai 1/8 de deseatină de pămînt arabil, cît despre păşuni, lipsesc cu desăvîrşire. Să presupunem că bărbaţii sînt folosiţi la munca silnică, dar ce fac toată ziua cele optzeci de femei mature? Cum îşi folosesc ele timpul care, din pricina sărăciei locului, vremii posace şi zăngănitului continuu de lanţuri, datorită aspectului dezolant al munţilor golaşi, zgomotului mării, gemetelor şi plînsului celor pedepsiţi cu bice, pare mult mai chinuitor şi mai lung decît oriunde în Rusia? Femeile îşi petrec timpul în deplină inactivitate. De cele mai multe ori, izbele au o singură încăpere; în ea găsim familia unui ocnaş stînd împreună cu familia unui soldat, mai

sînt acolo doi, trei chiriaşi sau oaspeţi, tot ocnaşi, cîţiva copii şi două, trei leagăne prin colţuri; tot aici se îngrămădesc găinile şi cîinii, iar pe uliţă şi în jurul casei se adună mormane de gunoi şi băltoace de la lături. Oamenii n-au ce face, n-au ce mînca, s-au plictisit să tot vorbească şi să ocărască; pe stradă le e silă să iasă – oriunde te uiţi e urît, murdar, copleşitor de trist. Seara vine de la muncă bărbatul ocnaş, îi e foame şi somn, dar nevastă-sa începe să se vaicăre: „Ne-ai nenorocit, blestematule! Vai de capul meu, vai de copilaşii noştri!“ „Iar începi să urli?“ mormăie soldatul de pe vatră. Într-un tîrziu toţi adorm, copiii au încetat şi ei să mai plîngă, s-au liniştit de mult, numai femeia nu doarme; stă, se gîndeşte şi ascultă vuietul mării. O chinuiesc părerile de rău: îi e milă de bărbat, o mustră cugetul că n-a putut să se stăpînească şi l-a împuns cu vorba. Dar a doua zi începe din nou aceeaşi poveste.

Dacă cineva ar judeca numai după Due, ar putea spune: colonia agricolă din insula Sahalin suferă din cauza surplusului de femei şi de ocnaşi cu familii. Aici, din lipsă de locuri pentru noi construcţii, douăzeci şi şapte de familii locuiesc în nişte căsoaie vechi, cumplit de murdare şi urîte, nişte hardughii numite în rîs „cazărmi pentru familişti“, care de mult ar fi trebuit să fie dărîmate, de putrede ce sînt. Nu găseşti în ele odăi, ci săli mari cu paturi comune, cu hîrdaie ca în închisori. Oamenii îngrămădiţi în aceste săli formează o populaţie extrem de variată. Într-o încăpere cu geamurile sparte şi totuşi cu un aer pestilenţial locuiau: un ocnaş cu soţia lui, femeie liberă; un ocnaş cu soţia liberă şi cu fiica lor, un ocnaş cu soţia colonistă şi fiica lor; un ocnaş cu soţia lui liberă; un colonist polonez şi concubina sa, ocnaşă. Toţi aceştia, împreună cu tot avutul lor, locuiau înghesuiţi în aceeaşi încăpere, dormind alături în acelaşi pat lung, comun. Într-o altă cameră locuia un ocnaş cu soţia lui liberă şi fiul lor; o tătăroaică ocnaşă cu fiica ei; un ocnaş tătar cu soţia liberă şi doi copii; un ocnaş cu soţia liberă şi fiul lor;

un colonist care şi-a ispăşit treizeci şi cinci de ani de pedeapsă, dar pare încă tînăr şi are mustăţile negre, neavînd cizme umblă desculţ, aflu că e un pătimaş jucător de cărţi[38]; lîngă el stă concubina lui, ocnaşă, o fiinţă molatică şi somnoroasă; urmează un ocnaş cu soţia lui liberă şi trei copii; un ocnaş necăsătorit, un ocnaş cu soţia liberă şi doi copii; un colonist şi încă un ocnaş, un bătrînel curăţel şi ras pe faţă. Prin cameră aleargă un purceluş, clefăind zgomotos; pe jos e o murdărie de nedescris, miroase a ploşniţe şi a ceva acru. Ploşniţele sînt o adevărată calamitate. În a treia cameră trăiesc: un ocnaş cu soţia lui liberă şi doi copii; un ocnaş cu soţia liberă şi fiica lor; un ocnaş cu soţia liberă şi şapte copii, dintre care o fată de şaisprezece ani şi alta de cincisprezece; un ocnaş cu soţia liberă şi un fiu; alt ocnaş cu soţia liberă şi fiul lor; un ocnaş cu soţia liberă şi patru copii. În a patra cameră, un plutonier gardian cu soţia de optsprezece ani şi fetiţa lor; un ocnaş cu soţia liberă, un colonist; un ocnaş etc. Din faptul că în aceste încăperi fete de cincisprezece, şaisprezece ani sînt nevoite să doarmă lîngă ocnaşi, cititorul îşi poate da seama cu cîtă lipsă de respect sînt întîmpinaţi aici femeile şi copiii, care şi-au urmat soţii şi părinţii de bunăvoie, cît de puţin sînt preţuiţi oamenii aici şi cît de mică importanţă se dă unei colonii agricole.

Închisoarea din Due este mai veche, mai mică şi mult mai murdară decît aceea din Alexandrovsk. Are şi ea camere comune, cu paturi mari în care toţi dorm alături, dar aici sărăcia este mai mare şi condiţiile sînt mai proaste. Pereţii se întrec în murdărie cu podelele care au căpătat o culoare atît de închisă din pricina vechimii şi a umezelii, încît te îndoieşti că ar putea deveni mai curate spălîndu-le. După datele raportului medical din anul 1889, fiecărui deţinut îi revine 1,12 stînjeni cubi de aer. Dacă vara, cînd uşile şi ferestrele stau larg deschise, miroase a lături şi a latrină, îmi închipui ce iad trebuie să fie iarna, cînd se adaugă şi frigul; înăuntru, pe pereţi se depun pînă dimineaţa chiciură şi ţurţuri de gheaţă. Directorul

închisorii este un polonez, fost felcer militar, care fusese mai înainte funcţionar în administraţia închisorii. Tot el este şi directorul închisorii din Voevodskoe, al postului Due şi al minelor, funcţii care nu corespund deloc cu gradul său.

În carcerele din Due stau închişi marii criminali; majoritatea lor sînt recidivişti sau se află în cercetare. După înfăţişare, par oameni cu totul obişnuiţi, au chipuri prostănace şi blajine; se arătau plini de curiozitate şi se sileau să-mi răspundă cît mai politicos. Cei mai mulţi dintre ei au făptuit crime cu nimic mai inteligente decît expresia de pe feţele lor. Îndeobşte, oamenii sînt condamnaţi la cîte cinci, zece ani pentru omor în timpul unei bătăi, după condamnare evadează, sînt prinşi, evadează din nou şi tot aşa, pînă nimeresc în rîndurile celor incorigibili, condamnaţi pe viaţă. Majoritatea crimelor sînt din cele obişnuite, lipsite de interes şi înadins am dat mai sus, drept pildă, „povestea lui Egor", ca cititorul să-şi poată da seama cît de sărace şi şterse sînt sutele de povestiri, autobiografii şi anecdote pe care le-am auzit de la deţinuţi sau de la oameni a căror viaţă este legată de ocne. M-am înfiorat totuşi la vederea unui ocnaş bătrîn, cu părul alb, în vîrstă de vreo 60, 65 ani; îl chema Terehov. Era închis într-o carceră întunecoasă şi mi-a făcut impresia unui adevărat criminal. În ajunul venirii mele fusese pedepsit cu bice; aducînd vorba despre asta, el mi-a arătat spatele cu urmele roşii-purpurii. După cum povesteau alţi ocnaşi, acest bătrîn a omorît în viaţa lui vreo şaizeci de oameni. Iată cum proceda: alegea dintre deţinuţii nou-veniţi pe cîte unii care aveau bani şi îi ispitea să evadeze împreună cu el, apoi îi omora în taiga şi îi jefuia; ca să ascundă urmele crimei, spinteca trupul victimelor, aruncînd bucăţile în rîu. Ultima dată cînd l-au prins, s-a apărat cu o bîtă. Privindu-i ochii tulburi de culoarea plumbului şi ţeasta capului mare, colţuroasă, rasă pe jumătate, eram dispus să dau crezare tuturor ororilor ce mi se povestiseră despre el. Un ucrainean,

ţinut, de asemenea, într-o carceră întunecoasă, m-a impresionat prin tonul său sincer, cînd l-a rugat în faţa mea pe director să-i restituie cele 195 de ruble care i-au fost luate la percheziţie. „De unde ai avut aceşti bani?“ l-a întrebat directorul. „I-am cîştigat la cărţi“, a răspuns el şi a început să se jure căutînd să mă încredinţeze că nu-i nimic de mirare, că aproape toţi deţinuţii joacă cărţi şi că unii jucători dispun adesea de sume mari, de cîte două şi chiar trei mii de ruble. Tot la carceră era ţinut un vagabond care îşi tăiase două degete; rana îi era legată cu o cîrpă murdară. Un alt vagabond avea pieptul străpuns de un glonte: din fericire lunecase pe marginea exterioară a coastei a şaptea. Şi această rană era legată tot cu o cîrpă murdară[39].

La Due domneşte întotdeauna o linişte grea. Urechea se obişnuieşte repede cu zăngănitul monoton al lanţurilor, cu vuietul mării şi cu zbîrnîitul sîrmelor de telegraf, astfel că impresia de linişte mormîntală devine treptat tot mai apăsătoare. Pecetea severităţii n-o poartă numai stîlpii dungaţi, ci totul din jur. Dacă pe stradă cineva ar rîde cu glas tare, rîsul ar suna strident, nenatural. De la înfiinţarea postului, viaţa de aici s-a format pe un tipar atît de aspru, încît descrierea ei n-ai izbuti s-o faci cu vorbe, ci doar cu sunete deznădăjduite, apăsătoare, triste, şi numai şuierul crivăţului care în nopţile de iarnă bate dinspre ocean poate să intoneze melodia potrivită. Astfel, cînd în liniştea din jur răsună deodată cîntecul lui Şkandîba, nebunul, din postul Due, impresia produsă e cu totul stranie. Şkandîba este un ocnaş bătrîn care din prima zi a sosirii pe insulă a refuzat să muncească. În faţa încăpăţînării lui pur animalice, de neînfrînt, toate măsurile luate s-au dovedit neputincioase. A fost băgat la arest, a fost crunt bătut, dar degeaba. A îndurat stoic toate pedepsele şi după fiecare execuţie exclama: „Şi tot n-am să muncesc!“. După ce şi-au bătut capul cu el o bucată de vreme, l-au lăsat în pace. Acum se plimbă prin Due şi cîntă.[40]

Aşa cum am mai spus, locul de extracţie a cărbunelui se află la un kilometru de post. Am vizitat minele, am fost condus prin galeriile umede şi întunecoase şi mi s-a explicat cu multă bunăvoinţă felul în care se face exploatarea, dar este foarte greu să descrii toate acestea cînd nu eşti specialist. Voi renunţa la amănunte tehnice, iar cei pe care îi interesează această problemă pot citi cartea inginerului de mine Keppen care fusese pe vremuri inginerul-şef al minelor din localitate.[41]

În momentul de faţă minele din Due se găsesc în exploatarea exclusivă a societăţii particulare „Sahalin", ai cărei reprezentanţi stau la Petersburg. Conform contractului încheiat în anul 1875, pe termen de 24 de ani, societatea poate folosi porţiunea de pămînt de pe coasta apuseană a Sahalinului, pe o întindere de două verste de-a lungul malului şi o verstă în adîncimea insulei. Pentru depozitarea cărbunilor i se pune la dispoziţia societăţii, în mod gratuit, un loc corespunzător, în regiunea Primorie şi în insulele învecinate. Materialele de construcţie necesare i se dau tot gratuit; transportul obiectelor necesare pentru lucrările tehnice se face de asemenea fără plată. Pentru fiecare pud de cărbuni cumpărat de direcţia maritimă, societatea primeşte de la 15 pînă la 30 de copeici; zilnic se pun la dispoziţia societăţii minimum 400 de ocnaşi spre a fi folosiţi la munca în mine. Dacă vor fi trimişi mai puţin de patru sute, pentru fiecare ocnaş lipsă, statul va plăti societăţii o amendă de o rublă pe zi. Numărul necesar de oameni poate fi trimis şi noaptea.

Pentru a putea respecta aceste condiţii şi pentru a apăra interesele societăţii, statul întreţine în apropierea minelor două închisori, cea din Due şi cea din Voevodskoe, precum şi o garnizoană compusă din 340 de oameni, întreţinerea cărora costînd aproximativ 150 000 ruble pe an. Prin urmare, pentru a apăra veniturile celor cinci reprezentanţi ai societăţii din Petersburg, statul cheltuieşte anual cîte 30 000 de ruble pentru fiecare, fără

să mai vorbim de faptul că din cauza acestor venituri, în dauna coloniei agricole, şi ca o bătaie de joc faţă de regulile igienei, statul este nevoit să ţină peste şapte sute de ocnaşi cu familiile lor, soldaţi şi funcţionari, în rîpele îngrozitoare din Due şi Voevodskoe, şi, fără să mai adăugăm greşeala ce se face de a ceda unor societăţi particulare munca ocnaşilor în schimbul unei sume de bani, sacrificînd scopurile de îndreptare a omului în favoarea considerentelor comerciale, cu alte cuvinte statul repetă vechea greşeală pe care el însuşi a condamnat-o.

De partea ei, societatea e obligată să respecte trei condiţii: trebuie să exploateze pe baze ştiinţifice minele de cărbuni, ţinînd la Due un inginer de mine care să supravegheze lucrările; trebuie să plătească la termen, de două ori pe an, arenda pentru mine şi plata muncii ocnaşilor şi a treia condiţie – să folosească la exploatarea minelor, şi pentru toate lucrările necesare, legate de această întreprindere, numai munca ocnaşilor. Aceste trei obligaţiuni fiinţează însă numai pe hîrtie şi se pare că au fost uitate de mult. Exploatarea minelor nu se face cinstit, oamenii sînt groaznic exploataţi. „Nu s-a luat nici o măsură pentru îmbunătăţirea tehnică a exploatării sau pentru asigurarea viitorului minelor, scrie o persoană oficială în raportul său; lucrările prezintă toate aspectele unei exploatări neraţionale şi ale unor abuzuri flagrante, ceea ce rezultă şi din ultimul raport al inginerului de district.“ Inginerul de mine, pe care societatea este obligată, după contract, să-l aibă la locul de exploatare, nu există şi minele sînt conduse de un maistru minier. În ceea ce priveşte plăţile, situaţia nu poate fi calificată decît cu expresia de „abuzuri flagrante“ folosită în raportul mai sus menţionat. Şi minele şi munca ocnaşilor sînt folosite gratuit. Societatea este obligată să plătească, dar nu plăteşte; cei în drept, de mult ar fi trebuit să ia măsuri, dar nu se ştie de ce, tergiversează şi, nu numai atît, continuă să cheltuiască 150 000 de ruble pe an pentru a asigura cîştigul societăţii. Ambele părţi

contractante se poartă în aşa fel că ar fi greu să se precizeze cînd se va pune capăt acestei situaţii anormale. Societatea a prins rădăcini adînci în Sahalin, întocmai ca Foma în satul Stepancikovo, şi e tot atît de neîndurătoare ca şi Foma. La 1 ianuarie 1890, societatea era datoare statului 194 337 ruble şi 15 copeici; conform contractului, a zecea parte din aceşti bani le revine ocnaşilor drept plată pentru munca lor. Cînd şi cum sînt plătiţi ocnaşii din Due, cine le plăteşte şi dacă în general primesc ei ceva în schimbul muncii lor mi-a rămas necunoscut.

Zilnic sînt trimişi la muncă 350, 400 de ocnaşi; restul în număr de 350, 400 din cei aflaţi în închisorile din Due şi Voevodskoe constituie rezerva. Fără rezervă nu se poate, deoarece în contract se menţionează în fiecare zi numărul ocnaşilor „apţi de muncă“. La ora 5 dimineaţa, ocnaşii, repartizaţi pentru munca în mine, trec în stăpînirea administraţiei minelor, la dispoziţia grupului de funcţionari care constituie „conducerea“ minelor. De aceste persoane depinde repartizarea la munci, tot ele decid felul muncii pentru fiecare ocnaş în acea zi; de aceste persoane depinde ca deţinuţii să-şi ispăşească pedeapsa în raport cu crima ce au făptuit-o. Administraţia închisorii şi-a rezervat numai dreptul de a supraveghea purtarea ocnaşilor şi a preveni evadările; în tot ce priveşte restul, ea se spală pe mîini.

Sînt două mine: cea veche şi cea nouă. Ocnaşii lucrează în mina nouă: înălţimea stratului de cărbuni este aici de aproximativ doi arşini şi lăţimea galeriei la fel; de la intrarea în mină pînă la locul de exploatare străbaţi 250 stînjeni. Ducînd după el o sanie care cîntăreşte un pud, ocnaşul se tîrăşte pe burtă prin galeria întunecată şi umedă; aceasta este partea cea mai grea a muncii lui; după ce a încărcat sania cu cărbuni, se întoarce cu ea pe acelaşi drum. La ieşire, cărbunii sînt vărsaţi în vagonete şi transportaţi pe şine pînă la depozite. Fiecare deţinut trebuie să urce şi să coboare tîrînd sania grea, de cel puţin treisprezece ori pe zi. Aceasta este norma. În anul 1889-1890,

fiecare deţinut a extras cîte 10,8 puduri pe zi, deci cu 4,2 puduri sub norma stabilită de administraţia minelor. În general, productivitatea minelor şi a muncii ocnaşilor în mine nu este mare. Oscilează între 1 500 şi 3 000 de puduri pe zi.

În minele din Due sînt folosiţi şi colonişti, angajaţi prin liberă învoială. Ei muncesc în condiţii mai grele decît ocnaşii. În mina cea veche, locul lor de muncă, stratul de cărbune are o înălţime de cel mult un arşin, iar locul de extragere se găseşte la o distanţă de 230 stînjeni de la ieşire. Stratul superior lasă să pătrundă multă apă, din care cauză munca se desfăşoară într-o continuă umezeală. Coloniştii îşi procură singuri hrana, locuind în case care sînt uneori mult mai proaste decît închisoarea. Cu toate acestea munca lor este mult mai productivă, depăşind pe cea a ocnaşilor cu 70 şi chiar 100%. Acestea sînt avantajele muncii libere faţă de munca silnică. Muncitorul angajat este mai rentabil pentru societate decît muncitorii care i s-au impus prin contract; astfel, cînd, după obiceiul locului, un ocnaş trimite în locul său un colonist sau pe un alt ocnaş, plătindu-l, administraţia minelor se împacă uşor cu această dezordine. Cea de-a treia obligaţie scîrţîie şi ea de mult din încheieturi. Încă de la înfiinţarea postului Due, săracii şi proştii muncesc şi pentru ei şi pentru alţii, iar cămătarii şi trişorii beau ceai, joacă cărţi, se plimbă fără rost prin post, zornăindu-şi lanţurile şi stau la taclale cu paznicii mituiţi. Din această cauză zilnic se întîmplă fapte revoltătoare. Aşa, de pildă, cu puţin înainte de sosirea mea, un deţinut bogat, fost negustor la Petersburg, trimis aici pentru provocare de incendiu, a fost biciuit pentru că n-a vrut să muncească. Acest ins prostănac, care la fiecare pas îi mituia cînd pe gardian, cînd pe călău, i-a refuzat într-un ceas rău pe amîndoi. Gardianul l-a pîrît directorului închisorii că nu vrea să muncească şi acesta a ordonat să i se dea treizeci de bice. Şi bineînţeles călăul şi-a dat toată silinţa. În timp ce-l băteau, negustorul ţipa: „Niciodată n-am fost bătut!“. După executarea

pedepsei s-a împăcat cu soarta, i-a mituit fără murmur pe gardian şi pe călău şi a continuat să angajeze un colonist care să muncească în locul lui.

Greutatea excepţională a muncii în mine nu stă în faptul că trebuie să trudeşti sub pămînt, în galerii umede şi întunecoase, cînd tîrîş, cînd aplecat; munca la clădiri sau la drumuri, sub ploaie şi vînt, cere şi mai multă încordare a forţelor fizice. Cei care cunosc condiţiile de muncă din minele noastre de pe Doneţ nu vor fi prea impresionaţi de minele din Due. Toată greutatea stă nu în munca propriu-zisă, ci în atmosfera ce se creează datorită prostiei şi lipsei de corectitudine a micilor funcţionari; stă în faptul că la fiecare pas trebuie să rabzi obrăzniciile, nedreptăţile şi samavolniciile lor. Cei bogaţi beau ceai în timp ce săracii muncesc; în văzul tuturor gardienii îşi înşală şefii, iar ciocnirile inevitabile dintre administraţia minelor şi cea a închisorilor generează bîrfe, nedreptăţi şi tot felul de dezordini, a căror greutate apasă în primul rînd asupra deţinuţilor. Cum spune şi proverbul: boierii se bat, iar pe slujitori îi doare capul. Pasămite, ocnaşul, oricît ar fi el de rău şi de stricat, ţine în cel mai înalt grad la dreptate şi dacă n-o află la cei puşi să-l supravegheze şi să-l conducă, devine un înrăit, un om iremediabil pierdut pentru societate. Cîţi pesimişti nu întîlnim la ocne din cauza aceasta, cît spirit satiric cheltuiesc ei discutînd neîncetat cu chipuri serioase şi aspre, despre oameni, despre şefi, despre o viaţă mai bună; închisoarea îi ascultă şi se cutremură de rîs, pentru că într-adevăr are de ce rîde. Munca în minele din Due este grea şi din pricină că aici ocnaşul nu vede, ani de zile, decît mina, drumul pînă la închisoare şi marea. Toată viaţa lui se reduce la acest ţărm îngust, fîşia dintre mare şi malul de lut.

Lîngă birourile minelor se află o baracă, e a coloniştilor care muncesc în mină. Baraca este o magazie veche, amenajată de bine de rău pentru a adăposti pe muncitori în timpul nopţii. Am fost acolo la ora 5 dimineaţa, cînd coloniştii de-abia se sculau. Ce aer pestilenţial, întuneric şi

îngrămădeală! Capetele erau atît de zburlite, de parcă toată noaptea oamenii se bătuseră între ei, feţele le erau galbene-cenuşii, cu o expresie pe care o întîlneşti numai la bolnavi sau nebuni. Se vedea bine că au dormit fără să-şi scoată hainele şi cizmele, strînşi unul lîngă altul, care pe pat, care sub pat, de-a dreptul pe pămîntul murdar. Medicul care m-a însoţit în dimineaţa aceea mi-a spus că abia un stînjen cub de aer le revine la trei, patru oameni. Şi asta se petrecea în timpul cînd Sahalinul era ameninţat de o epidemie de holeră, iar pentru vasele maritime se instituise carantina.

În aceeaşi dimineaţă am vizitat închisoarea din Voevodskoe. Această închisoare a fost construită pe la începutul deceniului al optulea; pentru nivelarea locului unde se înalţă clădirea, a fost nevoie să se mineze malul muntos pe o întindere de 480 stînjeni pătraţi. E o închisoare urîtă, cea mai urîtă din întreaga insulă. Nici o reformă n-a atins-o şi ar putea servi ca o ilustrare minunată a vechilor închisori şi a vechilor orînduieli care trezeau dezgustul şi groaza celor ce le cunoşteau. Clădirea închisorii este formată din trei corpuri mari şi încă unul mai mic unde se înşiră carcerele. Desigur că nici nu poate fi vorba de cubajul de aer reglementar sau de ventilaţie. Cînd am intrat s-o vizitez, abia se terminase înăuntru spălarea podelelor, aerul umed şi îmbîcsit de peste noapte nu avusese încă timp să se primenească, astfel că abia puteai să respiri. Podeaua udă avea un aspect respingător. Primul lucru pe care l-am auzit au fost plîngerile cu privire la puzderia de ploşniţe, din pricina cărora nu se putea dormi. Mai înainte, insectele erau distruse cu clorură de var sau mureau de ger, dar acuma, nici una nici alta nu le mai vine de hac. În încăperile gardienilor aerul era tot atît de îmbîcsit, şi toţi, care mai de care, se plîngeau de ploşniţe.

În închisoarea din Voevodskoe sînt deţinuţi şi cei ferecaţi la roabe. Sînt opt cu toţii, şi trăiesc la un loc cu ceilalţi ocnaşi, dar sînt lăsaţi într-o totală inactivitate. Cel puţin în *Evidenţa cu privire la repartizarea ocnaşilor*

deportaţi la diferite munci, ferecaţii sînt trecuţi printre cei care nu muncesc. Au lanţuri şi la mîini şi la picioare; de la mijlocul lanţurilor mîinilor porneşte un alt lanţ, lung de vreo trei, patru arşini, care se fixează de fundul unei roabe. Lanţurile şi roaba grea stingheresc pe deţinut, el caută să facă cît mai puţine mişcări, ceea ce influenţează bineînţeles jocul muşchilor. Mîinile se obişnuiesc cu faptul că orice mişcare, fie cît de mică, va fi însoţită de senzaţia de greutate, încît şi atunci cînd, în sfîrşit, deţinutul se desparte de roabă şi lanţuri, mişcările lui rămîn stîngace şi bruşte; bunăoară, cînd apucă o cană, varsă pe jos o parte din ceai, ca un bolnav de *chorea minor*[42]. Noaptea, în timpul somnului, deţinutul îşi ţine roaba sub pat; ca să-i fie mai uşor, doarme de obicei la marginea patului comun.

Toţi cei opt ferecaţi în lanţuri sînt recidivişti, judecaţi şi condamnaţi de cîteva ori în viaţă. Unul dintre ei, un bătrîn de şaizeci de ani, era pedepsit pentru evadări sau, cum spunea el însuşi, „pentru prostii“. Se vedea bine că suferă de tuberculoză şi din milă, fostul director al închisorii dăduse ordin ca locul lui să fie mai aproape de sobă. Un altul fusese conductor la calea ferată şi a fost condamnat la muncă silnică pentru prădarea unei biserici; după sosirea pe insulă a fost prins falsificînd bancnote de 25 de ruble. Cînd unul din însoţitorii mei a început să-l dojenească pentru că jefuise o biserică, el a răspuns: „Da’ ce, parcă Dumnezeu are nevoie de bani?“. Şi văzînd că deţinuţii nu rîd, că răspunsul lui a produs asupra tuturor o impresie neplăcută, a adăugat: „În plus n-am omorît pe nimeni“. Al treilea, un fost marinar de pe un vas de război, a fost trimis pe Sahalin pentru nerespectarea disciplinei: se aruncase asupra unui ofiţer cu pumnii ridicaţi. Şi la ocnă s-a mai aruncat de cîteva ori la fel asupra unor oameni; ultima dată s-a năpustit la directorul închisorii, într-o zi cînd acesta dăduse ordin să fie bătut cu biciul. Apărătorul lui de la tribunalul militar a explicat pornirea aceasta de a se arunca asupra oamenilor printr-o stare maladivă; tribunalul

l-a condamnat totuşi la moarte, dar baronul A.N. Korf a comutat această pedeapsă în muncă silnică pe viaţă, bătaie cu biciul şi ferecarea la roabă. Ceilalţi cinci erau toţi condamnaţi pentru asasinate.

Dimineaţa era umedă, rece şi posomorîtă. Marea vuia neliniştit. Îmi amintesc că pe drumul de la mina cea veche spre cea nouă, ne-am oprit o clipă lîngă un bătrîn caucazian care zăcea lungit pe nisip, cufundat într-un leşin adînc; doi concetăţeni îi ţineau mîinile într-ale lor şi priveau neajutoraţi şi deznădăjduiţi în jur. Bătrînul era galben ca ceara, mîinile îi erau reci şi pulsul slab. Am stat puţin, am discutat, apoi am plecat mai departe, fără să-i putem da un ajutor medical. Cînd i-am spus medicului care mă însoţea că ar fi cazul să i se dea bătrînului barem cîteva picături de valeriană, mi-a răspuns că la închisoarea din Voevodskoe nu sînt nici un fel de medicamente.

IX

Tîm sau Tîmi. Locotenentul Boşniak. Poliakov. Armudanul de Sus. Armudanul de Jos. Derbinskoe. Plimbare pe Tîm. Uskovo. Ţiganii. Plimbarea prin taiga. Voskresenskoe.

Cel de-al doilea district al Sahalinului de Nord se află de partea cealaltă a cumpenei apelor; el poartă numele de Tîmovsk, deoarece majoritatea satelor din cuprinsul lui se înşiră de-a lungul rîului Tîm, care se varsă în Marea Ohotsk. Cînd mergi de la Alexandrovsk la Novo-Mihailovskoe, pe primul plan îţi apare un masiv muntos înalt care astupă orizontul; partea din acest masiv întoarsă spre drum poartă numele de Pilinga. De sus, de pe creasta Pilingăi se deschide ochilor o panoramă minunată, de o parte spre

valea rîului Duika şi mare, de cealaltă parte spre o vale largă străbătută pe o distanţă de cel puţin două sute de verste înspre nord-est de rîul Tîm şi afluenţii lui. Această vale este mult mai întinsă şi prezintă mai mult interes decît valea rîului Duika. Abundenţa de apă, pădurile variate, iarba înaltă cît un stat de om, un belşug nemaiauzit de peşte, precum şi zăcăminte bogate de cărbuni, toate acestea ar putea să asigure existenţa unui milion de oameni, în condiţii mai mult decît mulţumitoare. Ar putea, dar… curentul rece din Marea Ohotsk şi gheţarii care plutesc de-a lungul ţărmului răsăritean pînă prin luna iunie dovedesc, cu o claritate neîndurătoare, că atunci cînd natura a creat Sahalinul nu s-a gîndit deloc la om. Dacă n-ar exista nici munţii, această vale n-ar fi decît o tundră, mai rece şi mai pustie decît cea de lîngă Viahtu.

Cel dintîi care a explorat şi a descris valea rîului Tîm a fost locotenentul Boşniak. El a fost trimis aici în anul 1852 de către Nevelskoi, pentru a controla datele cu privire la zăcămintele de cărbuni, date ce i le furnizaseră ghiliacii. Boşniak urma să-şi taie drum de-a latul insulei şi să iasă la ţărmul dinspre Marea Ohotsk unde, după cum se spunea, va găsi un port minunat. I s-au dat cîini pentru sanie, pesmeţi pentru treizeci şi cinci de zile, ceai şi zahăr, o busolă mică de mînă şi pe deasupra îmbărbătarea aspră a lui Nevelskoi: „Dacă ai pesmeţi să-ţi astîmperi foamea şi o cană de apă să-ţi potoleşti setea, cu ajutorul lui Dumnezeu mai poţi face treabă“. Mergînd de-a lungul rîului Tîm, Boşniak a izbutit cu chiu cu vai să ajungă pînă la coasta răsăriteană şi să se întoarcă apoi pe malul apusean, dar zdrenţuit, flămînd şi plin de răni purulente pe picioare. Cîinii, lihniţi de foame, n-au vrut să-l mai urmeze. Prima zi de Paşte, el şi-a petrecut-o într-o iurtă de ghiliaci, istovit cu totul de puteri. Pesmeţi nu mai avea, piciorul îl durea groaznic… În explorările lui Boşniak, partea cea mai interesantă o constituie personalitatea exploratorului, tinereţea lui – nu avea atunci nici 21 de ani

împliniţi – şi devotamentul eroic faţă de misiunea lui. În acea perioadă a anului, rîul Tîm era acoperit cu o pătură groasă de zăpadă – nu se sfîrşise încă luna martie – cu toate acestea, îndrăzneţul călător a adunat un material extrem de bogat.[43]

O explorare serioasă a rîului Tîm, cu scopuri ştiinţifice şi practice, a fost efectuată de către zoologul Poliakov[44] în anul 1881. Pornind la 24 iulie din Alexandrovsk, cu un car cu boi, el a izbutit cu mare greutate să treacă peste Pilinga. Pe munte nu erau decît poteci, care se puteau străbate numai cu piciorul; fuseseră bătătorite de ocnaşii care cărau pe atunci cu spatele alimentele trimise din Alexandrovsk în districtul Tîmovsk. Munţii îşi înalţă pe aici crestele pînă la 2 000 de picioare. În apropiere de Pilinga, pe rîul Admvo, un afluent al lui Tîm, se afla staţia de poştă Vedernikovskoe, din care a rămas astăzi numai postul de căpitan de poştă[45]. Afluenţii lui Tîm sînt repezi, cu coturi şi praguri multe şi foarte puţin adînci; nu sînt buni pentru navigaţia cu bărci, din care cauză Poliakov şi însoţitorii lui au fost nevoiţi să meargă tot cu carul cu boi pînă la Tîm. Din satul Derbinskoe au luat însă bărci şi au putut pluti în jos pe firul apei.

Din pricină că cercetătorul n-a lăsat să-i scape nici un prag şi nici o cădere de apă întîlnite în cale, descrierea acestei călătorii oboseşte pe cititor. Pe o întindere de 272 de verste dincolo de Derbinskoe, Poliakov a fost nevoit să înfrunte 110 piedici: 11 praguri, 89 căderi de apă şi 10 locuri unde drumul navigabil era întrerupt de trunchiuri şi rădăcini de copaci aduse de apă. În medie, la fiecare două verste apa rîului era prea mică sau plină de trunchiuri de copaci care împiedicau navigaţia. Lîngă Derbinskoe, Tîm are o lăţime de 20, 25 stînjeni, dar cu cît e mai lat, cu atît apele lui sînt mai scăzute. Cotiturile dese, cursul rapid şi apa puţină nu îngăduie nici o speranţă că acest rîu ar putea deveni vreodată navigabil, în sensul deplin al cuvîntului. Părerea lui Poliakov era că Tîm poate servi numai la transportul

lemnului pe apă. Doar pe întinsul ultimelor 70, 100 de verste pînă la vărsare, adică tocmai acolo unde se pune cel mai puţin problema unei colonizări, Tîm devine mai drept şi mai adînc, cursul lui se potoleşte, pragurile şi căderile de apă dispar, astfel, pe porţiunea aceasta ar putea naviga şi cutere sau vapoare mici de transport.

Cînd exploatarea resurselor bogate de peşte o va prelua vreo societate care dispune de capitaluri mari, atunci se vor face încercări serioase pentru curăţirea şi adîncirea albiei; n-ar fi cu neputinţă ca de-a lungul rîului, pînă la gurile lui, să se construiască o cale ferată şi fără îndoială că venitul va răscumpăra din plin cheltuielile. Dar toate acestea rămîn planuri pentru un viitor îndepărtat. În momentul de faţă, cu mijloacele existente, cînd se au în vedere doar scopurile apropiate, bogăţiile rîului Tîm constituie un miraj. Colonistul din acest district duce aceeaşi viaţă de foamete şi mizerie ca şi cel din Alexandrovsk.

Valea rîului Tîm, după descrierea lui Poliakov, este presărată de lacuri, bălţi, rîpe şi gropi. E lipsită de cîmpii, nu există lunci inundabile şi numai din cînd în cînd apar depresiuni, găvane, care nu sînt altceva decît iazuri năpădite de rogoz. Pe povîrnişurile malului muntos se înalţă păduri dese de conifere, iar pe celălalt mal cresc mesteceni, sălcii, ulmi şi păduri întregi de plopi. Plopii sînt foarte înalţi; cei care au crescut lîngă mal sînt săpaţi de ape şi cad cu timpul în rîu formînd adevărate baraje. Din arbuşti creşte: mălinul, sălcişul, măceşul, păducelul… Ţînţarii roiesc pretutindeni. În dimineaţa zilei de 1 august a căzut bruma.

Cu cît te apropii mai mult de mare, cu atît vegetaţia devine mai săracă. Treptat plopii dispar, copacii se transformă în tufişuri şi în peisajul general predomină greabănul malului de nisip, uneori de turbă acoperit cu muşchi şi cu tufe mici de poame. În schimb rîul se lăţeşte ajungînd pînă la 75, 100

stînjeni, malurile, mult mai joase, sînt presărate cu bălţi, de jur împrejur se întinde tundra… dinspre mare începe să se simtă suflul unui vînt îngheţat.

Tîm se varsă în golful Nîisk sau Tro – un mic deşert acvatic care serveşte drept vestibul spre Marea Ohotsk sau, ceea ce este acelaşi lucru, spre Oceanul Pacific. Prima noapte petrecută de Poliakov pe malul acestui golf a fost senină şi rece; pe cer strălucea o cometă micuţă, cu coada bifurcată. Poliakov nu şi-a notat gîndurile care-i treceau prin minte admirînd cometa şi ascultînd zgomotele nopţii. Somnul „l-a biruit". A doua zi dimineaţa soarta l-a răsplătit printr-o privelişte neaşteptată: la gurile rîului, lîngă intrarea în golf, acostase o corabie întunecată cu bordurile albe; avea o formă minunată, iar de prova vasului era legat un vultur viu.[46]

Ţărmurile golfului au produs o impresie tristă asupra lui Poliakov. El le consideră tipice pentru ţinuturile polare. Vegetaţia este săracă, pipernicită. Golful e despărţit de mare printr-o fîşie lungă de nisip provenită din dune, dincolo de care pe mii de verste se întinde marea posomorîtă şi neospitalieră. Oricare tînăr cititor pasionat al lui Mayne Reid, cînd se dezveleşte noaptea şi tremură de frig, visează fără greş o astfel de mare. Privelişte ruptă dintr-un coşmar. Suprafaţa apei are culoarea plumbului, iar deasupra ei se întinde „pîcla cenuşie a cerului apăsător de mohorît". Valurile furioase izbesc ţărmul pustiu pe care nu zăreşti nici un copac, şi numai arareori apare pe crestele înspumate pata neagră a unei balene sau foci.[47]

De cîţiva ani însă, ca să ajungi în districtul Tîmovsk, nu mai este nevoie să treci peste Pilinga, prin rîpe şi gropi. Am mai spus că din Alexandrovsk se călătoreşte spre districtul acesta prin valea rîului Arkai; caii de poştă se schimbă la staţia de poştă din Arkovo. Drumurile sînt minunate şi caii merg repede. La şaisprezece verste de staţia din Arkovo întîlneşti primul sat din districtul Tîmovsk; numele lui îţi aminteşte o poveste orientală – Armudanul de Sus. Satul fiinţează din 1884 şi este situat pe coasta unui deal

şi pe malul rîului Armudan, unul din afluenţii lui Tîm. În total sînt aici 178 de locuitori: 123 bărbaţi şi 55 femei. Satul are 75 de gospodării pe lîngă care trăiesc încă 28 coproprietari. Colonistul Vasiliev, de pildă, are doi. În comparaţie cu districtul Alexandrovsk, în majoritatea satelor din districtul Tîmovsk sînt foarte mulţi coproprietari sau copărtaşi, un număr mic de femei şi foarte puţine familii legitime. În Armudanul de Sus, din 42 de perechi numai 9 au fost legitimate. Femei libere, venite de bunăvoie după bărbaţii lor, sînt numai trei, tot atîtea ca la Krasnîi-Iar sau Butakovo, sate înfiinţate numai de un an. Această lipsă de femei şi de familii, atît de izbitoare în comparaţie cu celelalte districte din Sahalin, nu se datoreşte unor condiţii speciale, locale sau economice, ci simplului fapt că toate loturile de ocnaşi nou-sosiţi sînt repartizaţi la Alexandrovsk şi, după cum spune proverbul, „cămaşa ta fiindu-ţi mai aproape“, autorităţile locale aleg pentru districtul lor „tot ce-i mai bun, iar ce e mai prost, ne dau nouă“, aşa mi-au explicat situaţia funcţionarii din districtul Tîmovsk.

Izbele din Armudanul de Sus sînt acoperite cu paie sau coajă de copaci. La unele, ochiurile ferestrelor sînt bătute în scînduri. Peste tot o sărăcie cu adevărat lucie. Vreo douăzeci de colonişti sînt plecaţi să-şi cîştige traiul prin alte părţi. Pentru cei 75 de gospodari şi 28 coproprietari nu sînt decît 60 deseatine de pămînt cultivabil. Se însămînţează numai 183 de puduri de grîu, adică mai puţin de două puduri de gospodărie. De fapt, oricît s-ar semăna, ar fi greşit să te bizui numai pe agricultură. Situat mult deasupra nivelului mării, satul nu poate avea nici o apărare împotriva vînturilor din nord; zăpada se topeşte aici cu două săptămîni mai tîrziu decît în satul învecinat Malo-Tîmovo. Pentru pescuitul din timpul verii, trebuie străbătută o distanţă de 20, 25 verste pînă la rîul Tîm, iar în ce priveşte vînătoarea, ea este privită ca o distracţie şi contează atît de puţin din punct de vedere economic, încît nici n-ar trebui să mai pomenesc de ea.

Am găsit pe gospodari acasă împreună cu familiile lor, nimeni nu făcea nimic, deşi nu era zi de sărbătoare, şi pe acea vreme caldă de august toţi, de la mic la mare, ar fi putut să-şi găsească de lucru la cîmp sau la rîu, unde în perioada aceasta peştele este în abundenţă. Gospodarii şi concubinele lor se plictiseau de moarte şi erau bucuroşi să lungească vorba, cu una, cu alta. În lipsă de ocupaţie, ba făceau haz de necaz, ba se văicăreau amarnic. Toţi erau nişte rataţi – nevropaţi şi pesimişti, „oameni de prisos“, cum se spune. Se zbătuseră în fel şi chip ca să cîştige o bucată de pîine şi irosindu-şi puţinele lor rezerve de energie s-au lăsat în voia întîmplării, pentru că aici „tot nu ajungi la nimic“, şi „nu-i chip să faci ceva“. Inactivitatea silită s-a transformat treptat în obicei şi acum, plictisiţi şi moleşiţi, stau şi aşteaptă să le pice norocul în poală. Pînă şi somnul şi-l fac în silă; nu se apucă de nimic şi cred că nici nu mai sînt în stare să facă ceva. Poate doar să joace cărţi. Oricît ar părea de ciudat, în Armudanul de Sus jocul de cărţi înfloreşte şi jucătorii de aici sînt vestiţi în întregul Sahalin. Din cauza lipsei de bani, joacă pe mize foarte mici, în schimb joacă tot timpul, fără să răsufle, ca în piesa *Treizeci de ani sau viaţa unui jucător*. Am avut o convorbire cu unul din cei mai pătimaşi cartofori, colonistul Sizov:

— De ce nu ne dă drumul pe continent, înălţimea-voastră? m-a întrebat el.

— Păi, de ce vrei să te duci? am glumit eu. Acolo poate n-o să ai cu cine să joci.

— Ehei, acolo-i joc, nu glumă!

— Ce joci, stos? l-am întrebat după un minut de tăcere.

— Întocmai, înălţimea-voastră, stos.

Cînd am plecat din sat, l-am întrebat pe vizitiul meu, ocnaş şi el:

— Oamenii ăştia joacă pe ceva?

— Păi, altfel cum?!

— Dar ce mai au ei de pierdut la cărţi?

— Cum ce? Raţia de la stat, pîinea sau peştele afumat. Cîte unul îşi pierde şi hainele de pe el. Şi atunci rabdă de foame şi dîrdîie de frig.

— Bine, dar atunci ce mănîncă?

— Ce mănîncă? Joacă iar, şi dacă cîştigă mănîncă, altfel, se culcă nemîncat.

Mai jos, pe cursul aceluiaşi afluent se află încă un sat, ceva mai mic, Armudanul de Jos. Am ajuns acolo seara tîrziu; noaptea am petrecut-o în casa gardianului, în pod, aciuat lîngă coşul sobei, pentru că gardianul nu m-a lăsat să intru în odaie. „Nu puteţi înnopta aici, înălţimea-voastră, e prăpăd cu ploşniţele şi gîndacii noştri! mi-a spus el desfăcîndu-şi braţele a neputinţă. Poftiţi, vă rog, sus, în pod.“ Ca să ajung „sus“, a trebuit să mă caţăr pe întuneric pe o scară exterioară, udă şi alunecoasă din cauza ploii. Cînd m-am întors din nou jos, după tutun, am văzut cu ochii mei „prăpădul“: era ceva fenomenal, ceva care, desigur, nu-i cu putinţă decît în Sahalin. Pereţii şi tavanul păreau căptuşiţi cu un văl de doliu care unduia ca sub o adiere de vînt; după punctele mici, răzleţe ce mişunau febril îţi dădeai seama din ce se compune acea masă în continuă fierbere. Se auzea un foşnet şi o fojgăială, ca şi cum gîndacii şi ploşniţele stăteau la sfat în vederea unei expediţii.[48]

Armudanul de Jos are 101 locuitori: 76 bărbaţi şi 25 femei. În total sînt 47 de gospodari şi 23 de coproprietari. Am notat 4 familii legitime şi 15 nelegitime, iar femei libere numai două în tot satul. N-am găsit nici un locuitor între 15 şi 20 de ani. Toţi trăiesc în sărăcie. Numai două case au fost acoperite cu şiţă, iar restul, ca şi la Armudanul de Sus, cu coajă de copaci. Pe alocuri ferestrele n-au geamuri sau sînt bătute în scînduri. La recensămînt n-am înregistrat nici un argat, nici stăpînii nu prea au ce face, 21 de persoane erau plecate prin alte părţi după cîştig. Începînd din 1834,

cînd a luat fiinţă satul, s-au defrişat numai 37 de deseatine pentru ogoare şi grădini de zarzavat, revenind cîte jumătate de deseatină de fiecare gospodărie. S-au semănat 183 de puduri de grîu de toamnă şi de primăvară. Satul nu seamănă deloc cu o aşezare agricolă. Locuitorii formează o masă pestriţă de ruşi, polonezi, finlandezi şi gruzini; o ceată de flămînzi şi zdrenţăroşi adunaţi aici, fără voia lor şi la întîmplare, ca după un naufragiu.

Satul următor se află chiar pe malurile rîului Tîm. A fost fundat în 1880 şi denumit Derbinskoe în cinstea directorului închisorii, Derbin, ucis de un ocnaş pentru nemaipomenita lui cruzime. Acel Derbin era încă un om tînăr, dar avea o fire aprigă şi neînduplecată. Oamenii care l-au cunoscut povestesc că umbla întotdeauna şi pe străzi, şi prin închisoare, cu o bîtă în mînă, cu care cotonogea pe ocnaşi. A fost ucis în brutăria închisorii; apărîndu-se, a căzut în copaie însîngerînd aluatul pregătit pentru pîine. Moartea lui Derbin a fost întîmpinată de toţi ocnaşii cu multă bucurie; drept recunoştinţă, au strîns şaizeci de ruble şi le-au dat asasinului.

În trecut satul Derbinskoe a avut mult de pătimit. O parte a văii pe care se află situat satul fusese acoperită toată de o pădure de mesteceni şi plopi; iar în cealaltă parte a văii, mai lată, dar scufundată şi mlăştinoasă, părînd nepotrivită scopului propus, creştea pădurea de brazi şi foioase. Abia se terminase tăierea pădurii şi defrişarea solului, pregătindu-se terenul pentru închisoare şi depozite, că s-a abătut o nenorocire neprevăzută de colonizatori: rîuleţul Amga a inundat în primăvară tot satul. A fost nevoie să se schimbe cursul apei. Astăzi Derbinskoe ocupă o suprafaţă ceva mai mare de o verstă pătrată şi are aspectul unui adevărat sat rusesc. Intrarea în sat se face pe un minunat pod de lemn; rîul curge vesel, cu malurile înverzite, uliţele sînt late, casele acoperite cu şiţă, şi toate au ogrăzi. Clădirile închisorii, depozitele şi hambarele, precum şi casa directorului închisorii sînt situate în mijlocul satului şi nu au deloc aspectul unei închisori; parcă ai

vedea un conac boieresc cu acareturile din jur. Directorul umbla de la un hambar la altul sunîndu-şi cheile – aidoma unui moşier din timpurile de altădată, care avea grijă zi şi noapte să strîngă bucate. Soţia lui stă în grădiniţa din faţa casei, impunătoare şi dichisită ca o marchiză şi supraveghează ordinea. Din locul unde stă, se văd prin uşa deschisă a serei pepenii verzi care s-au copt şi pe lîngă care, cu mult respect şi cu o expresie servilă, umblă grădinarul ocnaş Karataev. Se vede de asemenea cum dinspre rîu, unde se pescuieşte, deţinuţii aduc un somon mare şi frumos care nu va nimeri însă în bucătăria închisorii, ci va servi la prepararea batogului destinat directorului. Prin faţa grădiniţei se plimbă domnişoarele, fetele directorului, dichisite şi ele; rochiile lor sînt lucrate de croitoreasa ocnaşă, deportată aici pentru incendiere. Totul în jur respiră mulţumire şi îmbuibare. Toată familia umblă tacticos, fără grabă, cu o graţie felină; pînă şi vorbirea şi-o îndulcesc: peştişor, batogaş, raţionaş…

La Derbinskoe trăiesc 739 locuitori: 442 bărbaţi şi 297 femei. Dacă socotim şi pe deţinuţii din închisoare, totalul ajunge cam la o mie. Satul numără 250 de gospodari şi 58 coproprietari. Atît după aspectul exterior, cît şi după numărul familiilor, al femeilor şi după vîrsta locuitorilor, acesta este unul din puţinele sate din Sahalin care poate fi considerat într-adevăr un sat, nu o adunătură întîmplătoare de oameni. În total sînt 121 de familii legitime şi 14 nelegitime; printre soţiile legitime, predomină femeile libere, ele sînt în număr de 103; copiii formează o treime din întreaga populaţie. Dar cînd încerci să cunoşti situaţia economică a locuitorilor, te izbeşti din nou de „factorul întîmplare“; ca şi în celelalte sate din Sahalin, acest factor joacă rolul primordial. Şi aici, legile economice par a trece pe planul al doilea, cedînd întîietatea unor simple împrejurări, cum ar fi, de pildă, numărul mai mare sau mai mic al celor apţi pentru muncă, al celor bolnavi, al hoţilor sau al foştilor orăşeni care se îndeletnicesc cu agricultura numai siliţi de nevoie;

numărul locuitorilor vechi, apropierea închisorii, personalitatea comandantului districtului etc., toate acestea sînt factori ce se pot schimba la fiecare cinci ani, ba şi mai des. Locuitorii care şi-au ispăşit pedeapsa înainte de 1880, şi au venit primii aici, au suportat toate greutăţile legate de înfiinţarea satului, au îndurat lipsuri neînchipuite, în schimb, au acaparat cele mai bune loturi; cei care au venit din Rusia cu bani şi au familie trăiesc şi ei bine; 220 de deseatine de pămînt şi 3000 de puduri de peşte pe an menţionate în rapoarte determină probabil situaţia economică numai a acestor două categorii, căci restul populaţiei, adică mai bine de jumătate din locuitorii Derbinskului, flămînzesc, umblă în zdrenţe şi-ţi fac impresia unor oameni fără rost, de prisos, care nu o scot nici într-un fel la capăt, ba îi încurcă şi pe ceilalţi. În satele noastre din Rusia, nici după un prăpăd, un foc mare, nu vezi asemenea deosebiri în starea locuitorilor.

Cînd am sosit la Derbinskoe şi am început să umblu din izbă în izbă ploua, era frig şi noroi. Neavînd unde să mă primească în locuinţa lui prea strîmtă, directorul închisorii mi-a pus la dispoziţie un hambar nou în care depozitase o garnitură de mobilă vieneză. Mi s-a aranjat un pat şi o masă, iar la uşă s-a pus un zăvor, ca să mă pot încuia pe dinăuntru. Seara, pînă la ora două noaptea, am citit şi am extras date din registrul de evidenţă şi din foile de recensămînt. Ploaia bătea neîncetat în acoperiş şi doar arareori un soldat sau un ocnaş întîrziat trecea plescăind prin băltoace. Şi în hambar şi în sufletul meu domnea liniştea. Dar de îndată ce am stins lumînarea şi m-am culcat în pat, au început foşnete, şoapte, ciocănituri şi oftaturi adînci… Picăturile care cădeau din tavan pe scaunele de stil vienez produceau sunete ţiuitoare şi după fiecare din ele cineva gemea disperat: „Of, Doamne! Doamne Dumnezeule!“. Mi-am dat seama că alături de hambar era închisoarea. Nu cumva vin ocnaşii la mine printr-o subterană? Dar iată o nouă răbufnire de vînt, ploaia începe să lovească mai puternic; se aude

freamătul copacilor – şi iarăşi oftatul plin de deznădejde: „Of, Doamne! Doamne Dumnezeule!“.

Dimineaţa, cînd am ieşit afară, cerul era posomorît şi trist; ploua şi peste tot te înfundai în noroi. Directorul umbla grăbit din uşă în uşă cu cheile în mînă.

— O să vă dau o ţidulă, de-o să vă scărpinaţi o săptămînă întreagă! striga el. Vă arăt eu ţidulă!

Ameninţările erau adresate unui grup de vreo douăzeci de ocnaşi care, judecînd după cele cîteva fraze ajunse pînă la urechea mea, cereau să fie trimişi la spital. Hainele le erau rupte, ude de ploaie şi stropite cu noroi, toţi tremurau de frig; ar fi vrut să exprime prin mimică ce mult suferă, cum se chinuiesc de dureri, dar pe feţele lor îngheţate nu se schiţa decît o strîmbătură chinuită, deşi poate în realitate nu minţeau. „Of, Doamne! Doamne Dumnezeule!“ a oftat unul din ei şi auzindu-l mi s-a părut că iarăşi revine coşmarul de peste noapte. Fără să vreau îmi venea în minte cuvîntul „paria“, care defineşte pe omul decăzut, ajuns la ultima limită, prăvălit pe treapta de pe care n-ar putea să lunece mai jos. Din tot timpul cît am stat în Sahalin, mai ales în baraca coloniştilor de lîngă mina de cărbuni, şi apoi aici la Derbinskoe, în dimineaţa aceea cenuşie şi ploioasă, am trecut prin acele momente cînd ţi se pare că vezi limita extremă a înjosirii omului, limită de unde nu se mai poate coborî.

La Derbinskoe trăieşte o ocnaşă fostă baroneasă, pe care femeile de aici o numesc „cucoana colonistă“. Duce o viaţă modestă, munceşte şi, după cum am auzit, e mulţumită de viaţa ei. Un fost negustor din Moscova, care avusese cîndva o prăvălie pe Tverskaia-Iamskaia, mi-a spus oftînd: „Acum la Moscova e timpul alergărilor!“. Şi întorcîndu-se spre colonişti a început să le povestească ce sînt alergările de cai şi cîtă mulţime de oameni trece duminica spre barieră, pe Tverskaia-Iamskaia, îndreptîndu-se spre cîmpul

de curse. „Nu ştiu dacă mă credeţi, înălţimea-voastră, mi-a spus emoţionat de propriile-i povestiri, aş da tot ce am, mi-aş da şi viaţa, numai să mai pot vedea o dată, nu Rusia, şi nici Moscova, ci numai Tverskaia!“ La Derbinskoe stau doi colonişti cu acelaşi nume, pe amîndoi îi cheamă Emilian Samohvalov. Îmi amintesc că în curtea unuia din ei am văzut un cocoş priponit de un picior. Toţi locuitorii satului, împreună cu cei doi Emiliani, făceau haz de strania coincidenţă care adusese aici doi oameni cu acelaşi nume, porniţi din două colţuri diferite ale Rusiei.

La 27 august a venit la Derbinskoe generalul Kononovici, însoţit de administratorul districtului Tîmovsk, A. M. Butakov, şi de un funcţionar tînăr, cîteştrei oameni culţi şi interesanţi. Am făcut cu toţii o plimbare scurtă în timpul căreia, de la început pînă la sfîrşit, am avut de întîmpinat atîtea greutăţi, încît aş putea-o numi parodia unei expediţii. În primul rînd ploua destul de tare. Peste tot era noroi şi lunecuş, pe tot ce puneai mîna era ud. De pe ceafă, picăturile de ploaie lunecau pe sub guler, umezeala şi frigul îţi pătrundeau în cizme. Dacă voiai să aprinzi o ţigară, vedeai că e o problemă grea şi complicată, care nu putea fi rezolvată decît de toţi patru împreună. Ieşind din sat am luat o barcă şi am pornit în jos pe Tîm. Ne-am oprit de cîteva ori pentru a privi pescuitul, moara de apă şi ogoarele închisorii. Pescuitul îl voi descrie cu altă ocazie; în ceea ce priveşte moara, am găsit-o cu toţii minunată, dar ogoarele nu prezentau nimic deosebit, atrăgeau atenţia doar prin dimensiunile lor extrem de reduse; un gospodar serios ar fi spus că doar în glumă le poţi numi ogoare. Cursul apei era repede, iar cei patru vîslaşi şi cîrmaciul trebuiau să-şi dea multă osteneală; datorită cotiturilor dese şi vitezei curentului, priveliştile se schimbau din clipă în clipă. Pluteam pe un rîu de munte în plină taiga, dar toată splendoarea lui sălbatică, malurile abrupte şi năpădite de verdeaţă, siluetele nemişcate ale pescarilor, pe toate le-aş fi schimbat bucuros cu o cameră caldă şi

încălţăminte uscată, mai ales că peisajul era monoton, îl cunoşteam de mult şi nu oferea ochilor, privit astfel, prin pîcla cenuşie a ploii, nimic interesant. În faţă stătea A.M. Butakov cu puşca la ochi şi trăgea după raţele sălbatice pe care le stîrnea trecerea bărcii.

De-a lungul rîului, spre nord-est de Derbinskoe s-au înfiinţat pînă acum numai două sate: Voskresenskoe şi Uskovo. Pentru a popula toată valea rîului, pînă la gurile lui, ar fi necesare cel puţin treizeci de sate, la distanţă de zece verste între ele. Administraţia insulei are intenţia să înfiinţeze anual cîte un sat, două, unindu-le printr-o şosea, în scopul de a trage cu timpul, între Derbinskoe şi golful Nîisk, un drum înviorat şi păzit de un lanţ de aşezări rurale. Cînd treceam pe lîngă satul Voskresenskoe, pe mal stătea gardianul în poziţie de drepţi, ne aştepta pesemne. A.M. Butakov i-a strigat că la întoarcerea din Uskovo o să rămînem peste noapte la el şi să ne pregătească fîn mai mult.

Curînd a început să se simtă în aer un miros puternic de peşte intrat în putrefacţie. Ne apropiam de satul ghiliac Usk-Vo, nume care s-a transmis şi satului rusesc apropiat. Pe mal ne-au întîmpinat ghiliacii, însoţiţi de nevestele şi copiii lor, precum şi de o droaie de cîini fără coadă; bineînţeles că venirea noastră n-a mai provocat aceeaşi uimire, ca odinioară popasul defunctului Poliakov. Şi copiii şi cîinii ne priveau cu nepăsare. Pînă la satul rusesc Uskovo, mai străbaţi de la malul rîului încă două verste. În sat se repetă tabloul de la Krasnîi-Iar. O uliţă largă, plină de rădăcini de copaci şi hîrtoape, printre care cresc în voie buruienile, iar de o parte şi de alta a uliţei izbe neterminate, stive de copaci şi grămezi de gunoaie. În Sahalin toate satele noi, în construcţie, îţi fac impresia unor aşezări distruse de inamic sau lăsate în paragină de multă vreme şi numai după culoarea proaspătă a bîrnelor şi a talaşului îţi dai seama că aici are loc un proces contrar celui de distrugere. Uskovo are 77 de locuitori: 59 bărbaţi şi 18 femei. Sînt 33 de

gospodari pe lîngă care trăiesc 20 coproprietari, cu alte cuvinte oameni cu totul nefolositori. În total sînt numai 9 familii. Cînd locuitorii satului, cu toţi ai lor, s-au adunat lîngă casa gardianului, unde noi beam ceai, şi cînd femeile şi copiii, curioşi ca de obicei, s-au strecurat în faţă, grupul de oameni a început să semene cu o şatră de ţigani. Printre femei erau într-adevăr cîteva ţigănci cu feţele oacheşe şi priviri şirete, iar copiii erau aproape toţi negricioşi, adevăraţi ţigănuşi. La Uskovo fuseseră repartizaţi cîţiva ocnaşi ţigani; familiile lor veniseră după ei de bunăvoie şi le împărtăşeau soarta amară. Două, trei ţigănci îmi erau cunoscute: cu o săptămînă înainte le văzusem la Rîlcovo umblînd cu nişte saci spînzuraţi pe umăr şi propunînd locuitorilor să le ghicească în palmă.[49]

Locuitorii satului trăiesc în mare sărăcie. Pînă în prezent s-au defrişat numai 11 deseatine de pămînt pentru ogoare şi grădini, revenind deci abia o cincime de deseatină de fiecare gospodărie. Toţi trăiesc pe socoteala statului, dar raţiile de alimente ce li se dau le plătesc destul de scump: din pricina lipsei de drumuri, ei sînt nevoiţi să care alimentele pe jos, prin taiga.

După ce ne-am odihnit, am pornit pe la ora cinci înapoi spre Voskresenskoe, pe jos. Distanţa nu-i mare, numai de şase verste, dar nefiind obişnuit să umblu prin taiga, m-am simţit obosit după prima verstă de mers. Ploaia turna fără oprire. La ieşirea din Uskovo am avut de-a face cu un pîrîu lat de un stînjen, peste care erau puse trei bîrne subţiri şi strîmbe. Toţi au trecut cu bine, eu însă am făcut un pas greşit şi mi-am umplut cu apă o cizmă. În faţa noastră se întindea un drumeag de pădure, lung şi drept, tăiat în vederea construcţiei drumului mare proiectat. Pe acest drumeag nu puteai înainta nici cinci paşi fără să te poticneşti. Pretutindeni muşuroaie, gropi pline cu apă, tufişuri aspre ca sîrma şi rădăcini ascunse trădător sub apă de care te împiedicai ca de un prag; dar mai neplăcut ca orice erau grămezile de vreascuri şi de copaci doborîţi chiar pe drumeag. Abia treceai peste o

stivă şi continuai, obosit şi transpirat, să pleoscăi mai departe prin băltoace, că în faţa ta se înălţa o altă stivă, cu neputinţă de ocolit; te căţărai iarăşi, în timp ce tovarăşii de drum strigau că n-am pornit bine, că trebuia s-o iau mai spre stînga sau spre dreapta etc. La început aveam mare grijă să nu-mi umplu cu apă şi cealaltă cizmă, dar curînd am lăsat totul în voia soartei. Auzeam în spate răsuflarea grea a celor trei colonişti care se tîrau după noi, ducîndu-ne lucrurile… Ni se făcuse cald, gîfîiam de oboseală şi ne era sete… Toţi ne scoseserăm din cap şepcile, ni se părea aşa mai uşor.

Abia trăgîndu-şi sufletul, generalul Kononovici s-a aşezat pe un trunchi gros de copac. Ne-am aşezat şi noi şi am dat cîte o ţigară coloniştilor care nu îndrăzneau să stea jos.

— Uf, tare-i greu de mers!

— Cîte verste ne-au mai rămas pînă la Voskresenskoe?

— Vreo trei.

Cel mai rezistent dintre noi era A.M. Butakov. Se obişnuise să umble mult pe jos prin taiga şi tundră, parcurgînd distanţe mari, astfel că cele şase verste erau pentru el un fleac. Mi-a povestit despre călătoria ce-o făcuse de-a lungul rîului Poronai, spre golful Terpenie şi îndărăt; în prima zi drumul pe jos îl obosise peste măsură; a doua zi îl durea tot trupul, totuşi mergea mai uşor, iar a treia zi şi în zilele următoare se simţea ca înaripat, de parcă era purtat de o forţă nevăzută, deşi picioarele tot se încurcau în tufăriş sau se înfundau în pămîntul mocirlos.

Pe la jumătatea drumului a început să se întunece şi curînd ne-a învăluit întunericul. Din parte-mi, pierdusem cu totul speranţa că această plimbare se va sfîrşi vreodată; mergeam la nimereală, fără să văd nimic, bălăcindu-mă pînă la genunchi în apă şi împiedicîndu-mă de cioturi. În jurul meu şi al tovarăşilor de drum licăreau ici şi colo nişte luminiţe; lucea fosforescent

suprafaţa bălţilor şi trunchiurile enorme de copaci putreziţi, pînă şi cizmele ne erau presărate cu mici puncte ce se mişcau sclipind ca nişte licurici.

Dar în sfîrşit, slavă Domnului, am zărit în depărtare o lumină adevărată, nu cea fosforescentă. Cineva ne-a strigat, noi am răspuns; era gardianul cu felinarul în mînă; păşind larg peste băltoacele în care se oglindea lumina felinarului, ne-a condus spre casa lui, fiind nevoiţi să străbatem tot satul Voskresenskoe, abia desluşit în întuneric.[50] Tovarăşii mei de drum îşi luaseră haine uscate de schimb şi intrînd în casa gardianului s-au grăbit să lepede pe cele ude; eu însă nu-mi luasem nimic şi eram ud pînă la piele. Am băut ceai, am stat puţin de vorbă, apoi ne-am culcat. În casa gardianului nu era decît un singur pat, în el s-a culcat generalul, iar noi, muritorii de rînd, ne-am lungit pe jos, pe paie.

Satul Voskresenskoe este aproape de două ori mai mare decît Uskovo. Are 183 de locuitori: 175 bărbaţi şi 8 femei. Sînt 7 familii nelegitime şi nici o pereche căsătorită. În tot satul, un singur copil, o fetiţă. Sînt 97 de proprietari şi 77 coproprietari.

X

Rîkovo. Închisoarea din localitate. Staţia meteorologică „M.N. Galkin-Vraskoi". Palevo. Mikriukov. Valzî şi Longari. Malo-Tîmovo. Andree-Ivanovskoe.

Spre izvoarele rîului Tîm, în partea de sud a bazinului său, viaţa este mai dezvoltată. Aici e relativ mai cald, natura mai blîndă; omul mereu înfometat şi îngheţat poate găsi condiţii naturale mai prielnice pentru viaţă decît pe cursul mijlociu sau inferior al rîului. Aici, chiar şi peisajul îţi

aminteşte de Rusia. Această asemănare plină de farmec pentru un deportat, apare mai vie în acea parte a şesului unde se află satul Rîkovo, centrul administrativ al districtului Tîmovsk. Aici cîmpia ajunge pînă la o lăţime de şase verste şi este apărată spre răsărit de o creastă nu prea înaltă, ce urmează rîul Tîm; spre apus se profilează în zare piscurile albăstrii ale celui mai mare masiv – cumpăna de ape – de pe insulă. Cîmpia este netedă de tot, fără dealuri şi podişuri, amintind şesurile din Rusia cu păşunile, fîneţele şi crîngurile verzi. Pe timpul lui Poliakov această cîmpie era brăzdată de gropi, băltoace, lacuri şi mici pîrîiaşe ce se vărsau în Tîm; calul se afunda cînd pînă la genunchi, cînd pînă la burtă în apă şi noroi; mai tîrziu toată valea a fost defrişată şi asanată; din Derbinskoe pînă la Rîkovskoe, pe o întindere de paisprezece verste s-a construit o şosea minunată, uimitor de dreaptă şi netedă.

Rîkovskoe sau Rîkovo a luat fiinţă în anul 1878; locul unde se înalţă astăzi satul a fost ales destul de bine de directorul închisorii, subofiţerul Rîkov. Satul s-a dezvoltat uimitor de repede, această creştere rapidă fiind neobişnuită chiar şi pentru populaţia din Sahalin; în ultimii cinci ani suprafaţa satului şi populaţia lui au crescut de patru ori. Satul se întinde pe trei verste pătrate şi are 1368 locuitori: 831 bărbaţi şi 537 femei; dacă socotim şi pe deţinuţii din închisoare, şi garnizoana militară, numărul populaţiei ajunge la două mii şi chiar mai mult. Satul nu seamănă cu postul Alexandrovsk. Acela e un orăşel, un mic Babilon, unde găseşti case de joc şi chiar o baie particulară. Rîkovo însă este un sat, un adevărat sat rusesc, fără nici o pretenţie de civilizaţie. Cînd treci pe strada care se întinde pe aproape trei verste, priveliştea te plictiseşte repede prin monotonia ei. Uliţele nu sînt numite slobozii, cum li se zice, după moda siberiană, la Alexandrovsk, ci simplu uliţe şi majoritatea îşi păstrează denumirile date de la început de locuitori. Găsim uliţa Sizovskaia, numită astfel pentru că la

marginea ei este izba colonistei Sizova, apoi uliţele Hrebtovaia şi Malorosiiskaia. La Rîlcovo sînt mulţi ucraineni, din care pricină nicăieri în altă parte nu găseşti atîtea nume minunate ca aici: Jeltonog[51], Jeludok[52]; nouă colonişti poartă numele de Bezbojnîi[53]; pe alţii îi cheamă Zarîvai[54], Reka[55], Bublik[56], Sivokobîlka[57], Coloda, Zamozdrea etc. În mijlocul satului se întinde o piaţă mare cu o biserică de lemn, iar de jur împrejur, în locul prăvăliilor, obişnuite prin satele noastre, se înalţă clădirile închisorii, birourile şi locuinţele funcţionarilor. Cînd treci prin piaţă, îţi imaginezi o zi de iarmaroc, veselă şi zgomotoasă: răsună glasurile ţiganilor din Uskovo care vînd şi cumpără cai; miroase a păcură, bălegar şi peşte afumat; mugete de vaci şi notele ascuţite ale unei armonici se împreună cu cîntece de beţivi; dar acest tablou se spulberă de îndată ce auzi zornăitul nesuferit al lanţurilor şi paşii înăbuşiţi ai deţinuţilor şi gardienilor trecînd prin piaţă spre închisoare.

La Rîkovo sînt 335 de gospodari, pe lîngă care trăiesc 189 coproprietari; aceştia se ocupă laolaltă cu ceilalţi de gospodărie şi se consideră şi ei gospodari. Am notat 195 de familii legitime şi 91 nelegitime; majoritatea soţiilor legitime sînt femei libere, venite de bunăvoie după soţii lor. Numărul acestor femei se ridică pînă la 155. Deşi aceste cifre sînt destul de ridicate, ele nu trebuie să ne insufle optimism, căci nu făgăduiesc nimic bun. Din numărul mare al coproprietarilor se poate deduce cîţi oameni de prisos sînt aici, cît de mulţi nu au putinţa să-şi înjghebe o gospodărie proprie; vădit, satul este suprapopulat şi locuitorii rabdă de foame. Administraţia Sahalinului repartizează pe deportaţi la întîmplare, fără a ţine seama de condiţiile locale, fără a privi mai departe în viitor. Din pricina acestei metode simpliste de a crea centrele populate şi gospodăriile noi, chiar şi satele ca Rîkovo, care se bucură de condiţii prielnice de dezvoltare, ajung pînă la urmă să prezinte un tablou de mizerie, căzînd în starea de

plîns a Armudanului de Sus. Ţinînd seama de climatul local, la Rîkovo, cu suprafaţa sa de pămînt arabil, cu recoltele lui sărace şi luînd în considerare şi puţinele posibilităţi de cîştig, ar fi fost destui două sute de gospodari, în timp ce, socotind şi pe coproprietari, sînt aici peste cinci sute, şi an de an administraţia repartizează mereu alţi deportaţi.

Închisoarea din Rîkovskoe este nouă. A fost construită după tipicul închisorilor din Sahalin: cazărmi de lemn cu camere comune, unde domnesc murdăria, mizeria şi alte neajunsuri proprii tuturor acestor locaşuri de pedeapsă. Totuşi, de curînd, datorită unor schimbări radicale care se fac simţite la tot pasul, închisoarea din Rîkovo a început să fie considerată drept cea mai bună din Sahalinul de Nord. Şi mie mi s-a părut că este mai bună decît celelalte. Ori de cîte ori am vizitat o închisoare, am folosit în primul rînd materialul scriptic existent, şi astfel am observat că în întregul district Tîmovsk, dar mai ales la Rîkovo, funcţionarii sînt bine pregătiţi, disciplinaţi, de parcă ar fi urmat o şcoală specială; registrul de evidenţă şi inventarul le-am găsit ţinute în chip exemplar. Apoi, cînd am vizitat închisoarea, bucătarii, brutarii şi toţi ceilalţi mi-au întărit impresia de ordine şi disciplină. Chiar şi gardienii nu păreau atît de îmbuibaţi şi nu aveau acea expresie de îngîmfare prostească şi de brutalitate ca la Alexandrovsk sau Due.

În acele locuri ale închisorii, unde păstrarea curăţeniei este posibilă, se vedea bine că toate măsurile necesare au fost luate. Bunăoară, la bucătărie şi la brutărie, mobila, vesela, aerul, chiar şi personalul de serviciu erau atît de curate, că ar fi putut mulţumi şi cel mai pretenţios control sanitar. Era vădit că această curăţenie se păstra în permanenţă, independent de vizitele anunţate la închisoare.

Trecînd prin bucătărie, am văzut fierbînd pe plită o ciorbă de peşte proaspăt, de fapt, ciorba aceea nu se putea numi o hrană sănătoasă, deoarece

peştele prins în cursul superior al rîului îmbolnăvea pe deţinuţi de colită; dar chiar avînd în vedere acest amănunt – constatai cu mulţumire că deţinuţii îşi primesc raţiile alimentare întregi, conform regulamentului. Datorită faptului că funcţiile mărunte administrative din interiorul închisorii le îndeplinesc aici deţinuţii din păturile culte, care sînt răspunzători de cantitatea şi calitatea hranei, cred că nu mai e posibil să se servească la masă ciorbă cu carne stricată sau pîine amestecată cu lut. Am luat la întîmplare cîteva bucăţi de pîine din grămada raţiilor pregătite pentru deţinuţi şi, cîntărindu-le, am văzut că fiecare bucată trăgea peste trei funturi.

Latrinele sînt construite şi aici după sistemul gropilor, întreţinerea lor se deosebeşte însă de aceea de la alte închisori. Condiţiile igienice sînt aici atît de severe, încît i-am putea stînjeni uneori pe deţinuţi; mirîndu-mă că în încăpere era cald şi aerul curat, mi s-a spus că aceasta se datoreşte unui sistem special de ventilaţie, descris în cunoscutul tratat al profesorului Erisman, sistem care, dacă nu mă înşel, poartă numele de curent invers.[58]

Domnul Livin, directorul închisorii din Rîkovo, este un om capabil, cu iniţiativă şi multă experienţă; lui îi datoreşte închisoarea tot ce are bun în ea. Din păcate, este un partizan înflăcărat al biciului, ceea ce a determinat o încercare de asasinat asupra lui. Un ocnaş l-a atacat ca pe o fiară cu cuţitul, fapt care a avut consecinţe fatale nu pentru el, ci pentru ocnaş. Preocuparea permanentă a domnului Livin pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale ocnaşilor, asociată cu biciul, cu pasiunea lui pentru pedepse corporale, cu această cruzime neîmblînzită formează o combinaţie destul de greu de înţeles. Se vede că figura căpitanului Venţel din *Însemnările soldatului Ivanov* de Garşin nu este o plăsmuire a imaginaţiei.

La Rîkovo există o şcoală, un oficiu poştal, un spital şi staţia meteorologică „M.N. Galkin-Vraskoi“, condusă în mod neoficial de un deportat, fost miciman, un om foarte muncitor şi de treabă; tot el

îndeplineşte şi funcţia de epitrop bisericesc. În cei patru ani de existenţă a staţiei, s-au strîns puţine date, suficiente totuşi pentru a se putea constata deosebirea dintre cele două districte nordice. În districtul Alexandrovsk, clima este maritimă, în timp ce în districtul Tîmovsk, ea este continentală, deşi între cele două staţii meteorologice e o distanţă de numai şaptezeci de verste. La Tîmovsk oscilaţiile temperaturii nu sînt atît de accentuate, iar zilele cu precipitaţii atmosferice nu atît de multe. Vara este mai caldă şi iarna mai aspră; temperatura medie a anului e sub 0°, deci mai scăzută chiar decît pe insula Solovţî. Districtul Tîmovsk se află la un nivel mai înalt deasupra mării decît districtul Alexandrovsk; însă fiind înconjurat de munţi şi aflîndu-se oarecum într-o depresiune, numărul mediu al zilelor fără vînt este mai mare cu aproape şaizeci, iar zile cu vînt rece sînt cu douăzeci mai puţine. Se observă de asemenea o diferenţă şi în numărul zilelor cu precipitaţii atmosferice: în districtul Tîmovsk, ele sînt mai multe – 116 cu ninsoare şi 76 cu ploi. Suma precipitaţiilor în ambele districte dau o diferenţă între ele destul de însemnată, aproape 300 mm, umiditatea mai mare fiind la Alexandrovsk.

La 24 iulie 1889, dimineaţa, a căzut bruma care a dăunat florilor de cartofi din Derbinskoe, iar la 18 august, în tot districtul cartofii au suferit din cauza gerului.

La sud de Rîkovo, pe locul fostului sat de ghiliaci Palvo, situat în valea unui afluent cu acelaşi nume al rîului Tîm, s-a înfiinţat în 1886 satul rusesc Palevo. De la Rîkovo pînă aici există un drum bun de ţară care străbate o cîmpie netedă, de-a lungul crîngurilor şi ogoarelor care îmi aminteau de cele din Rusia, poate din pricină că le-am străbătut pe o vreme foarte frumoasă. Depărtarea dintre cele două sate este de paisprezece verste. În curînd, pe la Rîkovo şi Palevo va trece tractul poştal, proiectat de mult, care

va uni Sahalinul de Nord cu cel de Sud. Construcţia acestui drum a şi început.

Palevo numără 396 locuitori: 345 bărbaţi şi 51 femei. Sînt 183 de gospodari şi 137 coproprietari, deşi, avînd în vedere condiţiile locale, ar fi destui cincizeci de gospodari. Cu greu s-ar putea găsi în tot Sahalinul un alt sat care să întrunească atîtea condiţii neprielnice pentru o colonie agricolă. Solul este pietros; mai demult, după spusele vechilor locuitori ai satului, pe locul unde se află astăzi Palevo, tunguşii îşi păşteau turmele de renii. Coloniştii cred că în vremuri îndepărtate acest loc a fost un fund de mare, deoarece ghiliacii găsesc şi acum în pămînt diferite obiecte provenite de pe corăbii. În total sînt numai 108 deseatine de pămînt, inclusiv păşunile, grădinile de zarzavat şi fîneţele. Tot acest pămînt trebuie să ajungă la peste 300 de gospodării. Femei mature sînt numai treizeci, cîte una la zece bărbaţi şi parcă anume pentru a accentua şi mai mult sensul trist al acestei proporţii, moartea a vizitat satul, răpind în cîteva zile trei femei. Aproape o treime dintre gospodari nu se îndeletniceau cu plugăritul înainte de deportare, fiind tîrgoveţi. Şi din păcate lista împrejurărilor nefavorabile nu s-a încheiat cu atît. Nu se ştie de ce, parcă numai pentru a întări zicala că aţa „unde-i subţire, acolo se rupe“, în nici un sat din Sahalin nu mişună atîţia hoţi ca în acest Palevo oropsit de soartă. În fiecare noapte se fură ceva; în ajunul venirii mele trei oameni fuseseră puşi în lanţuri pentru că furaseră orz. Afară de cei pe care nevoia îi împinge să fure, la Palevo sînt şi destui aşa-numiţi „pîrdalnici“, care fac rău consătenilor numai de dragul artei. Vitele sînt omorîte noaptea fără nici un motiv sau profit, cartofii sînt smulşi de cruzi din pămînt, se scot cercevelele de la ferestre etc. Toate acestea provoacă pagube şi sărăcesc gospodăriile, care şi aşa trag mîţa de coadă şi pe deasupra, ceea ce nu-i mai puţin grav, terorizează în permanenţă populaţia.

Totul vădeşte aici cea mai neagră mizerie. Acoperişurile izbelor sînt făcute din paie sau coajă de copaci, ogrăzile şi dependinţele lipsesc cu desăvîrşire; 49 de izbe stau neterminate, părăsite pesemne de proprietarii lor. 17 dintre ei au plecat să-şi cîştige pîinea prin alte locuri.

Umblam prin Palevo din izbă în izbă, însoţit de gardian. Era un fost colonist, originar din Pskov. Cînd l-am întrebat odată: „Astăzi e miercuri sau joi?“ mi-a răspuns:

— Nu pot să-mi amintesc, înălţimea-voastră.

Într-o casă a statului trăia un ofiţer de intendenţă în retragere, Karp Erofeici Mikriukov, cel mai bătrîn dintre gardienii din Sahalin. El a sosit aici în anul 1860 cînd ocna de-abia se înfiinţase pe insulă şi dintre toţi care mai supravieţuiau acelor vremi, el singur cunoştea istoricul acestui loc de osîndă. E un om vorbăreţ şi răspunde cu vădită plăcere la întrebări, lungind vorba după obiceiul bătrînilor. Memoria a început să-l trădeze, îşi aminteşte clar numai de lucruri întîmplate demult. Casa în care stă e bună, cu un interior destul de plăcut şi bine gospodărit; două portrete în ulei atîrnă pe pereţi: unul îl reprezintă pe el, iar celălalt pe răposata sa soţie gătită cu o floare la piept. Mikriukov este originar din gubernia Viatka; figura lui mi-a amintit de răposatul scriitor Fet. Nu-şi mărturiseşte vîrsta adevărată, spunînd că are numai 61 de ani, deşi în realitate a trecut de şaptezeci. E căsătorit a doua oară cu fiica unui colonist, o femeie tînără de la care are şase copii: cel mai mare merge pe nouă ani, iar cel mai mic e sugar.

Convorbirea mea cu Karp Erofeici s-a prelungit mult după miezul nopţii şi toate întîmplările ce mi le-a povestit au fost numai din viaţa ocnelor şi a eroilor ei, ca, bunăoară, acel hain director de închisoare, Selivanov, care cînd îşi ieşea din fire spărgea cu pumnii lacătele de la uşi; în cele din urmă a fost asasinat de ocnaşi, plătindu-i-se cu vîrf şi îndesat cruzimea cu care se purta.

Cînd Mikriukov s-a dus în sfîrşit la culcare, în camera unde dormeau de mult soţia şi copiii lui, am ieşit pe uliţă. Era o noapte înstelată şi deplin calmă. Paznicul bătea neobosit în scîndurica sa şi undeva, pe aproape, susura un izvor. Am stat mult timp astfel cînd ridicîndu-mi ochii la cer, cînd lăsîndu-i asupra izbelor din jur; mi se părea o adevărată minune că mă aflu la zece mii de verste de căminul meu, la acest capăt de lume, în Palevo, unde nimeni nu mai ţinea minte zilele săptămînii şi nici nu ştiu dacă ar fi trebuit să le ţină minte, căci într-adevăr, aici nu avea nici o însemnătate dacă era miercuri sau joi…

Mai spre sud, pe linia drumului de poştă proiectat, se află satul Valzî, înfiinţat în anul 1889. În acest sat sînt 40 de bărbaţi şi nici o femeie. Cu o săptămînă înainte de venirea mea, trei familii din Rîkovo fuseseră trimise şi mai spre sud, pe malul unuia din afluenţii rîului Poronai, pentru a întemeia satul Longari. Las aceste sate, a căror viaţă abia începe, în seama viitorilor cercetători care vor avea la dispoziţie un drum bun şi le vor putea vizita cu de-amănuntul.

Pentru a termina descrierea satelor din districtul Tîmovsk, îmi mai rămîne să pomenesc de două localităţi, Malo-Tîmovo şi Andree-Ivanovskoe. Amîndouă sînt aşezate pe rîul Malo-Tîm, care izvorăşte din masivul Pilinga şi se varsă în Tîm, lîngă Derbinskoe. Primul a fost înfiinţat în 1877 şi este cel mai vechi din district. Mai înainte, cînd drumul spre Tîm trecea peste Pilinga, străbatea şi acest sat. Are 190 locuitori: 111 bărbaţi şi 79 femei. Gospodari şi coproprietari sînt 67. Pe vremuri, Malo-Tîmovo era aşezarea principală, centrul localităţilor care compun astăzi districtul Tîmovsk; astăzi însă, este izolat, seamănă cu un tîrguşor de provincie în care a amorţit orice zvîcnire de viaţă. Doar închisoarea mai aminteşte de măreţia de altădată, precum şi casa în care locuieşte directorul închisorii. În momentul de faţă această funcţie o deţine domnul K., un tînăr cult şi foarte

de treabă, originar din Petersburg, căruia, se vede bine, îi e tare dor de Rusia. Locuinţa mare cu camere înalte, spaţioase, în care ecoul paşilor răsună a pustiu, apoi timpul lung pe care nu mai ştie cum să-l întrebuinţeze, îl deprimă în aşa hal că se simte un adevărat prizonier. Parcă dinadins tînărul se trezeşte devreme, de pe la orele patru, cinci. Se scoală, bea ceai, dă o raită prin închisoare… şi apoi ce să mai facă? Umblă prin labirintul său, privind pereţii de lemn, umblă, umblă şi iarăşi bea ceai, îşi face de lucru lipind plante în ierbar, pe urmă umblă iarăşi prin casă şi nu aude altceva decît ecoul paşilor săi şi hăulitul vîntului. La Malo-Tîmovo sînt mulţi locuitori stabiliţi acolo de cîteva decenii. Printre aceştia, l-am întîlnit pe tătarul Furajiev, cel care a însoţit odinioară pe Poliakov pînă la Golful Nîisk. Îşi aminteşte cu plăcere de acea expediţie şi de Poliakov. Dintre bătrîni, o figură interesantă este şi colonistul Bogdanov, un cămătar rascolnic. M-a ţinut în uşă multă vreme, şi după ce mi-a dat în sfîrşit drumul în casă, a început să-mi explice că acuma umblă fel de fel de oameni – laşi pe vreunul să intre şi, Doamne fereşte, te poate şi jefui etc.

Satului Andree-Ivanovskoe i se trage numele de la cineva pe care-l chema Andrei Ivanovici; a fost înfiinţat în 1885, pe o mlaştină. Locuitorii sînt în număr de 382: 277 bărbaţi şi 105 femei. Gospodari şi coproprietari sînt 231, deşi, ca şi la Palevo, ar fi prea destui cincizeci. Nici componenţa locuitorilor n-o poţi socoti prea fericită. După cum la Palevo predomină tîrgoveţii şi raznocinţii, oameni care nu s-au îndeletnicit în viaţa lor cu agricultura, tot aşa la Andree-Ivanovskoe, aproape un sfert din populaţie este de altă confesiune: 47 catolici, tot atîţia mahomedani şi 12 luterani; printre ortodocşi sînt mulţi gruzini[59].

XI

Proiectul unui nou district. Epoca de piatră. A existat vreo colonizare liberă? Ghiliacii. Compoziţia lor numerică, aspectul exterior, conformaţia fizică, hrana, îmbrăcămintea, locuinţele, mediul sanitar. Caracterul lor. Încercări de rusificare. Orocii.

Cele două districte nordice, după cum a putut vedea şi cititorul din sumara trecere în revistă a localităţilor, ocupă o suprafaţă egală cu un judeţ nu prea mare din Rusia. Nu ştiu dacă ar fi cu putinţă să se calculeze suprafaţa lor în verste pătrate, deoarece hotarul celor două districte nu este delimitat nici spre nord, nici spre sud. Distanţa între centrele lor administrative, adică între postul Alexandrovsk şi postul Rîkovo, luînd drumul cel mai scurt, prin Pilinga, este de şaizeci de verste, iar dacă mergi prin valea Arkaiului este de şaptezeci şi patru. Potrivit noţiunii ce-o au asupra distanţelor locuitorii din Sahalin, este o distanţă apreciabilă. Nu numai satele Tanghi şi Vanghi, dar şi Palevo este considerat ca o aşezare îndepărtată, iar proiectul de înfiinţare a unor sate noi, mai spre sud de Palevo, pe malurile afluenţilor rîului Poronai, a pus chiar problema creării unui nou district. Ca unitate administrativă, districtul corespunde unui judeţ. În Siberia, de pildă, un district cuprinde o suprafaţă vastă, neputînd fi înconjurată nici într-o lună, cum ar fi bunăoară districtul Anadîrsk. Unui funcţionar din Siberia care lucrează singur pe o întindere de două, trei sute de verste, fărîmiţarea Sahalinului în districte atît de mici îi poate părea un adevărat lux. Dar populaţia Sahalinului trăieşte în condiţii cu totul speciale şi mecanismul administrativ este mult mai complex decît în districtul Anadîrsk. Împărţirea coloniei de deportaţi în sectoare administrative mici este dictată de însăşi practica vieţii, care, pe lîngă alte considerente pe care le voi menţiona mai jos, a demonstrat, în primul rînd, că atunci cînd distanţele dintre aşezările de deportaţi sînt mai mici, ele pot fi administrate

mai uşor, iar în al doilea rînd, că împărţirea în districte mici, necesitînd lărgirea aparatului administrativ, determină şi un aflux de oameni noi, ceea ce are, netăgăduit, o influenţă binefăcătoare asupra coloniei. Odată cu sporirea numerică a intelectualilor, se obţine şi o ridicare calitativă a nivelului întregii colonii.

În timpul vizitei mele în Sahalin am auzit numeroase discuţii cu privire la districtul nou proiectat. Se vorbea despre el ca despre o adevărată ţară a făgăduinţei, deoarece, conform planului, de-a lungul lui va trece un drum spre sud, paralel cu rîul Poronai. Se proiectase ca în noul district să fie mutaţi ocnaşii din Due şi Voevodskoe, rămînînd doar amintirea acelor locuri de groază, că minele de cărbuni nu vor mai fi lăsate în exploatarea societăţii „Sahalin“, care de mult nu mai respectă condiţiile contractuale şi, în sfîrşit, că extracţia cărbunilor va fi făcută în viitor nu de ocnaşi, ci de colonişti la liberă învoială.[60]

Înainte de a termina cu Sahalinul de Nord, cred necesar să spun cîteva cuvinte şi despre oamenii care au trăit aici în decursul vremilor – urmaşii unora trăiesc şi astăzi – independent de colonia deportaţilor. Poliakov a găsit în valea Duikăi o aşchie de silex ca o lamă de cuţit, apoi vîrfuri de săgeţi din piatră, pietre de cremene pentru ascuţit, topoare de piatră etc.; aceste obiecte găsite l-au îndreptăţit să presupună că în timpuri îndepărtate au trăit în valea Duikăi locuitori care nu cunoşteau metalele, adică oameni din epoca de piatră. Resturile de vase, oasele de urşi şi cîini şi greutăţile de la năvoade, găsite pe locurile unde vieţuiau aceşti oameni, dovedesc că ei cunoşteau meşteşugul olăritului, vînau urşi, prindeau peşte cu năvodul şi erau ajutaţi la vînătoare de cîini. Obiectele mici din silex, rocă inexistentă în Sahalin, au fost aduse probabil de la vecinii lor de pe continent şi din insulele apropiate. În deplasările lor de nomazi, cîinele a avut poate acelaşi rol ca şi astăzi, adică a fost animal de tracţiune. Şi în valea rîului Tîm,

Poliakov a găsit aceleaşi urme de aşezări omeneşti preistorice, precum şi unelte primitive. Şi astfel a tras concluzia că în Sahalinul de Nord „se poate presupune existenţa unor triburi aflate pe o treaptă inferioară de dezvoltare; este probabil că au trăit odinioară aici oameni care în decurs de veacuri au elaborat mijloacele de a se apăra de frig, de sete şi foame; este foarte posibil că acea populaţie preistorică trăia în triburi relativ mici, seminomade".

Trimiţîndu-l pe Boşniak în Sahalin, Nevelskoi i-a dat însărcinarea, printre altele, să verifice zvonurile privitoare la cei cinci oameni pe care locotenentul Hvostov îi lăsase pe insulă şi despre care ghiliacii spuneau că trăiesc în valea rîului Tîm.[61] Boşniak a izbutit să dea de urma acestor oameni. Într-unul din satele situate pe malul lui Tîm, ghiliacii i-au dat, în schimbul a trei arşini de stambă, patru file rupte dintr-o carte de rugăciuni, spunîndu-i că această carte a aparţinut unor ruşi care au trăit acolo. Pe prima pagină a cărţii, era scris neciteţ: *„Noi, Ivan, Danila, Piotr, Serghei şi Vasili am fost debarcaţi de Hvostov, la 17 august 1805, în satul Tomari-Aniva; iar în 1810, cînd la Tomari au venit japonezii, ne-am stabilit pe Tîm".* Cercetînd apoi locul unde au trăit aceşti ruşi, Boşniak a ajuns la concluzia că ei au locuit în trei izbe şi aveau grădini de zarzavat. Băştinaşii i-au spus că ultimul dintre ruşi, Vasili, murise cu puţin timp înainte, că toţi au fost oameni de treabă, mergeau împreună cu ei la vînătoare şi la pescuit şi se îmbrăcau la fel cu băştinaşii, numai că părul şi-l tundeau. Din alt loc, Boşniak a mai aflat că doi dintre ruşi au avut copii cu soţiile lor băştinaşe. Astăzi, ruşii lăsaţi de Hvostov în Sahalinul de Nord sînt de mult uitaţi; cît despre urmaşii lor, nimeni nu ştie nimic.

În însemnările sale, Boşniak scrie că, cercetînd urme de ruşi pe insulă, a aflat de la băştinaşii din satul Tanghi următoarele: Cu treizeci şi cinci sau patruzeci de ani în urmă, lîngă coasta răsăriteană a naufragiat un vas; parte din membrii echipajului au reuşit să se salveze, rămînînd apoi pe insulă; şi-

au făcut o casă, iar peste cîtva timp au construit o corabie şi au plecat. Aceşti călători necunoscuţi au trecut cu corabia prin strîmtoarea La Pérouse în strîmtoarea Tătară, unde au naufragiat din nou în apropierea satului Mgaci. De data aceasta n-a izbutit să se salveze decît unul singur, care spunea că-l cheamă Kemţ. Curînd după aceea au venit doi ruşi de pe Amur, Vasili şi Nikita. Împreună cu Kemţ şi-au construit o casă la Mgaci. Toţi trei se îndeletniceau cu vînătoarea şi vindeau blănuri japonezilor şi manciurienilor. Unul din ghiliaci i-a arătat lui Boşniak o oglindă, spunînd că fusese dăruită tatălui său de Kemţ. Ghiliacul n-a vrut pentru nimic în lume să vîndă oglinda, spunea că o păstrează ca amintire scumpă de la prietenul tatălui său. Mai adăugase că Vasili şi Nikita se temeau mult de ţarul rus, de unde se poate deduce că erau evadaţi. Toţi trei au murit în Sahalin.

După japonezul Mamia-Rinzo[62], în anul 1808, pe coasta apuseană a insulei Sahalin apăreau des vase ruseşti şi în cele din urmă faptele ruşilor i-au determinat pe băştinaşi să omoare o parte din ei, iar pe alţii să-i pună pe goană. Mamia-Rinzo menţionează numele acestor ruşi aşa cum le-a auzit: Kamuţi, Simena, Momu şi Vasire. În ultimele trei nume, adaugă Schrenk, nu e prea greu să recunoşti numele ruseşti, Semion, Foma şi Vasili, iar Kamuţi se aseamănă foarte bine, după părerea lui, cu Kemţ.

Cu această poveste sumară a celor opt Robinsoni, se epuizează toate datele cu privire la colonizarea liberă a Sahalinului de Nord. Dacă peripeţiile neobişnuite ale celor cinci marinari debarcaţi de Hvostov, precum şi ale lui Kemţ, cu cei doi fugari, seamănă cu o încercare de colonizare liberă, trebuie să recunoaştem că această încercare a fost dintre cele mai neînsemnate şi, vădit, nereuşită. Pentru noi ar fi interesant doar faptul că toţi cei opt ruşi care au trăit în Sahalin pînă la sfîrşitul zilelor lor nu s-au ocupat de agricultură, ci de vînătoare şi pescuit.

Ca să completez cele de mai sus, ar trebui să spun ceva şi despre ghiliaci, care formează baza populaţiei băştinaşe de pe insulă. Ghiliacii trăiesc în Sahalinul de Nord atît pe coasta răsăriteană, cît şi pe cea apuseană a insulei, precum şi în văile rîurilor, mai ales în valea rîului Tîm.[63] Satele lor sînt foarte vechi şi denumirile menţionate de autorii din trecut s-au păstrat pînă astăzi. Cu toate acestea, se poate spune că ghiliacii duc o viaţă seminomadă, deoarece nu sînt legaţi de locul unde s-au născut şi îndeobşte de nici un loc anume; foarte des îşi părăsesc iurtele plecînd la pescuit sau la vînătoare, rătăcind cu familiile şi cîinii prin tot Sahalinul de Nord. Totuşi, în pofida vieţii lor nomade şi chiar atunci cînd nevoia îi împinge să întreprindă călătorii lungi pe continent, ghiliacii rămîn credincioşi insulei lor natale. Ghiliacul din Sahalin se deosebeşte prin limbă şi obiceiuri de ghiliacul de pe continent, cel puţin tot atît cît un ucrainean de un moscovit. Datorită acestei deosebiri, cred că ghiliacii din Sahalin n-ar fi prea greu de numărat, fără să-i amestecăm cu ghiliacii veniţi de pe malul tătăresc pentru pescuit şi vînat. Această numărătoare ar fi bine să se facă cel puţin o dată la cinci, zece ani, altfel, importanta problemă a influenţei exercitate asupra lor de către colonia deportaţilor ruşi va mai rămîne mult timp nerezolvată. După datele culese de Boşniak în anul 1856 erau în total pe Sahalin 3 270 ghiliaci. Cam peste cincisprezece ani, Miţul scria că numărul total al ghiliacilor ajunge pînă la 1 500, iar după ultimele date, culese în anul 1889 şi luate de mine din *Registrul de recensămînt al străinilor de neam*, în ambele districte n-ar mai fi decît 320 de ghiliaci. Prin urmare, dacă am da crezare acestor date, peste cinci, zece ani, în tot Sahalinul nu va mai rămîne nici un ghiliac. Nu ştiu cît de exacte vor fi fiind cifrele prezentate de Boşniak şi Miţul, dar din fericire, cifra oficială de 320 nu poate fi, din anumite motive, luată în considerare. Acest registru este ţinut de funcţionari fără vreo pregătire teoretică sau practică şi fără să fi primit instrucţiuni.

Culegerea datelor prin satele ghiliace se face probabil pe un ton de comandă, de stăpîn – în timp ce delicateţea şi eticheta ghiliacilor nu admite atitudine autoritară faţă de oameni, apoi repulsia lor faţă de orice fel de recensămînt ar necesita o deosebită atenţie şi pricepere în felul de a vorbi cu ei. Trebuie să mai adăugăm că datele sînt culese fără nici un sistem, la întîmplare, neţinîndu-se seama de hărţi etnografice. În registrul de recensămînt, întocmit pentru districtul Alexandrovsk sînt trecuţi numai ghiliacii care trăiesc spre sud de satul Vanghi, iar în districtul Tîmovsk ei au fost număraţi numai în jurul satului Rîkovo, unde, de altfel, nici nu locuiesc, ci vin doar în trecere.

Este un fapt cert că numărul ghiliacilor din Sahalin scade, dar nu există mărturii scriptice în această privinţă. În ce proporţie scade numărul lor şi care sînt cauzele nu se ştie. Poate că numărul lor scade din cauza mortalităţii mai frecvente sau pentru că se mută pe continent sau pe alte insule mai la nord. Deci, neavînd date sigure, toate părerile emise cu privire la influenţa nefastă a colonizării ruseşti nu se pot sprijini decît pe presupuneri, şi s-ar putea ca această influenţă să fi fost neînsemnată, egală aproape cu zero, deoarece ghiliacii din Sahalin au trăit totdeauna, mai ales, în valea rîului Tîm şi pe coasta răsăriteană, unde nu s-a înfiinţat încă vreo colonie.[64]

Ghiliacii nu aparţin nici triburilor mongole, nici celor tunguse, ci unui neam necunoscut, care, cine ştie, o fi fost odinioară puternic, a stăpînit toată Asia şi îşi trăieşte acum ultimele veacuri pe un petic de pămînt; popor puţin numeros, dar minunat şi plin de vigoare. Datorită sociabilităţii şi mobilităţii lor extraordinare, ghiliacii s-au încrucişat de mult cu toate popoarele vecine şi astăzi este aproape cu neputinţă să întîlneşti un ghiliac *pur sang*[65], fără amestec de element mongol, tungus sau aino. Ghiliacii au faţa rotundă ca o lună plină, de culoare gălbuie, veşnic nespălată, cu umerii obrajilor ieşiţi în

afară; au ochii migdalaţi şi o bărbuţă rară, adesea numai tuleie; părul lins, negru şi aspru şi-l strîng pe creştet într-o codiţă. Expresia feţei e blîndă, gînditoare şi încordată de atenţie pînă la naivitate. Ghiliacul cînd zîmbeşte larg, fericit, cînd e trist şi îngîndurat, ca o văduvă. Luat din profil, cu bărbuţa lui rară, cu codiţa din creştet şi cu expresia blajină şi molatică, ca de femeie, ar putea servi drept model pentru un portret al lui Kuteikin[66]; privindu-i începi să înţelegi de ce unii exploratori presupuneau că ghiliacii sînt de origine caucaziană.

Celor ce doresc să cunoască temeinic pe ghiliaci, le recomand lucrările specialiştilor etnografi; unul din ei ar fi L.I. Schrenk.[67] Eu mă voi limita doar la acele particularităţi specifice condiţiilor locale, care ar putea fi de folos coloniştilor recent sosiţi.

Ghiliacii au corpul puternic, îndesat, de statură mijlocie sau chiar mică. Înălţimea prea mare i-ar stingheri în taiga. Au oasele mari şi îngroşate la încheieturi; muşchii dezvoltaţi ne fac să ghicim neobosita şi încordata lor luptă cu natura. Toţi ghiliacii au trupul uscăţiv, cu vinele proeminente şi cu ţesutul grăsos slab dezvoltat; pe nici unul nu-l vezi obez sau măcar gras. Grăsimea se consumă producînd căldura necesară pentru a compensa pierderile cauzate de temperatura extrem de scăzută şi de umiditatea prea mare a aerului din Sahalin. Aşa se explică de ce ghiliacii se alimentează cu atît de multă grăsime. Ei consumă carne grasă de focă şi de somon, grăsime de balenă, de nisetru şi carne crudă. Consumă toate acestea în cantităţi mari, crude, uscate sau congelate; din pricina hranei lor nefierte, muşchii masticaţiei şi încheieturile fălcilor le sînt deosebit de dezvoltate, iar dinţii li se tocesc repede. Hrana este numai animală, doar rareori, cînd mănîncă acasă sau au vreo petrecere, mai adaugă la carne usturoi de Manciuria sau poame. Nevelskoi scrie că ghiliacii privesc agricultura ca un mare păcat. Cine sapă pămîntul sau seamănă ceva moare în scurt timp. Totuşi, pîinea cu

care i-au obişnuit ruşii le place foarte mult şi o consumă cu plăcere, ca pe o prăjitură. Nu mai e o raritate astăzi să întîlneşti la Alexandrovsk sau la Rîkovo un ghiliac cu o pîine la subsuoară.

Îmbrăcămintea, ghiliacii şi-o adaptează la clima lor rece, umedă şi cu variaţii bruşte de temperatură. În timpul verii, toţi poartă cămăşi din pînză albastră chinezească şi pantaloni la fel, iar pe umeri, îşi aruncă pentru orice împrejurare cojocul sau o scurtă din blană de focă sau cîine; în picioare poartă cizme de blană. Iarna, poartă şi pantaloni de blană. Însă orice îmbrăcăminte, oricît ar fi de groasă, este croită astfel ca să nu le împiedice mişcările, iuţi şi agile, în timpul vînătorii şi a călătoriilor cu cîinii. Cîteodată, din fandoseală, poartă halate de deţinuţi. Acum 85 de ani, Kruzenştern a văzut un ghiliac înţolit cu o haină scumpă de mătase „ţesută cu o mie şi una de flori“; astăzi, o asemenea eleganţă nu mai găseşti nici căutînd-o ziua cu lumînarea.

Şi în privinţa iurtelor ghiliacilor, trec pe primul plan condiţiile impuse de clima rece şi umedă. Iurtele lor sînt de două feluri: de vară şi de iarnă. Cele de vară sînt ridicate pe piloţi, iar cele de iarnă sînt mici bordeie cu pereţii făcuţi din bîrne; au forma unui trunchi de piramidă boantă şi sînt acoperite cu pămînt. Boşniak a dormit într-o iurtă care era o adevărată groapă, adîncă de jumătate de arşin şi acoperită cu bîrne subţiri peste care se bătătorise pămînt. Făcute din material ieftin, oricînd la îndemînă, iurtele pot fi părăsite fără părere de rău, la nevoie. În interiorul lor e cald, aerul uscat şi, în orice caz, sînt mult mai bune decît bordeiele friguroase din coajă de copaci în care se adăpostesc ocnaşii, cînd lucrează la drumuri sau la cîmp. Iurtele de vară ale ghiliacilor ar trebui să fie recomandate grădinarilor, pescarilor, muncitorilor din minele de cărbuni şi îndeobşte tuturor ocnaşilor şi coloniştilor care lucrează în afara închisorii sau a casei lor.

Ghiliacii nu se spală niciodată, astfel, chiar şi etnografii, cu greu ar putea preciza adevărata culoare a feţei lor, nu-şi spală nici rufăria, iar hainele şi încălţămintea lor de blană au un aspect de parcă au fost jupuite de pe un cîine mort. Ghiliacii emană un miros greu, iar apropierea caselor lor este semnalată de mirosul nesuferit de peşte pus la soare şi de măruntaie de peşte intrate în putrefacţie. Lîngă fiecare iurtă este o uscătorie, plină pînă în vîrf cu peşte tăiat în două, semănînd de departe, mai ales în bătaia soarelui, cu şiruri de mărgean. În jurul acestor uscătorii, Kruzenştern a văzut foind o puzderie de viermi mărunţi, acoperind pămîntul cu un strat gros de un ţol. Iarna, iurtele sînt pline de fum înecăcios care vine şi de la focul din vatră şi de la lulelele ghiliacilor, căci şi ei, şi nevestele, ba şi copiii lor fumează. Despre bolile şi mortalitatea ghiliacilor nu se ştie nimic; se poate bănui însă că traiul în condiţii atît de neigienice nu rămâne fără o influenţă dăunătoare asupra sănătăţii lor. Poate că tot lipsa aceasta de igienă este şi cauza staturii lor mici, a feţelor umflate, a moliciunii mişcărilor lor leneşe; poate că tot această lipsă pricinuieşte şi slaba rezistenţă a ghiliacilor la epidemii. Se ştie ce ravagii a făcut în Sahalin variola. Pe coasta de nord, între capul Elisabeta şi capul Maria, Kruzenştern dăduse de un sat cu douăzeci şi şapte de iurte; P.P. Glen, care a luat parte la celebra expediţie din Siberia şi a trecut pe aici în 1860, n-a mai găsit decît urmele acestui sat şi, în general, pe toată întinderea insulei a găsit doar resturile unei populaţii care fusese odinioară mult mai deasă. Ghiliacii i-au spus că în ultimii zece ani, adică după 1850, populaţia Sahalinului a fost foarte mult redusă de epidemia de variolă. Nici nu se putea ca acest groaznic flagel care a bîntuit în Kamceatka şi în insulele Kurile să fi ocolit Sahalinul. Fără îndoială că marea mortalitate n-o pricinuia atît variola în sine, cît capacitatea redusă de rezistenţă a locuitorilor; dacă în colonie vor izbucni febra tifoidă sau difteria şi vor pătrunde şi-n iurtele ghiliacilor, efectul va fi tot atît de funest ca al variolei.

Cît timp am stat în Sahalin n-am auzit totuşi de nici o epidemie. S-ar putea spune că în ultimii douăzeci de ani nu s-au ivit deloc epidemii, afară de aceea de conjunctivită care mai bîntuie şi azi.

Generalul Kononovici a dispus ca băştinaşii bolnavi să fie primiţi în spitalul districtului şi trataţi gratuit (ordinul nr. 335, din 1890). Date precise cu privire la starea sănătăţii ghiliacilor nu există, dar le putem deduce din anumite fapte generatoare de boli, cum ar fi murdăria, abuzul de alcool, contactul îndelungat cu chinezii şi japonezii[68], apropierea permanentă a cîinilor, accidente, loviri şi altele. Fără îndoială că ghiliacii se îmbolnăvesc des şi au nevoie de ajutor medical; dacă împrejurările le vor permite să folosească dreptul dat de a se trata, medicul din localitate va putea să-i observe mai îndeaproape. Medicina nu poate stăvili stingerea naturală şi inevitabilă a unui popor, dar medicii vor izbuti, cred, să cunoască şi să arate cum am putea să-i facem acestuia cît mai puţin rău, prin amestecul nostru în viaţa lui.

Despre caracterul ghiliacilor s-au emis păreri diferite, dar toţi recunosc că ei sînt un popor paşnic, că nu le plac certurile şi bătăile şi se împacă foarte bine cu vecinii lor. Faţă de străini, au fost, ce-i drept, bănuitori, temîndu-se pentru viitorul lor, dar i-au primit politicos, fără a protesta şi chiar dacă uneori i-au minţit descriind Sahalinul în culori sumbre, au făcut-o doar în scopul de a-i îndepărta de bunăvoie de pe insulă. Cu însoţitorii lui Kruzenştern s-au împrietenit repede, iar cînd L. I. Schrenk s-a îmbolnăvit, vestea s-a răspîndit cu repeziciune printre ghiliaci, întristîndu-i amar. Ei nu mint decît atunci cînd vînd şi cumpără sau cînd vorbesc cu cineva în care n-au încredere, şi înainte de a minţi, se privesc într-ascuns ca nişte copii. Minciuna şi lăudăroşenia în afara sferei lor de afaceri le repugnă. Îmi amintesc cum m-au convins de aceasta doi ghiliaci cărora li s-a părut că i-am minţit. Era spre seară. Cei doi ghiliaci, unul cu bărbuţă, celălalt cu o faţă

rotundă şi netedă, ca de femeie, stăteau trîntiţi pe iarbă în faţa casei unui colonist. M-au oprit pe cînd treceam, rugîndu-mă să intru în casă şi să le aduc dinăuntru hainele lor, pe care le lăsaseră acolo de dimineaţă – singuri nu îndrăzneau să şi le ia. Le-am răspuns că nici eu n-am dreptul să pătrund într-o casă străină, cînd stăpînul lipseşte. După o scurtă tăcere, ghiliacul cu faţa rotundă de femeie m-a întrebat:

— Tu eşti politic (adică deţinut politic)?

— Nu.

— Atunci tu scrie-scrie (adică funcţionar)? m-a întrebat el din nou, văzînd că ţin în mînă nişte hîrtii.

— Da, scriu.

— Şi ce leafă primeşti?

Cîştigam atunci aproape trei sute de ruble pe lună – şi le-am spus această cifră. Să fi văzut ce impresie neplăcută, aproape dureroasă, le-au produs cuvintele mele! Amîndoi ghiliacii s-au apucat cu mîinile de pîntece, s-au ghemuit la pămînt şi au început să se legene, de parcă ar fi fost cuprinşi de crampe. Feţele lor exprimau disperare.

— Vai, cum poţi tu vorbeşti aşa? spuneau ei. De ce vorbit aşa rău? Ah, nu este bine! Nu trebuie aşa!

— Dar ce am spus atît de rău? i-am întrebat.

— Butakov este şeful districtului, om mare şi primeşte două sute, iar tu nu eşti nici un fel de şef, un mic scrie-scrie – şi zici trei sute? N-ai vorbit bine! Nu trebuie aşa!

Am început să le explic că şeful districtului, deşi este un om mare, stă totuşi pe loc şi de aceea primeşte numai două sute, pe cînd eu, măcar că nu-s decît un scrie-scrie, am venit de departe, am străbătut peste zece mii de verste, am aşadar cheltuieli mai mari decît Butakov şi de aceea am nevoie de mai mulţi bani decît el. Asta i-a convins pe ghiliaci. S-au privit, au

schimbat cîteva cuvinte în graiul lor şi au încetat să se mai chinuie. După feţele amîndurora vedeam că m-au crezut.

— Adevărat, adevărat… a spus ghiliacul cu bărbuţă. Bine, du-te.

— Adevărat, a dat din cap şi celălalt. Du-te acum.

Orice însărcinare li s-ar da, ghiliacii o îndeplinesc cu sfinţenie şi nu s-a întîmplat niciodată ca vreunul din ei să arunce poşta la jumătatea drumului sau să înstrăineze vreun obiect străin. Poliakov, care se slujise de luntrile ghiliacilor, a scris că ei execută conştiincios orice sarcină dată, remarcîndu-se mai ales la transportul obiectelor oficiale. Sînt descurcăreţi, ageri la minte, veseli şi nu se intimidează în societatea celor bogaţi şi puternici. Nu recunosc nici un fel de autoritate şi s-ar părea că habar nu au de noţiunea de „mai mare“ sau „mai mic“. În *Istoria Siberiei*, de I. Fischer, se menţionează că Poiarkov a avut de-a face cu ghiliaci care pe atunci „nu erau sub stăpînirea nimănui“. În vocabularul lor găsim, ce-i drept, cuvîntul „djancin“, care arată pe superior, dar ei se adresează astfel şi unui general şi unui negustor bogat sosit cu multă pînză chinezească şi tutun. Văzînd la Nevelskoi portretul ţarului, au spus despre el că trebuie să fie un om înzestrat cu o putere fizică de uriaş, de vreme ce poate da atîta tutun şi pînză chinezească. Guvernatorul Sahalinului are pe insulă o putere nelimitată şi se bucură de o autoritate covîrşitoare, cu toate acestea, pe cînd călătoream cu el din Armudanul de Sus spre Arkovo, un ghiliac n-a pregetat să ne strige poruncitor „Stai!“ şi să ne întrebe dacă n-am văzut cumva cîinele lui alb. După cum s-a scris şi s-a spus adeseori, ghiliacii nu cunosc nici respectul familial. Tatălui nu-i trece măcar prin gînd că el este mai presus de fiul său, fiul nu-şi respectă tatăl şi trăieşte cum vrea, iar bătrîna mamă nu se bucură în iurtă de mai multă autoritate decît o fetiţă. Boşniak scrie că i-a fost dat de multe ori să vadă cum un fiu bătea şi dădea afară din casă pe propria sa mamă şi nimeni nu se socotea îndreptăţit să-l mustre. Bărbaţii dintr-o

familie au toţi aceleaşi drepturi. Dacă oferiţi votcă ghiliacilor, trebuie să le daţi şi băieţilor mici. Femeii însă nu i se recunoaşte nici un drept, fie că e bunică, mamă sau copilă. Toate sînt privite ca nişte animale domestice, ca un obiect, pe care-l poţi arunca, vinde sau împinge cu piciorul, cum împingi un cîine. Totuşi, pe cîini ghiliacii îi mîngîie uneori, pe femei însă, niciodată. Căsătoria e privită ca un fleac, mai puţin însemnat decît un chef obişnuit – şi n-o însoţesc cu nici un fel de datină sau rit religios. Ghiliacul dă o luntre, o suliţă sau un cîine în schimbul unei fete pe care o aduce în iurta lui, se culcă cu ea pe o blană de urs şi asta e totul. Poligamia este admisă, dar nu se practică pe scară largă, deşi femeile sînt mai numeroase decît bărbaţii. Dispreţul faţă de femei este atît de mare, încît nici robia lor, robie în adevăratul şi brutalul sens al cuvîntului, nu este condamnată. Schrenk scrie că ghiliacii îşi aduc de multe ori femei aino, pe care le folosesc drept sclave. Vădit, femeia este la ei doar un obiect pe care-l poţi negocia, ca şi tutunul sau pînza. Modul de gîndire al scriitorului suedez Strindberg, celebrul antifeminist care dorea ca femeia să nu fie mai mult decît o sclavă, totdeauna la dispoziţia capriciilor bărbatului, este foarte apropiat de al ghiliacilor. Dacă Strindberg ar fi venit să viziteze Sahalinul de Nord, nu mă îndoiesc că ghiliacii l-ar fi strîns la piept cu frăţească ardoare.

Generalul Kononovici îmi spunea că intenţionează să-i rusifice pe ghiliacii din Sahalin. Nu înţeleg la ce ar putea folosi asta. De altfel, rusificarea a început aici cu mult înainte de venirea generalului, ceea ce reiese din faptul că funcţionarii care primesc un salariu destul de modest încep să poarte şube cu blănuri scumpe de vulpi şi samuri, iar prin iurtele ghiliacilor dai de clondire de votcă rusească[69]; ghiliacii au fost atraşi apoi la prinderea evadaţilor şi primesc o recompensă în bani pentru fiecare fugar prins sau ucis. Generalul Kononovici a dat dispoziţia să fie angajaţi ghiliacii ca paznici şi gardieni şi a adăugat că aceasta se face atît din cauza lipsei de

oameni buni cunoscători ai locurilor, cît şi pentru înlesnirea relaţiilor dintre autorităţi şi băştinaşi. Odată, el însuşi mi-a spus că o face şi în scopul rusificării ghiliacilor. La început au fost numiţi ca gardieni ghiliacii Vaska, Ibalka, Orkun şi Pavlinka (Ordinul nr. 308, din 1889.). După cîtva timp, Ibalka şi Orkun au fost destituiţi pe motivul „neprezentării îndelungate la serviciu" şi a fost numit Sofronka (ordinul nr. 426, din 1889). I-am văzut eu însumi pe aceşti gardieni ghiliaci: aveau revolvere şi purtau plăcuţe pe piept. Cel mai popular dintre ei era Vaska, un om descurcăreţ, şmecher şi mare beţiv. Odată, intrînd în prăvălia fondului colonist, am întîlnit acolo un grup de intelectuali; lîngă uşă stătea Vaska. Cineva, arătînd spre raftul plin de sticle, a spus că te poţi îmbăta numaidecît dacă bei toate sticlele, iar Vaska zîmbea slugarnic, radiind o bucurie de beţiv pofticios. Cu puţin înainte de venirea mea, un paznic ghiliac omorîse în timpul serviciului un ocnaş şi „deştepţii" din localitate nu puteau rezolva problema dacă a fost împuşcat din faţă sau din spate, cu alte cuvinte, dacă ghiliacul trebuia dat în judecată sau nu.

Cred că nici nu e nevoie să demonstrez că apropierea închisorii nu-i va rusifica pe ghiliaci, ci îi va descompune cu totul. Ei nu sînt încă în stare să înţeleagă că ocnaşii sînt prinşi, lipsiţi de libertate, bătuţi şi uneori omorîţi, nu din capriciu, ci în interesul justiţiei. Ei văd în toate acestea doar o asuprire, o manifestare a cruzimii omeneşti şi se consideră şi ei asasini tocmiţi.[70] Dacă rusificarea ghiliacilor este cu adevărat necesară şi nu se poate evita, cred că ar trebui în primul rînd să se ţină seamă de nevoile lor şi nu de ale noastre. Ordinul cu privire la accesul lor liber în spitale (despre care am pomenit mai sus), împărţirea crupelor şi a făinii, cum s-a făcut în 1886, cînd printre ghiliaci, nu se ştie de ce, bîntuia foametea, precum şi ordinul de a nu li se confisca averea pentru datorii şi prescrierea în unele cazuri a tuturor datoriilor (ordinul 204, din 1890) sînt măsuri prin care s-ar

putea atinge scopul dorit mai lesne decît prin împărţirea plăcuţelor cu numere şi a revolverelor.

Afară de ghiliaci mai trăiesc în Sahalinul de Nord, în număr mic, oroci care fac parte din triburile tunguse. Dar deoarece am auzit foarte puţine lucruri despre ei, iar în ţinuturile în care vieţuiesc nu s-au înfiinţat încă sate ruseşti, mă voi mărgini doar să menţionez existenţa lor.

XII

Plecarea mea la Sahalinul de Sud. O doamnă plină de viaţă. Coasta apuseană. Curenţii marini. Mauka. Krilion. Aniva. Postul Korsakovsk. Cunoştinţe noi. Vîntul de nord-est. Clima din Sahalinul de Sud. Închisoarea din Korsakovsk. Pompierii.

La 10 septembrie mă aflam din nou pe Baikal, vaporul pe care şi cititorii mei îl cunosc; de data asta, pluteam spre Sahalinul de Sud. M-am îmbarcat cu multă plăcere, pentru că nordul începuse să mă plictisească şi-mi doream impresii noi, în locuri noi. Baikalul a ridicat ancora pe la ora zece seara. Era întuneric beznă. Stăteam singur la pupa vasului şi priveam îndărăt; îmi luam rămas-bun de la acea lume tristă, păzită dinspre mare de cei „Trei Fraţi“ care şi ei abia se mai zăreau şi semănau în întunericul nopţii cu trei călugări înveşmîntaţi în negru. Cu tot zgomotul de pe vapor, auzeam tălăzuirea valurilor izbind cu furie acele stînci. Dar iată că şi Jonquier-ul şi cei „Trei Fraţi“ au rămas departe în urmă, s-au mistuit în întuneric – pentru mine au dispărut pentru totdeauna; mugetul valurilor lovindu-se de stînci, plin de o tristeţe chinuitoare şi de furie neputincioasă, s-a stins de asemenea în depărtare. N-am parcurs decît vreo opt verste şi pe ţărm s-au ivit în noapte puncte strălucitoare – erau luminile groaznicei temniţe din Voevodskoe. Peste puţin au început să se zărească şi luminile portului Due. Dar în curînd toate au dispărut şi a rămas numai întunericul şi o senzaţie neplăcută, ca după un vis urît.

Coborînd în salon, am dat de o societate veselă. Afară de comandant şi ajutoarele lui, se aflau şi cîţiva pasageri: un tînăr japonez, o doamnă, un

funcţionar de intendenţă şi ieromonahul Eraklie, misionarul din Sahalin care mă însoţeşte spre sud, pentru a pleca apoi împreună cu mine în Rusia. Doamna care călătorea cu noi, soţia unui ofiţer de marină, fugise din Vladivostok de teama unei epidemii de holeră; acum, liniştindu-se, se întorcea acasă. Această doamnă avea o fire vrednică de invidiat. Rîdea uşor. Pentru o nimica toată izbucnea într-o cascadă de rîs sincer şi sănătos, prelungind hohotele pînă la lacrimi. Începea să povestească ceva graseind puternic şi deodată o podidea rîsul. Viaţa clocotea în ea şi veselia ţîşnea nestăvilit; numai privind-o începeam să rîd şi eu, după mine şi ieromonahul Eraklie, după el şi japonezul. „Uf!" exclama în cele din urmă comandantul, ţinîndu-se de pîntece, molipsit şi el de rîsul nostru. Cred că în strîmtoarea Tătară, atît de posomorîtă de obicei, nu s-a mai rîs niciodată cu atîta poftă. A doua zi de dimineaţă ne-am adunat din nou pe punte, la taifas, ieromonahul, doamna, japonezul şi eu. Iarăşi am rîs cu hohote şi mai lipsea doar ca balenele să-şi scoată boturile din apă şi, privindu-ne, să izbucnească şi ele în rîs.

Parcă anume pentru noi vremea se încălzise, era liniştită, senină. Spre stînga, se zăreau foarte aproape ţărmurile verzi ale Sahalinului, acea parte pustie, virgină a insulei, neatinsă încă de coloniile ocnaşilor; spre dreapta, prin aerul limpede şi transparent abia se zărea malul tătăresc. În locul acesta, strîmtoarea seamănă mai bine cu marea, apa nu mai e atît de tulbure, ca lîngă Due, aici te simţi în larg şi respiri mai uşor. Ca poziţie geografică, treimea inferioară a Sahalinului corespunde cu Franţa şi dacă n-ar exista curenţii reci maritimi, ar fi fost un ţinut minunat, locuit cu siguranţă nu numai de oameni ca Şkandîba sau Bezbojnîi. Curenţii reci care se abat dinspre insulele nordice, de unde, uneori, gheţurile pornesc de-abia la sfîrşitul verii, scaldă amîndouă coastele Sahalinului, dar cea de est, mai expusă şi curenţilor şi vînturilor reci, are mai mult de suferit; natura este

aspră aici şi flora prezintă un adevărat caracter polar. Ţărmul vestic este mult mai fericit, influenţa curenţilor maritimi din nord fiind mult îmblînzită de curentul cald ce vine dinspre Japonia, cunoscut sub numele de Kurosivo. Bineînţeles, pe măsură ce cobori spre sud, se face tot mai cald; în partea sudică a coastei de vest găsim o floră destul de bogată care, totuşi, nu poate suferi comparaţie cu aceea a Franţei sau a Japoniei.[71]

E de remarcat faptul că de treizeci şi cinci de ani colonizatorii Sahalinului însămînţează grîu în tundră şi construiesc şosele în ţinuturi unde ar putea vieţui mulţumitor numai specia moluştelor inferioare, în timp ce partea cu clima cea mai caldă a insulei – şi anume coasta sud-vestică – este lăsată în părăsire. De pe puntea vasului se pot vedea cu binoclul şi cu ochiul liber pădurile cu lemn bun de construcţie şi povîrnişurile coastei acoperite cu o verdeaţă bogată – bănuiesc că nu lipseşte nici iarba grasă pentru păşune – dar nicăieri nu zăreşti nici o casă şi nici ţipenie de om. Abia în a doua zi a călătoriei noastre, comandantul vasului mi-a atras atenţia asupra unui grup de căsuţe spunîndu-mi: „Acolo este Mauka“. La Mauka există de mult un centru pentru extragerea salatei de mare, care este foarte căutată de chinezi. Extragerea ei făcîndu-se pe o scară întinsă, ea asigură existenţa multor ruşi şi străini, de aceea această localitate este foarte populată. Mauka se află la o distanţă de 400 verste spre sud de Due, la 47° latitudine nordică şi clima ei este comparativ blîndă. Pe vremuri, această întreprindere era în mîna japonezilor; Miţul găsise aici mai mult de treizeci de case japoneze, în care trăiau tot timpul anului patruzeci de locuitori bărbaţi şi femei, iar primăvara veneau din Japonia încă vreo trei sute, puşi să muncească alături de populaţia locală aino, care constituie aici principala forţă de muncă. Astăzi, întreprinderea este proprietatea negustorului rus Semionov: fiul său locuieşte în permanenţă la Mauka. Administrator general este un scoţian, Dembi, un om în vîrstă, cu multă experienţă în materie. Posedă o casă

proprie în Japonia, la Nagasaki; făcînd cunoştinţă cu el şi spunîndu-i că poate voi fi pe toamnă în Japonia, mi-a propus cu multă amabilitate să-mi fie gazdă. Semionov foloseşte muncitori chinezi, coreeni şi ruşi. Coloniştii noştri au început să vină aici numai din anul 1886. Probabil că vin din proprie iniţiativă, deoarece pe directorii închisorilor îi interesează mai mult varza murată decît salata de mare. Primele încercări n-au fost prea fericite, deoarece ruşii nu cunoşteau latura tehnică a exploatării; acum însă s-au obişnuit şi cu toate că Dembi nu pare tocmai mulţumit de ei şi îi preferă pe chinezi, totuşi se poate prevedea că, treptat, îşi vor putea afla aici o sursă de cîştig sute de colonişti. Mauka ţine de districtul Korsakovsk. În momentul de faţă sînt aici 38 de colonişti: 33 bărbaţi şi 5 femei.

Toţi se ocupă de gospodărie. Trei din ei au căpătat titlul de ţărani. Femeile sînt toate condamnate la muncă silnică şi au venit în calitate de concubine. Copii nu sînt, biserica lipseşte şi probabil e o plictiseală îngrozitoare, mai ales iarna, cînd muncitorii pleacă pe la casele lor. Autoritatea civilă este reprezentată numai de un gardian, iar cea militară de un fruntaş şi trei soldaţi.[72]

Asemănarea Sahalinului cu o scrumbie sare în ochi mai ales aici, în partea sudică a insulei, care-i aidoma unei cozi de peşte. Aripa din stînga a cozii poartă numele de capul Krilion, iar cea din dreapta – capul Aniva; golful dintre aceste două promontorii se numeşte golful Aniva. Pe timp senin, însorit, capul Krilion, pe lîngă care vapoarele virează spre nord-est, oferă o privelişte destul de atrăgătoare, iar farul roşu, care se înalţă singuratic la margine, capătă un aspect de vilă boierească. Krilionul este un mare promontoriu, cu terenul coborînd în pantă lină spre apă, neted şi verde ca o luncă întinsă. Pe această luncă se aşterne un covor de iarbă catifelată şi idilicului peisaj nu-i lipseşte decît o cireadă de vite care să pască la umbra din buza pădurii. Se spune însă că iarba aceea este proastă, deoarece mai tot

timpul verii Krilionul este acoperit de ceaţa sărată a mării care atacă plantele, astfel, posibilitatea unei dezvoltări agricole este problematică aici.[73]

Am ocolit capul Krilion şi am intrat în golful Aniva la 12 septembrie, înainte de amiază; deşi golful are o lăţime de 80, 90 verste[74], ţărmul se vedea bine de la un cap la altul. Cam pe la mijloc, în coasta semicirculară se formează un mic intrînd numit estuarul Losos[75] lîngă care se află postul Korsakovsk, centrul administrativ al districtului sudic. Pe tovarăşa noastră de drum, doamna cea veselă, o aştepta o surpriză plăcută. În port ancorase tocmai atunci vasul Vladivostok din marina comercială, sosit din Kamceatka, iar pe bord se găsea soţul ei, ofiţerul. Cîte exclamaţii a prilejuit revederea lor, cît rîs şi animaţie, se poate închipui!

Dinspre mare, Korsakovskul are înfăţişarea unui adevărat orăşel, de un tip special, deosebit de cel siberian, tip pe care nu mă încumet să-l denumesc în nici un fel. Postul a fost înfiinţat cu aproape patruzeci de ani în urmă, cînd pe coasta răsăriteană se şi găseau casele şi magaziile japonezilor şi e foarte posibil ca vecinătatea acestor clădiri să fi influenţat pe constructorii noştri, dînd orăşelului acel aspect original. Data oficială a înfiinţării postului se consideră a fi anul 1869, dar e justă numai în ceea ce priveşte colonia de deportaţi; în realitate, Korsakovskul, primul post rusesc de pe ţărmul golfului Losos, a fost înfiinţat în anul 1853-54. Acest post se află într-o depresiune care poartă şi astăzi denumirea japoneză Hahka-Tomari. De pe vapor nu vezi decît strada principală şi de departe îţi pare că această stradă, cu cele două rînduri paralele de case, coboară brusc spre ţărm; de fapt, povîrnişul nu este atît de drept. Clădirile noi de lemn lucesc în soare, biserica se înalţă albă, curată, clădită în stil vechi, frumos tocmai prin simplitatea lui arhitectonică. Pe toate casele stau înfipte prăjini lungi, poate pentru steaguri, ceea ce-i dă oraşului un aspect ciudat, de parcă ar fi zburlit.

Ca şi în radele nordice, şi aici vapoarele se opresc la o distanţă de una sau chiar două verste de ţărm, pînă la chei neputînd să înainteze decît cuterele sau şlepurile. De vaporul nostru s-a apropiat întîi un cuter; erau în el cîţiva slujbaşi şi îndată s-au auzit strigăte vesele: „Boy, bere! Boy, un păhărel de coniac!“. Apoi s-a apropiat o balenieră; la vîsle erau ocnaşi îmbrăcaţi în haine marinăreşti, iar la cîrmă stătea comandantul districtului I.I. Belîi, care, îndată ce baleniera s-a apropiat de vas, a dat comanda milităreşte: „Vîslele pe uscat!“.

Peste cîteva minute l-am cunoscut pe domnul B.; am coborît împreună pe ţărm şi am luat masa la el. Din vorbă în vorbă, am aflat că abia se întorsese cu Vladivostok, dintr-un punct depărtat de pe ţărmul Mării Ohotsk, din aşa-numita Taraika, unde ocnaşii construiau un drum.

Locuinţa lui nu era mare, dar foarte bine amenajată. Îi plăceau confortul şi bucatele gustoase, ceea ce înrîurea neîndoielnic asupra traiului întregului district; vizitînd mai tîrziu posturile de pază ale districtului, am găsit nu numai cuţite, furculiţe şi pahare, dar şi şerveţele curate, precum şi paznici care ştiau să gătească o supă bună, şi mai ales gîndacii şi ploşniţele nu mai foiau în legiuni, ca în districtele din Sahalinul de Nord. Din cele spuse de domnul B., am reţinut că la Taraika, în timpul lucrărilor de terasament, el a locuit într-un cort mare şi confortabil, avea un bucătar şi în timpul liber citea romane franţuzeşti.[76] Era de obîrşie ucrainean şi frecventase cîtva timp facultatea de drept. Nu depăşise încă vîrsta de 40 de ani, vîrstă medie pentru funcţionarii din Sahalin, căci timpurile s-au schimbat: astăzi, prin ocnele ruse întîlneşti mai des funcţionari tineri decît din cei bătrîni şi dacă vreun pictor ar mai dori să picteze biciuirea unui vagabond, ar trebui să reprezinte în locul fostului căpitan beţiv şi bătrîn cu nasul roşu un tînăr intelectual într-o tunică nouă-nouţă.

Convorbirea noastră s-a prelungit mult; între timp se lăsase seara şi se aprinseseră lămpile. Mi-am luat rămas-bun de la ospitalierul domn B. şi am plecat spre casa secretarului comandamentului de poliţie, care îmi pregătise o cameră. Era o noapte liniştită şi fără lună, marea vuia surd şi cerul înstelat prindea să se posomorască, prevestind parcă vreme urîtă. Cînd am trecut pe strada principală spre mare, am văzut vapoarele stînd încă în radă; cotind apoi la dreapta am auzit voci şi un rîs zgomotos; în întuneric s-au ivit ferestrele viu luminate ale casei secretarului şi am avut deodată impresia că mă aflu, într-o noapte de toamnă, în faţa clubului unui orăşel de provincie. Am urcat o scară cu trepte şubrede, care scîrţîiau la fiece pas şi străbătînd terasa am intrat înăuntru. În salon, în fumul de ţigară, des ca o ceaţă, cum vezi, de obicei, numai prin cîrciumi şi încăperi umede, se mişcau de colo-colo militari şi civili. Unul din ei, domnul von F., inspector agronom, îmi era cunoscut – îl mai întîlnisem la Alexandrovsk, pe ceilalţi însă, îi vedeam pentru prima oară; cu toate acestea, m-au întîmpinat toţi cu atîta prietenie de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Am fost poftit la masă şi nevoit să beau şi eu votcă, adică spirt îndoit cu apă, apoi un coniac de foarte proastă calitate şi să mănînc o friptură tare şi aţoasă, gătită şi servită de ocnaşul Homenko, un ucrainean cu mustăţi negre. Dintre străini, afară de mine, mai era de faţă la această petrecere domnul E.V. Ştelling, directorul observatorului meteorologic din Irkutsk, sosit cu vaporul Vladivostok din Kamceatka şi Ohotsk, unde intervenise pentru înfiinţarea de staţiuni meteorologice. Tot aici l-am cunoscut pe maiorul Ş., directorul închisorii din Korsakovsk, care servise mai înainte în subordinea generalului Gresser, la poliţia din Petersburg; era un bărbat înalt şi corpolent, cu o ţinută impozantă, pe care mi-a fost dat s-o văd numai la comisarii de poliţie şi la portărei. Povestindu-mi despre relaţiile lui de prietenie cu diferiţi scriitori

de seamă din Petersburg, le spunea familiar Mişa sau Vania; m-a invitat apoi să iau masa şi ceaiul la el, tutuindu-mă chiar de vreo două ori.[77]

Cînd pe la ora două din noapte oaspeţii au plecat şi m-am putut culca în sfîrşit, am auzit de afară şuieratul şi urletele vîntului. Începuse să bată vîntul de nord-est. Nu degeaba cerul se posomorîse de cu seară. Venind înăuntru, Homenko ne-a spus că vapoarele au plecat şi îndată după plecarea lor s-a dezlănţuit furtuna. „N-au încotro, trebuie să se întoarcă, a zis el şi a adăugat rîzînd: Cum să-i ţină piept!". În cameră se făcuse un frig umed, cred că nu erau mai mult de şase, şapte grade. Tînărul F., secretarul comandamentului de poliţie, nu putea să adoarmă sărmanul, îl chinuiau tusea şi guturaiul. Căpitanul K., locatar şi el în acea casă, tot aşa nu putea să doarmă; din camera lui mi-a bătut în perete strigîndu-mi:

— Sînt abonat la *Nedelea.* Nu vreţi să vă dau să citiţi?

Dimineaţa era frig şi în pat, şi în cameră, şi afară. Cînd am ieşit din casă cădea o ploaie rece, vîntul năprasnic îndoia copacii, marea vuia asurzitor şi la rafalele mai puternice ale vîntului picăturile de ploaie loveau obrazul şi răsunau pe acoperişuri ca alicele de vînat. Vladivostok şi Baikal nu putuseră lupta cu furtuna şi stăteau din nou în radă, învăluite de pîclă. M-am plimbat pe străzi şi pe ţărm, pe lîngă port; iarba era udă şi din crengile copacilor picura apa.

În port, lîngă gհereta paznicului albea scheletul unei balene tinere care se jucase altădată veselă şi zglobie în apele mărilor nordice. Acum, oasele albe ale voinicei namile zăceau în noroi, în bătaia ploii. Strada principală e pavată şi bine întreţinută: are trotuare, copaci şi felinare şi o mătură zilnic un ocnaş bătrîn. Pe această stradă se găsesc numai instituţiile şi locuinţele funcţionarilor; în nici o casă nu locuieşte vreun deportat. Majoritatea clădirilor sînt noi, frumoase şi în general lipseşte aici aspectul greoi de cazarmă, mai vădit ca oriunde, la Due. Privind însă toate cele patru străzi

ale postului Korsakovsk, constaţi că sînt mai numeroase clădirile vechi decît cele noi; case construite de douăzeci, treizeci de ani nu constituie o raritate. Şi locuitori vechi sînt în număr mult mai mare la Korsakovsk decît în nord, ceea ce dovedeşte că în districtul sudic condiţiile de viaţă sînt mai bune decît în cele două districte nordice. După cum am observat, şi viaţa are un caracter mai patriarhal aici, oamenii sînt mai conservatori, iar obiceiurile, chiar şi cele rele, mai înrădăcinate. Astfel, pedepsele corporale sînt mult mai frecvente ca în Sahalinul de Nord şi se întîmplă să fie biciuiţi cîte cincizeci de oameni deodată. Afară de asta, numai aici, în sud, s-a mai păstrat prostul obicei introdus cîndva de un colonel de mult uitat, şi anume: orice om liber întîlnind pe stradă un grup de ocnaşi va auzi, de la o distanţă de cincizeci de paşi, comanda „Dre-e-pţi! Descoperit!“ şi va vedea defilînd prin faţă-i oameni cu capetele goale, privindu-l încruntaţi pe sub sprîncene; ei ştiau că de şi-ar fi scos şepcile cu douăzeci de paşi, nu cu cincizeci, înainte de a ajunge în dreptul lui, ar fi fost bătuţi cu băţul, aşa cum au păţit-o cu dl Z. şi dl N.

Regret mult că nu l-am găsit în viaţă pe unul dintre cei mai bătrîni ofiţeri din Sahalin, căpitanul Şişmariov. Murise cu cîteva luni înainte de sosirea mea şi am putut vedea numai casa în care a trăit. Căpitanul se stabilise în Sahalin din vremuri, aşa-zise preistorice, cînd nu existau aici ocnele, timpuri ce par astăzi atît de îndepărtate, încît s-a creat şi o legendă a „originii Sahalinului“ în care numele acestui ofiţer este pomenit ca fiind strîns legat de transformările geologice prin care a trecut insula. A fost o vreme, spune legenda, cînd Sahalinul nu exista, şi numai iată că într-o zi, în urma unor cutremure de natură vulcanică, s-a înălţat din mare o stîncă în vîrful căreia se proţăpeau două vieţuitoare: o focă şi… căpitanul Şişmariov! Se povesteşte că umbla într-o haină de lînă croşetată, cu epoleţi, că pe băştinaşi îi denumea în actele oficiale „sălbaticii din pădure“. A participat la

cîteva expediţii şi printre altele a navigat împreună cu Poliakov pe Tîm, din descrierea expediţiei reiese că ei nu se înţelegeau.

Postul Korsakovsk are 163 locuitori: 93 bărbaţi şi 70 femei; adăugînd însă cetăţenii liberi, soldaţii cu soţiile şi copiii lor, precum şi deţinuţii care rămîn peste noapte în închisoare, numărul locuitorilor va depăşi mia.

Postul cuprinde 56 de gospodării care nu sînt însă gospodării agricole, ci mai curînd urbane, de tîrgoveţi, şi din punct de vedere agricol n-au nici o însemnătate. În total există numai 3 deseatine de pămînt arabil, iar imaşurile, care slujesc şi nevoilor închisorii, se întind pe o rază de 18 deseatine. Casele, strîns îngrămădite una în alta, stau lipite pitoresc pe povîrnişurile rîpei şi în fundul ei, şi tabloul ce-l oferă privirilor demonstrează cît se poate de elocvent că persoana care a ales acest loc pentru întemeierea postului, nu s-a gîndit deloc că în afară de soldaţi vor trebui să stea aici şi coloniştii, cultivatori de pămînt. Cînd i-am întrebat cu ce se îndeletnicesc şi din ce trăiesc, gospodarii îmi răspundeau: „Mai robotim… Mai negustorim…“. După cum va vedea îndată cititorul, în ce priveşte posibilităţile de cîştig, locuitorii din Sahalinul de Sud sînt mai avantajaţi decît cei din nord. Ei şi-ar putea găsi, cel puţin în timpul primăverii şi al verii, destule posibilităţi de cîştig în afara postului, dar asta nu-i preocupă decît foarte puţin; ca nişte adevăraţi orăşeni, ei trăiesc din ce pică, din venituri întîmplătoare şi nestabile. Unul îşi mănîncă banii pe care i-a adus din Rusia – şi aceştia formează marea majoritate, altul îndeplineşte funcţia de conţopist, al treilea e dascăl la biserică, al patrulea deschide o prăvălie, cu toate că e interzis de lege, al cincilea strînge zdrenţe de la deţinuţi şi le schimbă cu votcă japoneză ş.a.m.d. Femeile, chiar şi cele libere, practică prostituţia; despre una din ele se spunea că urmase la un pension pentru fete de nobili. Aici foametea şi frigul se fac mai puţin simţite ca în nord; ocnaşii, ale căror soţii se prostituează, fumează tutun turcesc de

cincizeci de copeici sfertul de funt şi, fiind mai rentabilă, prostituţia locală pare şi mai periculoasă ca în nord, deşi, în fond, nu-i oare acelaşi lucru?

În total sînt 41 de gospodari cu familii, dintre care 21 nu sînt legitime. Femei libere sînt numai zece, adică de şaisprezece ori mai puţine decît la Rîkovo şi de patru ori mai puţine chiar decît într-o văgăună ca Due.

Printre deportaţii din Korsakovsk, cîţiva ies din tiparul comun; voi aminti dintre aceştia pe Pişcikov, un condamnat la muncă silnică pe viaţă, a cărui crimă a furnizat materialul schiţei *Între patru ochi* de G.I. Uspenski. Acest Pişcikov îşi omorîse în bătaie soţia, o femeie cultă, însărcinată în a noua lună; a bătut-o cu nagaica timp de şase ore, pînă ce nenorocita şi-a dat sufletul. Mobilul crimei fusese gelozia retrospectivă pentru viaţa ei înainte de căsătorie; în timpul ultimului război, ea fusese îndrăgostită de un prizonier turc. Însuşi Pişcikov era acela care ducea prizonierului scrisorile ei, căuta să-l convingă să vină la întîlniri şi în general îi ajuta pe amîndoi. După plecarea turcului în patrie, fata s-a ataşat de Pişcikov, mişcată de bunătatea lui; s-au căsătorit şi au avut patru copii, cînd deodată pe el a început să-l chinuiască o gelozie cumplită…

Pişcikov e un bărbat înalt, uscăţiv, cu o barbă lungă, impunător ca înfăţişare; este copist la comandamentul de poliţie, de aceea nu poartă straie de ocnaş. E foarte harnic şi politicos, dar posac şi necomunicativ. Am fost la el, dar nu l-am găsit. Stă într-o odăiţă mică, în care am văzut un pat curat şi îngrijit, acoperit cu o pătură roşie; pe peretele de lîngă pat atîrna fotografia încadrată a unei femei, soţia lui, pesemne.

E interesantă de asemenea şi familia Jacomini: tatăl, fost căpitan de vas pe Marea Neagră, soţia sa şi fiul. În anul 1878, tustrei au fost judecaţi de curtea marţială din Nikolaevsk pentru asasinat şi condamnaţi, după cum spuneau ei, pe nedrept. Mama şi fiul şi-au ispăşit pedeapsa, dar bătrînul Karp Nikolaevici Jacomini, acum în vîrstă de 66 de ani, e încă ocnaş. Ei ţin

o prăvălie şi locuinţa lor e foarte îngrijită, mai bună chiar decît a colonistului Potiomkin din Mihailovskoe. Bătrînii Jacomini au fost aduşi în Sahalin pe uscat, prin Siberia, în timp ce fiul lor a fost transportat cu vaporul pe mare şi a sosit în insulă cu trei ani mai devreme. Răstimpul acesta a fost un supliciu. Cînd îl asculţi povestind pe bătrîn, ţi se face părul măciucă. Atîtea lucruri îngrozitoare au văzut şi prin atîtea suferinţe au trecut, atît în timpul cît au fost judecaţi, cît şi pe urmă, purtaţi din închisoare în închisoare, tîrîţi timp de trei ani prin nemărginita Siberie; fiica lor, o copilă care şi-a urmat de bunăvoie părinţii, a murit pe drum, istovită de oboseală, iar vaporul cu care a fost transportat împreună cu soţia lui de la Nikolaevsk la Korsakovsk, a naufragiat lîngă Mauka. În timp ce Jacomini povestea, bătrînei îi curgeau lacrimile: „Şi ce poţi face?! spunea fostul căpitan dînd din mînă. Se vede că aşa a fost voia Domnului!“.

Din punct de vedere cultural, Korsakovsk a rămas în urma posturilor din nord – n-are nici telegraf, nici staţie meteorologică.[78]

Clima Sahalinului de Sud este cunoscută deocamdată numai din observaţii întîmplătoare, făcute de foşti funcţionari din localitate sau de vizitatori de scurtă durată, ca mine. După aceste date, calculînd temperaturile medii, vara, toamna şi primăvara sînt mai calde aici decît la Due cu aproape 2°, iar iarna mai blîndă cu aproape 5°. Cu toate acestea, tot pe Aniva, puţin mai spre răsărit de Korsakovsk, la Muraviovsk, temperatura este mult mai scăzută şi se apropie mai mult de cea din Due. La 88 verste spre nord de Korsakovsk, la Naibuci, în dimineaţa zilei de 11 mai 1870, căpitanul vasului Vsadnik a înregistrat două grade sub zero: ningea. După cum îşi poate da seama şi cititorul, sudul de aici nu prea merită numirea de sud: iarna este tot atît de aspră ca şi în gubernia Oloneţk, iar vara, ca la Arhanghelsk. În prima jumătate a lunii mai, Kruzenştern a văzut zăpadă pe ţărmul apusean al golfului Aniva. În partea de nord a districtului

Korsakovsk, şi anume la Kusunnai, unde se găseşte un centru de exploatare a salatei de mare, s-au înregistrat într-un an 149 de zile cu vreme proastă, iar în partea de sud, la pichetul Muraviovsk, 130 de zile. În general însă, în districtul de sud clima este mai blîndă decît în cele două districte nordice, deci şi condiţiile de viaţă sînt mai bune. În Sahalinul de Sud şi în timpul iernii sînt zile cu moină, ceea ce nu se întîmplă niciodată la Due sau Rîkovo; pe aici gheaţa porneşte mai devreme pe rîuri, iar soarele apare mai des dintre nori.

Închisoarea din Korsakovsk a fost clădită pe locul cel mai ridicat şi probabil şi cel mai sănătos din întregul post. Acolo unde strada principală se înfundă într-un gard se află porţile închisorii; au un aspect foarte modest şi se deosebesc de porţile obişnuite numai prin inscripţia de pe ele şi prin faptul că în fiecare seară se îngrămădesc acolo ocnaşii veniţi de la muncă şi nu sînt lăsaţi să intre decît unul cîte unul, după ce au fost percheziţionaţi. Curtea închisorii are un plan înclinat, astfel, din mijlocul ei, cu tot gardul înalt şi clădirile din jur, se poate vedea şi marea albastră, şi orizontul îndepărtat, din care cauză ţi se pare că aici este şi mai mult aer. Vizitînd închisoarea, observi de la început că administraţia caută să separe cît mai mult pe ocnaşi de colonişti. La Alexandrovsk, şi atelierele închisorii, şi locuinţele a cîtorva sute de ocnaşi sînt împrăştiate prin întregul post, în timp ce aici, toate atelierele, ba şi postul de pompieri sînt grupate în interiorul curţii şi ocnaşii, chiar şi aceia din perioada de corecţie, sînt obligaţi, cu foarte rare excepţii, să trăiască între zidurile închisorii. Aici, postul şi închisoarea sînt complet despărţite şi poţi rămîne un timp îndelungat în localitate, fără măcar să observi că la capătul străzii se află temniţa.

Clădirile-cazărmi sînt vechi, aerul din camere închis, latrinele mult mai proaste decît în închisorile din nord; brutăria e întunecoasă, carcerele sînt întunecate şi ele, neaerisite şi reci; am văzut eu însumi cum ocnaşii tremură

din cauza frigului şi a umezelii. Numai camera celor ferecaţi în lanţuri este mai mare decît în nord, iar numărul celor ferecaţi mai mic. În condiţii ceva mai bune stau ocnaşii, foşti marinari; şi îmbrăcămintea lor e mai îngrijită.[79] Cît timp am stat în orăşel, în închisoare dormeau numai 450 de oameni, restul erau detaşaţi la construcţia drumurilor. În total sînt în închisoare 1 205 de ocnaşi.

Directorul închisorii ţine în mod deosebit să arate vizitatorilor postul de pompieri, care-i într-adevăr minunat rostuit; din acest punct de vedere Korsakovsk a întrecut multe oraşe mari. Butoaiele, pompele de apă, topoarele în huse – toate strălucesc ca nişte jucării pregătite pentru o expoziţie. S-a dat alarma şi din toate atelierele ocnaşii au dat năvală, fără şepci, fără scurte, fiecare cum era îmbrăcat. Într-o clipă s-au înhămat la care şi au pornit cu vuiet şi huiet asurzitor pe strada principală, spre mare. A fost într-adevăr o demonstraţie de efect; maiorul Ş., care înfiinţase postul de pompieri, radia de mulţumire şi mă întreba mereu dacă îmi place. E păcat însă că laolaltă cu ocnaşii tineri s-au înhămat şi au luat-o la goană şi bătrînii; aceştia trebuiau să fie scutiţi, barem pentru sănătatea lor şubredă.

XIII

Poro-an-Tomari. Pichetul Muraviovsk. Pervaia, Vtoraia şi Tretia Pad. Soloviovka. Liutoga. Golîi Mîs. Miţulka. Listvenicinoe. Homutovka. Bolşaia Elan. Ferma sau firma. Vladimirovka. Lugovoe. Popovskie Iurtî. Berezniki. Krestî. Balşoe şi Maloe Takoe. Galkino-Vraskoe. Dubki. Naibuci. Marea.

Descrierea aşezărilor din districtul Korsakovsk o voi începe cu acelea situate pe malurile golfului Aniva. Cea dintîi, situată cu patru verste spre

sud-est de postul Korsakovsk, păstrează denumirea japoneză de *Poro-an-Tomari*, acest sat fiind întemeiat în anul 1882 pe locul unui cătun aino. În total satul are 72 locuitori: 53 bărbaţi şi 19 femei. Sînt 47 de gospodari, dintre care 38 stau singuri. Deşi în jurul satului e loc destul, fiecărei gospodării îi revine numai ¼ de deseatină de pămînt arabil şi mai puţin de ½ deseatină păşune, ceea ce înseamnă că nu mai au de unde să facă rost de pămînt. Cu toate acestea, dacă satul ar fi fost situat în nord, ar fi întrunit de mult două sute de gospodării şi pe lîngă ele încă o sută şi cincizeci de coproprietari. În această privinţă, administraţia din sud este mai chibzuită; preferă să întemeieze sate noi, decît să suprapopuleze pe cele vechi.

Am înregistrat aici 9 bătrîni în vîrstă de 65 pînă la 85 de ani. Unul din ei, Ian Rîţeborski, de 75 ani, aducînd la înfăţişare cu un soldat de pe vremea asediului cetăţii Oceakov, e atît de îmbătrînit, încît probabil nici nu-şi mai aduce aminte dacă e vinovat de ceva sau nu. Pare ciudat, ba chiar de necrezut să afli că aceşti bătrîni sînt deportaţi pe viaţă, nişte crunţi făcători de rele, şi că numai datorită vîrstei lor înaintate baronul A.N. Korf i-a trecut în rîndul coloniştilor.

Alt bătrîn, colonistul Kostin, îşi ispăşeşte păcatele într-un bordei: nu iese niciodată şi nu lasă pe nimeni să intre – se roagă tot timpul. Pe colonistul Gorbunov, toţi îl numesc „robul lui Dumnezeu“, pentru că înainte de a fi condamnat a fost hagiu. De meserie e zugrav, dar s-a tocmit cioban în satul Tretia Pad, poate din înclinare spre singurătate şi meditaţie.

La vreo patruzeci de verste spre est, mai găsim, dar de data asta numai pe hartă, pichetul Muraviovsk. Fusese înfiinţat demult, în anul 1853, pe malul golfului Losos. Un an mai tîrziu, cînd începuseră să circule zvonurile despre un nou război, pichetul a fost desfiinţat; a fost reînfiinţat peste doisprezece ani pe ţărmul golfului Busse sau al „Radei de douăsprezece picioare“, cum se mai numeşte lacul nu prea adînc, care se uneşte printr-un

canal natural cu marea şi unde nu pot pătrunde decît vase cu pescaj mic. Pe timpul lui Miţul, pichetul avea o garnizoană de aproape trei sute de soldaţi; mulţi din ei se îmbolnăviseră de scorbut. Acest pichet a fost reînfiinţat în scopul consolidării stăpînirii ruseşti în Sahalinul de Sud; după tratatul din 1875, pichetul a devenit inutil şi a fost desfiinţat, iar izbele părăsite au fost mai tîrziu incendiate de nişte ocnaşi evadaţi.[80]

Spre localităţile situate la vest de Korsakovsk, duce un drum pitoresc de-a lungul ţărmului mării; în dreapta se înalţă coasta argiloasă, acoperită de verdeaţă, iar la stînga vuieşte marea. Pe nisip, pe care valurile înspumate se sparg şi de pe care se retrag apoi obosite, ca să revină iarăşi şi iarăşi, se întinde ca o cordea cafenie, salata de mare, aruncată de valuri. Mirosul de alge intrate în putrefacţie nu este deloc neplăcut şi tot atît de specific mărilor Sudului ca şi zborul raţelor de mare care ne-au distrat tot timpul drumului. Vapoarele şi navele cu vele sînt oaspeţi rari pe aici; pînă-n muchia zării îndepărtate, marea rămîne cu desăvîrşire pustie. Doar din cînd în cînd se iveşte cîte o plută pentru fîn, purtînd o pînză urîtă şi întunecată sau se vede vreun ocnaş cu picioarele în apă pînă la genunchi, trăgînd după el o bîrnă legată cu frînghia – iată tot ce constituie variaţia priveliştii mării.

Şi deodată, pantei abrupte îi ia locul o cîmpie joasă şi întinsă. Este valea rîului Untanoi sau Unta, unde fiinţa odinioară o fermă de stat pe care ocnaşii o numiseră „Dranka“[81] – din motive bine-cunoscute. Acum, aici, se întind grădinile de zarzavat ale închisorii şi albesc trei case ţărăneşti, numai trei. Ele formează un cătun, căruia i se zice Pervaia Pad.

Urmează Vtoraia Pad, care numără şase gospodării. Una din ele e a unui ţăran bătrîn cu stare, un fost deportat, care locuieşte cu concubina lui, tot atît de bătrînă, Uliana. Demult de tot, Uliana şi-a omorît copilul şi l-a îngropat în pămînt; la judecată a declarat că nu l-a ucis, ci l-a îngropat de viu, crezînd că astfel vina ei va fi mai mică, dar a fost condamnată la

douăzeci de ani muncă silnică. Povestindu-mi fapta, Uliana plîngea amarnic, apoi şi-a şters ochii, întrebîndu-mă: „Poate cumpăraţi nişte varză murată?“.

În Tretia Pad sînt 17 gospodării.

În toate aceste trei cătune trăiesc în total 46 de locuitori dintre care 17 femei. Gospodari am numărat 26. Toţi sînt oameni aşezaţi, înstăriţi chiar, au multe vite şi unii se ocupă cu vînzarea lor. Cauza principală a acestei bunăstări este bineînţeles clima, precum şi natura solului, dar ia să ne închipuim că funcţionarii din Alexandrovsk sau Due ar fi rugaţi să vină să administreze aici; n-ar trece un an şi în cele trei cătune n-ar mai fi 26 de gospodării, ci 300, fără a mai pune la socoteală coproprietarii şi atunci toţi, desigur, ar deveni „leneşi şi recalcitranţi“ şi fără o bucată de pîine în casă. Cred că exemplul pe care-l dau aceste trei mici aşezări este grăitor; ar trebui, în sfîrşit, să se înţeleagă că atît timp cît colonia este tînără, neconsolidată, cu cît sînt mai puţini gospodari, cu atît va fi mai bine, şi cu cît uliţa se lungeşte, cu atît va fi mai săracă.

La o distanţă de patru verste de post găsim satul Soloviovka, înfiinţat în anul 1882. Dintre toate satele din Sahalin, acesta are poziţia cea mai favorabilă; e situat pe malul mării şi în apropiere se află gurile rîului Susui, foarte bogat în peşte. Populaţia are vaci şi vinde lapte. Se ocupă şi cu agricultura. În total, satul adăposteşte 74 de locuitori: 37 bărbaţi şi 37 femei. Gospodării sînt 26 şi toate au pămînt arabil şi fîneţe, revenind în medie cîte o deseatină de locuitor. Culturi bune se pot face numai lîngă mare, pe povîrnişul ţărmului. Mai departe însă, pe sub brazi şi molifţi pămîntul e prost.

Pe ţărmurile golfului Aniva se mai află un sat, dar foarte departe, la 25 de verste pe uscat sau 14 mile pe mare de Korsakovsk. Înfiinţat în anul 1886, satul se numeşte Liutoga şi este situat la o distanţă de cinci verste de

gurile rîului cu acelaşi nume. Comunicaţia cu postul este foarte anevoioasă: pe coasta mării, pe jos, sau pe mare cu cuterul; coloniştii folosesc ambarcaţiuni pentru transportul fînului pe mare. Satul are 53 locuitori: 37 bărbaţi şi 16 femei; gospodării sînt în număr de 33.

Drumul de pe coasta mării, după ce trece de Soloviovka şi ajunge lîngă gurile rîului Susui, coteşte brusc la dreapta şi o ia spre nord. Pe hartă, locul de unde izvorăşte Susui este în apropierea rîului Naiba, care se varsă în Marea Ohotsk. De-a lungul acestor două rîuri, pe o linie aproape dreaptă, de la Aniva pînă la coasta răsăriteană, se înşiruie un lanţ de sate, legate între ele de o şosea lungă de 88 verste. Acest şir de sate formează centrul districtului sudic, iar şoseaua este începutul acelui drum de poştă prin care Sahalinul de Nord urmează a fi unit cu cel de Sud.

Obosisem sau mă lenevisem, de aceea în sud n-am mai lucrat cu atîta rîvnă ca în nord. Cîteodată îmi pierdeam zile întregi cu plimbări şi picnicuri şi nu mai eram dispus să umblu din izbă în izbă, iar atunci cînd mi se oferea cu amabilitate un ajutor, nu-l refuzam. Primul drum pînă la Marea Ohotsk şi înapoi l-am făcut cu domnul Belîi, care ţinea să-mi arate districtul pe care-l conducea. Mai pe urmă, cînd am făcut recensămîntul, m-a însoţit întotdeauna administratorul coloniilor N.N. Iarţev.[82]

Satele din sud au specificul lor, pe care un om venit din nord nu-l poate trece neobservat. În primul rînd, aici nu există atîta sărăcie. N-am văzut nicăieri case părăsite, neterminate sau cu geamuri bătute în scînduri; acoperişuri din şiţă întîlneşti la tot pasul, spre deosebire de Sahalinul de Nord, unde predomină paiele şi scoarţa copacilor: în schimb drumurile şi podurile sînt mai proaste ca în nord, mai ales între Maloe Takoe şi Sianţî, unde în timpul topirii zăpezilor şi după ploi e un noroi de netrecut. Locuitorii par mai tineri, mai sănătoşi şi mai viguroşi decît confraţii lor nordici; acest lucru, ca şi bunăstarea comparativă a districtului, se datoreşte

poate faptului că majoritatea celor din sud fac parte dintre deportaţii pe termene scurte, sînt adică oameni tineri, pe care nu i-au istovit anii îndelungaţi de ocnă. Unii abia au împlinit 20, 25 de ani, şi şi-au ispăşit pedeapsa, primind parcelele de colonişti. Sînt de asemenea mulţi deportaţi ţărani în vîrstă de 30 pînă la 40 de ani.[83] În favoarea satelor din sud pledează şi faptul că ţăranii localnici nu se grăbesc să plece pe continent; bunăoară, în satul Soloviovka, de care am vorbit mai sus, din 26 de gospodari, 16 deşi căpătaseră drepturi de ţărani, n-au plecat pe continent. Numărul femeilor este foarte redus; există sate fără nici o femeie. În comparaţie cu bărbaţii, ele par bolnăvicioase şi bătrîne, încît desele plîngeri că funcţionarii din nord trimit aici „toate vechiturile“ oprindu-şi acolo femeile tinere şi sănătoase, par îndreptăţite. Doctorul Z. îmi spunea că pe timpul cînd era medic de închisoare, i-a venit în gînd să examineze un lot de femei nou-sosite şi a constatat că toate sufereau de boli femeieşti.

În vocabularul din sud nu se foloseşte deloc cuvîntul coproprietar sau copărtaş, deoarece aici fiecare parcelă este destinată unei singure gospodării. Găsim în schimb, ca şi în nord, colonişti cărora nu li s-au dat case sau pămînt. Pe pereţii unor izbe am văzut litografii japoneze şi s-a întîmplat să mi se arate şi monede japoneze de argint.

Prima aşezare de pe rîul Susui este Golîi Mîs[84], înfiinţată abia de un an; construcţia izbelor nu s-a terminat încă. Sînt 24 bărbaţi şi nici o femeie. Sătucul e situat pe un dîmb care purta mai demult numele de Golîi Mîs. Rîul este destul de departe, trebuie să cobori malul povîrnit ca să ajungi la apă; în sat nu există nici un puţ.

Al doilea cătun este Miţulka, numit astfel în cinstea lui M.S. Miţul.[85] Cînd drumul nu exista încă, pe locul unde astăzi se află Miţulka era o staţie de poştă, unde se schimbau caii funcţionarilor plecaţi în interes de serviciu. Grăjdarii şi argaţii staţiei aveau voie să-şi ridice case înainte de termen, şi

astfel s-au stabilit în apropierea staţiei, înjghebîndu-şi gospodării. Satul are 10 gospodării şi 25 locuitori: 16 bărbaţi şi 9 femei. După 1886, comandantul districtului n-a mai permis nimănui să se stabilească la Miţulka şi această măsură a fost binevenită, deoarece pămîntul nu rodeşte aici, iar păşunile nu ajung mai mult decît pentru cele zece gospodării. În sat sînt 17 vaci, 13 cai, fără a mai pune la socoteală vieţuitoarele mărunte: astfel, în registrele administraţiei au fost trecute 64 găini. Numărul animalelor şi al păsărilor nu se va mări însă, dacă numărul gospodăriilor va fi dublat.

Amintind particularităţile satelor şi cătunelor din districtul sudic, am omis una: sînt foarte dese aici cazurile de otrăvire cu omag (*aconitum napellus*). La Miţulka, porcul colonistului Takovoi a murit mîncînd această plantă. Colonistul n-a rezistat tentaţiei şi a mîncat ficatul porcului mort şi era cît pe-aci să moară şi el. Cînd am fost să-l vizitez acasă, Takovoi se ţinea cu greu pe picioare şi vorbea cu glas stins, totuşi, păţania cu ficatul o povestea rîzînd şi numai privindu-i faţa stacojie şi umflată îmi puteam da seama cît de scump a plătit el acest ficat. Mai înainte, s-a otrăvit cu aceeaşi plantă bătrînul Konkov, acesta însă a murit şi casa lui a rămas neocupată. Casa aceasta constituie una din curiozităţile satului. Cu cîţiva ani în urmă, fostul director al închisorii, L., a luat o plantă agăţătoare drept viţă de vie şi a adus la cunoştinţa generalului Hinţe că în Sahalinul de Sud creşte viţa de vie şi că ar putea fi cultivată cu succes. Generalul a dat ordin să se caute printre deţinuţi cineva care a lucrat înainte la o vie şi a găsit unul, pe colonistul Raevski, despre care am auzit doar că era foarte înalt. El s-a declarat specialist în viticultură, a fost crezut pe cuvînt şi trimis cu primul vapor din postul Alexandrovsk la Korsakovsk, cu o hîrtie oficială. Sosind aici, la întrebarea de ce a venit? a răspuns: „Să cultiv viţă de vie“. Funcţionarii s-au uitat lung la el, au citit hîrtia oficială şi au ridicat din

umeri. Viticultorul a pornit prin district cu şapca pe-o ureche; fiind trimis de guvernatorul insulei, n-a găsit de cuviinţă să se mai prezinte comandantului districtului, aşa că s-a produs o încurcătură. Statura lui de uriaş şi aerul mîndru l-au făcut suspect; a fost luat drept vagabond, legat şi trimis la post. Aici l-au ţinut închis multă vreme, pînă ce s-au cerut informaţii asupra lui şi în cele din urmă a fost eliberat. După asta s-a stabilit la Miţulka, aici a şi murit, iar Sahalinul a rămas tot fără vie. Casa lui Raevski a trecut în stăpînirea statului pentru datorii şi a fost vîndută cu 15 ruble lui Konkov. Plătind banii, bătrînul Konkov a clipit şiret din ochi şi a spus în glumă: „Aşteptaţi puţin, o să mor şi eu, şi iarăşi o să aveţi bătaie de cap cu casa". Într-adevăr, curînd după aceea a murit otrăvit şi acum autorităţile locale au iarăşi bătaie de cap cu vînzarea casei.[86]

Tot la Miţulka locuieşte Gretchen din Sahalin, fata colonistului Nikolaev, născută în gubernia Pskov. Tania are şaisprezece ani; e blondă, firavă, cu trăsături fine şi delicate. Unul dintre gardienii închisorii a şi cerut-o în căsătorie. Trecînd prin sat o vedeam adesea stînd îngîndurată la geam. La ce se poate gîndi o fată tînără şi frumoasă venită în Sahalin şi la ce poate visa, numai bunul Dumnezeu ştie?!

La cinci verste de Miţulka se găseşte cătunul Listvenicinîi[87], înfiinţat de curînd, spre care drumul trece printr-o pădure de brazi albi. Mai poartă şi numele de Hristoforovka, deoarece odată, demult, un ghiliac numit Hristofor punea pe aici capcane de prins samuri. N-aş putea spune că alegerea acestui loc pentru înfiinţarea unui sat a fost fericită. Pămîntul este prost, neprielnic culturilor.[88] În total trăiesc în cătun 15 locuitori şi nici o femeie.

Ceva mai departe, pe rîul Hristoforovka, cîţiva ocnaşi făureau odată obiecte din lemn; acestora li s-a dat voie să-şi întemeieze gospodării înainte de ispăşirea termenului de pedeapsă. Locul ales de ei a fost însă neprielnic

şi cele patru izbe pe care şi le-au clădit au fost mutate în 1886 la vreo patru verste spre nord de Listvenicinîi. Aceste patru gospodării au servit drept bază pentru înfiinţarea satului Homutovka; numele şi-l datorează unui ţăran colonist Homutov care venea pe aici să vîneze. Satul are 38 de locuitori: 25 bărbaţi şi 13 femei. Gospodării am notat 25. Este cel mai puţin interesant dintre toate satele din Sahalin, dar o curiozitate tot are: aci locuieşte colonistul Bronovski, renumit în tot Sahalinul de Sud ca fiind cel mai înrăit hoţ.

Mai departe, la o distanţă de trei verste, găsim satul Bolşaia Elan, înfiinţat cu vreo doi ani în urmă. Denumirea de Elan se dă aici văilor rîurilor unde cresc stejarul, ulmul şi păducelul, precum şi socul, mesteacănul şi frasinul. Astfel, pe cînd pe dealurile şi mlaştinile învecinate vegetaţia este surprinzător de săracă şi se deosebeşte prea puţin de cea polară, în aceste văi, apărate de vînturile reci, se pot întîlni crînguri minunate şi iarba creşte de două ori mai înaltă decît un stat de om; în zilele însorite de vară, pămîntul scoate aburi şi aerul umed devine înăbuşitor ca într-o baie. Solul încălzit face să crească grînele repede, cu paiul înalt; într-o singură lună, secara ajunge de aproape un stînjen înălţime. Aceste văi, care amintesc de livezile din Ucraina, unde imaşurile alternează cu livezi şi crînguri, sînt cele mai prielnice pentru colonizare.[89]

Bolşaia Elan are 40 de locuitori: 32 bărbaţi şi 8 femei; în total sînt 30 de gospodării. Cînd coloniştii defrişau solul pentru întemeierea gospodăriilor, li s-a spus să cruţe pe cît se poate copacii bătrîni. Datorită acestui sfat, aşezarea nu pare nouă, căci pe uliţe şi în curţi se înalţă ulmi bătrîni şi cu frunziş bogat, de parcă i-ar fi plantat acolo bunicii.

Dintre locuitorii satului atrag atenţia în mod deosebit fraţii Babici, din gubernia Kiev; la început au locuit amîndoi în aceeaşi izbă, apoi deodată s-au pornit certuri între ei şi au cerut să fie despărţiţi. Unul din fraţi,

plîngîndu-se de celălalt, îmi spunea: „Mi-e frică de el ca de un şarpe veninos!“.

Încă cinci verste mai departe şi dăm de satul Vladimirovka, înfiinţat în anul 1881 şi denumit astfel în onoarea unui maior fost director de ocnă, pe care-l chema Vladimir. Coloniştii îi mai zic satului şi Rîul negru. Are 91 locuitori: 55 bărbaţi şi 36 femei. Din 46 gospodari, 19 stau fără familie şi-şi mulg singuri vacile. Din 27 familii numai 6 sînt legitime. Din punctul de vedere al colonizării agricole, acest sat face cît cele două districte din nord la un loc şi e ciudat că din marele număr de femei care vin în Sahalin după soţii lor, femei libere, nepervertite de închisoare şi care ar fi foarte preţioase pentru colonie, n-a fost trimisă aici decît una, dar şi aceea fusese închisă de curînd, fiind bănuită că şi-ar fi ucis bărbatul. Bietele femei libere pe care funcţionarii din Sahalinul de Nord le constrîng la un trai nenorocit la Due, „în cazărmile pentru familişti“, ar fi aici foarte binevenite. La Vladimirovka locuitorii au peste o sută de vite cornute şi 40 de cai, au şi păşuni bune, dar le lipsesc gospodinele, ceea ce înseamnă că nu-şi pot înjgheba adevărate gospodării.[90]

Aici, la Vladimirovka, se află o fermă agricolă, pe care coloniştii şi soldaţii o numesc „firmă“, iar alături, casa, proprietatea statului, în care locuieşte directorul închisorii, domnul I., împreună cu soţia lui, moaşă. Pe domnul I. îl interesează ştiinţele naturale, mai ales botanica; vorbind despre plante, nu întrebuinţează decît denumirea lor latină; bunăoară, cînd la masă se serveşte fasole, el anunţă: „Vom mînca *iaseolus*“. Căţeluşul lui negru poartă numele de Favus. Dintre toţi funcţionarii din Sahalin, I. are cele mai multe cunoştinţe în agronomie şi se ocupă de fermă cu multă dragoste şi conştiinciozitate; totuşi, recoltele de pe această fermă-model sînt de multe ori mai proaste decît pe parcelele coloniştilor, ceea ce stîrneşte nedumerire şi chiar ironiile multora. Părerea mea este că diferenţele acestea

întîmplătoare de recolte se datoresc tot atît de mult lui I. ca şi oricărui alt funcţionar. Ferma nu are nici staţie meteorologică, nici vite, pentru îngrăşăminte barem, nici clădiri corespunzătoare şi nici un singur om priceput care să vadă de dimineaţa pînă seara numai de gospodărie. Într-adevăr, nu e o fermă, ci numai o firmă, adică o bagatelă sub firma unei gospodării agricole. N-am putea s-o denumim nici staţie experimentală, deoarece nu are decît cinci deseatine de pămînt de o calitate inferioară mediei, iar scopul unei asemenea ferme, „de a demonstra populaţiei că îngrijind bine pămîntul şi cultivîndu-l cu anumite metode se pot obţine rezultate satisfăcătoare chiar pe un teren mai puţin fertil“, nu a fost atins.

La Vladimirovka s-a petrecut şi un roman de dragoste. Un oarecare Vukol Popov, ţăran, îşi ispăşea aici o crimă: surprinzîndu-şi soţia în braţele tatălui său, trăsese bătrînului un pumn şi-l omorîse. Condamnat la muncă silnică şi trimis în districtul Korsakovsk, a fost repartizat ca vizitiu la ferma domnului I. Acest Vukol Popov era un tînăr voinic şi frumos, cu o fire blîndă şi gravă; tăcea tot timpul gîndindu-se parcă la ceva însemnat. Din primele zile stăpînii au căpătat încredere în el şi plecau de-acasă liniştiţi ştiind că Vukol nu va fura banii din dulap şi nu va bea, ca alţii, votca din cămară. Să se însoare nu avea voie, deoarece soţia rămasă în patrie nu voia să dea divorţ. Acestea sînt cu aproximaţie caracteristicile eroului. Eroina e o ocnaşă, Elena Tertîşnaia, concubina colonistului Koşelev, o femeie cîrcotaşă, proastă şi urîtă. Din pricină că se certa cu concubinul ei, acesta s-a plîns autorităţilor; drept pedeapsă, Elena a fost mutată ca muncitoare la „firmă“. Aici a văzut-o Vukol şi s-a îndrăgostit de ea. S-a îndrăgostit şi ea de el. Koşelev a prins de veste pesemne şi a început s-o roage stăruitor să se întoarcă la el.

— Lasă, lasă, că vă ştiu cum sînteţi! spunea ea. Cunună-te cu mine şi atunci vin.

Koşelev a făcut cerere să i se permită căsătoria cu Tertîşnaia şi conducerea a aprobat.

Între timp Vukol şi-a mărturisit Elenei dragostea, rugînd-o să nu-l părăsească, ea de asemenea îi jura că-l iubeşte, dar spunea:

— Poţi să vii din cînd în cînd, n-o să te gonesc. Da’ ca să stau tot timpul cu tine, nu pot. Tu eşti însurat, iar eu trebuie să mă gîndesc şi la mine, vreau să mă căpătuiesc pe lîngă un om de nădejde.

Cînd Vukol a aflat că Elena are de gînd să se căsătorească, s-a otrăvit cu omag. Interogată, Elena a mărturisit: „Am dormit patru nopţi cu el“. Cu două săptămîni înainte de a muri, se zice că Vukol ar fi spus privind-o pe Elena care spăla podelele:

— Of, muierile astea! Din pricina uneia am ajuns la ocnă, iar aici, altă muiere o să mă bage în mormînt.

La Vladimirovka am cunoscut pe deportatul Vasili Smirnov, condamnat pentru falsificare de bancnote. Îşi ispăşise şi pedeapsa şi termenul de colonizare şi se îndeletnicea acum cu vînătoarea de samuri, ocupaţie care-i făcea multă plăcere. Mi-a povestit că bancnotele false îi aduceau un venit de trei sute de ruble pe zi şi n-a fost prins decît după ce se lăsase de meserie şi devenise om cinstit. Despre banii falşi, discuta ca un expert în materie; după părerea lui, bancnotele de astăzi puteau fi falsificate şi de un ageamiu. Vorbea liniştit de trecut, cu un vîrf de ironie chiar, şi era foarte mîndru că la judecată a pledat în apărarea lui avocatul Plevako.

La capătul Vladimirovkăi începe lunca, o luncă imensă, întinsă pe cîteva sute de deseatine; are o formă semicirculară, cu diametrul de aproximativ patru verste. Lîngă drum, la marginea căruia se termină lunca, aflăm satul Lugovoe sau Lujki, înfiinţat în anul 1888. În sat sînt 69 de bărbaţi şi numai 5 femei.

Urmează din nou o bucată de drum scurtă de patru verste, după care vine satul Popovskie Iurtî[91], înfiinţat în anul 1884. Iniţial satului urma să i se spună Novo-Alexandrovka, dar această denumire nu s-a prins. Se povesteşte despre un preot, Simeon Kazanski, sau mai simplu popa Semion, care, plecat odată la Naibuci cu o sanie trasă de cîini, ca să-i „postească“ pe soldaţi, la întoarcere l-a prins pe drum un viscol năprasnic, a răcit şi s-a îmbolnăvit grav (alţii spun că se întorcea din Alexandrovka). Din fericire, a dat peste nişte iurte ale ainilor, în care s-a adăpostit; trimiţînd pe vizitiu la Vladimirovka, unde trăiau şi pe atunci colonişti, aceştia au venit după el şi l-au transportat pe jumătate mort la Korsakovsk. Iurtele ainilor au fost botezate de atunci Popovskie Iurtî, denumire pe care a căpătat-o şi satul.

Localnicii mai numesc satul lor şi Varşovia, pentru că mulţi locuitori sînt catolici. Satul are 111 locuitori: 95 bărbaţi şi 16 femei. Din 42 gospodari, numai 10 sînt căsătoriţi.

Popovskie Iurtî se află la jumătatea drumului dintre Korsakovsk şi Naibuci. Aici se termină bazinul rîului Susui şi, după ce am trecut peste creasta lină a cumpenei apelor, am coborît spre albia rîului Naiba. Primul sat din valea acestui rîu se găseşte la o distanţă de opt verste de Popovskie Iurtî şi se numeşte Berezniki[92] pentru că altădată erau acolo mulţi mesteceni. Dintre toate satele din sud, acesta este cel mai mare. Numără 159 de locuitori, 142 bărbaţi şi 17 femei. Gospodării sînt 140. Satul are patru uliţe şi o piaţă pe care se plănuieşte a se clădi cu timpul o biserică, un oficiu de poştă şi telegraf şi locuinţa administratorului coloniei. Aici, la Berezniki, se presupune că va fi centrul plasei în cazul cînd colonizarea ţinutului va izbuti. Păcat că satul are un aspect atît de mohorît şi locuitorilor lui, mereu plictisiţi, nu le e gîndul la proiecte de viitor, ci abia aşteaptă să-şi ispăşească pedeapsa şi să plece pe continent. Cînd am întrebat pe un colonist dacă e căsătorit, mi-a răspuns plictisit: „Am fost, dar mi-am ucis

nevasta“. Un altul, care scuipa sînge, aflînd că sînt medic, mă urmărea pretutindeni şi mă întreba mereu, privindu-mă temător în ochi, dacă nu cumva are tuberculoză. Îi era teamă că nu va apuca să capete dreptul de ţăran şi va muri în Sahalin.

La cinci verste mai departe, se află satul Krestî[93] înfiinţat în 1885. Aici au fost omorîţi doi vagabonzi şi pe mormintele lor s-au înălţat două cruci care azi nu se mai văd. Alţii spun că pădurea de conifere, astăzi inexistentă, înainta în valea aceasta, tăind-o în formă de cruce. Ambele legende sînt poetice: probabil că denumirea de Krestî a fost dată de locuitori.

Satul e situat pe rîul Takoe, la vărsarea unui mic afluent. Pămîntul e argilos-nisipos, cu un strat gros de nămol deasupra; recoltele sînt bune mai în fiecare an, păşunile îndestulătoare şi oamenii s-au nimerit din fericire buni gospodari; în primii ani însă, nici acest sat nu se deosebea mult de Armudanul de Sus şi era cît pe-aci să piară. Cauza? Au fost aduşi deodată treizeci de oameni; asta se întîmpla tocmai pe vremea cînd din Alexandrovsk nu se trimiseseră de multă vreme unelte de muncă şi coloniştii fuseseră nevoiţi să plece la locul indicat cu mîinile goale. De milă, li s-au dat din închisoare topoare vechi, ca măcar să-şi poată tăia copacii. Apoi, trei ani în şir, nu li s-au dat vite, din aceleaşi motive pentru care nu avuseseră la început unelte.

Locuitorii sînt în număr de 90: 63 bărbaţi şi 27 femei. În total sînt 52 de gospodării.

Este şi o prăvălie, ţinută de un plutonier major în retragere care fusese gardian la închisoarea din Tîmovsk; în prăvălie se vindeau mărfuri de tot felul. Am văzut şi brăţări de aramă şi sardele. Cînd am intrat, plutonierul m-a luat pesemne drept o persoană oficială şi s-a pornit să-mi spună, fără nici o nevoie, cum l-au amestecat odată într-o afacere, dar a fost achitat; a ţinut apoi să-mi arate grăbit nişte recomandări, printre care şi o scrisoare a unui

oarecare domn Schneider, din care îmi amintesc fraza ciudată de la sfîrşit: „iar cînd se va încălzi vremea, ardeţi cele dezgheţate". După aceea, dorind să mă încredinţeze că nu mai are nici o datorie de plătit, a început să caute printre hîrtii nişte recipise, fără să le găsească însă; am plecat din prăvălie cu convingerea că e complet nevinovat şi cu un funt de bomboane proaste pentru care mi-a luat suma frumuşică de jumătate de rublă.

După Krestî urmează satul Bolşoe Takoe, situat pe rîul Takoe, care merge să se verse în Naiba, Valea acestui rîu, numită Takoiskaia, este renumită prin faptul că a fost locuită mai demult de colonişti liberi. Oficial, satul există din 1884, în realitate a fost înfiinţat mult mai înainte. Fusese vorba să i se dea numele de Vlasovskoe, în onoarea domnului Vlasov, dar această denumire nu s-a prins. Are 71 de locuitori: 56 bărbaţi şi 15 femei. Gospodării sînt în număr de 47. Aici locuieşte în permanenţă un felcer, pe care coloniştii îl califică drept felcer de prima clasă. Cu o săptămînă înainte de venirea mea, soţia lui, o femeie tînără, se otrăvise cu omag.

În apropierea satului şi mai ales pe drumul care duce spre Krestî se văd pîlcuri de brazi înalţi, buni pentru construcţie. Pretutindeni vegetaţia creşte luxuriantă, de un verde proaspăt, de parcă ar fi fost atunci spălată. Flora văii Takoiskaia este mult mai bogată decît a văilor din nord, totuşi, peisajul nordic este mai variat şi-mi amintea mai mult de Rusia. E adevărat că priveliştile sînt acolo triste şi severe, dar severitatea lor e pur rusească. Aici, peisajul zîmbeşte şi se întristează după specificul aino, trezind în sufletul rus senzaţii stranii[94].

Tot în valea Takoiskaia, la patru verste şi jumătate de Bolşoe Takoe se află Maloe Takoe, situat pe malul unui pîrîu care se varsă în Takoe.[95] Satul a fost fondat în anul 1885. Locuitorii sînt numai 52: 37 bărbaţi şi 15 femei. Din 35 de gospodari, numai 9 au familie, dar nici o pereche nu e legitimă.

Mai departe, la o distanţă de opt verste, într-un loc pe care japonezii şi aino îl numeau Siancea şi unde a funcţionat odată un depozit japonez de peşte, se găseşte localitatea Galkino-Vraskoe sau Sianţî, înfiinţată în 1884. Aşezarea este foarte pitorească, la vărsarea rîului Takoe în Naiba, dar are şi un inconvenient: primăvara şi toamna, uneori şi vara, cînd plouă mult, Naiba, capricioasă, ca toate rîurile de munte, se revarsă şi inundă Siancea: curentul puternic împinge îndărăt apele Takoiului care se revarsă şi el. Acelaşi lucru se petrece şi cu pîraiele care se varsă în Takoe. Atunci Galkino-Vraskoe capătă aspectul unei Veneţii şi circulaţia se face pe bărci de-ale ainilor; în casele situate prin văioage mai joase, se întîmplă să se acopere cu apă şi podeaua. Locul a fost ales de un oarecare domn Ivanov, care cunoştea aceste probleme tot atît de puţin ca şi limbile ghiliacă şi aino, pentru care fusese trimis ca translator oficial; în epoca aceea, printre altele, el ocupa funcţia de ajutor al directorului închisorii şi îndeplinea atribuţiile actualului administrator. Atît ainii, cît şi coloniştii l-au prevenit că locul este inundabil, dar n-a vrut să-i asculte. Dacă cineva se plîngea, era pedepsit cu biciul. Într-o inundaţie a pierit un taur, într-o alta – un cal.

La vărsarea rîului Takoe în Naiba, se formează un fel de peninsulă, spre care duce un pod înalt. Peisajul este foarte pitoresc, lipsesc numai privighetorile. Căsuţa postului de supraveghere este luminoasă şi foarte curată; are chiar un cămin. De pe cerdac se deschide vederea spre rîu, iar curtea e înconjurată de o grădiniţă. Paznicul e un ocnaş bătrîn, Saveliev; cînd poposesc aici funcţionarii, el îndeplineşte şi funcţiile de lacheu şi bucătar. Odată, cînd ne servea la masă pe mine şi pe un funcţionar, a greşit cu ceva şi funcţionarul i-a strigat: „Nerodule!“. Am privit pe bietul bătrîn fără apărare şi-mi amintesc gîndul ce l-am avut: că pînă-n prezent, intelectualul nostru n-a fost în stare să facă nimic mai bun pentru ocnaş decît să-l reducă la cea mai ticăloasă robie.

La Galkino-Vraskoe sînt 74 de locuitori: 50 bărbaţi şi 34 femei. Din numărul total de 45 gospodari, 29 au căpătat drepturi de ţărani.

Ultima localitate de pe drumul de poştă este Dubki[96], fondată în 1886 pe locul unde se afla altădată o pădure de stejari. Pe o distanţă de opt verste, între Sianţî şi Dubki, se întîlnesc păduri arse, cu poieniţe unde creşte răchiţica de pădure. Mai departe, dai de un rîu în care un vechi colonist, Malovecikin, prindea peşte, iar acum rîul îi poartă numele. Satul Dubki are 44 de locuitori: 31 bărbaţi şi 13 femei. Gospodari sînt în număr de 30. Teoretic, locul de amplasare al satului a fost considerat bun pe temeiul că pămîntul în care creşte stejarul e prielnic şi pentru cultura grîului. Nu demult însă, o mare parte din ogoarele şi fîneţele de astăzi erau acoperite de mlaştini, dar sfătuiţi de domnul I., coloniştii au săpat pînă la Naiba un şanţ adînc de un stînjen, drenînd apa, astfel că acum terenul e bun.

Poate datorită faptului că acest sat micuţ este situat la o parte, oarecum izolat, aici sînt în floare jocurile de cărţi şi tripourile. În iunie, colonistul Lifanov şi-a pierdut tot avutul la joc şi s-a otrăvit cu omag.

De la Dubki pînă la gurile Naibei rămîne o distanţă de patru verste, care nu mai poate fi populată, deoarece pe lîngă gurile rîului se întind bălţi, iar ţărmul mării este nisipos şi vegetaţia săracă; cresc doar măceşi cu boabe foarte mari şi alte cîteva plante. Drumul continuă pînă la mare, dar se poate trece şi pe rîu, cu o barcă aino.

La gurile rîului se afla cîndva pichetul Naibuci, înfiinţat în anul 1866. Miţul a găsit aici 18 case, un paraclis şi o magazie pentru alimente. Un corespondent care a vizitat acest pichet în anul 1871 scrie că a găsit acolo douăzeci de soldaţi sub comanda unui subofiţer. Într-una din izbe, o femeie înaltă şi frumoasă, nevasta unui soldat, i-a servit ouă proaspete şi pîine neagră; era mulţumită de traiul de-aici, plîngîndu-se doar că zahărul e prea scump.[97] Astăzi nu mai există nici urmă de izbe şi cînd priveşti pustietatea

din jur, nevasta cea frumoasă a soldatului îţi pare un mit. Acum se construieşte aici o casă pentru postul de supraveghere şi atîta tot. Marea e rece, tulbure; valurile cărunte urlă, izbindu-se de ţărm, de parcă ar vrea să întrebe disperate: „Doamne, de ce ne-ai mai creat?“. Nu mai sînt apele mării, ci ale Marelui Ocean Pacific. Pe ţărmul acesta, la gurile rîului Naibuci, auzi cum lovesc cu topoarele ocnaşii de la şantierul de construcţie; pe ţărmul celălalt, departe, departe, e America. Spre stînga zăreşti prin ceaţă stîncile Sahalinului, spre dreapta aceleaşi stînci şi în jur nici un suflet viu, nici o pasăre, nici o muscă, şi-ţi pare de neînţeles pentru ce urlă şi se zbat valurile, cine le ascultă în timpul nopţilor, ce vor să spună şi, în sfîrşit, pentru cine vor urla după ce voi pleca de aici. Stînd pe ţărmul singuratic, te laşi cuprins de reculegere; te înfiori şi în acelaşi timp doreşti să rămîi pe loc, să tot priveşti mişcarea neîncetată a valurilor şi să asculţi mereu, mereu, urletul lor sălbatic.

XIV

Taraika. Colonişti liberi. Insuccesele lor. Băştinaşii aino, graniţele de răspîndire, numărul lor, înfăţişarea, hrana, îmbrăcămintea, casele şi obiceiurile lor. Japonezii. Kusun-Kotan. Consulatul japonez.

În regiunea numită Taraika, pe unul din afluenţii cei mai sudici ai rîului Poronai care se varsă în golful Terpenie, se află satul Siska. Întreaga Taraika este considerată că face parte din districtul de sud, cu toate că o desparte de Korsakovsk o distanţă de vreo patru sute de verste, iar clima aici este mizerabilă, mai proastă ca la Due. Districtul proiectat, despre care am

pomenit în capitolul X, se va numi districtul Taraikinsk şi va cuprinde toate satele de pe Poronai, inclusiv Siska; pînă una alta însă, aici sînt colonizaţi oameni din districtul sudic. În scriptele oficiale satul figurează doar cu şapte locuitori: şase bărbaţi şi o femeie. Eu, unul, n-am fost la Siska, dar iată un extras din nişte note străine: „Atît satul, cît şi locurile de aici sînt dintre cele mai oropsite. În primul rînd nu există apă potabilă, locuitorii se alimentează din nişte puţuri în care apa se face roşie în timpul ploilor, întocmai ca în tundră. Nu sînt nici copaci. Solul pe care s-a clădit satul este nisipos şi peste tot, în jurul lui, se întinde tundra. În general, întreaga regiune îţi lasă o impresie grea, deprimantă."[98]

Pentru a termina cu Sahalinul de Sud, îmi rămîne să spun cîteva cuvinte şi despre băştinaşii care au trăit odată sau mai trăiesc şi acum aici, fără să aibă nimic comun cu coloniile deportaţilor. Voi începe cu încercările de realizare a unei colonizări libere. În anul 1868, administraţia Siberiei de Est a hotărît să colonizeze în sudul Sahalinului douăzeci şi cinci de familii. S-a avut în vedere un grup de ţărani liberi, foşti colonişti pe ţărmurile Amurului, unde le mersese însă cît se poate de prost: aşezările lor erau într-un hal de plîns, iar ei înşişi săraci lipiţi. Majoritatea erau ucraineni din gubernia Cernigov şi înainte de a veni pe malurile Amurului, mai încercaseră o dată să se stabilească în gubernia Tobolsk, dar nici acolo încercarea lor nu izbutise. Propunîndu-le să se mute pe Sahalin, administraţia le-a făgăduit marea cu sarea. Astfel, li s-a spus că vor primi gratuit alimente timp de doi ani: făină şi crupe; că li se vor da, sub formă de împrumut, unelte agricole, vite, seminţe şi bani, cu termenul de plată pe cinci ani, că vor fi scutiţi şi de biruri, şi de armată, timp de douăzeci de ani. Zece familii din ţinutul Amurului şi unsprezece familii din judeţul Balagansk, gubernia Irkutsk, totalizînd 101 suflete, şi-au exprimat dorinţa de a pleca. În luna august 1869, ei au fost trimişi cu vasul de transport Mandjur" la pichetul

Muraviovsk, pentru a fi transportaţi prin Marea Ohotsk la postul Naibuci; de acolo pînă în valea Takoiului, unde trebuia să se înfiinţeze colonia, nu mai rămîneau decît treizeci de verste. Dar a venit toamna şi nu s-a găsit nici un vapor liber, astfel că acelaşi Mandjur i-a dus cu tot calabalîcul lor în postul Korsakovsk, de unde ei credeau că vor putea să ajungă pe uscat pînă în valea Takoiului. Drumuri, însă, nu existau pe atunci. Sublocotenentul Diakonov „s-a avîntat", după cum spune Miţul, cu cincisprezece soldaţi, să croiască un drum prin taiga. Dar pesemne că se avînta foarte încet, deoarece şaisprezece familii n-au mai aşteptat să fie gata drumul şi au plecat spre valea Takoiului, luînd-o prin taiga, cu carele încărcate de poveri, trase de boi. Pe drum a început să ningă şi a căzut atîta zăpadă, încît oamenii au fost nevoiţi să renunţe la o parte din căruţe, iar celor rămase să le pună pe tălpici de sănii. Ajungînd în ziua de 20 noiembrie la destinaţie, au început de îndată să-şi construiască barăci şi bordeie, pentru a se adăposti de frig. Cu o săptămînă înainte de Crăciun, au sosit şi celelalte şase familii, dar neavînd unde locui şi nemaiputînd să-şi construiască barăci din cauza iernii înaintate, au plecat să-şi caute adăpost la Naibuci, iar de acolo au plecat mai departe, la postul Kusunnai, unde au iernat în cazărmile soldaţilor, şi abia în primăvară s-au întors pe valea Takoiului.

„Dar şi aici s-a manifestat din plin neglijenţa şi nepriceperea administraţiei", scrie un alt autor. Le-au fost făgăduite unelte agricole în valoare de o mie de ruble şi cîte patru capete de vită de fiecare familie, dar atunci cînd coloniştii se îmbarcaseră din Nikolaevsk pe Mandjur, pe vapor nu s-a mai găsit loc nici pentru pietrele de moară, nici pentru boi, nici pentru cai, iar plugurile erau fără brăzdare. Pe iarnă le-au fost aduse în sănii trase de cîini numai nouă brăzdare, iar cînd, mai tîrziu, coloniştii s-au adresat administraţiei cerînd şi altele, „cererii lor nu i s-a acordat atenţia cuvenită". În toamna anului 1869, au fost trimişi la Kusunnai patruzeci şi

unu de tauri slabi şi istoviţi, dar în Kusunnai nu li se pregătise fînul necesar, astfel, în timpul iernii, din cei 41 de tauri au pierit 25. Caii au fost lăsaţi să ierneze la Nikolaevsk, dar furajele fiind prea scumpe, au fost vînduţi la licitaţie, iar cu banii obţinuţi s-au cumpărat alţii, din Zabaikalie, dar caii aceştia erau mult mai proşti şi pe cîţiva nici n-au voit să-i primească ţăranii. Sămînţa încolţea greu: orzul de toamnă fusese amestecat în saci cu cel de primăvară, încît gospodarii au pierdut curînd orice încredere şi luau sămînţa de la stat numai pentru a-şi hrăni vitele sau uneori o mîncau ei singuri. Nefiind nici mori, boabele nu puteau fi măcinate şi le mîncau opărite, în chip de caşă.

După un şir de ani cu recolte proaste, o inundaţie, în 1875, i-a descurajat cu totul pe colonişti; ei au renunţat să se mai ocupe de agricultură şi au început din nou să-şi caute alt loc unde să se stabilească. Pe ţărmul Anivei, la jumătatea drumului dintre postul Korsakovsk şi pichetul Muraviovsk, a fost înfiinţat un sat cu douăzeci de case, aşa-numitul Cibisani. Apoi coloniştii au cerut permisiunea să se mute în ţinutul Ussuri. Au aşteptat această permisiune cu mare nerăbdare, vreme de zece ani, hrănindu-se în răstimp din vînatul samurilor şi din pescuit. Abia în anul 1886 au putut pleca spre ţinutul Ussuri. „Ei îşi părăsesc casele, scria un corespondent, şi pornesc cu buzunarele goale, îşi iau doar cîte ceva din lucruri şi cîte un cal“ (*Vladivostok*, 1886, nr. 22). Între satele Bolşoe-Takoe şi Maloe-Takoe, la o mică depărtare de şosea, se găsesc rămăşiţele unei aşezări distruse de incendiu: este fostul sat Voskresenskoe, înfiinţat de colonişti liberi; izbele părăsite de stăpînii lor au fost arse de vagabonzi. Cît despre satul Cibisani, se spune că acolo s-au păstrat în bună stare şi casele părăsite şi paraclisul şi chiar clădirea şcolii. Eu însă nu l-am vizitat.

Dintre aceşti colonişti liberi, în întreaga insulă Sahalin au mai rămas doar trei: Homutov, despre care am pomenit mai înainte, şi două femei

născute la Cibisani. Despre Homutov se spune că „pribegeşte pe undeva“; are o casă, mi se pare, la pichetul Muraviovsk, dar dă foarte rareori pe-acasă El se ocupă cu vînatul de samuri şi pescuieşte nisetru în golful Busse. Cît priveşte pe cele două femei, una din ele, Sofia, măritată cu ţăranul Baranovski, fost deportat, locuieşte la Miţulka, iar cealaltă, Anisia, e măritată cu colonistul Leonov şi trăieşte la Tretia Pad. Homutov n-are mult de trăit, Sofia şi Anisia vor pleca curînd pe continent împreună cu soţii lor şi astfel, peste puţină vreme, din coloniştii liberi aduşi nu va mai rămîne pe insulă nici unul.

Trebuie să se recunoască, aşadar, că încercarea de colonizare liberă a Sahalinului de Sud n-a reuşit. E greu de precizat din ce pricină. Să fi fost de vină condiţiile naturale neprielnice, sau ignoranţa şi neglijenţa funcţionarilor, e greu de spus. Experienţa a fost de scurtă durată, iar coloniştii nu aveau înclinări pentru o viaţă aşezată, fiind obişnuiţi din timpul rătăcirilor prin Siberia cu un trai nomad. E greu de prevăzut cum s-ar termina experienţa dacă s-ar mai repeta astăzi.[99] Pentru colonia de deportaţi propriu-zisă, experienţa coloniştilor liberi, nereuşită pînă în prezent, ar putea demonstra două lucruri: în primul rînd, aceşti colonişti s-au ocupat cu agricultura numai scurt timp, iar în ultimii zece ani, înainte de a fi trimişi pe continent, se îndeletniceau doar cu vînătoarea şi pescuitul; pînă şi Homutov, cu toată vîrsta lui înaintată, găseşte mult mai rentabil să prindă nisetru şi să vîneze samuri decît să cultive grîu şi varză; în al doilea rînd, este cu adevărat imposibil să reţii un om liber, sănătos şi plin de viaţă în sudul Sahalinului, cînd la o distanţă de numai două zile de Korsakovsk se află un ţinut cald şi bogat: Ussuri.

Dacă-i întrebi cine sînt, băştinaşii Sahalinului de Sud, cu alte cuvinte populaţia locală, nu menţionează nici tribul, nici neamul din care face parte, ci răspund simplu că sînt „aino“, ceea ce în limba lor înseamnă oameni. În

harta etnografică a lui Schrenk, suprafaţa de întindere a neamului aino este însemnată cu vopsea galbenă, care acoperă întreaga insulă japoneză Matsmai şi partea de sud a Sahalinului pînă la golful Terpenie. Mai trăiesc mulţi şi în insulele Kurile, din care cauză ruşii le zic şi kurili. Numărul populaţiei aino care trăieşte pe Sahalin nu este stabilit exact, totuşi, îndoială nu poate fi: neamul acesta dispare, piere cu o repeziciune din cale afară de mare. Doctorul Dobrotvorski, care acum douăzeci şi cinci de ani a lucrat în Sahalinul de Sud[100], spune că într-o vreme, numai pe lîngă golful Busse erau opt sate mari aino, iar numărul locuitorilor dintr-unul singur ajungea pînă la două sute. Lîngă Naiba el a găsit urmele numeroaselor localităţi populate. A dat cu aproximaţie trei cifre luate din diferite surse: 2 885, 3 418, 2 050, considerînd că ultima este cea mai demnă de încredere. După un alt autor, contemporan cu doctorul Dobrotvorski, nenumărate sate aino se întindeau de la postul Korsakovsk, în ambele direcţii, de-a lungul coastei. Eu n-am mai găsit lîngă post nici un sat, am văzut numai cîteva iurte aino pe lîngă Bolşoe Takoe şi lîngă Sianţî. În *Registrul de recensămînt al băştinaşilor pe anul 1889, din districtul Korsakovsk*, numărul populaţiei aino se reducea la 581 bărbaţi şi 569 femei.

Doctorul Dobrotvorski atribuie dispariţia acestei populaţii războaielor pustiitoare care ar fi avut loc odinioară pe Sahalin, natalităţii reduse, datorită sterilităţii femeilor aino, şi mai ales bolilor. Aino erau mai toţi bolnavi de sifilis şi scorbut şi probabil că au bîntuit printre ei şi epidemiile de variolă.[101]

Dar toate aceste cauze care determină de obicei mortalitatea ridicată a băştinaşilor, nu explică de ce aino dispar cu atîta repeziciune, aproape sub ochii noştri; doar în ultimii 25, 30 de ani, n-au fost nici războaie, nici epidemii mari şi totuşi, în această perioadă de timp, numărul lor a scăzut mai mult de jumătate. Mi se pare mai lesne de presupus că această dispariţie

rapidă, care seamănă cu o topire, nu se datorește numai mortalității, ci și faptului că aino se mută pe insulele vecine.

Înainte de ocuparea Sahalinului de Sud de către ruși, japonezii îi țineau pe aino aproape în sclavie; înrobirea lor era ușoară, deoarece ei sînt blînzi și smeriți, dar mai ales pentru că erau flămînzi și nu se puteau lipsi de orez.[102]

Ocupînd Sahalinul de Sud, rușii i-au eliberat și au apărat libertatea lor pînă-n ultimul timp, evitînd să-i jignească în vreun fel sau să se amestece în viața lor. E adevărat că în anul 1884, niște ocnași evadați au măcelărit cîteva familii de aino; se spune de asemenea că un aino a fost bătut cu biciul, pentru că n-a vrut să transporte poșta, că s-ar fi atentat la pudoarea femeilor aino, dar astfel de oprimări și jigniri ar fi doar fapte izolate și foarte rare. Din păcate, odată cu libertatea, rușii n-au adus cu ei și orez; după plecarea japonezilor, pescuitul a fost abandonat, aino n-au mai avut cum să-și cîștige traiul și au început să flămînzească. Nu se puteau hrăni numai cu pește și carne, cum fac ghiliacii, orezul le era necesar și atunci, împinși de foame, au început să se mute pe Matsmai, cu toată ura lor pentru japonezi. Am citit într-o corespondență (*Golos*, 1876, nr. 16) că o delegație din partea populației aino a venit în postul Korsakovsk cerînd să li se dea de lucru sau, cel puțin, să li se dea cartofi de sămînță și să li se arate cum se cultivă această plantă. Se spune că nu li s-a dat de lucru, dar li s-au făgăduit tuberculii ceruți; făgăduiala a rămas însă neîndeplinită și astfel, mînați de foame, aino au continuat să se mute pe Matsmai. Într-o altă corespondență din anul 1885 (*Vladivostok*, nr. 28), se spune de asemenea că aino ceruseră ceva, cererea a rămas însă fără răspuns și ei nu mai aveau altă dorință decît să se poată muta de pe Sahalin pe Matsmai.

Aino sînt negricioși ca niște țigani, poartă bărbi mari și mustăți, iar părul le este negru, des și aspru; ochii de culoare închisă privesc blînzi și expresivi. Sînt de statură mijlocie și vînjoși, cu trăsăturile feței pronunțate,

dar, după cum spune şi ofiţerul de marină V. Rimski-Korsakov, nu sînt turtite ca la mongoli, nici n-au ochii migdalaţi ca la chinezi. Se spune că bărboşii aino seamănă foarte mult cu mujicii ruşi. Într-adevăr, cînd un aino îşi îmbracă halatul – un fel de suman de-al nostru – şi se leagă cu brîu, începe să semene cu un vizitiu de negustor.[103]

Pe trup, aino sînt acoperiţi cu păr de culoare închisă, care la unii creşte foarte des pe piept, formînd adevărate smocuri, dar asta nu înseamnă că ei sînt pe de-a-ntregul păroşi, cum povesteau, întorcîndu-se acasă, mulţi exploratori uimiţi de bărbile şi părul lor lung, fenomene rare la popoarele băştinaşe. Şi cazacii noştri, care răzbiseră în secolul trecut pînă la ei, în insulele Kurile, şi le luau bir, povesteau că sînt păroşi.

Popoarele cu care aino trăiesc în strînsă vecinătate se deosebesc prin lipsa părului pe faţă; nu este de mirare deci că bărbile bogate ale ainilor îi pun pe etnografi în încurcătură. Ştiinţa n-a reuşit încă să determine originea lor. Sînt consideraţi cînd mongoli, cînd caucazieni; ba, un englez a fost de părere că aino ar putea fi urmaşii evreilor rătăciţi din străvechi timpuri pe insulele japoneze. Mai de crezut mi se par alte două păreri: cea dintîi, că aino fac parte dintr-o rasă care a populat cîndva toate insulele asiatice de răsărit şi a doua părere, care aparţine lui Schrenk al nostru, că aino ar fi un popor paleasiatic, dislocat de multă vreme de triburile mongole de pe continentul Asiei şi stabilit pe insulele periferice, la care a ajuns prin Coreea. În amîndouă cazurile, aino înaintau de la sud spre nord, de la cald la frig, schimbînd mereu condiţii mai bune de trai cu altele mai rele. Ei nu sînt războinici şi nu suportă asuprirea, încît nu era greu nici să-i cucereşti, înrobindu-i, nici să-i alungi. Din Asia i-au izgonit mongolii, din insulele Nipone şi din Matsmai i-au dislocat japonezii; pe Sahalin ghiliacii nu i-au lăsat să pătrundă mai sus de Taraika; în insulele Kurile au dat peste cazaci, astfel că în cele din urmă s-au pomenit în cel mai greu impas. Astăzi orice

aino care vă iese în cale, mai totdeauna cu capul gol, desculţ şi cu pantalonii sumeşi pînă la genunchi, se închină privindu-vă blînd, dar trist, cu durere, ca omul fără noroc, de parcă ar vrea să-ţi ceară iertare că deşi i-a crescut cogeamite barbă, încă n-a reuşit să-şi facă un rost.

Amănunte despre poporul aino au dat Schrenk, Dobrotvorski şi A. Polonski.[104] Ceea ce am spus despre hrana şi îmbrăcămintea ghiliacilor se referă şi la aino, am putea adăuga numai că nevoia lor de a mînca orez, moştenită de la străbunii care au trăit odată în insulele din sud îi face să suporte greu lipsa acestei cereale. Pîinea rusească nu le place. Hrana lor este totuşi mai variată decît a ghiliacilor; afară de carne şi peşte, ei mănîncă felurite plante, moluşte şi ceea ce italienii săraci numesc în general *frutti di mare.* Mănîncă puţin şi des, aproape la fiecare ceas; la ei nu observi lăcomia caracteristică băştinaşilor din nord. Deoarece sugarii trec direct de la laptele mamei la peşte şi grăsime de balenă, copiii sînt înţărcaţi tîrziu. Rimski-Korsakov a văzut o femeie aino alăptînd un copil de vreo trei ani, care umbla repejor şi avea chiar un cuţitaş agăţat pe o cureluşă, ca un om mare. În portul şi în casele lor se resimte deosebit de puternic influenţa sudului adevărat, nu a sudului din Sahalin. Vara ei umblă în cămăşi ţesute din fire de iarbă sau din fibre de coajă de tei; mai înainte însă, cînd nu erau atît de săraci, îşi făceau halate de mătase. Nu poartă căciuli şi umblă desculţi pînă toamna tîrziu, cînd începe să cadă zăpada. Iurtele lor, pline de fum şi de mirosuri grele, sînt totuşi mult mai luminoase, mai curate şi s-ar putea spune mai civilizate decît ale ghiliacilor. Pe lîngă iurte se află de regulă uscătorii de peşte care răspîndesc pînă departe un miros iute şi înăbuşitor; cîinii urlă şi se încaieră în jur şi cîteodată vezi tot acolo şi o cuşcă mică în care stă închis un pui de urs; ursuleţul va creşte şi va fi omorît şi mîncat la iarnă, de sărbătoarea ursului. Am văzut odată cum o fetiţă aino hrănea singură un urs, întinzîndu-i pe o lopăţică peşte uscat muiat în apă. Iurtele şi

le fac din bîrne şi scînduri; acoperişul, format din crengi subţiri, îl acoperă cu iarbă uscată. În interior, de-a lungul pereţilor ei aşază paturi de scînduri deasupra cărora vezi rafturi cu tot felul de obiecte. Aici, afară de blănuri, băşici cu grăsime, năvoade, vase şi altele, puteţi găsi şi coşuri, rogojini şi chiar instrumente muzicale. Stăpînul stă de obicei pe pat şi trage necontenit din lulea – dacă îi puneţi o întrebare, vă răspunde politicos, dar scurt, fără chef. În mijlocul iurtei se află vatra în care ard lemne; fumul iese afară printr-o gaură din acoperiş. Deasupra focului spînzură de un cîrlig un cazan mare, afumat, în care fierbe ciorba de peşte, cenuşie şi plină de spumă; un european cred că n-ar mînca-o pentru toate comorile din lume. În jurul cazanului robotesc nişte sperietori. Pe cît de plăcut şi proporţionat sînt clădiţi bărbaţii, pe atît de puţin atrăgătoare sînt soţiile şi mamele lor. Multor călători, femeile aino le-au părut hidoase, respingătoare. Culoarea pielii lor e de un galben închis, ochii sînt înguşti, trăsăturile pronunţate; părul aspru, băţos, le atîrnă peste faţă ca nişte smocuri de paie din acoperişul unei magazii vechi; îmbrăcămintea e fără formă şi murdară, iar ca o încununare, ele sînt sfrijit de slabe şi bătrînicioase. Femeile măritate îşi vopsesc buzele cu ceva albastru, încît nu mai au chip şi asemănare de om; privindu-le cu cîtă seriozitate, şi gravitate chiar, mestecau cu lingura ciorba de peşte şi strîngeau spuma cenuşie şi murdară, am avut impresia că sînt nişte vrăjitoare. Nu tot atît de respingătoare sînt însă fetiţele şi fetele.[105]

Aino nu se spală niciodată şi se culcă fără să se dezbrace.

Aproape toţi care au scris despre acest popor i-au prezentat obiceiurile şi caracterul sub aspectul cel mai favorabil. Toţi susţin în unanimitate că aino sînt un popor blînd, liniştit, modest, blajin, încrezător, comunicativ, politicos, că ei respectă proprietatea altuia şi sînt curajoşi la vînătoare, iar după părerea doctorului Rollen, care l-a însoţit pe La Pérouse, aino vădesc multă nobleţe de caracter. Cinstea, fidelitatea, încrederea în prietenie şi

generozitatea sînt caracteristicile lor principale. Le place adevărul şi nu suportă înşelătoria. Kruzenştern, cu deosebire încîntat de ei, lăudînd firea lor, conchide: „Aceste însuşiri cu adevărat rare pe care ei le deţin de la natură, şi nu datorită unei culturi înalte, au trezit în mine simţăminte adînci; respect acest popor şi-l consider ca fiind cel mai bun din toate cîte mi-a fost dat să cunosc pînă astăzi“[106]. La rîndul său, Rudanovski scrie: „Nu poate exista o populaţie mai paşnică şi mai modestă decît cea întîlnită de noi în partea de sud a Sahalinului“. Orice act de violenţă trezeşte în ei teamă şi repulsie. A. Polonski povesteşte o tristă întîmplare a cărei descriere a găsit-o în arhive. Faptul s-a petrecut demult, în secolul al optsprezecelea. Sotnicul cazacilor Ciornîi, căruia îi trăznise prin cap să-i treacă la supuşenia rusă pe aino din insulele Kurile, a găsit cu cale să-i biciuiască pe cîţiva dintre ei. „Numai văzînd pregătirile pentru pedeapsă, aino s-au înfricoşat; iar cînd două femei au fost trase din grup şi cazacii au început să le lege mîinile la spate, pentru a le putea biciui mai uşor, cîţiva aino au rupt-o la fugă, urcîndu-se pe o stîncă inaccesibilă, iar un altul, împreună cu douăzeci de femei şi copii au sărit într-o lotcă, fugind pe mare… Femeile care nu apucaseră să fugă au fost biciuite, iar vreo şase bărbaţi au fost luaţi pe caiace. Ca să nu poată fugi, li s-au legat mîinile la spate, dar cazacii au procedat cu atîta brutalitate, încît un aino şi-a dat duhul. Cînd corpul acestuia, umflat şi cu mîinile de parcă erau opărite, a fost aruncat, cu o piatră de picior, în mare, Ciornîi le-a explicat celorlalţi aino: «La noi, la ruşi, aşa se obişnuieşte».“

În încheiere, voi spune cîteva cuvinte despre japonezi, care au jucat un rol atît de însemnat în istoria Sahalinului de Sud. În mod obişnuit se spune că treimea sudică a Sahalinului aparţine Rusiei numai din anul 1875 şi că înainte, acest teritoriu a aparţinut Japoniei. În *Instrucţiuni cu privire la navigaţia practică şi astronomia maritimă*, carte scrisă de prinţul E. Goliţîn

în 1854, şi pe care marinarii o folosesc şi astăzi – e considerat ca teritoriu japonez şi Sahalinul de Nord cu capul Maria şi Elisabeta. Foarte mulţi, printre care şi Nevelskoi, se îndoiau însă că Sahalinul de Sud ar fi aparţinut japonezilor, ba chiar nici japonezii nu au fost convinşi, se pare, de acest lucru pînă în momentul cînd comportarea stranie a ruşilor le-a sugerat şi i-a încredinţat că Sahalinul de Sud le aparţine lor. Japonezii au apărut în Sahalinul de Sud abia la începutul acestui secol, nici într-un caz mai devreme. În anul 1853, N.V. Busse a notat o discuţie cu bătrînii aino, care-şi mai aminteau de timpul cînd erau independenţi. Ei spuneau: „Sahalinul este pămîntul aino. Japonezii nu au pămînt pe Sahalin“. În 1806, anul isprăvilor năstruşnice ale lui Hvostov, pe ţărmul Anivei nu exista decît o aşezare japoneză, cu toate casele şi magaziile făcute din scînduri noi, ceea ce dovedea că japonezii veniseră de curînd. Kruzenştern debarcase în aprilie, cînd trecea pasajul de scrumbii şi apa mării părea că fierbe din pricina mulţimii de peşti, balene şi foci; cu toate acestea, japonezii nu aveau năvoade şi plase, ei prindeau peştele cu găleţi. De aici se poate trage concluzia că pescuitul pe scară mare de mai tîrziu nu exista pe atunci. Probabil că aceşti primi colonişti japonezi erau criminali evadaţi sau dintre cei expulzaţi din patrie, pentru că mai trăiseră şi prin alte ţări străine.

La începutul acestui secol şi diplomaţia noastră a început să acorde atenţie Sahalinului. Consulul Rezanov, împuternicit să încheie acordul comercial cu Japonia, avea în acelaşi timp misiunea „de a obţine independenţa Sahalinului faţă de japonezi şi chinezi“. S-a comportat însă cu o totală lipsă de tact. „Avînd în vedere că japonezii nu-i suferă pe creştini“, el a interzis echipajului să facă semnul crucii şi a confiscat toate icoanele, crucile, cărţile de rugăciune şi „tot ce ar putea aminti de religia creştină“. Dacă ar fi să-l credem pe Kruzenştern, lui Rezanov, la audienţă, nu i-au dat nici măcar un scaun, nu i s-a îngăduit să poarte spada şi „avînd în vedere că

japonezii nu pot suferi…“ el şi-a scos şi pantofii. Şi asta a făcut-o un ambasador – un dregător rus! Mai puţină demnitate ar fi greu să găseşti! Suferind un eşec total, Rezanov a vrut să se răzbune. El a ordonat ofiţerului de marină Hvostov să bage spaima în japonezii din Sahalin, dar şi acest ordin a fost dat într-un mod neobişnuit, în ascuns: Hvostov a primit un plic închis, cu menţiunea de a-l deschide numai după ce va debarca la Sahalin.[107]

Aşadar, prin comportarea lor, Rezanov şi Hvostov au recunoscut cei dintîi că Sahalinul de Sud aparţine japonezilor. Aceştia însă nu şi-au ocupat teritoriile noi şi l-au trimis doar pe topograful Mamia-Rinzo să cerceteze insula. În general, în toată această poveste a Sahalinului, japonezii, oameni de altfel energici şi şmecheri, au acţionat oarecum moale, cu nehotărîre, ceea ce se poate explica doar prin faptul că şi ei erau tot atît de puţin siguri pe drepturile lor ca şi ruşii.

Probabil că după ce au cercetat insula, japonezilor le-a venit ideea colonizării, poate chiar întemeierea unei colonii agricole, dar încercarea lor în această direcţie, dacă o fi avut loc, nu a putut duce decît la dezamăgiri, deoarece, după cum spune inginerul Lopatin, ei nu suportau iernile aspre din insulă. Pe Sahalin nu veneau decît negustori japonezi, rareori cu soţiile lor şi trăiau ca într-un bivuac, iar peste iarnă nu rămîneau decît foarte puţini, cîteva zeci de oameni. Restul pornea cu joncile spre casă. Ei nu semănau nimic, nu cultivau legume şi nu ţineau vite cornute, aducînd din Japonia tot ce le era necesar pentru trai. Singurul lucru care-i atrăgea în Sahalinul de Sud era peştele. Pescuitul le aducea venituri mari, deoarece prindeau cantităţi enorme, iar munca populaţiei aino le revenea aproape gratuit. Veniturile au fost la început de 50 000 şi mai tîrziu de 300 000 de ruble anual; nu e de mirare că negustorii japonezi posedau cîte şapte halate de mătase. La început, japonezii îşi aveau punctele de schimb numai pe coasta

Anivei şi în Mauka, iar centrul lor era în depresiunea Kusun-Kotan, unde locuieşte acum consulul japonez.[108] Mai tîrziu ei şi-au tăiat un drum prin taiga, între Aniva şi valea Takoi; aici, lîngă satul Galkino-Vraskoe de astăzi, se aflau depozitele lor. Acest drum prin pădure se poate vedea şi astăzi şi se numeşte drumul japonez. Japonezii au ajuns şi pînă în Taraika, unde prindeau periodic peşti în rîul Poronai şi unde au fondat satul Siska. Corăbiile lor ajungeau pînă la golful Nîiski; vasul frumos pe care Poliakov l-a văzut la Tro în 1881, era tot japonez.

Sahalinul îi interesa pe japonezi numai din punct de vedere economic, aşa cum pe americani i-a interesat insula Focilor. După ce, în 1853, ruşii au înfiinţat pichetul Muraviovsk, japonezii au început să manifeste şi o activitate politică. Gîndul că ar putea pierde o sursă bogată de cîştig şi braţe de muncă gratuite, i-a făcut să fie atenţi la acţiunile ruşilor, avînd ca ţel consolidarea influenţei proprii pe insulă, pentru a contrabalansa pe aceea a ruşilor. Totuşi, poate tot datorită faptului că nu erau siguri de partea cui este dreptatea, această luptă cu ruşii se desfăşura molatic, nehotărîtă pînă la absurd; japonezii se comportau ca nişte copii. Se limitau să lanseze printre aino diferite zvonuri cu privire la ruşi şi să se laude că-i vor măcelări pînă la unul. Dacă ruşii înfiinţau un pichet nou, în scurt timp, în acelaşi loc, dar pe malul opus al rîului, apărea un pichet japonez; cu toată dorinţa lor de a băga frica în oase, japonezii rămîneau totuşi oameni paşnici şi de treabă; ei trimiteau soldaţilor ruşi nisetru şi cînd aceştia le cereau năvoade, îi satisfăceau cu plăcere.

În anul 1867 s-a încheiat o convenţie conform căreia insula aparţinea ambelor state, cu aceleaşi drepturi de stăpînire. Ruşii şi japonezii şi-au recunoscut reciproc drepturi egale asupra insulei, ceea ce înseamnă că nici unii, nici ceilalţi nu considerau că le aparţine.[109] Prin tratatul din 1875 însă,

Sahalinul a fost inclus definitiv în imperiul rus, iar Japonia a primit în schimb toate insulele Kurile. [110]

Alături de depresiunea în care a fost instalat postul Korsakovsk, mai este o alta, care şi-a păstrat denumirea din timpul cînd aici fiinţa aşezarea japoneză Kusun-Kotan. Acum n-a mai rămas acolo nici una din vechile construcţii, afară doar de dugheana ţinută de o familie japoneză, în care se vînd mărunţişuri şi coloniale. Am cumpărat aici pere japoneze – sălcii la gust; dar această prăvălie este de provenienţă mai recentă. În depresiune, pe locul cel mai de vază se înalţă o clădire albă, pe care flutură cîteodată un steag alb cu un cerc roşu. Este clădirea consulatului japonez.

Într-o dimineaţă, cînd bătea vîntul cel aspru, de nord-est, şi în locuinţa mea era atît de frig că stăteam învelit cu plapuma, a venit să mă viziteze consulul japonez, domnul Kuze, cu secretarul său, domnul Sughiama. În primul rînd, am început să mă scuz că la mine este atît de frig.

— O, nu, mi-au răspuns oaspeţii mei, la dumneavoastră este foarte bine!

Prin mimica şi intonaţia vocii, căutau să mă asigure că în cameră nu numai că nu era frig, dar li se părea chiar foarte cald, şi că în general, din toate punctele de vedere, locuinţa mea este un adevărat rai pămîntesc. Amîndoi erau japonezi adevăraţi, de statură mijlocie şi cu feţele turtite, mongoloide. Consulul avea în jurul a 40 de ani, era un om vînjos, nu purta barbă, iar mustăcioara abia i se vedea. În schimb secretarul, cu vreo zece ani mai tînăr şi purtînd ochelari albaştri, era vădit tuberculos – jertfă a climei din Sahalin. Afară de el, consulatul mai are un secretar – pe domnul Suzuki; acesta, un om mic de statură, avea nişte mustăţi cît toate zilele, cu capetele spînzurînd mult în jos, după moda chinezească; ochii îi erau înguşti şi oblici – pentru japonezi, el reprezenta tipul frumuseţii perfecte. Povestindu-mi odată despre un ministru japonez, domnul Kuze a spus: „E frumos şi plin de bărbăţie ca Suzuki“. În afara casei, ei poartă haine

europene şi vorbesc ruseşte, ne cunosc limba foarte bine; cînd mă duceam pe la consulat îi găseam de multe ori citind cărţi ruseşti sau franţuzeşti; aveau un dulap plin cu cărţi. Educaţia lor e europeană, sînt foarte politicoşi, delicaţi şi săritori la nevoie. Pentru funcţionarii de aici, consulatul japonez reprezintă un colţ cald, intim, unde pot să uite de închisori, de ocnaşi şi de neplăcerile serviciului, un colţ de adevărată odihnă.

Consulul îndeplineşte funcţia de mijlocitor între japonezii care vin pentru pescuit sau vînat şi administraţia locală. În zilele de sărbătoare, el şi secretarii săi, îmbrăcaţi în uniformă de paradă, pleacă din Kusun-Kotan şi vin la post ca să-l felicite pe comandantul districtului. Domnul Belîi le plăteşte cu aceeaşi monedă: în fiecare an, la 1 decembrie, pleacă, împreună cu colegii lui, la Kusun-Kotan şi felicită pe consul pentru aniversarea zilei de naştere a împăratului japonez. Cu această ocazie se bea şampanie. Cînd consulul vizitează vreo navă militară, este primit cu şapte salve de tun. În timp ce mă aflam acolo, s-a întîmplat să fie decoraţi domnii Kuze şi Suzuki cu ordinul Anna şi Stanislav de gradul al treilea. Domnul Belîi, maiorul Ş. şi secretarul poliţiei locale, domnul F., au plecat în uniforme de gală la Kusun-Kotan să înmîneze aceste ordine. M-am dus şi eu cu ei. Japonezii au fost foarte impresionaţi de decoraţii, de care ei sînt îndeobşte mari amatori, precum şi de solemnitatea cu care le-au fost înmînate. Au servit şampanie. Domnul Suzuki nu-şi ascundea încîntarea şi întorcea ordinul primit pe toate părţile, privindu-l cu ochi strălucitori, aşa cum priveşte un copil o jucărie dorită. Pe faţa lui „frumoasă şi plină de bărbăţie“ se citea o luptă aprigă: ar fi dorit să alerge mai repede să-i arate decoraţia şi tinerei sale soţii (era căsătorit de curînd), dar politeţea îl obliga să rămînă cu oaspeţii.[111]

Terminînd cu descrierea aşezărilor din Sahalin, voi trece acum la particularităţile – unele mai mult, altele mai puţin importante – care constituie în momentul de faţă viaţa coloniei.

XV

Gospodarii-ocnaşi. Trecerea în rîndul coloniştilor. Alegerea locurilor pentru satele noi. Amenajarea casei. Coproprietarii. Trecerea în rîndul ţăranilor. Mutarea ţăranilor, foşti deportaţi pe continent. Viaţa la sate. Apropierea închisorii. Componenţa populaţiei după locul de naştere şi după starea socială. Administraţia satelor.

Cînd o condamnare, afară de scopurile ei directe – pedepsirea, intimidarea şi corecţia – mai are şi alte ţeluri, cum ar fi, de exemplu, colonizarea, ea trebuie să fie adaptată în permanenţă la nevoile acestui ţel, şi deci, în mod inevitabil, să facă concesii. Închisoarea este antagonista coloniei şi interesele amîndurora sînt la antipozi. Viaţa în camere comune lasă o amprentă puternică şi pînă la urmă perverteşte firea deţinutului. Instinctul de gospodărie, de viaţă de familie este înăbuşit de obiceiurile traiului în comun, dezordonat; sănătatea se şubrezeşte, omul îmbătrîneşte repede, moralul lui scade şi cu cît mai tîrziu părăseşte închisoarea, cu atît sînt mai multe şanse ca în loc de un membru activ şi util al coloniei, el să devină doar o povară pentru ea. Din această cauză, reuşita colonizărilor atîrnă în primul rînd de reducerea termenului de detenţiune în închisoare şi deci al muncii silnice; în această privinţă, *Regulamentul cu privire la deportaţi* face concesii destul de mari. Astfel, pentru ocnaşii din perioada de corecţie, zece luni sînt considerate drept un an, şi dacă ocnaşii de categoria a doua şi a treia, adică cei condamnaţi pe termene între patru şi doisprezece ani, sînt trimişi să muncească în mine, fiecare an de muncă îi este considerat drept un an şi jumătate.[112]

La trecerea în perioada de corecţie, legea permite ocnaşilor să trăiască în afara închisorii, să-şi clădească izbe, să se însoare şi să aibă bani. Dar cerinţele vieţii au depăşit *Regulamentul.* Pentru a uşura trecerea din categoria ocnaşilor într-o categorie mai independentă, guvernatorul general

al ţinutului Amur a permis (1888) eliberarea înainte de termen a ocnaşilor vrednici şi cu purtare bună. Anunţînd această dispoziţie (nr. 302), generalul Kononovici a făgăduit să reducă pedepsele cu doi şi chiar trei ani. Dar şi fără articole şi dispoziţii, în vederea necesităţilor coloniei, toate femeile condamnate la muncă silnică, mulţi ocnaşi din perioada de încercare şi chiar din cei condamnaţi pe viaţă, dacă au familii sau dacă sînt buni meşteri, hotarnici, surugii etc. trăiesc în case cu chirie sau proprii. Multora li se permite viaţa în afara închisorii pur şi simplu „din umanitate“, sau în baza raţionamentului că nu-i nici un rău dacă X. sau Y. va locui într-o casă, în loc să stea la închisoare; iar dacă lui Z., condamnat pe viaţă, i se îngăduie a locui într-o casă cu chirie, pe motivul că au venit după el şi soţia şi copiii, ar fi nedrept ca acelaşi lucru să nu i se permită şi lui N., care ispăşeşte o condamnare pe un termen mai scurt

La 1 ianuarie 1890, în cele trei districte ale Sahalinului erau aproximativ 5 905 ocnaşi de ambele sexe. Dintre aceştia, 2 124 erau condamnaţi pînă la 8 ani (36%); 1 567 de la 8 la 12 ani (26,5%); 747 de la 12 la 15 ani (12,7%); 731 de la 15 la 20 de ani (12,3%); 386 condamnaţi pe viaţă (6,5%), şi 175 recidivişti condamnaţi pe termene de 20 pînă la 50 de ani (3%). Cei cu termene scurte, pînă la 12 ani, constituie 62,5%, adică ceva mai mult de jumătate din numărul total al condamnaţilor. Nu cunosc vîrsta medie a ocnaşilor în momentul condamnării lor, dar calculat după vîrsta deportaţilor actuali, cifra trebuie să fie nu mai mică de 35 de ani; dacă la aceasta mai adăugăm durata medie a muncii silnice, care este de 8-10 ani, şi dacă mai luăm în considerare că în ocnă omul îmbătrîneşte mult mai repede decît în condiţii normale, devine clar că ţinînd cont de aplicarea riguroasă a sentinţei şi de respectarea *Regulamentului*, cu detenţie severă în închisoare şi cu munca sub supravegherea convoaielor de pază militară etc., nu numai

condamnaţii pe termene lungi, dar şi majoritatea celor cu pedepse mai mici vor intra în colonie cu forţele epuizate.

În timpul vizitei mele, am găsit 424 ocnaşi de ambele sexe care aveau în proprietate parcele de pămînt. Am înregistrat 908 ocnaşi, bărbaţi şi femei, care trăiau în colonie în calitate de soţii, colocatari, colocatare, argaţi, chiriaşi etc. În total, în afara închisorii, trăiau în case proprii sau în casele cu chirie 1 332 de persoane, ceea ce constituie 23% din numărul total al deţinuţilor.[113]

Ocnaşii-gospodari nu se deosebesc cu nimic de colonişti, iar ocnaşii care sînt repartizaţi ca argaţi la gospodării sînt aidoma argaţilor din satele noastre. Repartizarea deţinuţilor pentru muncă la un gospodar bun, un deportat şi el, constituie deocamdată singurul aspect al muncii silnice elaborat de practica rusească şi fără îndoială mai atrăgător decît argăţia australiană. Ocnaşii-chiriaşi, numai orele de dormit şi le petrec în locuinţe; altfel, sînt obligaţi să vină la muncă tot atît de regulat ca şi deţinuţii din închisoare. Meseriaşii, cum ar fi, bunăoară, cizmarii sau tîmplarii, adesea îşi îndeplinesc munca lor la domiciliu, ţinîndu-se cont de specificul meseriei lor.[114]

Faptul că aproape un sfert din numărul total al ocnaşilor trăiesc în afara zidurilor închisorii nu strică cu nimic rînduiala impusă de regulament; dimpotrivă, trebuie să recunoaştem că deficienţele existente în ocnă se manifestă tocmai din pricina faptului că restul de trei sferturi din ocnaşi trăiesc în închisori. Despre superioritatea izbelor faţă de camerele comune din închisori putem vorbi însă numai prin supoziţii şi probabilităţi, deoarece nu avem deloc date precise în acest sens. Nimeni încă n-a demonstrat că printre ocnaşii care trăiesc în case particulare, cazurile de crimă şi evadări ar fi mai puţin numeroase decît printre acei din închisoare, sau că munca celor dintîi ar fi mai productivă decît a celorlalţi; cred totuşi că statistica

penitenciarelor, care mai devreme sau mai tîrziu va trebui să se ocupe şi de această problemă, va opta definitiv în favoarea caselor. Deocamdată este absolut sigur un lucru: colonizarea ar avea mai mult de cîştigat dacă fiecare ocnaş, indiferent de termenul pedepsei, ar fi lăsat, de îndată ce debarcă pe Sahalin, să-şi construiască o izbă pentru el şi familia lui, dacă şi-ar începe, adică, activitatea de colonist pe cît cu putinţă mai devreme, pînă mai este încă tînăr şi sănătos. În acest caz, nici echitatea n-ar avea nimic de suferit, deoarece păşind din prima zi pragul coloniei, criminalul ar trece prin cea mai grea perioadă înainte iar nu după ce a ajuns în categoria coloniştilor.

După ce ocnaşul îşi ispăşeşte pedeapsa, el este scutit de muncă silnică şi trece în rîndurile coloniştilor. Aceasta se face fără nici o întîrziere. Dacă are bani şi protecţie, noul colonist rămîne la Alexandrovsk sau pleacă în satul care îi convine lui; acolo îşi cumpără sau îşi construieşte o izbă, în cazul cînd n-a făcut asta încă din timpul cînd îşi ispăşea pedeapsa. Pentru un asemenea colonist, agricultura nu este o muncă obligatorie. Dacă însă ocnaşul face parte din masa cenuşie a anonimilor, a celor care nu se bucură de nici unul din privilegiile de mai sus şi aceştia formează majoritatea, el se stabileşte de obicei pe o parcelă de pămînt într-un sat desemnat de conducere, iar dacă acel sat este suprapopulat şi nu mai dispune de pămînt cultivabil, omul este aşezat într-o gospodărie mai veche, în calitate de coproprietar sau copărtaş, sau este trimis într-un loc nou.[115] Alegerea locurilor noi pentru înfiinţarea satelor, acţiune care necesită experienţă şi cunoştinţe speciale, este dată în seama administraţiei locale, adică a comandantului districtului, a directorului închisorii şi a administratorului coloniei. Nu există nici un fel de directive sau instrucţiuni precise cu privire la această problemă şi totul depinde de împrejurări ocazionale, cum ar fi bunăoară faptul că funcţionarii administrativi se găsesc de multă vreme în postul lor şi cunosc pe colonişti şi regiunea (ca de exemplu, domnul

Butakov în nord şi domnii Belîi şi Iarţev în sud). Se întîmplă ca unii din ei să fie nou-veniţi, în cel mai bun caz filologi, jurişti sau ofiţeri de infanterie, iar în cel mai rău caz oameni inculţi, care n-au mai avut pînă atunci nici o slujbă, foarte adesea orăşeni tineri care nu cunosc deloc viaţa de aici. Am mai scris despre un funcţionar care n-a crezut pe băştinaşii şi coloniştii cu experienţă, care l-au prevenit că primăvara şi în timpul ploilor torenţiale locul ales de el pentru înfiinţarea unui sat este inundabil. Eram acolo cînd un funcţionar a plecat cu suita lui să cerceteze un loc la o distanţă de 15, 20 verste şi s-a înapoiat în aceeaşi zi acasă, reuşind numai în cîteva ore să cerceteze şi să aleagă locul, ba şi să facă o plimbare foarte plăcută, cum spusese el.

Funcţionarii mai vîrstnici şi cu mai multă experienţă pleacă în căutarea amplasărilor noi rar şi fără tragere de inimă, deoarece toţi sînt ocupaţi cu alte treburi, iar cei tineri n-au experienţă şi nici tragere de inimă; administraţia tărăgănează lucrurile şi, ca urmare, satele existente devin supraaglomerate. În cele din urmă, se apelează chiar la ocnaşi sau la gardieni care, după cîte am auzit, reuşesc adesea să aleagă locul potrivit pentru un sat. Deoarece însă, atît în districtul Tîmovsk, cît şi în districtul Alexandrovsk, nu mai există terenuri de parcelat, iar numărul gospodăriilor creşte cu repeziciune, în anul 1888, într-unul din ordinele sale (nr. 280), generalul Kononovici a propus „organizarea imediată a echipelor formate din ocnaşi şi deportaţi de nădejde, sub supravegherea unor gardieni cu ştiinţă de carte, care îşi cunosc meseria, sau chiar a funcţionarilor, pentru a fi trimise în căutarea unor locuri prielnice pentru aşezări“. Aceste echipe rătăcesc prin regiuni neexplorate, pe unde n-a călcat niciodată picior de topograf. Locul a fost găsit, să zicem, dar nimeni nu poate spune la ce nivel se află deasupra mării, cum este solul, apa şi altele. Administraţia nu poate decît să presupună cu aproximaţie dacă locul este potrivit pentru a fi

populat, dacă e bun sau nu pentru culturile agricole, din care cauză se hotărăşte la întîmplare în favoarea unui loc sau a altuia, fără măcar să ceară avizul unui medic sau al unui topograf (nici nu există topografi în Sahalin) şi măsurătorile se fac numai după ce locul a fost defrişat şi casele au început să se construiască.[116]

Împărtăşindu-mi impresiile, după inspectarea satelor, guvernatorul general mi-a spus: „Munca silnică nu se începe în ocne, ci odată cu colonizarea. Dacă s-ar aprecia severitatea pedepsei după cantitatea muncii şi a lipsurilor, atunci pe Sahalin coloniştii ispăşesc o pedeapsă mult mai grea decît ocnaşii. Pe locul nou ales, mocirlos mai totdeauna şi acoperit cu păduri, colonistul soseşte doar cu un topor, un ferăstrău şi o lopată. El taie copacii, defrişează terenul, sapă şanţuri pentru a asana locul şi tot timpul cît durează aceste lucrări pregătitoare, trăieşte sub cerul liber, pe pămîntul jilav. Pacostea climei Sahalinului, cu ploi aproape zilnice, cu cerul mereu acoperit şi temperatura aerului scăzută, nu se resimte niciodată atît de crîncen ca în timpul acestor lucrări; de-a lungul cîtorva săptămîni, nu-l mai părăseşte pe nou-sosit senzaţia de umezeală pătrunzătoare şi tremuriciul membrelor. E o adevărată *febris sachaliniensis,* cu dureri de cap şi dureri în tot corpul, care nu provine dintr-o infecţie ci se datoreşte influenţelor climaterice. Mai întîi se construieşte satul şi abia pe urmă se va croi drumul spre sat; în felul acesta, omul îşi iroseşte zadarnic forţele şi sănătatea cu transportul greutăţilor, în cazul cînd de la post pînă la locul ales nu există nici măcar o potecă. Colonistul, încărcat cu unelte, alimente şi altele merge prin taiga, cînd bălăcind în apă pînă la genunchi, cînd căţărîndu-se pe mormane de vreascuri, cînd încurcîndu-se în tufărişul aspru de smirdar. Articolul 307 din *Regulamentul cu privire la deportaţi* prevede că tuturor care se stabilesc în afara închisorii, li se cuvine lemnul de construcţie

necesar pentru izbă; acest articol este interpretat aici în sensul că i se permite colonistului să-şi taie şi să-şi pregătească singur lemnul necesar.

Mai înainte, în ajutorul coloniştilor erau trimişi ocnaşi, li se dădeau şi bani pentru angajarea dulgherilor şi cumpărarea materialelor, dar această orînduire a căzut în baza unui raţionament pe care mi l-a expus unul din funcţionari şi anume că „avînd ajutoare coloniştii se lenevesc; ocnaşii lucrează, iar ei joacă rişca“. Astfel, coloniştii se descurcă acum prin propriile lor puteri, ajutîndu-se reciproc. Cei care sînt dulgheri potrivesc casa din bîrne, sobarii fac sobele, alţii taie scînduri. Cine nu are putere sau nu se pricepe să lucreze, dar are bani, poate să-şi tocmească lucrători dintre tovarăşii săi. Oamenii voinici şi rezistenţi îndeplinesc muncile cele mai grele, iar cei slabi sau care în închisoare s-au dezobişnuit de muncă, execută munca mai uşoară, cînd nu joacă rişca sau cărţi, sau nu se cuibăresc pe undeva de frig. Mulţi se descurajează, lasă lucrul baltă şi fug; caucazienii şi manzii, care nu se pricep la construcţia izbelor, fug de obicei în primul an. Aproape jumătate din gospodarii din Sahalin nu au case şi asta se explică, după părerea mea, prin greutăţile întîmpinate la începutul vieţii lor de colonişti. Oamenii fără case, după datele culese din raportul inspectorului agronom, constituiau în anul 1889 50% din numărul total al gospodarilor din districtul Tîmovsk, 42% din Korsakovsk, iar în districtul Alexandrovsk, unde construcţia caselor este legată de mai puţine greutăţi şi coloniştii îşi cumpără mai des casele decît şi le construiesc, erau numai 20%. Cînd scheletul de lemn al casei este gata, gospodarul primeşte pe credit geamuri şi fierărie. Cu privire la aceste creditări, guvernatorul insulei menţionează într-unul din ordinele sale: „Spre marele nostru regret ajutorul acesta, ca şi multe altele, se lasă aşteptat îndelungă vreme, tăind orice elan pentru construirea caselor… În toamna anului trecut inspectînd districtul Korsakovsk, am avut prilejul să văd multe case fără geamuri, lipsesc, de

asemeni, cuie şi piesele de fier pentru uşiţe de sobă. Astăzi încă, aceste case se află în aceeaşi stare“ (ordinul nr. 318, 1889).[117] Locul nou nu este explorat nici atunci cînd popularea lui a început. Se trimit 50-100 de gospodari, după aceea se mai adaugă în fiecare an alţi zeci de gospodari noi, şi nimeni nu ştie pentru cîte persoane ajunge pămîntul arabil; iată de ce, curînd după înfiinţarea unui sat, el se suprapopulează şi încep să se resimtă neajunsurile surplusului de oameni. Deocamdată numai în districtul Korsakovsk nu se practică acest sistem, pe cînd posturile şi satele din cele două districte nordice sînt toate suprapopulate. Chiar şi un om atît de grijuliu ca A. M. Butakov, comandantul districtului Tîmovsk, repartizează oamenii la întîmplare, fără să se gîndească la viitor; în nici un district nu există atîţia coproprietari şi gospodari supranormativi ca la el. S-ar părea că însăşi administraţia Sahalinului nu mai crede în posibilităţile coloniei agricole şi s-a liniştit la gîndul că pămîntul este necesar colonistului numai pe timp de şase ani, după care, trecînd în categoria ţăranilor, el va părăsi neapărat insula şi ca atare problema parcelelor nu are decît o însemnătate pur formală.

Dintre cei 3 552 gospodari înregistraţi de mine, 638, adică 18% erau coproprietari, şi dacă excludem districtul Korsakovsk unde nu există coproprietari, acest procent va creşte simţitor. În districtul Tîmovsk, cu cît un sat este de provenienţă mai recentă, cu atît procentul de coproprietari este mai mare; în satul Voskresenskoe, de exemplu, sînt 97 de gospodari şi 77 de coproprietari. Acest fapt demonstrează că an cu an devine tot mai greu să se găsească locuri noi pentru colonizarea deţinuţilor eliberaţi. [118]

Înjghebarea gospodăriei şi administrarea ei corectă sînt absolut obligatorii pentru colonist. Pentru lene, neglijenţă şi reavoinţă de a-şi întocmi gospodăria, este transferat la muncile comune, adică la munca silnică pentru încă un an şi cu statul obligatoriu în închisoare. Articolul 402

al *Regulamentului* permite însă guvernatorului general al ţinutului Amur „să întreţină pe spezele statului pe acei colonişti din Sahalin care după mărturia autorităţilor locale nu au posibilitatea să se întreţină singuri“. În prezent, majoritatea coloniştilor din Sahalin primesc de la stat, în timpul primilor doi şi cîteodată trei ani după eliberarea de la muncile silnice, ajutoare sub formă de hrană şi îmbrăcăminte care echivalează cu raţiile obişnuite ale deţinuţilor. Acest ajutor este acordat pe baza considerentelor umanitare şi practice totodată. Într-adevăr, e greu de admis ca un colonist să poată în acelaşi timp să-şi construiască izba, să defrişeze pămîntul şi să-şi cîştige şi o bucată de pîine. Se întîmplă totuşi – şi asta destul de des – ca unui colonist să nu i se mai acorde acest ajutor, pentru motivul că „n-a început încă să-şi ridice casa“, precum şi dacă s-a făcut vădit vinovat de neglijenţă şi lene.[119]

După zece ani de viaţă de colonist, acesta devine ţăran, căpătînd astfel mai multe drepturi. Ţăranul provenit din deportaţi poate părăsi Sahalinul şi se poate stabili în orice parte a Siberiei, după dorinţă, afară de regiunile Semirecenskaia, Akmolinskaia şi Semipalatinskaia. El poate locui la ţară, cu consimţămîntul obştii, se poate stabili şi la oraş, unde se va îndeletnici cu o meserie sau cu negustoria. De-acum înainte, nu mai este judecat şi condamnat pe baza *Regulamentului cu privire la deţinuţi*, ci după legile de drept comun. Corespondenţa lui nu mai trece prin cenzură, obligatorie pentru ocnaşi şi colonişti. Dar chiar şi acum, în noua lui stare civilă mai persistă elementul principal al deportării: nu are dreptul de a se întoarce în patrie.[120]

Obţinerea drepturilor de ţăran după zece ani de deportare nu este condiţionată în *Regulament* de nici o prevedere specială. Afară de cele trecute în observaţiuni la articolul 375, singura condiţie este termenul de zece ani, indiferent dacă colonistul a lucrat pămînt sau a fost meseriaş. Inspectorul închisorilor din ţinutul Amurului, domnul Kamorski, mi-a

confirmat, cînd a venit vorba despre asta, că administraţia nu are dreptul de a menţine un deportat în rîndul coloniştilor după împlinirea termenului sau de a condiţiona în vreun fel oarecare trecerea lui în rîndul ţăranilor. Cu toate acestea, în Sahalin am întîlnit bătrîni rămaşi colonişti peste termenul de zece ani, cate nu primiseră încă trecerea în rîndul ţăranilor. N-am putut să controlez spusele lor, de aceea nu-mi pot da seama cît sînt de adevărate. Se prea poate că bătrînii s-au încurcat la socoteală sau, pur şi simplu, m-au minţit, dar avînd în vedere neglijenţa şi nepriceperea conţopiştilor şi micilor slujbaşi ai administraţiei, acest lucru n-ar fi exclus. Pentru coloniştii „care au avut o purtare satisfăcătoare, care au îndeplinit o muncă rodnică şi au dus o viaţă aşezată", termenul de zece ani poate fi redus la şase, în conformitate cu articolul 377, folosit pe scară întinsă de guvernatorul insulei şi comandanţii de districte. Cel puţin dintre ţăranii pe care i-am cunoscut eu, mai toţi trecuseră în această categorie după şase ani. Din păcate însă, „munca rodnica" şi „viaţa aşezată" de care este condiţionată această favoare în *Regulament* sînt altfel înţelese în fiecare din cele trei districte. În districtul Tîmovsk, de exemplu, un colonist nu este trecut în categoria ţăranilor atîta timp cît mai datorează bani statului şi pînă nu-şi acoperă izba cu şiţă. La Alexandrovsk, de pildă, coloniştii nu se ocupă cu agricultura, nu au nevoie de sămînţă şi unelte şi de aceea fac mai puţine datorii – astfel că ei pot trece mai uşor în rîndul ţăranilor. În alte locuri, condiţia obligatorie este ca deportatul colonist să conducă gospodăria lui; printre deportaţi însă, mai mult decît în oricare alt mediu, sînt oameni care prin natura firii lor nu sînt capabili să devină gospodari, şi se simt mai bine cînd lucrează ca argaţi. La întrebarea mea, dacă un colonist care nu are gospodăria lui proprie, pentru că este bucătar la un funcţionar sau e calfă la un cizmar, ar putea să beneficieze de reducere de termen, ca să treacă în rîndul ţăranilor, mi s-a răspuns la Korsakovsk afirmativ, în timp ce în cele

două districte nordice, răspunsul a fost neclar. În asemenea condiţii, fireşte, nici nu poate fi vorba de normative precise şi dacă un nou comandant de district va cere de la colonist să facă acoperişul de tablă şi să cînte în strană, ar fi greu să i se demonstreze că cererea lui este o samavolnicie.

Cînd am fost la Sianţî, administratorul coloniei a adunat douăzeci şi cinci de colonişti lîngă clădirea administraţiei şi le-a spus că prin ordinul guvernatorului insulei au fost trecuţi în rîndul ţăranilor. Ordinul fusese semnat la 26 ianuarie, dar a fost adus la cunoştinţa coloniştilor abia la 26 septembrie. Fericita veste au primit-o cei douăzeci şi cinci de colonişti în tăcere, nici unul nu şi-a făcut semnul crucii, nici unul n-a mulţumit, toţi stăteau cu feţele serioase şi tăceau, parcă întristaţi la gîndul că totul pe lumea asta, chiar şi suferinţa are un sfîrşit. Cînd eu şi domnul Iarţev i-am întrebat care dintre ei va rămîne în Sahalin şi cine va pleca, nici unul din ei nu şi-a exprimat dorinţa de a rămîne. Toţi spuneau că-i atrage continentul, că ar pleca bucuroşi chiar atunci, pe loc, dar trebuie să mai zăbovească, deoarece nu au mijloacele necesare. Au început apoi discuţii: că e prea puţin să ai numai bani de drum – doar şi celor de pe continent le plac banii. Vor trebui să se îngrijească să fie primiţi în obşte, să cinstească pe unul şi pe altul; vor trebui să cumpere pămînt şi să-şi încropească gospodărie; ba una, ba alta, parcă vezi că va fi nevoie de vreo sută cincizeci de ruble. De unde să le iei ? La Rîkovo, cu toate că e un sat destul de mare, am găsit numai treizeci şi cinci de ţărani şi toţi erau departe de gîndul de a prinde rădăcini acolo, toţi se pregăteau să purceadă la drum spre continent. Totuşi, unul din ei, pe nume Bezpalov, îşi construia pe parcela lui o casă mare, cu etaj şi balcon, o adevarată vilă; toti priveau cu nedumerire şi nu înţelegeau pentru ce o clădeşte astfel. Faptul că un om bogat, cu băieţi mari, ar putea dori să rămînă toată viaţa în Rîkovo, cînd îi stă în putinţă să se rostuiască minunat pe undeva pe Zee, li se părea o toană stranie, ceva anapoda. Un ţăran din

Dubki, cartofor pătimaş, pe care l-am întrebat dacă va pleca sau nu pe continent, mi-a răspuns privind ironic în tavan: „Mă voi strădui din răsputeri“.[121]

Ţăranii fug din Sahalin din cauza nesiguranţei zilei de mîine, a plictiselii, a veşnicelor temeri pentru sănătatea copiilor, dar mai ales mînaţi de nestăvilita dorinţă de a mai respira o dată înainte de moarte aerul libertăţii, de a trăi cît de puţin timp viaţa de om liber. Amurul şi ţinutul Ussuri, despre care vorbesc toţi ca despre o ţară a făgăduinţei, sînt atît de aproape! Numai trei, patru zile de drum cu vaporul şi dai de libertate, climă caldă, recolte îmbelşugate… Acei care au şi plecat pe continent şi s-au aciuat acolo scriu cunoştinţelor lor din Sahalin că sînt mulţumiţi, că toţi le întind mîna, iar carafa de votcă nu costă decît cincizeci de copeici. Plimbîndu-mă odată prin port la Alexandrovsk, am intrat într-o magazie şi am văzut acolo un bătrîn şi o bătrînă de vreo 60-70 de ani, cu nişte saci şi boccele, pregătiţi, după cum se vedea, pentru drum. Am intrat în vorbă. Bătrînul primise de curînd dreptul de ţăran şi pleca acum cu baba lui pe continent; întîi la Vladivostok şi pe urmă „unde-o vrea Dumnezeu“. După spusele lor, bani nu aveau. Vaporul urma să plece a doua zi, dar ei veniseră din ajun în port şi în aşteptare stăteau pitiţi cu tot avutul lor umil în magazie, de parcă le-ar fi fost teamă să nu-i întoarcă cineva din drum. Vorbeau de continent cu dragoste şi evlavie, convinşi că vor găsi acolo o viaţă adevărată, fericită. În cimitirul din Alexandrovsk, pe o cruce neagră, cu icoana Maicii Domnului, am citit următoarea inscripţie: „Aici odihnesc rămăşiţele tinerei Afimia Kurnikova, moartă la 21 mai 1888, la vîrsta de 18 ani. Crucea aceasta a fost ridicată în amintirea ei şi a plecării părinţilor ei pe continent în iunie 1889“.

Dacă ţăranul nu are o comportare bună şi mai datorează şi bani la vistierie, nu i se dă voie să plece pe continent. Dacă trăieşte în concubinaj

cu o femeie deportată şi are copii cu ea, poate pleca numai dacă asigură, cu tot avutul său, existenţa concubinei şi a copiilor nelegitimi (ordinul nr. 92, 1889). Pe continent, ţăranul se poate înscrie oriunde, în plasa pe care şi-o alege singur. Guvernatorul în a cărui subordine se găseşte plasa anunţă pe guvernatorul insulei şi acesta dă dispoziţia ca acel ţăran, împreună cu familia lui, să fie şters din listele aflate la comandamentul de poliţie, astfel că, în mod formal, se împuţinează numărul „nenorociţilor". Baronul A. N. Korf mi-a spus însă că ţăranul care nu are o comportare bună pe continent este expediat îndărăt prin ordin administrativ şi de data asta va rămîne în Sahalin pînă la sfîrşitul vieţii.

Din cîte am auzit, cei plecaţi pe continent trăiesc bine. Am citit scrisorile unora, dar n-am putut vedea eu însumi cum şi-au organizat viaţa prin meleagurile noi. Am întîlnit totuşi pe unul din ei, stabilit nu într-un sat, ci în oraş. Eram la Vladivostok împreună cu ieromonahul Eraklie, misionarul şi preotul Sahalinului; ieşeam cu el dintr-un magazin, cînd un om cu un şorţ alb şi cizme înalte şi lucioase, părînd a fi portar sau hamal, l-a recunoscut pe părintele Eraklie şi s-a apropiat bucuros, cerîndu-i binecuvîntarea. Era unul din fiii spirituali ai preotului, un fost ţăran deportat. Părintele Eraklie l-a recunoscut de asemenea, ba şi-a amintit şi numele lui. „Ei, cum trăieşti aici?" l-a întrebat. „Slavă Domnului, bine!" a răspuns omul cu voie bună.

Pînă la plecarea pe continent, ţăranii trăiesc în posturi sau prin sate şi se ocupă de gospodărie în aceleaşi condiţii grele ca şi ocnaşii şi coloniştii. Continuă să depindă de administraţia penitenciarului, iar cei care trăiesc în sud îşi mai scot şi căciulile de la cincizeci de paşi. Ce-i drept, comportarea faţă de ei este mai bună şi nu mai sînt pedepsiţi cu biciul, totuşi nu sînt încă ţărani în adevăratul sens al cuvîntului, ci tot deţinuţi. Trăiesc în preajma închisorii şi o au mereu sub ochi, iar munca paşnică a pămîntului se împacă

tare greu cu vecinătatea unei închisori de deportaţi! Unii călători susţin că au văzut la Rîkovo hore în piaţă, că au auzit răsunînd cîntece şi armonici. Eu n-am văzut şi n-am auzit aşa ceva; nici măcar nu-mi pot închipui fete tinere întinzînd hora lîngă o puşcărie. Chiar de mi s-ar fi întîmplat ca afară de zăngănitul lanţurilor şi de strigătele paznicilor să aud vreodată şi un cîntec vesel, aş fi luat asta drept o cruzime, căci omul bun şi milostiv n-ar putea cînta lîngă o închisoare. Ţăranii şi coloniştii cu soţiile şi copiii lor suportă foarte greu vecinătatea închisorii, care, ca şi viaţa militară, cu severitatea ei cazonă, cu inevitabila tutelă a superiorului, îi menţine într-o continuă stare de teamă şi încordare. Administraţia închisorii le confiscă păşunile, cele mai bune locuri de pescuit şi cele mai bune păduri. Evadaţii, cămătarii din puşcării şi hoţii îi nedreptăţesc, îi jumulesc de bani; călăul închisorii, cînd se plimbă pe stradă, îi sperie, gardienii le necinstesc soţiile şi fiicele, dar mai ales îi apasă vederea închisorii care le aminteşte în fiecare clipă de trecutul lor, cine sînt ei şi unde se află.

Locuitorii satelor nu formează o comunitate. Dacă ar exista locuitori mai vîrstnici, originari din Sahalin, pentru ei insula ar putea fi o patrie, dar nu sînt din aceştia, iar cei veniţi de mai multă vreme sînt prea puţini la număr, majoritatea alcătuind-o nou-veniţii; populaţia se schimbă în fiecare an, unii vin, alţii pleacă, şi în multe sate, după cum am spus, locuitorii nu-ţi dau impresia unor oameni cu interese comune, ci a unei adunături, a unei îngrămădiri întîmplătoare. Ei îşi spun fraţi, pentru că au suferit împreună, dar sînt prea mari deosebirile între ei, de aceea se simt străini unul faţă de altul. Nici nu vorbesc aceeaşi limbă şi sînt şi de religii diferite. Bătrînii dispreţuiesc această omenire pestriţă şi spun, rîzînd batjocoritor, că nici vorbă nu poate fi de obşte, cînd în acelaşi sat trăiesc ruşi, ucraineni, tătari, polonezi, evrei, finlandezi, kirghizi, gruzini şi ţigani. Am vorbit şi mai sus de repartizarea neuniformă a elementelor neruse.[122]

Dezvoltarea centrelor populate mai este influenţată negativ şi de faptul că, în colonie, mulţi vin la o vîrstă înaintată, sînt neputincioşi, bolnavi trupeşte şi sufleteşte, vin apoi elemente criminale, oameni incapabili de muncă sau nepregătiţi din punct de vedere practic, deoarece în patrie au trăit în oraşe şi nu s-au ocupat niciodată de agricultură. Din date culese de mine din situaţiile oficiale, rezultă că la 1 ianuarie 1890, în toată insula, în închisori şi colonii, trăiau 91 de nobili şi 924 de orăşeni, foşti cetăţeni de onoare, negustori, tîrgoveţi, unii supuşi străini, constituind 10% din numărul total al deportaţilor.[123]

Fiecare sat îşi alege un primar dintre colonişti sau ţărani şi el trebuie să fie confirmat de comandantul districtului. De obicei se aleg oameni aşezaţi, deştepţi şi ştiutori de carte; atribuţiile lor nu sînt prea bine precizate, în orice caz ele se aseamănă cu ale primarilor din Rusia; rezolvă diferite probleme mărunte, orînduiesc căruţele în convoi, apără interesele consătenilor, atunci cînd este cazul etc. Primarul din Rîkovo are şi ştampila lui. Unii din ei primesc şi leafă.

În fiecare sat se mai află şi un gardian. De cele mai multe ori, el este ales dintre gradele inferioare ale garnizoanei locale şi, ca regulă, nu prea ştie carte; acesta are datoria să supravegheze purtarea coloniştilor, urmărindu-i să nu plece fără voie din localitate şi să nu întîrzie munca la cîmp. El este şeful direct, cel mai apropiat al satului, şi cîteodată singurul reprezentant al justiţiei; rapoartele lui către superiori reprezintă acte importante pentru aprecierea purtării coloniştilor şi a felului în care izbutesc ei să-şi întocmească viaţa. Iată un exemplu de un astfel de raport:

Lista locuitorilor din satul Armudanul de Sus care au o purtare proastă

Numele	*Cauza*
1. Izdrughin Anani	Hoţ

2. Kiselev Piotr Vasiliev	Tot aşa
3. Glibin Ivan	Tot aşa
1. Galînski Semion	Prost gospodar, fire samavolnică
2. Kazankin Ivan	Tot aşa

XVI

Componenţa populaţiei deportate după sex. Problema femeilor. Femeile ocnaşe şi colonistele deportate. Concubini şi concubine. Femeile libere.

În colonia deportaţilor, la 100 de bărbaţi revin 53 de femei.[124] Această proporţie este valabilă numai pentru cei care locuiesc în afara zidurilor închisorii. Mai trebuie să ţinem seama însă de bărbaţii din închisori şi de soldaţii burlaci, pentru care „obiectele necesare pentru satisfacerea cerinţelor naturale“, cum s-a exprimat cîndva una din autorităţile locale, îl constituie aceleaşi femei deportate sau care au venit împreună cu deportaţii. Dar chiar ţinînd seama de aceşti oameni, atunci cînd e vorba să stabilim componenţa populaţiei din colonie după sex şi după situaţia familială, n-o putem face decît cu oarecare rezervă. Atîta timp cît trăiesc în închisoare sau în cazărmi, toţi aceşti bărbaţi privesc colonia numai din punctul de vedere al consumatorului, al necesităţilor proprii. Venirea lor în colonie reprezintă influenţa nocivă externă, în urma ei natalitatea scade şi numărul bolnavilor creşte. Această influenţă are un caracter ocazional şi poate fi mai mare sau mai mică, proporţional cu distanţa dintre centrul populat şi închisoare sau cazarmă; o putem asemăna cu influenţa salahorilor care lucrează la

terasamentul căii ferate din vecinătatea unui sat. Dacă-i socotim pe toţi bărbaţii, inclusiv cei din închisoare şi cazarmă, numărul de femei care le revine se reduce aproape la jumătate şi vom avea atunci proporţia de 25 la 100.

Proporţia de 53 şi 25 la sută este într-adevăr nesatisfăcătoare, totuşi nu poate fi socotită prea mică pentru o colonie tînără de deportaţi, care se dezvoltă în condiţii atît de puţin prielnice. În Siberia, în asemenea cazuri, femeile reprezintă doar un procentaj de 10%, iar dacă privim practica deportărilor în străinătate, vom întîlni acolo colonişti, fermieri respectabili, care sînt atît de puţin răsfăţaţi din acest punct de vedere, încît întîmpină cu braţele deschise pe prostituatele aduse din metropolă; ei dau căpitanilor de vase cîte o sută de funturi de tutun pentru o femeie. Aşa-numita problemă feminină este pusă pe Sahalin într-un mod trivial, totuşi, într-o formă mai acceptabilă decît în coloniile de deportare ale ţărilor din Europa de vest, cînd acele colonii se aflau la începutul dezvoltării lor. Pe insulă pot debarca nu numai femei deportate sau prostituate. Datorită măsurilor luate de Direcţia generală a penitenciarelor şi datorită flotei comerciale care a reuşit să stabilească o legătură comodă şi rapidă între Rusia europeană şi Sahalin, problema femeilor şi fetelor care doresc să-şi însoţească soţii sau părinţii în deportare s-a simplificat mult. Mai înainte, o soţie care-şi urma de bunăvoie soţul, era un caz la treizeci. Astăzi însă prezenţa femeilor libere a devenit foarte obişnuită pentru colonie şi ar fi greu să-şi închipuie cineva Rîkovo sau Novo-Mihailovka fără aceste figuri tragice „care au venit să salveze viaţa soţilor şi şi-au pierdut-o pe a lor“. Acest punct este poate singurul pentru care Sahalinul nu va ocupa ultimul loc în istoria deportărilor.

Voi începe cu femeile condamnate la muncă silnică. La 1 ianuarie 1890, în toate cele trei districte, femeile constituiau 11,5% din numărul total al ocnaşilor.[125] Din punctul de vedere al colonizării, aceste femei prezintă un

mare avantaj: ele intră în colonie destul de tinere. Majoritatea sînt femei cu un temperament viu, condamnate pentru crime pasionale sau cu caracter familial: „am fost condamnată pentru soţul meu“, „am fost condamnată pentru soacra mea“, auzi în majoritatea cazurilor. Ucigaşele acestea sînt cel mai adesea victimele dragostei sau ale despotismului familial. Chiar şi cele condamnate pentru incendiere sau falsificare de bani, suferă de fapt condamnarea din cauza bărbatului, pentru că au fost antrenate la crimă de către iubiţii lor.

Factorul sentimental joacă un rol preponderent în trista lor existenţă, atît înainte cît şi după judecarea lor. În drum spre Sahalin, pe vapor, le ajunge la ureche cum că pe insulă vor fi căsătorite cu sila. Aceste zvonuri le neliniştesc. A fost un caz, cînd femeile deportate s-au adresat căpitanului vaporului, rugîndu-l să intervină să nu fie măritate împotriva voinţei lor.

Cu 15, 20 de ani în urmă, la sosirea pe insulă femeile deportate erau imediat închise în case de toleranţă. „În sudul Sahalinului, scria Vlasov în raportul său, din pricină că nu există un loc special pentru detenţiunea femeilor, acestea erau găzduite în brutărie. Depreradovici, guvernatorul de atunci al insulei, dăduse dispoziţia de a se transforma secţia de femei din închisoare în casă de toleranţă.“ Despre muncă, oricare ar fi ea, nici vorbă nu putea fi, căci „numai cele care greşiseră cu ceva sau care nu se bucurau de simpatia bărbaţilor“, munceau la bucătărie; restul serveau pentru „distracţie“ şi beau amarnic. „În cele din urmă, după cum scrie Vlasov, se depravau în aşa hal încît fiind în permanenţă cu mintea aburită, erau în stare să-şi vîndă copiii pentru o litră de alcool.“

Acum, în ziua cînd soseşte un lot de femei la Alexandrovsk, el este condus cu mare alai de la debarcader la închisoare. Femeile, încovoiate sub povara boccelelor, înaintează cu greu pe drum, abia mişcîndu-şi picioarele, moleşite de răul de mare de care au suferit; iar în urma lor, ca la iarmaroc

după un grup de măscărici, se ţine o liotă întreagă de femei, bărbaţi şi copii, precum şi slujbaşi ai administraţiei. Tabloul aminteşte de migrarea scrumbiilor în Aniva, cînd în urma bancurilor de peşte se aţin o droaie de balene, foci şi delfini, dornici să se desfete cu scrumbiile pline de icre. Coloniştii burlaci însoţesc alaiul cu gînduri cinstite şi simple: ei au nevoie de o gospodină. Femeile sînt curioase să vadă dacă n-a sosit în cîrd vreo compatrioată de-a lor. Conţopiştii şi gardienii umblă după „fetiţe“. De obicei tărăboiul acesta se petrece spre seară. Femeile sînt închise într-o încăpere anume pregătită, în timp ce, în închisoare şi în întregul post nu se discută decît despre noul lot, despre plăcerea vieţii de familie, despre greutatea de a-ţi duce gospodăria fără o femeie etc. În primele douăzeci şi patru de ore care urmează, cît timp vaporul n-a plecat încă spre Korsakovsk, are loc repartizarea lotului nou de femei pe districte. Repartizarea o fac funcţionarii din Alexandrovsk şi de aceea districtul acesta capătă partea leului, atît în ce priveşte cantitatea, cît şi calitatea; ceva mai puţin şi de calitate mai inferioară capătă districtul apropiat – Tîmovsk. Aci, în nord, se face o triere foarte minuţioasă. Ca printr-un ciur rămîn pe loc femeile cele mai frumoase şi mai tinere, încît fericirea de a trăi în sudul insulei le revine numai femeilor mai în vîrstă şi celor care „nu se bucură de simpatia bărbaţilor“. Repartizarea se face fără să se ţină seama de necesităţile coloniei agricole; de aceea, după cum am mai spus, în Sahalin femeile sînt repartizate în mod inegal şi, ca înadins, tocmai în districtele cele mai puţin prielnice colonizării numărul femeilor este mai mare. În districtul Alexandrovsk, de pildă, la 100 de bărbaţi revin în medie 69 femei, în districtul Tîmovsk – 47 iar în Korsakovsk, cea mai bună regiune pentru colonizare, numai 36.[126]

Dintre femeile alese pentru districtul Alexandrovsk, o parte sînt repartizate în serviciul funcţionarilor. După închisori, după şederea în

vagonul cu puşcăriaşi şi în cala vaporului, încăperile curate şi luminoase ale funcţionarilor le par la început femeilor castelul fermecat din basme, iar însuşi stăpînul, un geniu al binelui sau al răului, cu puteri absolute asupră-le; de altfel, ele se obişnuiesc repede cu noua situaţie, totuşi în vocabularul lor mai rămîne încă multă vreme amprenta închisorii şi a calei vaporului: „Nu pot să ştiu“, „mîncaţi, înălţimea-voastră“, „întocmai cum spuneţi“. O altă parte din femei ajung în haremul funcţionăraşilor şi gardienilor închisorii, iar a treia şi cea mai mare parte, în casele coloniştilor, dar numai celor înstăriţi şi cu protecţie li se dau femei. Uneori şi ocnaşii din perioada de încercare pot căpăta o femeie, dacă au bani şi oarecare proptele în lumea închisorii.

În postul Korsakovsk, femeile nou-sosite sînt închise toate într-o baracă specială. Comandantul districtului şi directorul închisorii hotărăsc împreună care dintre colonişti şi ţărani merită să capete o femeie. Prioritatea revine celor care şi-au înjghebat o gospodărie şi au o comportare bună. Puţinii fericiţi primesc ordin ca în cutare zi, la o anumită oră, să se prezinte în post, la închisoare, pentru a căpăta o femeie. Şi iată că, în ziua hotărîtă, pe lungul drum de la Naibuci la post întîlneşti oameni care merg spre Korsakovsk şi pe care localnicii îi numesc în zeflemea „mirii“ sau „junii“. Înfăţişarea lor este oarecum deosebită, ca de „mire“, într-adevăr; unul s-a gătit cu o cămaşă roşie, altul poartă un fel de pălărie de plantator, de o formă năstruşnică, al treilea se fuduleşte cu nişte cizme noi, strălucitoare, cu tocuri înalte, cumpărate nu se ştie de unde şi în ce împrejurare. Cînd sosesc cu toţii la post, ei sînt admişi în baraca femeilor. În primul sfert sau jumătate de oră, se plăteşte obişnuitul tribut timidităţii, mirii umblă tăcuţi şi încruntaţi pe lîngă paturi şi privesc femeile care stau smerite, cu ochii plecaţi. Fiecare alege, fără mutre acre, fără ironie, foarte serios, privind „omeneşte“ şi lipsa de frumuseţe şi bătrîneţea şi înfăţişarea de puşcăriaşe.

Privesc şi caută să descifreze pe feţele femeilor care din ele ar putea fi o gospodină mai bună. Cînd bărbatul se opreşte în sfîrşit la o femeie, fie tînără, fie mai trecută, care i s-a părut mai potrivită, se aşază lîngă ea şi începe o discuţie serioasă. Ea îl întreabă dacă are samovar şi cu ce şi-a acoperit casa, cu paie sau cu şiţă. El îi răspunde că are samovar şi mai are şi un cal şi o vacă de doi ani, iar casa lui e bună, acoperită cu şiţă. Abia mai tîrziu, după examenul material, gospodăresc, cînd amîndoi îşi dau seama că treaba se poate socoti făcută, ea se hotărăşte să-l întrebe:

— Dar n-ai să mă obijduieşti?

Şi asta-i totul, nu mai au ce discuta. Se notează în registru că femeia a fost repartizată lui cutare, în satul respectiv – şi astfel căsătoria civilă este gata încheiată. Colonistul pleacă acasă cu femeia, şi pentru un final demn, ca să nu se facă de rîs, tocmeşte o căruţă – de multe ori din ultimii lui bani. Cînd ajung acasă, femeia încălzeşte în primul rînd samovarul, iar vecinii privind fumul, se vestesc, plini de invidie, că omul cutare şi-a adus nevastă.

Muncă silnică pentru femei nu există pe insulă. Este adevărat că unele ocnaşe spală pe jos în cancelarie, lucrează la grădinile de zarzavat sau cos saci, dar o muncă organizată şi permanentă, după regulile muncii silnice, nu se depune şi cred că nici nu se va depune vreodată. Închisoarea a cedat complet pe femeile deportate coloniei agricole. Cînd ele sînt trimise pe insulă, nu se are în vedere pedepsirea sau îndreptarea lor, ci numai capacitatea de a naşte copii şi a îngriji de o gospodărie. Femeile deportate sînt repartizate coloniştilor în calitate de slugă la toate pe baza art. 345 din *Regulamentul cu privire la deportaţi*, acesta permite ocnaşelor necăsătorite „să se întreţină muncind prin satele apropiate, pe la colonişti mai vechi, pînă ce se vor mărita“. În realitate, articolul nu face decît să preîntîmpine rigorile legii care interzice desfrîul şi încălcarea moralei. De fapt, o femeie deportată sau colonistă, care trăieşte la un colonist, nu este sluga, ci

concubina lui, soţie nelegitimă, cu ştiinţa şi aprobarea conducerii. În scriptele oficiale, viaţa femeii sub acelaşi acoperiş cu un colonist figurează ca: „înjghebarea în comun a gospodăriei“ sau „întocmirea în comun a unei case“[127], iar convieţuirea aceasta poartă denumirea de „familie liberă“. S-ar putea spune că, exceptînd un mic număr de femei din pătura cultă şi pe acelea care vin aici împreună cu soţii lor, toate femeile deportate devin concubinele coloniştilor. Acest lucru trebuie considerat ca fiind o regulă. Cînd o femeie din Vladimirovka a refuzat să fie concubină, declarînd că a venit pe insulă să muncească şi nu pentru altceva, cuvintele ei au produs o nedumerire generală.[128]

Practica locală a adoptat o atitudine specială faţă de femeia deportată, atitudine răspîndită, credem, în toate coloniile de deportaţi. Femeia este ceva între om, gospodină şi o fiinţă inferioară, ba, ceva mai puţin chiar decît un animal domestic. Iată o cerere pe care coloniştii din satul Siska au înaintat-o către comandantul districtului lor: „Rugăm cu respect, înălţimea-voastră, să ne trimiteţi în localitatea mai sus menţionată, vite cornute pentru lapte, precum şi persoane de sex feminin pentru întocmirea gospodăriilor“. Discutînd în prezenţa mea cu coloniştii din satul Uskovo şi promiţîndu-le diferite înlesniri, guvernatorul insulei le-a spus printre altele:

— Şi în ce priveşte femeile, o să am grijă de voi.

— Nu este bine că femeile sînt trimise aici din Rusia toamna şi nu primăvara, îmi spunea un funcţionar. În timpul iernii, o muiere nu are ce face, nu este de nici un ajutor pentru bărbat, ci numai o gură mai mult de hrănit. De aceea gospodarii buni nu le iau prea bucuroşi toamna.

În felul acesta s-ar putea vorbi, mai degrabă, despre animalele de tracţiune, sosite toamna, prevăzîndu-se că hrana lor va costa mult în timpul iernii, dar nu despre femei. Demnitatea de om nu este luată în seamă şi încă mai puţin feminitatea şi pudoarea femeii deportate, ca şi cum acestea au fost

nimicite de fapta ei ruşinoasă sau pierdute în răstimpul petrecut prin închisori şi etape. Nici atunci cînd o femeie este supusă unei pedepse corporale nu se gîndeşte nimeni să-i respecte pudoarea. Totuşi înjosirea personalităţii ei nu merge niciodată pînă la a fi silită să se mărite sau obligată a convieţui cu cineva împotriva voinţei sale. Zvonurile despre constrîngere în această privinţă nu sînt decît născociri goale, ca şi povestea cu spînzurătoarea de pe malul mării sau munca în subterane. [129]

Nici bătrîneţea femeii, nici diferenţa de religie, nici vagabondajul nu constituie o piedică pentru concubinaj. Am întîlnit concubine aproape de cincizeci de ani nu numai la colonişti tineri, dar chiar la gardieni care de-abia împliniseră douăzeci şi cinci. Se întîmplă să sosească pe insulă o mamă bătrînă cu o fiică matură, amîndouă sînt repartizate la cîte un colonist şi iată că încep să nască amîndouă, luîndu-se la întrecere parcă. Deţinuţii catolici, luterani şi chiar tătari şi evrei îşi iau concubine – femei ruse. Într-o izbă din Alexandrovsk am găsit o rusoaică îngrijind de gospodăria unui grup numeros de kirghizi şi caucazieni, şi am înregistrat-o ca fiind concubina unui tătar sau ceceneţ, cum îi spunea dînsa. La Alexandrovsk, tătarul Kerbalai, cunoscut aici de toţi, trăieşte cu rusoaica Lopuşina şi are cu dînsa trei copii.[130] Vagabonzii îşi înjghebează şi ei familii şi unul, Ivan, din Derbinsk, în vîrstă de 35 ani, mi-a declarat zîmbind că are două concubine, „una aici şi una la Nikolaevsk, repartizată de conducere“. Sînt cazuri cînd un colonist trăieşte de zece ani cu o femeie şi nici nu ştie dacă are familie, de pe unde este şi care-i adevăratul ei nume.

La întrebarea mea cum se înţeleg, colonistul şi concubina lui îmi răspundeau de obicei „bine“. Unele femei deportate îmi spuneau că acasă, în Rusia, bărbaţii lor îşi făceau de cap, le băteau şi le scoteau pe nas bucata de pîine ce-o mîncau în casa lor; aici însă, la ocnă, au dat pentru prima oară de o viaţă mai bună. „Slavă domnului, trăiesc acum cu un om bun, el are

milă de mine“. În mod obişnuit, deportaţii preţuiesc concubinele şi se poartă bine cu ele.

— Din cauza lipsei de femei, bărbaţii ară, gătesc, mulg vaca şi îşi cîrpesc singuri rufăria, îmi spunea baronul A. N. Korf, iar cînd reuşesc să obţină o femeie, o ţin bine ca să n-o piardă. Priveşte numai cît de gătite sînt. La colonişti femeia e în mare cinste.

— Ceea ce n-o împiedică să umble cu vînătăi, a adăugat generalul Kononovici, care era de faţă.

Sînt bineînţeles şi certuri care se soldează uneori cu vînătăi, totuşi colonistul îşi bate femeia mai cu fereală, căci puterea e de partea ei: nefiind soţia lui legitimă, ea poate oricînd să-l lase şi să plece la altul. Dar nu numai din teama de a le pierde se poartă frumos cu femeile deportaţii. Oricît de simplu şi de primitiv se înjghebează în Sahalin aceste familii nelegitime, nici lor nu le este străină dragostea, în forma cea mai curată şi frumoasă. La Due am văzut o deportată nebună, epileptică; stă în izba concubinului ei, şi nici cea mai devotată soră de caritate n-ar fi îngrijit-o mai bine ca el.

Cînd l-am întrebat dacă nu-i vine greu să stea în aceeaşi izbă cu femeia bolnavă, mi-a răspuns: „Nu-i nimic, înălţimea-voastră, oameni sîntem!“. La Novo-Mihailovka, concubina unui colonist zăcea de mult timp paralizată de picioare, iar bărbatul o îngrijea cu mult devotament. Cînd am încercat să-l conving că ar fi mult mai uşor pentru el dacă ar interna-o la un spital – a început şi el să-mi vorbească de omenie.

Pe lîngă familiile unite şi cele care nu ies din făgaşul comun există şi o categorie de familii libere cărora îşi datorează prostul ei renume „problema feminină“ în deportare. Din prima clipă, aceste familii te resping prin falsitatea şi atmosfera artificială a vieţii lor, ele vădesc că datorită corupţiei, putregaiului şi decăderii din închisoare, noţiunea de familie s-a spulberat, dînd naştere la altceva. Mulţi bărbaţi şi femei trăiesc în concubinaj pentru

că aşa trebuie, aşa se obişnuieşte la ocnă. Concubinajul a devenit o tradiţie în colonie şi oameni cu fire slabă, nevolnici, s-au supus tradiţiei cu toate că nimeni nu i-a silit. La Novo-Mihailovka, o ucraineană de vreo cincizeci de ani, deportată împreună cu fiul ei – ocnaş şi el – pentru asasinatul surorii, găsită moartă într-o fîntînă, şi care şi-a lăsat acasă pe bătrînul ei soţ şi alţi copii, trăieşte aici cu un colonist; se vede bine că îi este silă şi ruşine să vorbească despre aceasta cu un străin. Îl dispreţuieşte pe concubinul său, totuşi stă cu el; aşa e regula la ocnă. Membrii unor asemenea familii rămîn străini unul altuia, oricît de multă vreme ar trăi sub acelaşi acoperiş fie chiar cinci, zece ani; ei nu ştiu ce vîrstă are celălalt, din ce gubernie e şi care este numele lui după tată. La întrebarea cîţi ani are tovarăşul ei de viaţă, de obicei, femeia răspunde plictisită: „Da' dracu să-l ştie!". Cînd concubinul este dus la muncă sau joacă pe undeva cărţi, femeia leneveşte mai tot timpul în pat, nemîncată. Dacă cineva din vecini intră în casă, ea se ridică într-o rînă, fără chef şi începe să turuie că a venit aici „din pricina bărbatului", că a fost condamnată pe nedrept. „Pe el, blestematul, prietenii l-au căsăpit, iar pe mine m-au trimis la ocnă." Cînd concubinul vine acasă, nu au ce vorbi, nu au ce face; ar pune samovarul, dar nu au zahăr şi nici ceai. Privindu-şi concubina lungită pe pat, cu toată ciuda şi foamea, îl cuprinde plictiseala, şi neavînd ce face, se culcă şi el în pat. Cînd femeile dintr-o astfel de familie practică prostituţia, mai totdeauna bărbaţii le încurajează. Prostituata care cîştigă o bucată de pîine este un animal domestic de folos şi bărbatul o respectă, adică îi pune samovarul şi tace în zilele cînd dînsa are chef de gîlceavă. Ea schimbă des concubinii, alegîndu-i pe cei mai înstăriţi sau pe cei care au votcă, sau îi schimbă pur şi simplu din plictiseală, pentru variaţie.

Femeile ocnaşe primesc o alocaţie, pe care o împart cu concubinul lor. Cîteodată această alocaţie este singura sursă de existenţă a întregii familii.

Deoarece, în mod formal, i-a fost repartizată ca slugă, colonistul plăteşte pentru ea, statului, suma obişnuită. Plata se face prin prestarea unei munci – colonistul se obligă, de pildă, să transporte douăzeci de puduri de încărcătură dintr-un district în altul, sau să aducă în post vreo zece bîrne. Această formalitate este, de fapt, obligatorie numai pentru coloniştii gospodari şi nu-i priveşte pe deportaţii care trăiesc la post şi nu fac nimic. După ispăşirea pedepsei, femeia trece în rîndul colonistelor, încetînd să mai primească ajutor de la stat sub formă de hrană şi îmbrăcăminte. Astfel, trecerea aceasta nu uşurează cu nimic soarta femeii; ocnaşele care primesc alocaţie trăiesc mult mai bine decît colonistele şi cu cît condamnarea este pe un termen mai lung, cu atît femeii îi este mai uşor, iar atunci cînd a fost condamnată pe viaţă, înseamnă că şi-a asigurat bucata de pîine cîte zile va avea. Drepturile de ţărancă se acordă de obicei femeilor după şase ani.

Femeile libere, venite de bunăvoie după soţii lor, sînt astăzi mai numeroase în colonie decît femeile condamnate la muncă silnică, iar raportul la numărul total de femei deportate este de două la trei. Am înregistrat 697 femei libere şi 1 051 femei condamnate la muncă silnică, coloniste şi ţărănci deportate, ceea ce înseamnă că femeile libere constituie 40% din numărul total al elementului feminin.[131] Femeile îşi părăsesc patria şi îşi urmează soţii ocnaşi din diferite motive. Unele o fac din milă şi dragoste; altele din convingerea că numai Dumnezeu poate despărţi femeia de bărbat, cele din a treia categorie fug de acasă de ruşine; în mediul incult de la ţară, stigmatul soţului se răsfrînge şi asupra femeii. Un exemplu: cînd nevasta unui condamnat spală rufele la rîu, muierile celelalte o numesc „ocnaşa“. Altele sînt atrase pe Sahalin de către soţii lor, ca într-o cursă, prin minciuni, încă din cala vaporului, mulţi ocnaşi scriu acasă că în Sahalin e un trai minunat; cald, pămînt mult, pîine ieftină şi conducerea blîndă; ajunşi la destinaţie, scriu acelaşi lucru, născocind şi alte ademeniri, unii stăruie ani

de-a rîndul, bizuindu-se pe prostia sau pe credulitatea soţiilor lor şi faptele arată că de cele mai multe ori nu dau greş.[132] În sfîrşit, a cincea categorie o formează femeile care se mai găsesc sub influenţa covîrşitoare a bărbatului. Aceste femei au luat poate şi ele parte la crimă sau au beneficiat de roadele ei şi n-au fost implicate în proces numai din întîmplare, din cauza lipsei de dovezi. Cele mai frecvente însă sînt primele două motive: mila şi compătimirea mergînd pînă la autosacrificare, precum şi simţul datoriei.

Printre femeile venite de bunăvoie după soţii lor, afară de rusoaice sînt şi tătăroaice, evreice, ţigănci, poloneze şi nemţoaice.[133]

Condiţiile în care debarcă femeile libere în Sahalin lasă mult de dorit. Iată o întîmplare tipică. La 19 octombrie 1889, pe vaporul Vladivostok, au sosit la Alexandrovsk 300 femei libere, adolescenţi şi copii. Călătoriseră timp de patru zile în frig, fără hrană caldă. După cum mi-a povestit medicul, s-au descoperit în acest lot douăzeci şi şase de cazuri de scarlatină, variolă şi pojar. Vaporul a sosit noaptea tîrziu. Fiindu-i teamă să nu-l apuce furtuna, comandantul a cerut ca încărcătura vaporului şi pasagerii să fie debarcaţi imediat. Debarcarea a durat de la ora 12 la 2 noaptea. Femeile şi copiii au fost adăpostiţi în hambarele pentru mărfuri, iar pe cei bolnavi i-au băgat într-o magazie care servea la izolarea opriţilor în carantină. Bagajele pasagerilor au fost descărcate claie peste grămadă într-un şlep. Spre dimineaţă, s-a răspîndit vestea că şlepul a fost luat de valuri peste noapte şi tîrît în largul mării. Femeile au început să plîngă – una din ele avusese în geamantan trei sute de ruble. A fost întocmit un proces-verbal şi totul a fost pus pe seama furtunii, deşi, a doua zi, în închisoare s-au găsit printre ocnaşi o parte din lucrurile pierdute.

În primele zile după sosirea în Sahalin, femeia liberă umblă ca năucă. Insula şi atmosfera de ocnă o zăpăcesc. Spune, disperată, că nu-şi făcuse iluzii venind aici, că se aştepta să fie rău, dar realitatea a întrecut orice

margini. De îndată ce a stat de vorbă cu femeile venite înaintea ei şi le-a văzut traiul, capătă convingerea că atît ea, cît şi copiii ei sînt pierduţi. Deşi pînă la ispăşirea pedepsei mai sînt încă zece, cincisprezece ani, ea nu visează decît continentul şi nici nu vrea să audă de înjghebarea unei gospodării care i se pare prea sărăcăcioasă şi deci nu merită vreo osteneală. Ea plînge zi şi noapte, bocindu-şi rudele lăsate acasă, iar bărbatul ei, conştient de vina ce-o poartă, tace posac, pînă cînd, în cele din urmă, îşi pierde răbdarea şi începe s-o bată, certînd-o că a venit.

Dacă femeia liberă soseşte fără bani sau a adus numai strictul necesar pentru cumpărarea unei izbe şi dacă de acasă ei şi bărbatului nu li se mai trimite nimic, familia începe curînd să rabde de foame. Mijloace de cîştig nu găsesc, să ceară de pomană nu au de la cine, astfel că şi ea şi copiii sînt nevoiţi să se restrîngă la hrana pe care o primeşte din închisoare soţul-ocnaş şi care abia dacă ajunge unui om matur.[134] Zi de zi, gîndul le este îndreptat într-o singură direcţie: ce să mănînce, cu ce să-şi hrănească copiii. Din cauza foamei, a reproşurilor reciproce şi a convingerii că mai bine n-o să fie niciodată, sufletul i se înăspreşte cu timpul şi femeia ajunge la concluzia că în blestematul Sahalin nu te poţi sătura de pe urma sentimentelor delicate; se duce aşadar să cîştige bani „cu trupul“, cum a spus una din ele. Soţul se abrutizează şi el, nu-i mai pasă de cinste şi tot ce se întîmplă i se pare lipsit de însemnătate. De îndată ce împlinesc 14, 15 ani, fetele sînt exploatate şi ele. Mamele le vînd, fie chiar acasă, fie dîndu-le ca amante coloniştilor bogaţi sau gardienilor închisorii. Toate acestea se săvîrşesc cu uşurinţă şi din pricină că femeile libere nu sînt ocupate cu nimic. În posturi nu au absolut nimic de făcut, iar în sate, mai ales în cele din nord, sărăcăcioasele gospodării nu le dau mult de lucru.

Afară de mizerie şi lipsă de ocupaţie, pentru femeia liberă mai există şi o a treia sursă de nenorocire – soţul. Dacă e beţiv sau cartofor e în stare să

dea pe băutură sau cărţi raţia lui de ocnaş, îmbrăcămintea soţiei şi chiar a copiilor. Poate săvîrşi o nouă fărădelege sau să încerce o evadare. Cînd eram la Due, un colonist din districtul Tîmovsk, Bîşeveţ, a fost băgat la carceră, învinuit de încercare de asasinat. Soţia şi copiii lui părăsiseră gospodăria şi locuiau în apropiere, într-o cazarmă pentru familiile deţinuţilor. La Malo-Tîmovsk, colonistul Kucerenko a evadat lăsîndu-şi de izbelişte familia. Dacă soţul nu este dintre aceia care ar putea să omoare sau să fugă, soţia tremură totuşi, de teamă ca el să nu fie pîrît sau pedepsit, să nu se îmbolnăvească sau să nu fie schilodit.

Anii trec, se apropie bătrîneţea; soţul şi-a ispăşit pedeapsa şi anii de colonie şi caută acum să obţină drepturile de ţăran. Trecutul este dat uitării, iertarea a venit şi odată cu perspectiva plecării pe continent se trezeşte şi speranţa într-o viaţă nouă, mai bună. Dar se întîmplă şi altfel. Soţia moare de tuberculoză iar soţul pleacă pe continent bătrîn şi singur, sau ea rămîne văduvă şi nu ştie ce să facă, încotro să se îndrepte. La Derbinskoe, Alexandra Trofimova şi-a părăsit bărbatul şi s-a oploşit la ciobanul Akim cu care trăieşte într-un bordei mic şi murdar; a şi născut o fetiţă, în timp ce soţul părăsit şi-a luat o altă femeie. La Alexandrovsk, femeile libere Şulikina şi Fedina şi-au părăsit şi ele bărbaţii şi trăiesc cu alţii. Nenila Karpenko a rămas văduvă şi trăieşte cu un colonist. Ocnaşul Altuhov a fugit, iar soţia lui legitimă liberă, trăieşte în concubinaj cu altul.[135]

XVII

Componenţa deportaţilor după vîrstă. Situaţia familială a deportaţilor. Căsătoriile. Natalitatea. Copiii din Sahalin.

Datele oficiale cu privire la componenţa după vîrstă a populaţiei deportate, chiar dacă ar fi mai exacte decît cele culese de mine, tot n-ar putea servi la nimic. În primul rînd, ele au un caracter întîmplător, neavînd la bază diversele condiţii naturale sau economice şi sînt întocmite pe considerente juridice, după tipicul penitenciarelor, în funcţie de pedepse sau din punctul de vedere al persoanelor care au întocmit situaţiile. Odată cu schimbarea atitudinii faţă de deportare în general şi de deportarea pe Sahalin în special, se va schimba şi componenţa după vîrstă a populaţiei. Acelaşi lucru va avea loc şi atunci cînd numărul femeilor trimise în colonie se va dubla sau, cînd, după construirea căii ferate transsiberiene va începe emigrarea liberă. În al doilea rînd, pe insula deportaţilor, în condiţiile speciale de viaţă, aceste date au cu totul alt sens decît în condiţiile normale din – să zicem – judeţul Cerepoveţ sau Moscova. Un exemplu: numărul extrem de mic de bătrîni din Sahalin nu se datorează unei mari mortalităţi, ci doar faptului că majoritatea deportaţilor, după ce îşi ispăşesc pedeapsa, pleacă pe continent înainte de a îmbătrîni.

În momentul de faţă, primul loc în colonie revine vîrstelor între 25 şi 35 ani (24,3%) şi între 35 şi 45 ani (24,1%).[136] Vîrstele între 20 şi 55 ani, pe care doctorul Greaznov le numeşte vîrstele apte de muncă, însumează în colonie cifra de 64,6%, adică aproape o dată şi jumătate mai mult decît în Rusia.[137] Din păcate însă, procentajul ridicat şi chiar excedentul braţelor de muncă nu constituie în Sahalin un indiciu de prosperitate economică. Aici, acest fapt arată doar un surplus al braţelor de muncă, datorită căruia, cu tot numărul mare de oameni veşnic flămînzi, inactivi şi incapabili, în Sahalin se ridică oraşe şi se construiesc drumuri minunate. Construcţiile costisitoare, puse alături de crîncenele lipsuri ale celor ce depun această muncă productivă, sugerează fără voie o paralelă: ele ne amintesc timpurile din antichitate, cînd în mod tot atît de artificial, cu surplusul braţelor de

muncă, se înălţau temple, circuri şi piramide, iar cei ce munceau îndurau suferinţe crunte, trăind într-o mizerie cumplită.

Copiii, cei la vîrsta dintre 0 şi 15 ani, dau de asemenea un număr mare – 24,9%. Comparativ cu cifrele similare din Rusia[138], cele din Sahalin sînt reduse; pentru o colonie de deportaţi însă, unde viaţa de familie se desfăşoară în condiţii atît de puţin prielnice, cifrele sînt destul de ridicate. Fecunditatea femeilor din Sahalin, asociată cu o mortalitate infantilă scăzută, după cum va vedea cititorul mai jos, vor spori în curînd şi mai mult procentajul de copii, atingînd poate normele din Rusia. Acest fapt este îmbucurător, deoarece abstracţie făcînd de considerente colonizatoare, prezenţa copiilor în preajma deportaţilor constituie un suport moral pentru ei, şi mai mult încă, le aminteşte de satele lor din Rusia; afară de aceasta, grija de copii salvează pe femei de primejdiile trîndăviei. Totodată se ivesc însă şi greutăţi, deoarece vîrstele neproductive necesită cheltuieli, fără să aducă nimic în schimb, dînd astfel naştere la complicaţii economice. Din cauza lor, mizeria creşte şi din acest punct de vedere colonia prezintă condiţii şi mai vitrege decît satele din Rusia. Copiii din Sahalin, devenind adolescenţi sau oameni maturi, pleacă pe continent, astfel investiţiile făcute de colonie cu creşterea lor nu sînt niciodată recuperate.

Vîrstele care constituie nădejdea şi baza unei colonii în plină dezvoltare dau în Sahalin un procentaj foarte scăzut. Tineri între 15 şi 20 de ani sînt în număr de numai 185 în întreaga colonie, 89 bărbaţi şi 96 femei, adică aproximativ 2%. Dintre aceştia, numai 27 sînt adevăraţi copii ai coloniei, născuţi pe insulă sau pe drumul spre locul deportării – restul sînt veniţi din afară. Dar şi acei născuţi în Sahalin aşteaptă doar plecarea părinţilor sau a soţilor pentru a porni cu ei pe continent. Aproape toţi sînt copii de ţărani, ţărani înstăriţi care şi-au ispăşit pedeapsa şi nu mai rămîn pe insulă decît pentru a-şi rotunji capitalul – cum ar fi, bunăoară, soţii Racikov din

Alexandrovsk. Maria Baranovskaia, fiica unui colonist liber, născută la Cibisani, acum în etate de optsprezece ani, nu vrea nici ea să rămînă pe insulă; va pleca pe continent împreună cu soţul ei. Dintre cei născuţi pe Sahalin cu două decenii în urmă, depăşind azi vîrsta de douăzeci de ani, n-a mai rămas nici unul pe insulă. Persoane de etatea aceasta sînt în total 27, dintre care 13 condamnaţi la muncă silnică, 7 veniţi de bunăvoie după soţii lor, iar 7, fii de ocnaşi, cunosc bine drumul spre Vladivostok şi Amur[139].

În Sahalin sînt 860 familii legitime şi 782 nelegitime. Aceste cifre precizează, mai elocvent ca orice, datele vieţii de familie a deportaţilor. În general, numai jumătate din populaţia matură se bucură de binefacerile vieţii de familie. Toate femeile sînt cazate, aşadar, cealaltă jumătate, aproape trei mii de suflete, care trăiesc stinghere, sînt numai bărbaţi. Această proporţie variază însă mereu. Bunăoară, cînd în urma unui decret de amnistiere sînt eliberaţi din închisori aproape o mie de deţinuţi deodată, şi trec toţi în rîndul coloniştilor, procentajul celor fără familii creşte. În schimb, atunci cînd coloniştilor li s-a dat voie să lucreze la construcţia căii ferate transsiberiene, pe porţiunea din ţinutul Ussuri (ceea ce a avut loc curînd după plecarea mea), procentajul a scăzut. În orice caz, există părerea că deportaţii dovedesc prea puţină tragere de inimă pentru viaţa de familie, aceasta considerîndu-se şi drept cauza principală pentru care colonizarea n-a dat roadele aşteptate.[140]

Acum se pune întrebarea de ce, în colonie, numărul căsătoriilor nelegitime sau libere este atît de mare şi de ce la cercetarea datelor privind viaţa de familie se creează impresia că deportaţii se feresc intenţionat de o căsătorie legală. Dacă n-ar exista femeile libere care şi-au urmat de bunăvoie soţii, familiile nelegitime ar fi îndoit mai numeroase decît cele legale.[141] Dictîndu-mi notele, guvernatorul general a numit această stare de lucruri „strigătoare la cer", ceea ce însemna că nu deportaţii sînt cei

vinovaţi. Într-adevăr, ei, fiind în majoritate oameni de la ţară şi religioşi, ar prefera o căsătorie legitimă. De multe ori, cîte o pereche de concubini vine cu rugămintea de a li se da voie să se căsătorească, dar majoritatea acestor cereri sînt respinse din motive care nu depind de voinţa administraţiei locale şi nici de aceea a deportaţilor. Deşi odată cu pierderea tuturor drepturilor condamnatul devine inexistent pentru familie, ca şi cum ar fi murit, dorinţa lui de a se căsători la locul deportării atîrnă totuşi de soţul rămas în patrie. Este necesar ca acesta să consimtă la desfacerea căsătoriei şi numai atunci condamnatul se poate însura a doua oară. De obicei însă, soţii rămaşi în patrie nu consimt la divorţ, unii din convingeri religioase, pentru că divorţul ar fi un păcat, iar alţii, femeile cu deosebire, consideră desfacerea căsătoriei ca fiind inutilă, o toană a bărbatului, mai ales cînd el se apropie de patruzeci de ani. „La vîrsta asta, se mai gîndeşte la însurătoare?! Mai bine s-ar gîndi la mîntuirea sufletului!“ se zborşeşte femeia primind de la soţ scrisoarea cu privire la divorţ. Altora le e frică să înceapă nişte demersuri atît de complicate şi costisitoare sau nu ştiu cum să procedeze şi unde să înainteze cererea de divorţ. De multe ori, deportaţii nu se căsătoresc legal şi din altă cauză: unele fişe personale sînt incomplete, creînd la fiecare caz în parte o serie de dificultăţi şi formalităţi care în cele din urmă descurajează pe deportaţi; după ce au cheltuit o groază de bani cu cereri, timbre şi telegrame, renunţă, ajungînd la concluzia că nu vor reuşi niciodată să aibă o familie legitimă. Mulţi deportaţi nici nu au fişă personală, iar unele fişe nu pomenesc despre starea civilă a deportatului sau sînt greşit întocmite, or, fişa personală este de fapt singurul act de care condamnatul se poate folosi în astfel de cazuri.[142] Date cu privire la numărul căsătoriilor din colonie se pot obţine din registrele bisericeşti. Dar avînd în vedere că aici căsătoriile legitime sînt un lux, neaccesibil oricui, aceste date sînt departe de a corespunde cerinţelor reale ale populaţiei, în ceea ce priveşte căsătoria. Aici

oamenii se căsătoresc nu cînd vor, ci atunci cînd pot. Vîrsta medie a celor ce se căsătoresc este o cifră cu totul inutilă, ea nu poate servi drept bază la determinarea căsătoriilor timpurii sau tîrzii, deoarece viaţa de familie începe aici, cel mai adesea, cu mult înainte de ceremonia religioasă şi de obicei se căsătoresc perechile care au şi dobîndit copii. Din registrele bisericeşti rezultă doar că, în ultimii zece ani, cele mai multe căsătorii au fost în luna ianuarie; în această lună s-au celebrat aproape o treime din numărul lor total. Numărul de căsătorii efectuate toamna este ceva mai mare decît în restul anului, dar faţă de acela al căsătoriilor din luna ianuarie este la fel de neînsemnat, astfel că nu poate fi vorba de o comparaţie cu judeţele noastre agricole. Căsătoriile care s-au încheiat în condiţii normale, între copiii liberi ai deportaţilor, sînt toate fără excepţie timpurii. Băieţii aveau vîrsta între 18 şi 20 de ani, iar fetele între 15 şi 19 ani. Însă fetele libere între 15 şi 20 de ani sînt mai numeroase decît băieţii, aceştia părăsesc de obicei insula înainte de a atinge vîrsta căsătoriei, astfel, din pricina în parte lipsei de bărbaţi tineri şi în parte şi din considerente economice, s-au făcut multe căsătorii nepotrivite. Tinere, aproape adolescente, au fost căsătorite de părinţii lor cu colonişti şi ţărani vîrstnici. Subofiţerii, fruntaşii, felcerii militari, micii funcţionari şi gardienii se căsătoresc mai toţi, dar fericesc doar fete de 15, 16 ani. [143]

Nunţile sînt modeste şi triste. Se spune că în districtul Tîmovsk, se întîmplă să fie şi nunţi vesele, cu tămbălău, mai ales printre ucraineni. La Alexandrovsk, unde fiinţează o tipografie, se obişnuieşte ca înainte de nuntă să se trimită invitaţii tipărite. Ocnaşii zeţari s-au plictisit să tot culeagă ordine şi dispoziţiuni şi sînt bucuroşi să-şi arate măiestria; atît ca aspect exterior, cît şi prin textul lor, aceste invitaţii nu se deosebesc mult de cele din Moscova. Pentru fiecare nuntă, statul eliberează o sticlă de alcool.

Deportaţii înşişi socotesc natalitatea exagerat de mare, fapt care stîrneşte adesea glume şi observaţii „profunde“ la adresa femeilor. Se spune că tocmai clima din Sahalin le face puioase pe femei. Nasc pînă şi bătrînele, chiar şi acelea care în Rusia au fost sterpe şi pierduseră orice speranţă de a mai avea copii. Femeile se grăbesc parcă să populeze Sahalinul şi nasc de multe ori gemeni. Una, în vîrstă matură, care locuia la Vladimirovka şi avea şi o fiică mare, tot ascultînd în timpul sarcinii discuţii despre gemeni, se aştepta să nască şi ea doi copii şi a fost foarte dezamăgită că n-a născut decît unul. „Caută mai bine“, o ruga ea pe moaşă. Totuşi, gemenii nu se nasc mai des aici decît în Rusia. În răstimp de zece ani, pînă la 1 ianuarie 1890, s-au născut în colonie 2 275 copii de ambele sexe, iar aşa-numite naşteri duble (cu gemeni) n-au fost decît 26.[144] Toate aceste comentarii, oarecum exagerate, cu privire la prolificitatea femeilor, la gemeni etc., arată interesul populaţiei pentru naşteri şi importanţa ce li se dă.

Deoarece componenţa numerică a populaţiei este mereu supusă fluctuaţiei, precum şi diverşilor factori ocazionali, obţinerea unui coeficient mediu al natalităţii, pentru un anumit număr de ani, ar fi o adevărată performanţă. Acest coeficient este cu atît mai greu de obţinut, cu cît datele numerice culese de mine şi de alţii sînt neîndestulătoare. Componenţa numerică a populaţiei pe anii precedenţi nu este cunoscută şi după ce am cercetat scriptele oficiale mi-am dat seama că restabilirea datelor ar însemna o muncă titanică şi de necuprins, cu rezultate destul de dubioase. Coeficientul se poate stabili numai cu aproximaţie pentru prezent. În anul 1889, în cele patru parohii s-au născut 352 prunci de ambele sexe; în condiţii normale, în Rusia, acest număr de copii se naşte în regiuni cu o populaţie de şapte mii de locuitori[145]; or, în anul 1889, erau în colonie tocmai şapte mii, cu un surplus neînsemnat. Coeficientul naşterilor locale este puţin mai ridicat decît în Rusia, atît în general (49,8), cît şi restrîns la

un judeţ, cum ar fi de exemplu Cerepoveţ (45,4). S-ar putea spune că natalitatea în Sahalin a fost în anul 1889 aproximativ tot atît de mare ca şi în Rusia, şi chiar dacă unii coeficienţi au prezentat diferenţe, acestea n-au fost prea mari. Avînd în vedere însă că din două localităţi cu natalitate egală femeile sînt mai prolifice în aceea în care numărul lor este mai mic, putem conchide că pe Sahalin prolificitatea femeilor este în general mult mai mare decît în Rusia.

Foamea, dorul de patrie, înclinaţiile spre vicii, lipsa libertăţii, într-un cuvînt ambianţa de condiţii neprielnice ale deportării nu anihilează capacitatea de reproducere a deportaţilor, dar aceasta nu dovedeşte o stare înfloritoare. Prolificitatea femeilor şi drept consecinţă sporul de naşteri se datorează, în primul rînd, lipsei de ocupaţie a deportaţilor care trăiesc în colonie; prin forţa împrejurărilor, ei nu pleacă nicăieri de acasă, nu au unde să se ducă după alte cîştiguri, în traiul lor monoton, viaţa sexuală constituie de multe ori unica distracţie; în al doilea rînd, se datorează şi faptului că majoritatea femeilor au vîrsta propice fecundaţiei. Afară de aceste cauze directe, s-ar putea să existe şi altele, indirecte, care scapă însă observatorului. Sporul de naşteri l-am putea privi ca un mijloc natural de apărare împotriva influenţelor nocive ale mediului, ca o luptă împotriva populaţiei reduse şi a numărului insuficient de femei. Cu cît pericolul care ameninţă populaţia este mai mare, cu atît numărul naşterilor creşte şi dacă privim problema din acest punct de vedere, condiţiile proaste de viaţă ar putea constitui o cauză a creşterii natalităţii.[146]

Din 2 275 de naşteri în perioada de zece ani, numărul maxim revine lunilor de toamnă (29,2%), iar cele minime primăverii (20,8%); iarna (26,2%) s-au născut mai mulţi copii decît vara (23,6%). Numărul maxim de conceperi şi naşteri au avut loc în semestrul cuprins între lunile august şi

februarie – cu alte cuvinte, lunile cu zile scurte şi nopţi lungi au fost mai favorabile decît primăvara şi decît vara ploioasă şi mohorîtă.

În momentul de faţă sînt în total, în Sahalin, 2 122 copii, inclusiv cei care au împlinit în 1890 15 ani. Dintre aceştia, 644 au venit pe insulă din Rusia cu părinţii lor, iar 1 473 s-au născut în Sahalin sau pe drum spre locul de deportare; la 5 copii n-am izbutit să le stabilesc locul de naştere. Numărul copiilor născuţi în Rusia şi veniţi în insulă cu părinţi este de trei ori mai mic, majoritatea au venit la vîrsta cînd înţelegeau totul; ei nu şi-au uitat patria şi o iubesc încă. Cei născuţi în Sahalin însă, normal ar fi să se simtă legaţi de insulă ca de adevărata lor patrie. În general, cele două categorii se deosebesc între ele. De pildă, în prima sînt numai 1,7% copii nelegitimi, iar în cea de-a doua 37,2%.[147] Copiii din prima categorie sînt socotiţi „liberi", fiindcă mai toţi au fost concepuţi sau născuţi înainte de judecarea părinţilor, astfel că şi-au păstrat toate drepturile cetăţeneşti. Copiii născuţi după deportare nu-şi spun însă în nici un fel; cu timpul ei vor fi înglobaţi în rîndurile ţăranilor sau ale tîrgoveţilor; acum, starea lor socială este determinată cam astfel: fiul nelegitim al ocnaşei deportate X.; fiică de colonist, fiica nelegitimă a colonistei Z. etc. Mi s-a vorbit despre o femeie de origine nobilă care a plîns amarnic cînd a aflat că fiul ei a fost trecut în registrele bisericeşti ca fiu de colonist.

În primul grup, copii sugari şi sub vîrsta de patru ani aproape că nu există – aici majoritatea covîrşitoare o constituie copiii de vîrstă şcolară. În al doilea grup însă, adică la cei născuţi în Sahalin, situaţia este inversă – predominînd vîrstele preşcolare şi afară de asta cu cît copiii sînt mai mari, cu atît numărul lor este mai mic; dacă am prezenta vîrsta copiilor sub forma unui grafic, curba ar cădea brusc. În această grupă, copii sub un an sînt în număr de 203, 43 între 9 şi 10 ani şi numai 11 între 15, 16. După cum am mai spus, dintre cei născuţi în insulă n-a mai rămas pe loc nici unul în vîrstă

de 20 ani. Golul format astfel, prin lipsa tineretului băştinaş, este completat de nou-veniţi, singurii care formează contingentele de tineri de vîrsta căsătoriei. Procentul redus de copii mai vîrstnici printre cei născuţi în Sahalin se explică atît prin mortalitate, cît şi prin faptul că în anii trecuţi erau pe insulă mai puţine femei, din care cauză se năşteau mai puţini copii; cauza principală însă este tot emigrarea. Părinţii, plecînd pe continent nu-şi lasă copiii pe loc, ci îi iau cu ei. De obicei, părinţii copilului născut în Sahalin au început să-şi ispăşească pedeapsa cu mult înainte de venirea lui pe lume şi în timp ce pruncul se naşte, creşte şi ajunge pînă la vîrsta de zece ani, părinţii capătă drepturile de ţărani şi pleacă împreună cu el pe continent. Situaţia copilului adus aici este cu totul alta. În momentul deportării părinţilor, el împlinise cinci, opt sau zece ani; pînă ce ei îşi ispăşesc pedeapsa şi anii de colonişti, copilul creşte şi, cînd părinţii abia se apropie de termenul cînd vor putea căpăta drepturile de ţărani, el a ajuns la vîrsta cînd poate munci, astfel că înainte de a părăsi insula, a putut să se ducă la Vladivostok sau Nikolaevsk ca să cîştige bani. În orice caz, în colonie nu rămîn nici copiii veniţi din Rusia, nici cei născuţi aici, de aceea, fiecare sat şi post din Sahalin are mai curînd înfăţişarea unui loc de temporar domiciliu forţat decît de colonie.

Naşterea unui copil este primită cu ostilitate de familie. Lîngă leagăn nu se cîntă cîntece, se aud doar plînsete, bocete sinistre. Părinţii se jeluie că nu au cu ce hrăni copilul, că el nu va avea nimic bun de învăţat aici; „mai bine l-ar strînge Dumnezeu!“ spun ei. Cînd copilul mai mărişor ţipă sau se joacă strigînd, i se porunceşte cu răutate: „Tacă-ţi gura, lua-te-ar moartea!“. Totuşi, orice s-ar spune şi oricît s-ar boci, elementul cel mai bun şi mai plăcut în Sahalin sînt copiii, înşişi deportaţii îşi dau seama de asta şi le recunosc preţul. În sînul familiei înăsprite şi cu morală şubredă, copiii trezesc simţăminte mai umane, duioşie, blîndeţe, bucurie. Cu toată puritatea

lor sufletească, ei îşi iubesc părinţii mai presus de orice, pe mama lor păcătoasă şi pe tatăl tîlhar, şi dacă un deportat înrăit de viaţa de puşcărie poate fi înduioşat de un cîine ce se gudură pe lîngă el, ne putem închipui ce balsam trebuie să fie pentru inima lui dragostea unui copil. Am mai spus că prezenţa copiilor reprezintă pentru deportaţi un sprijin moral – şi voi adăuga la asta că de multe ori copiii constituie unica legătură între bărbaţii şi femeile deportate, dîndu-le un scop în viaţă, salvîndu-i din starea lor de disperare şi decădere totală. Întîmplarea a făcut să înregistrez în acelaşi timp două femei libere, amîndouă venite de bunăvoie după soţii lor şi ocupînd aceeaşi locuinţă; una din ele nu avea copii şi toată vremea cît am stat în casă se căina amarnic, neputîndu-şi ierta prostia că venise în Sahalin – toate acestea în prezenţa soţului, care mă privea cu o expresie de vinovăţie. Cealaltă, care avea cîţiva copii, tăcea, şi mi-am dat seama că viaţa primei femei, cea fără copii, trebuie să fi fost îngrozitoare. Îmi amintesc că odată, cînd înregistram într-o casă pe fiul unor tătari, un băieţaş de vreo trei ani, prichindel cu ochii depărtaţi şi cu o tichie pe cap, i-am spus cîteva cuvinte bune şi l-am alintat; atunci, faţa nepăsătoare a tatălui, un tătar din Kazan, s-a însufleţit deodată şi a început să clatine vesel din cap, parcă voia să-mi dea a înţelege că e de acord cu mine, că fiul lui este un băiat foarte bun; am avut impresia că acest tătar era fericit.

Din cele expuse mai înainte, cititorul a putut să-şi dea seama sub ce înrîuriri cresc copiii din Sahalin şi ce impresii copleşesc viaţa lor spirituală. Ceea ce în Rusia, în sate şi oraşe pare monstruos aici este ceva obişnuit. Copiii privesc cu nepăsare un convoi de deţinuţi ferecaţi în lanţuri. Cînd aceşti ocnaşi împovăraţi de lanţurile de la mîini şi de la picioare trag o roabă grea cu nisip, copiii se agaţă şi ei de roabă şi rîd. Jocul lor obişnuit este de-a soldaţii şi deţinuţii. Ieşind în stradă, un flăcăiaş strigă prietenilor: „Alinierea!“ „Repaos!“. Sau îşi pune într-un sac jucăriile şi un codru de

pîine şi-i spune mamei: „Mă duc să mă fac vagabond“. „Vezi să nu te împuşte soldaţii“, glumeşte mama; el pleacă pe stradă şi vagabondează încolo şi încoace, iar tovarăşii lui de joacă, cei care au rolul de soldaţi, îl prind. Copiii din Sahalin vorbesc de vagabonzi, de bice, de „pisici cu nouă cozi“, ştiu ce înseamnă călău, ocnaşi ferecaţi, concubini. Trecînd în Armudanul de Sus din izbă în izbă, într-una din ele n-am găsit pe cei mari – nu era acasă decît un băieţaş de vreo zece ani, bălăior, desculţ şi tare slăbuţ; faţa lui palidă, acoperită cu pistrui mari părea de marmură.

— Cum îl cheamă pe tatăl tău? l-am întrebat.

— Nu ştiu, a răspuns piciul.

— Cum aşa, stai în aceeaşi izbă cu tatăl tău şi nu ştii cum îl cheamă? Ruşine!

— Nu mi-e tată adevărat.

— Cum aşa, nu-i tată adevărat?

— E concubinul mamei.

— Mama ta e măritată sau văduvă?

— Văduvă. A venit din cauza bărbatului.

— Ce înseamnă din cauza bărbatului?

— L-a omorît.

— Tu îl mai ţii minte pe tatăl tău?

— Nu. Eu sînt nelegitim. Mama m-a născut la Kara.

Copiii din Sahalin sînt palizi, slabi, molîi; umblă în zdrenţe şi sînt veşnic flămînzi. După cum va vedea cititorul mai pe urmă, aproape toţi mor de boli ale aparatului digestiv. Foamea niciodată potolită, hrana compusă luni în şir numai din gulii, iar la cei mai înstăriţi numai din peşte sărat, frigul şi umezeala, toate acestea distrug organismul copiilor încet şi sigur, slăbindu-i treptat toate ţesuturile. Dacă n-ar fi emigrarea, probabil că după două, trei generaţii, s-ar răspîndi în colonie tot felul de boli de nutriţie

provenite ca urmare a greşitului sistem de alimentaţie. În momentul de faţă, copiii coloniştilor foarte săraci, ca şi ai ocnaşilor, primesc de la stat o alocaţie pentru hrană: copiii de la un an pînă la cincisprezece ani primesc cîte o rublă şi jumătate pe lună, iar orfanii de mamă şi de tată, infirmii şi gemenii, cîte trei ruble. Dreptul copilului la această alocaţie este acordat după aprecierea personală a funcţionarilor; ei interpretează noţiunea „foarte sărac“ fiecare în alt fel.[148] Rublele date le cheltuiesc părinţii cum cred ei de cuviinţă. Acest ajutor bănesc, condiţionat de atîtea considerente şi care din pricina sărăciei şi a lipsei de bună-credinţă a părinţilor îşi atinge atît de rareori scopul, ar trebui să fi fost de mult desfiinţat.

Alocaţia nu micşorează cu nimic sărăcia, abia o astupă şi numai cei neiniţiaţi ar putea crede că în Sahalin viaţa copiilor este asigurată.

XVIII

Ocupaţiile deportaţilor. Agricultura. Vînătoarea. Pescuitul. Peştii migratori: keta şi scrumbiile. Pescuitul organizat de închisori. Meşteşugurile.

Ideea orientării muncii ocnaşilor şi a coloniştilor spre agricultură a luat fiinţă, după cum am mai spus, de la începutul deportărilor în Sahalin. O idee cît se poate de atrăgătoare: munca agricolă cuprinde toate elementele necesare pentru a ocupa pe deportat, a-l lega de pămînt şi chiar pentru a-l îndrepta. Afară de aceasta, plugăria este potrivită pentru mai toţi deportaţii, deoarece la noi ocnaşii sînt cel mai adesea ţărani; doar o zecime din deportaţi nu fac parte dintre ţăranii plugari. Această idee a triumfat; cel puţin pînă în ultimul timp, ocupaţia de bază a deportaţilor din Sahalin a fost considerată agricultura, iar colonia n-a încetat de a fi denumită colonie agricolă.

De la început, de la înfiinţarea coloniei, în Sahalin s-a arat şi s-a semănat în fiecare an. N-a intervenit nici o întrerupere şi odată cu creşterea populaţiei se extindea anual şi suprafaţa semănăturilor. Munca agricultorului a fost aici nu numai silnică, dar şi grea, şi dacă ţinem seama că trăsătura principală a muncii silnice este obligaţia de a executa o muncă din cele mai istovitoare, caracterizată prin cuvîntul „grea“, atunci, din acest punct de vedere, nici nu s-ar fi putut găsi pentru criminali o ocupaţie mai nimerită decît munca agricolă în Sahalin. Pînă în prezent, această muncă a satisfăcut aşadar cele mai severe scopuri de pedepsire.

Dacă această muncă a fost şi productivă şi dacă a satisfăcut şi scopurile unei colonii agricole de deportaţi, în această privinţă s-au emis păreri variate şi cele mai multe din ele contradictorii. Unii au găsit că Sahalinul este o insulă foarte fertilă, menţionînd-o ca atare în rapoartele şi corespondenţa lor, ba, după cum mi s-a spus, s-au trimis şi telegrame pline de însufleţire relatînd că deportaţii sînt în sfîrşit în stare să se întreţină singuri şi nu va mai fi nevoie de cheltuieli pentru ei din partea statului. Alţii însă priveau sceptic posibilităţile agricole din Sahalin şi declarau categoric că agricultura pe insulă este o himeră. Această divergenţă de păreri se explică prin faptul că problema agriculturii pe insulă au judecat-o adesea oameni care nu cunoşteau adevărata situaţie. Colonia s-a înfiinţat cînd insula nu fusese încă explorată; din punct de vedere ştiinţific, insula era *terra incognita*[149] şi condiţiile naturale, precum şi posibilităţile dezvoltării culturilor agricole erau privite doar în raport cu unele considerente cum ar fi latitudinea geografică, vecinătatea apropiată a Japoniei, existenţa bambusului şi a arborelui de plută etc. Pentru corespondenţii ocazionali, care judecau de cele mai multe ori după prima impresie, erau hotărîtoare vremea frumoasă sau urîtă, pîinea şi untul care li se serveau prin izbe sau faptul că vizitaseră mai întîi un loc posomorît ca Due şi nu o localitate cu aspect vesel şi plin de viaţă ca Sianţî. Funcţionarii cărora li s-a încredinţat conducerea coloniei agricole înainte de a veni pe insulă nu fuseseră, cea mai mare parte din ei, nici moşieri, nici ţărani şi habar nu aveau de agricultură. Pentru situaţiile întocmite, ei foloseau numai datele pe care le prezentau gardienii. În ceea ce priveşte pe inginerii agronomi, nici ei nu aveau prea multe cunoştinţe de specialitate şi ori nu făceau nimic, ori înaintau rapoarte vădit eronate. Alţii veniseră aici de pe băncile şcolii şi se limitau pentru început la partea teoretică şi pur formală a problemei, folosind pentru rapoartele lor tot datele culese de subalterni.[150]

S-ar părea că datele cele mai precise le-ar putea furniza oamenii care ei înşişi ară şi seamănă, dar nici această sursă n-ar fi fost sigură. De teamă să nu fie lipsiţi de ajutoare, obligaţi să dea pentru amortizarea datoriilor o cotă mai mare din recolta obţinută sau să fie siliţi să rămînă pe insulă toată viaţa, deportaţii furnizau date greşite, declarînd sub valorile reale suprafeţele perimetrilor despăduriţi şi cifra recoltelor obţinute. Coloniştii înstăriţi, care nu aveau nevoie de subvenţii, nu spuneau nici ei adevărul, nu de teamă, ci din aceleaşi considerente care l-au făcut pe Polonius să fie de acord că norul seamănă şi cu o cămilă şi cu o cîrtiţă. Observînd cu atenţie dincotro bate vîntul în orientarea spiritelor, dacă administraţia locală nu credea în succesele agriculturii, nu mai credeau nici ei. Dacă însă în administraţie se suprapunea curentul opus, atunci şi ei începeau să admită că pe Sahalin, slavă Domnului, se poate trăi, recoltele sînt bune şi rău este doar că oamenii s-au lenevit etc., etc. Totodată, pentru a fi pe plac conducerii, minţeau în mod grosolan folosind diferite tertipuri. De pildă, alegeau spicele cele mai mari şi le aduceau lui Miţul, iar acesta îi credea şi făcea rapoarte entuziaste despre recolte inexistente. Vizitatorilor li se arătau cartofi mari cît capul, sfeclă şi pepeni de jumătate de pud, iar aceştia, admirîndu-le, socoteau că pe Sahalin se poate obţine o recoltă de grîu de cel puţin 40 de puduri pe deseatină.[151]

În timpul călătoriei mele pe Sahalin, problema coloniei agricole se găsea în acea fază cînd nu mai ştii ce să crezi. Guvernatorul general, guvernatorul insulei şi comandanţii districtelor nu mai credeau în succesele agriculturii în Sahalin. Pentru ei era clar că încercarea de a orienta munca deportaţilor spre agricultură a dat greş şi stăruinţa de a menţine o colonie agricolă va determina doar cheltuieli de prisos, prelungind şi cazna chinuitoare a oamenilor. Iată cuvintele pe care mi le-a dictat guvernatorul general: „O colonie agricolă a criminalilor deportaţi în Sahalin nu va putea

fi realizată. Este necesar ca oamenilor să li se dea alte posibilităţi de cîştig – agricultura rămînînd doar un adaos“.

Funcţionarii inferiori susţineau şi ei acelaşi lucru şi în prezenţa şefilor criticau fără teamă trecutul insulei. Deportaţii înşişi, la întrebarea „cum mai merge treaba?“, răspundeau cu un surîs amar de deznădejde. Şi cu toată această atitudine unanimă şi hotărîtă faţă de agricultură, deportaţii continuă să are şi să semene, administraţia continuă să le dea sămînţă pe credit, iar guvernatorul insulei, care crede cel mai puţin în putinţa dezvoltării agriculturii pe Sahalin, emite ordine cu privire la „obişnuirea deportaţilor cu munca la cîmp“ şi declară că acei colonişti care nu vor prezenta dovezi că au avut succese în agricultură, „nu vor căpăta niciodată titlul de ţărani“ (ordinul nr. 276, din 1890). Mai înţelege ceva dacă poţi!

Suprafaţa de pămînt arabil a fost prezentată pînă acum în cifre umflate, inexacte (ordinul nr. 366, 1888), şi nimeni nu poate spune precis cît pămînt revine în medie pe cap de gospodar. Inspectorul agronom determină în medie suprafaţa fiecărei parcele la 1555 stînjeni pătraţi, adică 2/3 de deseatină, iar pentru pămîntul mai bun, adică cel din districtul Korsakovsk, la 935 stînjeni pătraţi. Afară că aceste cifre ar putea fi eronate, valoarea lor este micşorată şi prin faptul că repartizarea pămîntului s-a făcut inegal. Cei veniţi din Rusia cu bani sau cei care au reuşit să strîngă avere stăpînesc cîte trei, cinci şi chiar opt deseatine de pămînt arabil, în timp ce găsim destul de mulţi gospodari, mai ales în districtul Korsakovsk, care nu au decît cîţiva stînjeni pătraţi. Suprafaţa de pămînt arabil creşte vădit în fiecare an, în timp ce suprafaţa medie a parcelelor rămîne aceeaşi, ameninţînd să devină constantă.[152]

Se seamănă sămînţa căpătată de la stat, care se dă de fiecare dată pe credit. În districtul cel mai roditor, Korsakovskul, în anul 1889, „din întreaga cantitate de 2060 puduri de grîu însămînţat, numai 165 puduri erau

sămînţă proprie, iar din 610 plugari care au însămînţat această cantitate, numai 56 aveau sămînţa lor“ (ordinul nr. 318, din 1889). După datele furnizate de inspectorul agronom, de fiecare cap de locuitor matur se seamănă în medie doar 3 puduri şi 18 funturi, cantităţile cele mai mici însămînţîndu-se în partea de sud a insulei. Este interesant de observat că în districtul sudic, unde condiţiile climaterice sînt mai favorabile, agricultura se dezvoltă mai prost decît în districtele din nord, ceea ce nu-l împiedică totuşi să fie cel mai înfloritor district.

În cele două districte nordice nu s-a înregistrat niciodată temperatura necesară pentru coacerea ovăzului şi a grîului şi numai în doi ani timpul a fost suficient de călduros pentru coacerea orzului.[153] Primăvara şi începutul verii sînt aproape întotdeauna reci; în anul 1889 a fost ger şi în lunile iulie şi august, iar timpul urît de toamnă a început de la 24 iulie şi a ţinut pînă la sfîrşitul lui octombrie. Lupta cu frigul şi aclimatizarea grîului pe Sahalin ar fi dat rezultate mai bune dacă umiditatea n-ar fi atît de mare şi nu ştiu dacă lupta cu ea ar fi vreodată posibilă. În perioada cînd grînele dau în spic, înfloresc şi se coc, precipitaţiile atmosferice pe insulă sînt extrem de abundente, din care cauză bobul rămîne neîndestul de copt, apos, zbîrcit şi uşor. Sau, din cauza ploilor neîncetate, grîul se strică, putrezeşte sau încolţeşte în snopi strînşi pe cîmp. Timpul recoltării grîului şi mai ales al grîului de primăvară, coincide aici cu perioada cea mai ploioasă şi se întîmplă ca întreaga recoltă să rămînă pe cîmp din pricina ploilor ce nu mai contenesc începînd din august şi pînă toamna tîrziu. Raportul inspectorului agronom cuprinde un tabel de recolte pe ultimii cinci ani, întocmit după datele pe care guvernatorul insulei le-a calificat „curate născociri“. Din acest tabel se poate conchide, cu aproximaţie, că recolta medie de grîne în Sahalin depăşeşte de trei ori cantitatea însămînţată. Acest lucru este confirmat şi de alte date: în anul 1889, din recolta de grîne obţinută, fiecărui

locuitor matur i-a revenit în medie cam 11 puduri, adică de trei ori mai mult decît se însămînţase. Bobul grînelor era însă prost. Cercetînd odată mostrele de grîne pentru sămînţă, aduse de colonişti pentru a fi schimbate pe făină, guvernatorul insulei a găsit că unele din ele nici nu sînt bune pentru însămînţare, iar altele conţin un amestec mare de boabe necoapte, lovite de ger (ordinul nr. 41, 1889).

Cu asemenea recolte slabe, pentru a fi sătul, gospodarul din Sahalin ar trebui să aibă cel puţin 4 deseatine de pămînt arabil, ar trebui să muncească din zori pînă-n noapte şi să nu plătească nimic muncitorilor angajaţi; în viitorul apropiat însă, cînd sistemul actual de însămînţare fără asolament, fără îngrăşăminte, şi fără să se lase pămîntului timp să se odihnească, va slei solul, şi, cînd deportaţii „îşi vor da seama de necesitatea trecerii la metode mai raţionale de cultivare a ogoarelor şi la noul sistem de însămînţare prin asolament", va fi nevoie de şi mai mult pămînt şi mai multă muncă, şi agricultura va fi abandonată ca fiind neproductivă şi deficitară.

Grădinile de zarzavat, a căror reuşită nu depinde de condiţiile naturale, ci de munca depusă şi de cunoştinţele gospodarului, dau în Sahalin rezultate destul de frumoase. Succesele culturilor de zarzavat se oglindesc şi în faptul că uneori familii întregi se hrănesc în timpul iernii numai cu napi. În iulie, cînd o doamnă din Alexandrovsk mi se plîngea că în grădiniţa ei florile încă n-au răsărit, am văzut într-o izbă din Korsakovsk o sită plină de castraveţi. Din raportul inspectorului agronom rezultă că în districtul Tîmovsk, din recolta pe 1889, au revenit, pe cap de locuitor matur 4 1/10 puduri de varză şi aproape 2 puduri de diferite legume rizocarpe; în districtul Korsakovsk cîte 4 puduri de varză şi 4 1/8 puduri legume rizocarpe. În acelaşi an, fiecărui locuitor matur i-au revenit cîte 50 de puduri de cartofi în districtul Alexandrovsk, cîte 16 puduri în districtul Tîmovsk şi cîte 34 puduri în Korsakovsk. Îndeobşte cartoful dă recolte bune, fapt adeverit nu numai de

cifre, ci şi de impresiile personale; eu unul n-am văzut saci cu grîu, n-am văzut ca deportaţii să mănînce pîine de grîu, cu toate că aici se seamănă cereala aceasta mai mult decît secara; în schimb, în fiecare casă am văzut cartofi şi am auzit plîngeri că peste iarnă au putrezit mulţi. Odată cu dezvoltarea oraşelor din Sahalin, creşte şi necesitatea pieţelor de desfacere. La Alexandrovsk a şi fost fixat un loc unde femeile vin să vîndă legume, iar pe străzi întîlneşti adesea deportaţi veniţi la oraş să vîndă castraveţi şi alte verdeţuri. În unele locuri din sud, bunăoară, la Pervaia Pad, grădinile de zarzavat constituie de pe acum un bun mijloc de cîştig.[154]

Agricultura este considerată ocupaţia de căpetenie a deportaţilor, iar vînătoarea şi pescuitul ocupaţii secundare, dînd oarecare posibilităţi de cîştig. Din punctul de vedere al unui vînător, fauna de vertebrate din Sahalin este foarte bogată. Dintre animalele cele mai preţioase pentru comerţ, samurii, vulpile şi urşii sînt într-un număr extraordinar de mare.[155] Samurii sînt răspîndiţi pe toată insula. Mi s-a spus că în ultimul timp, din pricina tăierii copacilor şi a incendiilor din păduri, samurii s-au retras de pe lîngă centrele populate în locuri păduroase mai îndepărtate. N-aş putea spune cît este de exactă această afirmaţie; cînd eram acolo, gardianul din Vladimirovka a împuşcat cu revolverul, chiar lîngă sat, un samur care trecea puntea peste un pîrîu, iar deportaţii-vînători, cu care am avut prilejul să vorbesc, vînează de obicei prin apropierea satelor. Vulpile şi urşii trăiesc de asemenea pe toată insula. În trecut, urşii nu atacau oamenii şi vietăţile domestice şi erau socotiţi animale blînde; dar de cînd deportaţii au început să populeze cursurile superioare ale rîurilor şi să taie şi pe aici pădurile, împiedicîndu-le astfel accesul la peşte, hrana lor principală, în „registrul decedaţilor“ din Sahalin, ca şi în „buletinul faptelor diverse“, au început să apară cazuri noi de moarte: „sfîşiat de urs“, şi în momentul de faţă se vorbea despre urşi ca despre un flagel înspăimîntător al naturii. Se întîlnesc

de asemenea reni, apoi mosene, vidre, jderul, rîsul, rareori lupul şi încă şi mai rar hermina şi tigrul.[156] Cu tot belşugul de animale de vînat, în colonie vînătoarea, ca profesiune, nu există.

Deportaţii care au făcut avere aici prin comerţ se ocupă de obicei şi cu negoţul de blănuri, pe care şi le procură de la băştinaşi pe un preţ de nimic sau dînd în schimb alcool, dar asta nu mai este vînătoare, ci o îndeletnicire de alt soi. În lumea deportaţilor, vînătorii sînt foarte puţini la număr şi toţi bine cunoscuţi. Cei mai mulţi nu sînt vînători de meserie, ci pasionaţi amatori; vînează cu puşti proaste şi fără cîini, numai pentru distracţie. Vînatul omorît îl vînd pe un preţ neînsemnat sau pe băutură. La Korsakovsk, vînzîndu-mi o lebădă vînată de el, un colonist mi-a cerut „trei ruble sau o sticlă de votcă“. Se poate prevedea că în colonia de deportaţi vînătoarea nu va căpăta niciodată amploarea unei întreprinderi comerciale, tocmai pentru că este vorba de deportaţi. Vînătoarea cere omului să fie liber, curajos şi sănătos, în timp ce marea majoritate a deportaţilor sînt oameni lipsiţi de vlagă, nehotărîţi, neurastenici; nici în patrie n-au fost vînători, nu se pricep să mînuiască o puşcă şi ocupaţia în sine este atît de străină sufletului lor chinuit, încît adesea, fiindu-i familia înfometată, un colonist preferă să taie, sub ameninţarea pedepsei, viţelul luat pe credit de la stat, decît să se ducă să împuşte cocoşi sălbatici sau iepuri. Extinderea vînătorii, vorbind drept, nici n-ar fi de dorit într-o colonie în care se trimit pentru îndreptare, în special, asasini, oameni înclinaţi spre crimă. E primejdios a permite unui asemenea om să omoare des animale, să comită acele fapte de cruzime care nu pot lipsi din cadrul vînătorii – înjunghierea cerbului rănit, sucirea gîtului unei potîrnichi etc.

Bogăţia principală a Sahalinului şi viitorul insulei nu le formează animalele cu blană sau zăcămintele de cărbuni, cum cred unii, ci peştele migrator. O parte sau poate chiar totalitatea bogatelor materii tîrîte de rîuri

în ocean, se întoarce în fiecare an pe continent sub forma cîrdurilor de peşti care migrează periodic. Keta sau kita, peşti din familia Salmonidelor, avînd dimensiunile, culoarea şi gustul somonului, populează partea de nord a Oceanului Pacific şi în anumite perioade ale vieţii lor pătrund în unele fluvii din America de Nord şi din Siberia, înaintînd cu o putere năprasnică şi într-un număr colosal în susul albiei, împotriva curentului, ajungînd pînă la cursul superior al apei, în munţi. Migraţia are loc la sfîrşitul lunii iulie sau în prima treime a lunii august. Mulţimea peştilor din această perioadă este atît de fabulos de imensă şi înaintarea lor atît de rapidă, nestăvilită de nimic, încît cine n-a văzut cu ochii lui acest fenomen extraordinar nu şi-l poate închipui. Viteza cu care înaintează peştele şi rîndurile neobişnuit de strînse pe care le alcătuieşte se poate constata după suprafaţa apei care pare că fierbe şi capătă iz de peşte; vîslele se încurcă, agaţă peştii şi-i aruncă în aer. Keta intră în gurile fluviilor şi rîurilor sănătoasă şi puternică, dar mai tîrziu, lupta continuă cu apele repezi, lipsa de spaţiu şi de hrană, frecarea şi lovirile de rădăcini şi pietre o istovesc; peştele slăbeşte, corpul lui se acoperă de vînătăi, carnea devine albă şi spongioasă, dinţii se rînjesc. Keta îşi schimbă cu totul înfăţişarea, iar cei neiniţiaţi îl iau drept o altă varietate de peşte şi în loc să-i spună keta, îl numesc „clonţosul". Treptat, storşi de puteri, peştii nu mai pot birui curentul şi se ascund în cîte un braţ mort al apei, sau pe sub rădăcini, stînd cu botul băgat în mal; aici ei pot fi prinşi cu mîna şi chiar urşii îi scot uşor cu laba. La sfîrşit, istoviţi de foame, de oboseală şi de instinctul sexual dezlănţuit, ei mor şi chiar în cursul mijlociu al rîului încep să apară mortăciunile, iar în cursul superior, malurile sînt înţesate de peşti morţi, intraţi în descompunere şi infectînd aerul. Toate aceste suferinţe pe care peştele le îndură în perioada sa de dragoste alcătuiesc aşa-numita „călătorie spre moarte"; nici unul din peşti nu se mai întoarce în ocean, toţi mor în rîuri. „Mobilul acestei călătorii, spune Midendorf, este izbucnirea

nestăvilită şi de neînvins a instinctului erotic, mergînd pînă la autoexterminare; cum să nu te miri că astfel de porniri sălăşluiesc într-un peşte rece şi prost!“

Nu mai puţin interesantă este migraţia scrumbiilor care apar, în mod periodic, în vecinătatea coastei, de obicei în a doua jumătate a lunii aprilie. Scrumbiile migrează în cîrduri uriaşe, „în cantităţi incalculabile“, după aprecierea martorilor oculari. Apropierea scrumbiilor este descoperită de fiecare dată după următoarele semne caracteristice: un brîu circular de spumă albă încercuieşte o porţiune colosală a mării, stoluri de pescăruşi şi albatroşi zboară pe deasupra, iar balene cu trombe de apă ţîşnind pe nări şi un convoi de porci de mare formează suita. Un tablou minunat! Balenele care urmează cîrdul de scrumbii sînt atît de numeroase în golful Aniva, încît vaporul lui Kruzenştern a fost strîns înconjurat de ele, iar ca să ajungă la ţărm trebuia procedat „cu multă băgare de seamă“. În timpul migraţiei scrumbiilor marea pare că fierbe.[157] Este foarte greu să stabileşti, chiar cu aproximaţie, cantitatea de peşte ce s-ar putea prinde în fiecare an în timpul migrării lui în rîurile Sahalinului şi pe lîngă ţărmul mării. Orice cifră cît de mare cred că n-ar fi exagerată. Se poate afirma, fără nici o exagerare, că atunci cînd pescuitul va fi organizat pe scară largă, ţinîndu-se cont de existenţa unor pieţe de desfacere, în Japonia şi China, pescuitul periodic al peştelui va putea aduce Sahalinului un venit anual de milioane. Cînd sudul insulei mai era stăpînit de japonezi, pescuitul fiind abia la începutul organizării lui, peştele aducea un venit anual de o jumătate de milion de ruble. După calculele lui Miţul, extragerea unturii de balenă în sudul Sahalinului necesita 611 cazane şi pînă la 15 000 stînjeni de lemne, iar scrumbiile, numai ele, dădeau un venit de 295 806 ruble pe an.

Odată cu ocuparea Sahalinului de Sud de către ruşi – pescuitul a fost abandonat, rămînînd în acest stadiu pînă-n zilele noastre. „Acolo unde nu

demult clocotea viaţa, dînd posibilitatea populaţiei băştinaşe, aino, să-şi cîştige existenţa, iar negustorilor aducîndu-le venituri frumoase, nu găseşti astăzi decît un pustiu“, scria, în anul 1880, domnul G. L. Deiter.[158] Pescuitul, aşa cum se practică astăzi de către deportaţii noştri în cele două districte nordice, este cu totul neînsemnat. Mă aflam la Tîm, cînd în cursul superior al apei ajunsese Keta. Pe malurile verzi se zăreau ici, colo, pescari singuratici care, cu nişte cîrlige fixate pe beţe, scoteau din apă peştele pe jumătate mort. În ultimii ani, căutînd un mijloc de cîştig pentru colonişti, administraţia le-a făcut comenzi pentru peşte sărat. Coloniştii primesc sarea cu preţ redus, pe datorie, iar închisoarea cumpără de la ei peştele cu preţ ridicat, ca încurajare. Dar acest nou mijloc de cîştig este atît de neînsemnat, că merită să-l amintim doar pentru răul ce-l aduce: după spusele deţinuţilor, ciorba pregătită din peştele furnizat de colonişti are un gust de-a dreptul scîrbos şi un miros de nesuferit. Coloniştii nu ştiu cum să prindă şi să prepare peştele şi nimeni nu-i învaţă. Închisorile şi-au rezervat locurile cele mai bune de pescuit, lăsînd coloniştilor pragurile şi vadurile unde aceştia îşi rup de pietre şubredele lor năvoade, plase de fabricaţie proprie. Cînd am fost la Derbinskoe, am văzut ocnaşi pescuind pentru închisoare. Generalul Kononovici, guvernatorul insulei, i-a adunat într-o zi pe colonişti învinuindu-i că tot anul au vîndut închisorii peşte cu neputinţă de mîncat. „Ocnaşii, le-a spus el, sînt fraţii voştri şi fiii mei. Înşelînd statul, voi faceţi un rău fraţilor voştri şi fiilor mei.“ Coloniştii au recunoscut că aşa este, dar după expresia feţei lor era clar că şi în anul viitor, fraţii şi fiii vor mînca tot peşte stricat. Chiar dacă vor învăţa coloniştii să prepare mai bine peştele, acest nou mijloc de cîştig tot nu va putea servi populaţiei, deoarece, mai devreme sau mai tîrziu, controlul sanitar va trebui să interzică consumul peştelui prins în cursurile superioare ale apelor.

La pescuitul organizat de închisoarea din Derbinskoe, am asistat la 25 august. Ploaia prelungită învăluise natura într-o tristeţe grea; pe malul lunecos era greu de păşit. Am intrat mai întîi într-o magazie în care şaisprezece ocnaşi, sub supravegherea lui Vasilenko, fost pescar din Taganrog, sărau peştele. Săraseră şi umpluseră 150 de butoaie, aproape două mii de puduri. Aveam impresia că de n-ar fi nimerit Vasilenko la ocnă, nimeni de aici nu s-ar fi priceput ce să facă cu peştele. Lîngă magazie, malul coboară în pantă spre rîu; acolo stăteau şase ocnaşi care despicau peştii cu nişte cuţite foarte ascuţite, aruncînd măruntaiele în apă care devenise roşie şi tulbure. Plutea un miros greu de peşte şi mîl amestecat cu sînge. Ceva mai departe, un grup de ocnaşi desculţi sau cu galenţi în picioare aruncau un năvod mic. Cît am fost acolo, năvodul a fost tras de două ori la mal şi, de fiecare dată, plin cu keta. Toţi peştii aveau însă un aspect foarte dubios: dinţii rînjiţi, spinările încovoiate şi corpul acoperit de pete vinete. Aproape toţi peştii aveau burta cafenie sau verde şi eliminau excremente lichide. Aruncaţi pe mal, mureau foarte repede. Asta în cazul cînd nu muriseră încă în apă sau pe cînd se zbăteau în năvod. Puţinii peşti fără pete pe corp, aşa-numiţii „argintii“, erau aleşi cu grijă, şi puşi deoparte, fiind destinaţi bineînţeles nu pentru cazanul închisorii, ci pentru grangurii ei.

Aici nu se cunoaşte istoricul natural al peştelui care intră periodic în fluvii şi rîuri şi oamenii încă nu sînt convinşi că e bun de mîncat numai cel prins la gurile şi în cursul inferior al apei, iar cel prins în cursul superior nu este comestibil. Navigînd pe Amur, am auzit cîţiva vechi locuitori plîngîndu-se că numai „la gurile Amurului se prinde adevărata Keta, iar pînă la ei nu ajunge decît peştele clonţat“. Şi pe vapor se discuta că ar fi bine să se reglementeze pescuitul, adică să nu fie îngăduit în cursul inferior.[159] În timp ce la izvoarele rîului Tîm închisoarea prinde peşte slab,

pe jumătate mort, jos, la gurile rîului, contrabandiştii japonezi au organizat pescuitul în masă, îngrădind cursul apei cu o palancă, iar în cursul inferior, ghiliacii prind pentru cîinii lor un peşte mult mai sănătos şi mai gustos decît cel ce se prepara pentru oameni în districtul Tîmovsk. Japonezii încarcă jonce şi vase mari şi chiar acea corabie frumoasă pe care a văzut-o Poliakov, în 1881, lîngă gurile rîului Tîm, trebuie să fi fost un vas de pescari şi desigur că s-a dus acolo şi în vara aceasta.

Pentru ca pescuitul să capete o importanţă industrială, ar trebui să se înfiinţeze o colonie mai apropiată de gurile rîului Tîm sau Poronai. Dar asta nu ar fi singura condiţie. E necesar de asemenea ca deportaţii pescari să nu fie concuraţi de elementul liber din insulă, deoarece nu există întreprindere în care, la ciocnirea unor interese materiale, să nu obţină oamenii liberi superioritatea asupra deportaţilor. Aceştia trebuie să susţină şi concurenţa japonezilor, care pescuiesc fie prin contrabandă, fie plătind taxele vamale, precum şi concurenţa funcţionarilor, care ocupă locurile cele mai bune pentru pescuit în folosul închisorii.

Nu e departe timpul cînd va fi construită calea ferată transsiberiană şi se va dezvolta şi traficul maritim; atunci, bogăţia insulei, care constă în peşte şi animale cu blană scumpă, va atrage şi alte elemente libere, va începe imigrarea, se va organiza un pescuit adevărat, la care deportaţii nu vor participa ca antreprenori, ci ca simpli muncitori. După aceea, judecînd prin analogie, vor începe plîngeri că munca deportaţilor, din multe puncte de vedere, este inferioară muncii oamenilor liberi, chiar a coreenilor şi a chinezilor. Economiceşte, populaţia deportată va constitui un balast pentru insulă şi odată cu dezvoltarea imigraţiei şi a vieţii stabile şi industriale, însuşi statul va găsi că ar fi mai just şi mai rentabil să treacă de partea elementului liber şi va sista deportările pe Sahalin. Astfel, peştele va face bogăţia Sahalinului, dar nu a coloniei. [160]

Despre exploatarea salatei de mare am mai pomenit cu prilejul descrierii aşezării Mauka. În perioada exploatării ei, adică de la 1 martie pînă la 1 august, coloniştii cîştigă de la 150 pînă la 200 de ruble. O treime din cîştig se cheltuieşte pentru hrană, iar două treimi colonistul aduce acasă. Cîştigul este bun, dar din păcate accesibil deocamdată numai celor din districtul Korsakovsk. Plata se face numai pentru munca efectiv prestată, din care cauză cîştigul este în proporţie directă cu silinţa, cu buna-credinţă şi experienţa muncitorului – calităţi care lipsesc multor deportaţi de pe Sahalin şi de aceea nu toţi se duc la Mauka.[161]

Printre deportaţi sînt mulţi tîmplari, dulgheri, croitori etc., dar majoritatea lor stau fără lucru sau se ocupă cu agricultura. Un ocnaş lăcătuş face puşti – a şi vîndut patru bucăţi pe continent, un altul fabrică nişte lănţişoare originale din oţel, un al treilea face figurine din gips. Dar toate aceste puşti, lănţişoare şi cutii scumpe oglindesc tot atît de puţin situaţia economică reală a coloniei ca şi faptul că un colonist strînge în sud oase de balenă, iar un altul îşi trece ziua culegînd moluşte.

Toate acestea sînt ocupaţii întîmplătoare. Obiectele frumoase şi scumpe din lemn expuse la expoziţia penitenciarelor demonstrează doar că în Sahalin se găsesc cîteodată printre ocnaşi şi tîmplari iscusiţi, dar lucrările lor nu au nimic comun cu închisoarea, deoarece nu închisoarea este aceea care asigură vînzarea obiectelor, nu ea îi învaţă pe deţinuţi să lucreze; pînă-n momentul de faţă puşcăria a folosit numai munca unor meşteri care s-au calificat în afara zidurilor ei. În ceea ce priveşte munca acestor meşteri, oferta depăşeşte cu mult cererea. „Nici bancnotele false n-ai avea unde să le plasezi aici“, mi s-a plîns un ocnaş. Dulgherii lucrează pentru douăzeci de copeici pe zi cu hrana lor, iar croitorii cos şi repară haine pentru ceva votcă. [162]

Dacă totalizăm acum veniturile medii ale unui deportat, obţinute din vînzarea grîului, din vînat, pescuit şi altele, obţinem cifra destul de mizeră de 29 ruble 21 copeici.[163] Pe de altă parte, fiecare gospodărie este datoare statului în medie 31 ruble 51 copeici. Avînd în vedere că în suma veniturilor am cuprins şi subvenţiile şi alocaţiile pentru hrană primite de la stat, precum şi banii primiţi prin poştă de-acasă şi, deoarece venitul deportaţilor este compus în cea mai mare parte din mijloacele de cîştig oferite de stat, care plăteşte de multe ori preţuri intenţionat mai ridicate, mai mult de jumătate din venit este fictiv şi în realitate datoriile faţă de stat sînt mult mai mari decît cele scrise pe hîrtie.

XIX

Hrana deportaţilor. Ce mănîncă şi cum mănîncă deţinuţii. Îmbrăcămintea. Biserica. Şcoala. Ştiinţa de carte.

Deportatul din Sahalin cît timp este întreţinut de stat primeşte zilnic trei funturi de pîine, patruzeci zolotnici[164] de carne, aproximativ cincisprezece zolotnici de crupe şi diferite condimente în valoare de o copeică. În zilele de post, carnea este înlocuită cu un funt de peşte. Cum putem judeca dacă aceste raţii corespund într-adevăr cu nevoile deportatului? Metoda comparativă obişnuită e departe de a fi suficientă; prin acea metodă, aprecierea datelor cu privire la raţiile alimentare ce se dau diferitelor grupuri de populaţii, în străinătate şi în Rusia, nu se poate face decît superficial. Dacă în închisorile saxone şi prusace deţinuţii primesc carne numai de trei ori pe săptămînă şi de fiecare dată în cantităţi care nu ajung

nici la o cincime dintr-un funt, şi dacă un ţăran din Tambov consumă zilnic patru funturi de pîine, aceasta nu înseamnă că deportaţii din Sahalin primesc multă carne şi puţină pîine, ci altceva: că penitenciarele nemţeşti se tem de acuzaţia unei false filantropii, iar hrana unui mujic din Tambov se deosebeşte prin cantitatea mare de pîine consumată. Practic vorbind, este foarte important ca aprecierea raţiilor alimentare ale grupurilor de populaţii să nu se facă din punct de vedere cantitativ, ci calitativ, luîndu-se în considerare şi condiţiile naturale şi cele de viaţă ale grupului respectiv. Fără o individualizare strictă, soluţionarea problemei va fi unilaterală şi va putea satisface doar pe formalişti.

Mă întorceam odată din Krasnîi-Iar la Alexandrovsk cu inspectorul agronom, domnul von Frieken. Era cald şi în taiga o zăpuşeală de nedescris. Un grup de deţinuţi lucrau la drumul dintre post şi Krasnîi-Iar, fără şepci, cu cămăşile ude de transpiraţie. Cînd am ajuns în dreptul lor, luîndu-mă pesemne drept un funcţionar, mi-au oprit brusc caii de la trăsură, plîngîndu-mi-se apoi că pîinea care li se dă este cu neputinţă de mîncat. Cînd le-am spus că ar fi mai bine să se adreseze administraţiei, mi-au răspuns:

— Ne-am plîns gardianului-şef Davîdov, şi ce credeţi că ne-a spus? „Sînteţi nişte zurbagii!“

Pîinea era într-adevăr groaznică. Cînd o rupeai, sclipeau în soare picăturile mărunte de apă din miez; pasta aceasta cleioasă şi murdară îţi era neplăcut şi s-o ţii în mînă. Mi s-au adus cîteva raţii – la toate aluatul era la fel de necopt, din făină prost măcinată şi vădit amestecată cu ceva. Pîinea se cocea la Novo-Mihailovka, sub supravegherea gardianului-şef Davîdov.

Adesea, prin folosirea unor procedee nepermise la coacerea pîinii, cele trei funturi ale raţiei unui deţinut conţineau mult mai puţină făină decît era prevăzut în tabel.[165] Ocnaşii-brutari din Novo-Mihailovka, menţionată mai sus, îşi vindeau raţia lor de pîine, iar ei îşi coceau pîinea din făina furată. La

închisoarea din Alexandrovsk, cei ce mănîncă la cazanul comun primesc o pîine acceptabilă; cei ce trăiesc în afara închisorii, primesc o pîine ceva mai proastă, iar cei ce lucrează în afara postului, o pîine proastă de tot. Cu alte cuvinte numai pîinea care ajunge sub ochii conducerii este bună. Pentru a compensa cantitatea de făină furată, brutarii şi gardienii, însărcinaţi cu alimentarea deţinuţilor, se dedau la diferite tertipuri, elaborate mai demult de practica siberiană, dintre care opăritul făinei este cel mai nevinovat. La Tîmovsk, acum cîţiva ani, făina era amestecată cu argilă dată prin sită. Aceste abuzuri se săvîrşesc cu atît mai uşor cu cît funcţionarii nu pot sta toată ziua în brutării, pentru a păzi şi a controla fiecare raţie de pîine – cît priveşte plîngerile din partea deţinuţilor, ele sînt aproape inexistente.[166]

Însă, fie că pîinea este bună, fie că e rea, cei mai mulţi deţinuţi nu-şi mănîncă toată raţia. Economia o fac în virtutea unui obicei înrădăcinat de multă vreme în închisorile noastre şi în locurile de deportare; pîinea statului serveşte drept un fel de monedă de schimb. Deţinutul plăteşte cu pîine celui care face curăţenie în cameră, celui care execută o corvoadă în locul lui, precum şi celui care îi trece cu vederea unele slăbiciuni. Acul, aţa şi săpunul se plătesc tot cu pîine. Pentru a mai varia hrana monotonă, întotdeauna sărată, deţinuţii strîng pîine şi o schimbă apoi pe lapte, pe o chiflă albă, pe zahăr sau votcă. Caucazienii, care se îmbolnăvesc mai des din cauza pîinii negre, caută să scape de ea. Astfel, dacă cele trei funturi ce se cuvin conform tabelului par îndestulătoare din punct de vedere cantitativ, cînd luăm în seamă calitatea pîinii şi condiţiile de viaţă din închisoare, belşugul devine iluzoriu, iar datele îşi pierd stabilitatea şi puterea. Carnea şi peştele se folosesc numai în forma sărată[167] şi fierte în supă. Supa din cazanul închisorii e o zeamă, îngroşată de cartofi şi crupe, fierte peste măsură, un terci sărat în care plutesc bucăţele roşii de carne sau peşte. Această supă este mult lăudată de unii funcţionari care însă nu au şi curajul s-o mănînce.

Tot atît de sărată este şi supa care se dă bolnavilor. Gustul, culoarea şi mirosul supei sînt influenţate de cei mai variaţi factori, ca, bunăoară, cearta între gardieni şi bucătari, aşteptarea unei vizite oficiale la închisoare, sau numai tromba de fum de la vreun vapor ivit la orizont. Mirosul supei este adeseori de nesuferit şi nici piperul, nici foaia de dafin nu-l pot îndepărta. Mai ales supa de peşte sărat a căpătat din acest punct de vedere un prost renume – şi nu-i de mirare: în primul rînd, peştele se strică foarte repede – din care cauză se consumă mai întîi peştele care a şi început să se strice; în al doilea rînd, în cazan ajunge şi peştele bolnav prins de colonişti în cursul superior al apelor. La închisoarea din Korsakovsk, deţinuţii au fost hrăniţi o bucată de vreme cu supă de scrumbii sărate. După spusele medicului, supa aceasta este cu totul lipsită de gust: scrumbia fierbe repede, desfăcîndu-se în bucăţele mici, oscioarele răspîndite în supă îngreuiază înghiţirea ei constituind şi o cauză a bolilor aparatului gastro-intestinal. Nu se poate şti cît de des se întîmplă ca deţinuţii să arunce supa, neputînd-o mînca, dar de întîmplat, se întîmplă.[168]

Cum se mănîncă la închisoare? Sală de mese nu există. La amiază, deţinuţii se îndreaptă spre baraca sau clădirea în care este instalată bucătăria şi se rînduiesc în monom ca în faţa casei de bilete dintr-o gară. Toţi ţin în mînă cîte un vas pentru luat mîncarea. La această oră, supa e gata de obicei şi „mocneşte“ în cazanele acoperite. Bucătarul ia polonicul, un băţ lung cu un „căuş“ în vîrf, scoate cu el fiertura din cazan şi toarnă fiecăruia cîte o porţie. Bucătarul poate să dea la o porţie două bucăţi de carne sau nici una – după cum vrea. Cînd, în sfîrşit, se apropie ultimii deţinuţi, supa nu mai e supă, ci o pastă deasă şi călduţă pe fundul cazanului, trebuind să fie diluată cu apă.[169] Primindu-şi porţia, deţinuţii se duc care încotro. Unii sorb supa din mers, alţii se aşază pe pămînt, alţii intră în cameră şi mănîncă stînd pe pat. Nu există nici o supraveghere pentru ca toţi să-şi mănînce neapărat

mîncarea, să nu vîndă sau să nu-şi schimbe porţiile. Nimeni nu întreabă dacă toată lumea a mîncat, dacă vreunul n-a adormit cumva şi a pierdut masa. Dacă acelora care comandă la bucătărie li s-ar spune că mulţi dintre nenorociţii din ocnă, oricît de decăzuţi şi stricaţi ar fi, trebuiesc supravegheaţi să mănînce şi chiar hrăniţi cu sila, această observaţie ar produce numai nedumerire şi răspunsul ar fi: „N-am putut să ştim, înălţimea-voastră!“.

Dintre cei care primesc raţia alimentară de la stat, numai 25-40%[170] mănîncă de la cazanul închisorii; restul primesc alimente negătite. Această majoritate se împarte în două categorii: unii îşi duc raţia alimentară la domiciliu, unde mănîncă împreună cu familia sau coproprietarii lor, iar alţii, cei trimişi să muncească undeva departe de zidurile închisorii, îşi consumă raţia la locul de muncă. După terminarea corvezii, fiecare ocnaş din ultima categorie îşi fierbe separat mîncarea într-o cutie de tablă – în cazul cînd nu-l împiedică ploaia sau dacă, după munca grea depusă, nu-l biruie somnul; obosit, flămînd, ca să nu piardă prea multă vreme, mănîncă de multe ori peştele sau carnea sărată fără să le mai fiarbă. Dacă a adormit în timpul mesei, dacă şi-a vîndut sau a pierdut la cărţi raţia, sau i s-au stricat alimentele şi pîinea i-a fost muiată de ploaie, toate acestea nu interesează pe nimeni din administraţia închisorii. Se întîmplă că unii îşi consumă deodată raţia pe trei, patru zile şi mănîncă apoi pîine goală sau rabdă de foame; din spusele doctorului, rezultă că deţinuţii care muncesc pe malul mării sau al rîului nu pierd prilejul de a culege scoici şi peşti aruncaţi de apă pe ţărm, iar din taiga smulg diferite rădăcini dintre care unele sînt otrăvitoare. Ocnaşii care lucrează în mine ronţăie, după mărturia inginerului Keppen, lumînări de seu.[171]

Primii doi, şi cîteodată trei ani după îndeplinirea muncii silnice, coloniştii mai primesc raţiile alimentare de la stat; după acest termen însă,

trebuie să se hrănească singuri. Date cu privire la posibilităţile de hrană ale coloniştilor nu există nici în literatură, nici în birourile administraţiei; judecînd însă după impresii personale şi după unele date răzleţe ce se pot culege la faţa locului, hrana de bază în colonie o constituie cartoful. Uneori, cartoful împreună cu alte rădăcinoase, ca sfecla şi napii, alcătuiesc singura hrană a familiei în cea mai mare parte din an. Peştele proaspăt se mănîncă numai în perioada migrării, cel sărat fiind prea scump, îl pot cumpăra numai cei mai înstăriţi.[172] De carne nici nu poate fi vorba. Cît despre lapte, cei care au vaci preferă să-l vîndă decît să-l consume. Laptele nu se ţine în oale de pămînt, ci în sticle, semn că e de vînzare. În general, produsele gospodăriei sînt vîndute cu multă plăcere chiar în dauna sănătăţii, deoarece banii sînt consideraţi mai necesari ca sănătatea. Dacă nu strîngi bani, nu poţi pleca pe continent; de mîncat pe săturate şi de îngrijit bolile, ai să ai timp destul, în libertate. Dintre plantele necultivate se consumă leurda, apoi mure, afine, răchiţele, coacăze şi altele. Se poate spune că deportaţii care trăiesc în colonie consumă o hrană exclusiv vegetală – această afirmaţie fiind valabilă pentru marea lor majoritate. În orice caz, hrana este foarte săracă în grăsimi şi din acest punct de vedere nu s-ar putea spune că sînt mai fericiţi decît cei ce se hrănesc de la cazanul închisorii. [173]

Îmbrăcăminte şi încălţăminte li se dau deţinuţilor destule, în aparenţă. Ocnaşii, atît bărbaţii cît şi femeile, primesc în fiecare an un halat sau suman lung şi o scurtă îmblănită, în timp ce un soldat care munceşte în Sahalin tot atît de mult ca şi ocnaşul capătă o tunică la trei şi o manta la doi ani. Ca încălţăminte, ocnaşul primeşte anual patru perechi de galenţi şi două perechi de pîslari, iar soldatului i se dă doar o pereche de carîmbi de piele şi *2* ½ tălpi. În schimb, soldatul trăieşte în condiţii mai bune. El are un pat aşternut şi un loc unde se poate adăposti şi usca atunci cînd vremea rea l-a prins afară. Hainele şi încălţămintea ocnaşului putrezesc însă repede, căci el

nu are aşternut, doarme îmbrăcat pe sumanul său, sau pe un maldăr de zdrenţe, care la căldură emană vapori ce infectează aerul, căci ocnaşul nu are unde să-şi usuce hainele, de multe ori doarme cu hainele ude pe el; aşadar, atît timp cît ocnaşilor nu li se vor crea condiţii mai umane de trai, problema îmbrăcămintei şi a încălţămintei, din punct de vedere cantitativ, rămîne deschisă. În ce priveşte calitatea se repetă şi aici povestea cu pîinea: cei care trăiesc sub ochii conducerii primesc lucruri mai bune, cei trimişi cu însărcinări mai depărtate capătă ce e mai prost.[174]

Să vorbim acum despre viaţa spirituală, despre satisfacerea necesităţilor de cel mai înalt ordin. Colonia poartă numele de colonie de corecţie, dar în Sahalin nu există instituţii sau persoane care să se ocupe în mod special de îndreptarea criminalilor. Cu privire la aceasta nu există nici un articol în *Regulamentul cu privire la deportaţi*, afară de puţinele indicaţii pentru cazurile cînd ofiţerii sau subofiţerii, cei care păzesc convoaiele, au dreptul să tragă cu arma asupra deţinuţilor, sau cînd preotul are datoria „să urmărească îndeplinirea obligaţiilor de credinţă şi moralitate“, sau să explice deportaţilor „importanţa uşurărilor acordate“ etc. Indicaţii precise nu există, dar s-a infiltrat ideea că în problema corecţiei întîietatea revine bisericii şi şcolii, iar în al doilea rînd populaţiei libere care prin autoritatea, tactul şi exemplul personal poate contribui temeinic la îndreptarea moravurilor.

Din punct de vedere parohial, Sahalinul face parte din eparhia episcopală a regiunilor Kamceatka, Kurile şi Blagovescenskoe.[175] Episcopii au vizitat în repetate rînduri insula, călătorind cu aceeaşi simplitate şi suferind aceleaşi neajunsuri ca şi preoţii obişnuiţi. Atunci cînd veneau pentru punerea temeliei unei biserici, pentru sfinţirea diferitelor clădiri[176] sau vizitarea închisorilor, adresau deportaţilor cuvinte de mîngîiere şi de îmbărbătare. Caracterul activităţii lor de reeducare poate fi apreciat după

următorul extras dintr-o rezoluţie a episcopului Gurie, pusă pe unul din actele ce se păstrează în biserica din Korsakovsk: „Deşi credinţa şi pocăinţa nu au încolţit în sufletele tuturor acestora (deportaţi), afirm că ele sălăşluiesc în cei mai mulţi, fapt de care m-am convins personal; nimic altceva decît credinţa şi pocăinţa nu i-a făcut să plîngă atît de amar, atunci cînd le-am vorbit venind aici, în anii 1887 şi 1888. Menirea închisorii, în afară de pedepsirea crimei făptuite, stă şi în trezirea simţămintelor frumoase şi morale, mai ales în scopul de a-i feri pe deţinuţi de totala disperare spre care-i mînă soarta lor“. Acest punct de vedere şi l-au însuşit şi celelalte persoane bisericeşti; preoţii din Sahalin nu socoteau pedepsele necesare şi îi priveau pe deţinuţi nu ca pe nişte criminali, ci cu milă, ca pe bieţi oameni nenorociţi, dovedind astfel mai mult tact şi înţelegere a datoriei decît medicii sau agronomii; aceştia se amestecau adesea în treburi care nu-i priveau.

În istoria bisericii din Sahalin, locul de frunte îl deţine pînă astăzi părintele Simeon Kazanski sau, cum îl numeşte populaţia, popa Simeon, preot în deceniul al optulea la biserica din Aniva sau Korsakovsk. Activitatea lui datează din acele timpuri „preistorice“ cînd în Sahalinul de Sud încă nu existau drumuri, iar populaţia rusă, şi mai ales militarii, erau răspîndiţi în grupuri mici prin tot sudul insulei. Popa Simeon îşi petrecea aproape tot timpul călătorind pe meleaguri pustii, de la un grup la altul, iarna cu o sanie trasă de cîini sau reni, vara cu o bărcuţă cu pînze pe mare, alteori pe jos prin taiga; bietul popă îngheţa, se împotmolea în nămeţi, se îmbolnăvea pe drum, îl chinuiau ţînţarii şi-l urmăreau urşii, barca i se răsturna uneori în şuvoaiele repezi ale rîurilor, silindu-l să facă băi reci, dar el le îndura uşor pe toate, cu o răbdare nemaipomenită şi nu se plîngea nimănui de viaţa lui grea. În relaţiile personale cu funcţionarii şi ofiţerii, se purta cu multă bunăvoinţă, nu ocolea niciodată societatea şi în mijlocul unei

discuţii vesele găsea prilejul să citeze cîte un text bisericesc. Despre ocnaşi avea următoarea părere: „În faţa creatorului lumii, toţi sîntem egali“, folosind adesea aceste cuvinte şi în corespondenţa oficială.[177]

Pe vremea lui bisericile din Sahalin erau foarte sărace. La sfinţirea iconostasului bisericii din Aniva, a vorbit astfel cu privire la această sărăcie: „Nu avem nici clopot, nu avem nici cărţi bisericeşti pentru slujbă, dar pentru noi lucrul de căpetenie este că în acest loc se află Dumnezeu“. Am mai vorbit despre acest preot la descrierea satului Popovskie Iurtî. Faima lui s-a răspîndit printre soldaţii şi deportaţii din toată Siberia; astăzi, atît în Sahalin cît şi mai departe, prin împrejurimi, popa Simeon este pomenit ca un personaj legendar.

În momentul de faţă sînt în Sahalin patru biserici parohiale: la Alexandrovsk, Due, Rîkovo şi Korsakovsk.[178] Bisericile nu sînt sărace, preoţii au un salariu de o mie de ruble pe an, fiecare biserică are un cor, coriştii cîntă după note şi sînt îmbrăcaţi în caftane de sărbătoare. Slujba se face numai duminica şi de sărbătorile mari; în ajun se slujeşte priveghiul iar la 9 dimineaţa utrenia. Vecernii nu se slujesc. Dat fiind componenţa specială a locuitorilor, preoţii nu au prea multe obligaţiuni; astfel, activitatea lor este asemănătoare cu a preoţilor noştri de la ţară, se reduce adică numai la slujbele bisericeşti din zilele de sărbători, la ceremoniile ocazionale şi la activitatea didactică. Nu am auzit nimic despre convorbiri speciale cu deţinuţii, admonestări etc.[179]

În postul mare, deţinuţii se spovedesc şi se împărtăşesc, pentru aceasta li se dau libere trei dimineţi. Cînd îndeplinesc această ceremonie ferecaţii în lanţuri sau ocnaşii din închisorile Voevodskoe şi Due, santinelele lor stau în jurul bisericii, ceea ce îţi lasă o impresie penibilă. Ocnaşii care execută munci grele nu vin de obicei la biserică, ei folosesc ziua de sărbătoare pentru odihnă, pentru cîrpit hainele sau ducîndu-se după fructe în pădure;

afară de asta, bisericile sînt mici şi s-a creat o tradiţie, să meargă la slujbe numai cei care au haine civile, adică numai aşa-numita „societate curată". De cîte ori am asistat, la Alexandrovsk, la liturghie, partea din faţă a bisericii era ocupată de funcţionari şi familiile lor; venea apoi grupul pestriţ al soţiilor soldaţilor, al gardienilor şi femeile libere cu copii, după ele se înghesuiau soldaţii şi gardienii şi la urmă de tot, lipiţi de pereţi, stăteau coloniştii în haine de oraş şi micii slujbaşi din rîndul deţinuţilor. Va fi lăsat oare un ocnaş cu capul ras, cu asul de caro prins pe spate, ferecat în lanţuri sau ferecat la o roabă, să intre în biserică, dacă ar cere? Cînd am pus această întrebare unui preot, el mi-a răspuns: „nu ştiu".

Dacă trăiesc prin apropiere, coloniştii se împărtăşesc, se cunună şi îşi botează copiii la biserică. În satele mai îndepărtate, atunci cînd preoţii se deplasează pentru a-i împărtăşi pe colonişti, îşi îndeplinesc totodată şi celelalte obligaţiuni. Părintele Eraklie avea doi „vicari", pe ocnaşii Voronin şi Iakovenko, unul la Verhni Armudan şi altul la Maloe Tîmovo; ei citeau acolo duminica rugăciuni. Cînd părintele Eraklie venea să facă slujba într-un sat, cîte un colonist ieşea pe uliţă ţipînd cît îl ţinea gura pe la porţi: „Ieşi la rugăciune!". Acolo unde nu există biserică sau paraclis, slujba se face în cazarmă sau în vreo izbă.

Cînd locuiam la Alexandrovsk, a venit într-o seară pe la mine preotul din localitate, părintele Egor; a stat puţin trebuind să plece la biserică pentru o cununie. M-am dus şi eu cu el. În biserică aprinseseră sfeşnicele şi coriştii se plictiseau în strane aşteptînd pe tineri. Veniseră multe femei, şi ocnaşe şi libere, şi priveau cu nerăbdare spre uşă. Se auzeau şoapte. Deodată, cineva de la intrare a ridicat mîna vestind îngrijorat: „Vin!". Cîntăreţii din cor au început să tuşească, dregîndu-şi vocea. Lumea s-a dat la o parte, cineva a strigat să fie linişte şi, în sfîrşit, a intrat tînăra pereche: un zeţar ocnaş cam de 25 de ani, în costum de stradă cu cravată albă, cu gulerul cămăşii cu

colţuri întoarse, iar mireasa cu vreo patru ani mai în vîrstă ca el, în rochie albastră cu dantelă albă şi cu floare în păr. Cineva a pus pe covor o batistă – mirele a păşit cel dintîi pe ea. Cavalerii de onoare, zeţari şi ei, purtau toţi cravate albe. Părintele Egor a ieşit din altar şi a început să răsfoiască îndelung cartea de pe analoghion. „Fie Domnul nostru binecuvîntat…“ glăsui el şi slujba cununiei începu. Cînd preotul punea pe capul mirelui şi al miresei cununile şi se ruga lui Dumnezeu să-i unească în slavă şi în cinste, pe feţele femeilor prezente se oglindea bucurie şi duioşie; păreau a fi uitat toţi că nunta se celebra într-o biserică de închisoare, la ocnă, departe, departe de patrie. După cununie, cînd biserica s-a golit şi mirosul lumînărilor, stinse în grabă de paznic, s-a mai împrăştiat, totul a devenit foarte trist. Am ieşit în pridvor. Ploua. Lîngă biserică, în întuneric, mulţimea înconjura două trăsuri: una cu tinerii căsătoriţi, alta goală.

— Părinte, poftiţi! se auzeau glasuri şi din întuneric se întindeau spre părintele Egor zeci de mîini, de parcă ar fi vrut să-l înhaţe. Poftiţi! Faceţi-ne cinstea!

Părintele Egor a fost urcat în trăsură şi dus la casa tinerilor căsătoriţi.

La 8 septembrie, zi de sărbătoare, ieşeam din biserică, după liturghie, cu un tînăr funcţionar. Tocmai atunci patru ocnaşi zdrenţăroşi şi cu feţe buhăite de beţivi, semănînd cu cerşetorii noştri de prin oraşe, treceau ducînd pe targă un mort în sicriu. În urma lor mai mergeau doi ocnaşi, la fel de zdrenţăroşi, o femeie cu doi copii şi oacheşul gruzin Kelbokiani, îmbrăcat în haine civile (era copist la închisoare). Toţi se grăbeau, temîndu-se că nu vor mai găsi preotul în biserică. Am aflat de la Kelbokiani că înmormîntau o femeie liberă, Lealikova, al cărei soţ, un colonist, era plecat la Nikolaevsk. În urma ei rămăseseră doi copii, cu care Kelbokiani, chiriaş la această Lealikova, nu ştia acum ce să facă.

Nici eu, nici însoţitorul meu nu aveam vreo treabă şi ne-am dus înainte la cimitir, fără să mai aşteptăm slujba de prohod. Cimitirul se afla dincolo de slobozie, la o distanţă de o verstă, chiar lîngă mare, pe un deal înalt şi abrupt. Pe cînd urcam coasta, procesiunea mortuară ne-a şi ajuns din urmă. Se vede că prohodirea în biserică nu a durat decît cîteva minute. De sus, vedeam cum saltă sicriul pe targă şi cum băieţaşul rămîne în urmă, trăgînd de mînă pe femeia care-l ţinea.

De sus, ni se înfăţişa de o parte priveliştea larg deschisă spre post şi împrejurimile lui – de cealaltă parte – marea liniştită, strălucitoare în bătaia razelor soarelui. Dealul era presărat de morminte şi cruci. Iată două cruci înalte ce stau alături: sînt mormintele lui Miţul şi al directorului Selivanov, cel ucis de ocnaş. Crucile de pe mormintele ocnaşilor sînt toate mici, făcute după acelaşi tipic şi fără nici o inscripţie pe ele. De Miţul îşi vor aminti oamenii o vreme, de ceilalţi însă, care zac sub crucile mici, oameni care au omorît, au încercat să evadeze, nimeni nu are nevoie să-şi amintească. Sau poate într-o seară, undeva prin stepa rusească, lîngă un foc sau într-o pădure, un cărăuş bătrîn va începe a povesti ca să se mai ia cu vorba cum în satul lui tîlhărea odată cutare şi cum l-au prins; tovarăşul de drum va privi cu teamă în întuneric şi-i va tresări inima, va ţipa o pasăre de noapte – şi atît – asta va fi singura amintire… Pe crucea de pe mormîntul unui felcer deportat e un epitaf în versuri:

Omule! Versul acesta să amintească tuturor
Că totul sub cer este trecător!

iar mai jos:

Adio, prietene, pînă la dimineaţa fericită…

E. Fedorov

Groapa proaspăt săpată este pe sfert plină cu apă. Ocnaşii, răsuflînd din greu, cu feţele asudate şi rostind cu glas tare vorbe care nu au nimic de-a face cu înmormîntarea, au adus în sfîrşit sicriul şi l-au pus pe marginea gropii. Un biet sicriu, încheiat în grabă din scînduri nevopsite.

— Ei, ce aşteptăm? comandă unul din ocnaşi.

Coborît prea repede, sicriul plescăi în apă. Bulgări de lut izbesc capacul, sicriul tresaltă, apa se împrăştie în stropi, iar ocnaşii, aruncînd pămîntul cu lopeţile, îi dau înainte cu gura despre ale lor, iar Kelbokiani ne priveşte nedumerit şi se jeluie:

— Ce să fac acuma cu plozii moartei? Na! Bate-ţi capul, omule, cu ei! M-am dus la directorul închisorii să-i cer o muiere – nu mi-a dat!

Alioşa, băieţaşul de vreo trei ani pe care femeia l-a adus ţinîndu-l de mînă, stă şi priveşte jos în groapă. E îmbrăcat cu o bluză cu mîneci lungi, prea mare pentru el, şi cu pantalonaşi albaştri, decoloraţi, cîrpiţi la genunchi cu petice de un albastru viu.

— Alioşka, unde-i mama? îl întreabă însoţitorul meu.

— Au îngro-o-pat-o! răspunde Alioşa şi rîde arătînd mormîntul cu mîna.[180]

În Sahalin sînt cinci şcoli, fără a o număra pe cea din Derbinskoe care nu funcţionează din pricină că nu are învăţător. În anul şcolar 1889-1890, au urmat cursurile 222 elevi: 144 băieţi şi 78 fete, în medie cîte 44 de fiecare şcoală. Am vizitat insula în timpul vacanţei, cînd şcolile nu funcţionau, de aceea viaţa şcolară, probabil foarte interesantă şi originală, mi-a rămas necunoscută. Părerea unanimă este însă, că şcolile sînt sărace, prost înzestrate, iar înfiinţarea lor fiind cu totul întîmplătoare, neobligatorie, şi

activitatea lor şchioapătă, deoarece nimeni nu ştie sigur dacă vor mai dura sau nu. Conducerea şcolilor o deţine un funcţionar din cancelaria guvernatorului insulei, un tînăr bine pregătit, dar care îşi neglijează îndatoririle; în realitate, şcolile sînt conduse de comandanţii districtelor şi de directorii închisorilor, de aceştia depinde alegerea şi numirea învăţătorilor. În şcoală predau deportaţi, care în patrie n-au fost învăţători, tot oameni fără nici o pregătire. Pentru munca lor, ei primesc cîte zece ruble pe lună. Administraţia n-ar putea – aşa spune – să dea salarii mai mari, de aceea nici nu aduce ca învăţători oameni liberi, cărora ar trebui să le plătească cel puţin 25 ruble lunar. Se presupune pesemne că predarea în şcoală este ceva cu totul lipsit de însemnătate, de vreme ce unii gardieni, care adesea n-au o funcţie bine determinată şi sînt folosiţi mai mult pentru alergătură, primesc cîte 40 sau chiar 50 de ruble pe lună.[181]

Dintre bărbaţii de pe insulă, maturi şi copii, ştiu carte 29%, iar dintre femei – 9%. Dar şi aceste 9% sînt numai fete de vîrstă şcolară, aşa încît despre femeile mature din Sahalin se poate spune că toate sînt analfabete; învăţămîntul încă n-a ajuns pînă la ele; dovedesc o ignoranţă uluitoare şi mi se pare că n-am văzut nicăieri femei atît de înapoiate şi care te înţeleg atît de greu ca aici, în sînul acestei populaţii de ocnaşi şi năpăstuiţi. Dintre copiii veniţi din Rusia, 25% ştiu carte; dintre cei născuţi pe insulă însă, numai 9%[182].

XX

Populaţia liberă. Gradele inferioare ale garnizoanelor locale. Gardienii. Intelectualii.

Soldaţilor li se spune „pionierii“ Sahalinului, deoarece ei au venit aici înainte de înfiinţarea ocnelor[183]. Începînd din deceniul şase al secolului şi pînă în pragul deceniului al nouălea, afară de obligaţiile obişnuite prevăzute în regulament, soldaţii executau toată munca trecută astăzi în sarcina ocnaşilor. Insula era cu desăvîrşire pustie; nici case, nici drumuri, nici vite; soldaţii au trebuit să construiască barăci, apoi cazărmi şi case, să taie drumuri prin pădure şi să care în spate poveri. Dacă în insulă venea în interes de serviciu vreun inginer sau un om de ştiinţă, i se puneau la dispoziţie cîţiva soldaţi care ţineau loc de cai. „Avînd de gînd să explorez taigaua, scrie inginerul de mine Lopatin, ştiam că nici nu poate fi vorba de mers călare sau de transportat bagaje cu vitele. Chiar şi pe jos era greu de trecut munţii Sahalinului, înalţi, acoperiţi pe alocuri cu păduri de nepătruns şi prin alte părţi cu bambuşi. Totuşi, am fost nevoit să străbat pe jos peste 1 600 de verste.“[184] În urma lui, veneau soldaţii purtîndu-i bagajul greu.

Veniţi în număr mic, soldaţii erau împrăştiaţi pe coasta apuseană, sudică şi sud-estică; punctele unde trăiau purtau denumirea de pichete. Acum, pichetele lor sînt de mult părăsite şi uitate, atunci însă, jucau un rol tot atît de însemnat ca şi posturile actuale şi erau privite ca pietrele de temelie ale viitoarei colonii. În pichetul Muraviovsk era o companie de puşcaşi, la Korsakovsk trei companii din al 4-lea batalion siberian şi un pluton de vînători de munte. Celelalte pichete, cum ar fi pichetul Manuisk sau Sortunaisk, aveau numai cîte şase soldaţi. Şase oameni, pe care-i despărţea de compania lor o întindere de cîteva sute de verste, erau lăsaţi sub comanda unui plutonier, uneori a unui civil şi trăiau ca nişte adevăraţi Robinsoni. Viaţa era primitivă, groaznic de monotonă şi plictisitoare. În timpul verii, dacă pichetul se găsea pe ţărmul mării, mai venea cîte-un vapor care lăsa provizii şi pleca din nou. Iarna sosea „să-i grijească“ preotul, îmbrăcat cu scurtă şi pantaloni îmblăniţi, semănînd mai mult a

ghiliac decît a preot. Numai nenorocirile variau puţin viaţa; ba un soldat era tîrît de curent în largul mării pe pluta cu fîn, ba un altul era sfîşiat de urs, ba îi acopereau nămeţii sau îi atacau evadaţii, ba îi ameninţa scorbutul… Se mai întîmpla că, plictisindu-se să stea într-o baracă înzăpezită sau să cutreiere taigaua, soldatul începea „să dea semne de nesupunere, beţie şi obrăznicie", alteori era prins cu un furt de muniţii sau nimerea pe banca acuzaţilor pentru lipsă de respect faţă de vreo concubină ocnaşă.[185]

Cu aceste preocupări variate, soldatul nu avea timp pentru îndeletnicirile lui militare, uitînd tot ce învăţase cîndva, iar odată cu el, se lăsau pe tînjală şi ofiţerii – astfel că trupa ajungea într-o stare de plîns. Inspecţiile erau însoţite întotdeauna de încurcături şi nemulţumiri din partea superiorilor.[186] Serviciul era greu. Abia schimbaţi din gardă, oamenii plecau să însoţească convoaiele, întorşi de la convoaie, intrau iarăşi în gardă sau erau trimişi la cositul fînului ori la descărcatul coletelor oficiale; nu se puteau odihni nici ziua, nici noaptea. Locuiau în încăperi umede, murdare, strîmte şi reci, care nu se deosebeau prea mult de cele din închisoare. În postul Korsakovsk, înainte de anul 1875, plutonul de gardă era cazat în închisoare. Tot aici se aflau şi camerele de arest, nişte vizuini întunecoase. „Atmosfera aceasta, scria doctorul Sinţovski, s-ar putea admite pentru ocnaşi, ca o măsură penală, dar soldaţii de gardă nu au nici o vină şi nu văd de ce trebuie să îndure o atare pedeapsă".[187] Soldaţii mîncau tot atît de prost ca şi deţinuţii, umblau mai mult în zdrenţe, deoarece munca pe care o făceau nu cruţa nici o îmbrăcăminte. Urmărind evadaţii prin taiga, soldaţii îşi rupeau în aşa hal uniforma, încît odată, în Sahalinul de Sud, au fost luaţi drept ocnaşi fugari şi o patrulă a tras în urma lor cu puşca.

În clipa de faţă, paza militară a insulei este făcută de patru garnizoane: una cu reşedinţa la Alexandrovsk, celelalte la Due, Tîmovsk şi Korsakovsk. În ianuarie 1890, erau în total 1 548 militari de grade inferioare. Munca

soldaţilor continuă să fie foarte grea, depăşindu-le puterile şi nesocotind prevederile statutului militar. E adevărat că acum ei nu mai taie drumuri prin pădure şi nu mai construiesc cazărmi, dar, ca şi altădată, întorcîndu-se după instrucţie sau după o noapte de gardă, soldatul nu e sigur că se va putea odihni; el poate primi ordin să însoţească imediat un convoi, poate fi trimis la cosit fînul sau în urmărirea unor ocnaşi evadaţi. Diverse alte treburi cer un număr destul de mare de oameni, încît se simte mereu lipsa soldaţilor pentru însoţirea convoaielor, iar gărzile nu se pot face, cum e reglementar, în trei schimburi. La începutul lui august, cînd am fost la Due, şaizeci de oameni din garnizoană coseau fînul, jumătate din ei fiind trimişi pentru corvoada asta la o distanţă de 109 verste.

Soldatul din Sahalin este blînd, tăcut, ascultător şi nu bea. Doar la Korsakovsk am văzut soldaţi beţi care făceau gălăgie pe stradă. Soldatul cîntă rar şi întotdeauna acelaşi cîntec: „*Zece fete – singur eu, unde-s fetele-s şi eu. Ele pleacă la pădure, plec cu ele după mure*“ – un cîntec vesel care era cîntat însă cu atîta tristeţe, că ascultîndu-l te apuca dorul de patrie şi resimţeai toată vitregia peisajului din Sahalin. Soldatul îndură cu resemnare toate lipsurile şi e nepăsător faţă de primejdiile care-i ameninţă atît de des viaţa şi sănătatea. În schimb, lipsindu-i răgazul necesar, nu prea e pătruns de simţul datoriei şi al onoarei de ostaş, de aceea nu-i sînt străine unele greşeli care-l fac să devină adeseori un duşman al ordinii, asemenea celor pe care el îi păzeşte şi îi prinde.[188] Aceste defecte apar deosebit de viu atunci cînd el e pus într-un post de răspundere, nepotrivit cu nivelul său de pregătire, de exemplu, atunci cînd un soldat îndeplineşte slujba de gardian la închisoare.

Conform art. 27 din *Regulamentul cu privire la deportaţi*, în Sahalin, paza în închisoare o fac gardienii – principali şi secundari; numărul lor este fixat anual de direcţiunea generală a penitenciarelor, socotindu-se un gardian principal la patruzeci de ocnaşi şi cîte un gardian secundar la

douăzeci de ocnaşi. Astfel că trei gardieni, unul principal şi doi secundari revin la 40 de deţinuţi, adică 1 la 13. Dacă presupunem că treisprezece oameni lucrează, mănîncă şi îşi petrec timpul în închisoare, sub observaţia permanentă a unui om conştiincios şi priceput, care la rîndul lui este subordonat directorului închisorii, subordonat şi acesta comandantului de district etc., am putea fi liniştiţi, gîndind că totul este în ordine. În realitate însă, supravegherea deţinuţilor constituie punctul cel mai slab al închisorilor din Sahalin.

În momentul de faţă, în Sahalin, sînt aproximativ 150 gardieni principali şi de două ori mai mulţi secundari. Posturile de gardieni principali sînt deţinute de plutonieri care ştiu să scrie şi să citească, de unele grade inferioare care au făcut militărie la garnizoanele locale şi de raznocinţi, dar aceştia sînt în număr foarte mic. Grade inferioare găsim numai 6% dintre toţi cei din completul gardienilor principali; în schimb, gardienii secundari sînt recrutaţi aproape exclusiv din gradele inferioare. Atunci cînd numărul gardienilor nu este complet, *Regulamentul* permite folosirea gradelor inferioare din unităţile militare locale, şi astfel, tinerii siberieni, recunoscuţi ca inapţi chiar şi pentru munca de însoţitor de convoi, sînt numiţi să îndeplinească „temporar“ funcţia de gardian „în limitele de extremă necesitate“, dar acest „temporar“ durează de zeci de ani iar „limitele de extremă necesitate“ s-au extins într-atît, că astăzi gradele inferioare din garnizoanele locale alcătuiesc 73% din componenţa gardienilor secundari şi nimeni nu poate garanta că peste doi, trei ani numărul lor nu va creşte pînă la 100%. Precizăm că în funcţia de gardian nu sînt repartizaţi cei mai buni soldaţi, căci comandantul, apărînd interesele serviciului său, trimite în închisori pe cei mai puţin capabili, oprindu-i pe cei competenţi la unitate.[189]

În închisori sînt mulţi gardieni, dar nu este ordine; gardianul reprezintă mai degrabă o piedică permanentă pentru administraţie – fapt confirmat

chiar de guvernatorul insulei. Aproape în fiecare zi e silit pe unii să-i amendeze sau să-i degradeze, altora să le micşoreze salariul sau să-i destituie: pe unul pentru proasta executare sau neexecutarea dispoziţiilor, pe altul pentru imoralitate, neconştiinciozitate şi prostie, pe al treilea pentru furt de provizii încredinţate spre pază, iar pe al patrulea pentru că îi acoperea pe deţinuţii necinstiţi; un al cincilea, fiind repartizat pe un şlep, nu numai că n-a supravegheat să fie ordine, dar a dat el însuşi exemplul rău, participînd la furtul nucilor cu care era încărcat şlepul; al şaselea e arestat pentru vînzarea unor topoare şi cuie care aparţineau statului; al şaptelea a fost admonestat în repetate rînduri că nu administrează cinstit furajele destinate vitelor statului; al optulea intră în cîrdăşie cu deţinuţii. Din acte oficiale mai aflăm că un gardian principal, recrutat din rîndul soldaţilor, fiind de gardă la închisoare, şi-a permis să intre în baraca femeilor, pe fereastră, iar un altul, tot pe cînd era de gardă, a lăsat pe un soldat, gardian şi el, să pătrundă la ora unu noaptea în carcerele unde erau închise femei. Aventurile de dragoste ale gardienilor nu se limitează numai la barăcile deţinutelor şi la celule de arest. În locuinţele gardienilor am întîlnit tinere, adolescente, care la întrebarea mea îmi răspundeau: „Eu sînt concubină“. Intri în casa unui gardian: gazda, un bărbat voinic, bine ghiftuit, cu jiletca descheiată şi cizme noi, cu scîrţ, stă la masă şi bea ceai; lîngă geam vezi o fetişcană firavă de vreo 14 ani, cu faţa palidă şi obosită. El e plutonier – gardian principal, iar despre fată spune că e fiica unui ocnaş, că are 16 ani şi este concubina lui.

În timpul serviciului în închisoare, gardienii permit deţinuţilor să joace cărţi şi iau parte şi ei la joc, adeseori chefuiesc cu deportaţii şi fac comerţ cu alcool. În actele oficiale se găsesc destule menţiuni despre scandaluri, acte de insubordonare, obrăznicie faţă de superiori în prezenţa ocnaşilor şi

lovirea deţinuţilor cu bastonul în cap, loviri care adesea provoacă răni grave.

Aceşti oameni grosolani, inculţi şi beţivi, care joacă cărţi cu ocnaşii, întreţin legături amoroase cu deţinutele şi îşi procură alcool de la ele, nedisciplinaţi şi fără scrupule, nu se pot bucura decît de o autoritate negativă. Deportaţii nu-i respectă şi au faţă de ei o atitudine plină de dispreţ; îi numesc în faţă „găinari“ şi îi tutuiesc. Administraţia nici nu încearcă să le ridice prestigiul, judecînd, se vede, că nici o măsură n-ar putea duce la un rezultat bun. La rîndul, lor funcţionarii îi tutuiesc pe gardieni şi îi înjură în prezenţa ocnaşilor. La fiecare pas auzi: „Ce te holbezi, boule?“ sau: „Nu înţelegi nimic, idiotule!“ Lipsa de respect faţă de gardieni se vede şi din faptul că ei îndeplinesc adesea însărcinări necorespunzătoare cu funcţia lor, cu alte cuvinte au fost făcuţi slugile şi trepăduşii funcţionarilor. Gardienii proveniţi din pătura cultă parcă s-ar ruşina de funcţia ce-o au şi caută să se diferenţieze cît de cît de tovarăşii lor; unul poartă eghileţi mai groşi pe umăr, altul îşi pune o cocardă ofiţerească, un altul, fost arhivar, îşi spune în acte „administrator de lucrări şi lucrători“, în loc de gardian.

Deoarece gardienii din Sahalin nu s-au ridicat niciodată pînă la înţelegerea scopului supravegherii, cu timpul, în virtutea desfăşurării fireşti a lucrurilor, scopurile supravegherii au fost restrînse treptat, ajungînd la starea actuală. Iată la ce se reduce supravegherea: soldatul stă în camera deţinuţilor, urmărind „să nu se facă zgomot“, în caz contrar se plînge conducerii; îi însoţeşte pe deţinuţi la lucru, înarmat cu un revolver, cu care din fericire nu ştie să tragă şi cu o sabie ce se scoate foarte greu din teaca ruginită, stă şi se uită nepăsător la cei ce muncesc, fumează şi se plictiseşte. În închisoare, el e o slugă care deschide şi închide uşile, iar la muncă un om de prisos. Deşi la fiecare patruzeci de ocnaşi revin trei gardieni – unul

principal şi doi secundari – am avut adesea prilejul să văd cum 40, 50 de deţinuţi lucrează sub supravegherea unui singur gardian sau fără nici o supraveghere. Dacă din trei gardieni, unul se află lîngă echipa de lucru, altul stă în acest timp lîngă prăvălie, salutînd funcţionarii, iar al treilea tînjeşte în vreo anticameră sau stă drepţi, fără nici o treabă, în sala de aşteptare a spitalului.[190]

Despre intelectualii Sahalinului nu sînt multe de spus. Obligaţia de a pedepsi pe aproapele tău, nevoia de a-ţi înăbuşi zi de zi repulsia şi groaza, depărtarea de patrie, salariul mic, plictiseala, apropierea continuă a capetelor rase, a lanţurilor şi a călăilor, meschinăriile, bîrfele şi mai ales sentimentul de totală neputinţă faţă de răul înconjurător, toate acestea împreună fac ca serviciul în locurile de deportare să devină chinuitor, greu de îndurat. Mai înainte, în locurile acestea veneau ca funcţionari doar oameni puţin pretenţioşi, abrutizaţi, cărora nu le era silă de nimic şi le era indiferent unde fac serviciul. Nu doreau decît să mănînce zdravăn, să bea, să doarmă şi să joace cărţi. Oameni cinstiţi veneau aici numai de nevoie şi părăseau serviciul la primul prilej sau deveneau beţivi, înnebuneau, se sinucideau, cînd nu erau pervertiţi treptat de mediul nesănătos din jur şi începeau şi ei să fure şi să stîlcească pe deţinuţi în bătăi…

Dacă ar fi să judecăm după datele oficiale şi presa din anii şaptezeci şi optzeci, intelectualii din Sahalin se remarcau printr-o totală lipsă de moralitate. Datorită funcţionarilor de atunci, închisorile se transformau în adevărate cuiburi de desfrîu şi case de joc, oamenii se depravau, se înrăiau şi erau omorîţi în bătăi. Cea mai reprezentativă figură din acest punct de vedere este maiorul Nikolaev, care a fost timp de şapte ani comandantul postului Due. Numele lui s-a pomenit deseori în presă.[191] Soldat provenit din ţărani iobagi, nu se ştie ce calităţi ascunse i-au netezit calea acestui om grosolan şi necioplit pînă la gradul de maior. Întrebat de un corespondent

dacă a fost vreodată în partea centrală a insulei şi ce a văzut pe acolo, maiorul a răspuns: „Munţi şi văi, văi şi munţi – Ce vreţi, aşa e solul vulcanic, eruptiv!“ Iar la întrebarea ce este leurda, el a răspuns: „În primul rînd, este o plantă, şi în al doilea rînd o plantă foarte folositoare şi gustoasă, e adevărat că miroase urît şi umflă burţile, dar noi scuipăm pe asta, că tot nu umblăm cu cucoanele“. El a înlocuit roabele pentru transportul cărbunilor cu butoaie care puteau fi mai uşor rostogolite pe podine de scînduri. Dacă un deţinut greşea cu ceva, îl băga într-un butoi şi ordona să fie rostogolit pe mal. „Îl dai de-a dura cam vreun ceas şi să mi-l vezi pe urmă, dragul de el, cum se face blînd ca mielul!“ Vrînd să-i înveţe pe soldaţi să numere, folosea jocul de loto. „Cine nu poate să strige numerele plăteşte cîte un bănuţ de fiecare număr; plăteşte el o dată, plăteşte de două ori, pînă se convinge că altfel iese la pepeni – se pune pe tocit şi într-o săptămînă învaţă“. Asemenea măsuri năstruşnice aveau un efect dezastruos asupra soldaţilor din Due, ticăloşindu-i pînă într-atît că unii îşi vindeau deţinuţilor armele lor. Pe un ocnaş, înainte de a-l supune pedepsirii cu biciul, maiorul l-a prevenit că nu va rămîne viu – şi aşa a şi fost: cel bătut a murit îndată după pedeapsă. Pentru această ispravă, maiorul Nikolaev a fost dat în judecată şi condamnat la muncă silnică.

De întrebi vreun colonist bătrîn dacă au fost pe vremuri şi oameni de treabă în insulă, el tace mai întîi, ca şi cum ar căuta să-şi amintească, apoi răspunde: „Au fost de tot felul“. Nicăieri ca în Sahalin trecutul nu este atît de repede uitat; asta se datoreşte nestatorniciei populaţiei deportate care se schimbă aici radical, periodic, la fiecare cinci ani, apoi, în parte, şi lipsei unei arhive organizate. Cele petrecute cu 20, 25 ani în urmă, se consideră trecut îndepărtat, dat uitării, mort pentru istorie. S-au mai păstrat numai cîteva clădiri vechi, au supravieţuit Mikriukov, vreo douăzeci de anecdote şi cîteva date statistice care nu merită prea multă încredere, deoarece în nici o

cancelarie a administraţiei nu se ştia pe atunci cîţi deţinuţi sînt pe insulă, cîţi au murit, cîţi au evadat etc.

Timpurile „preistorice“ au durat în Sahalin pînă în anul 1878, cînd în funcţia de inspector general al penitenciarelor din regiunea Primorie a fost numit prinţul Nikolai Şahovskoi, un excelent administrator, om inteligent şi destoinic.[192] De la el a rămas un *Proiect de organizare a insulei Sahalin*, lucrare din multe puncte de vedere excelentă, care se păstrează şi azi în cancelaria guvernatorului insulei. Prinţul Şahovskoi e o figură tipică de savant, de om de cabinet; pe timpul său deţinuţii au trăit tot atît de prost ca şi înainte, dar, neîndoios, observaţiile şi părerile pe care le împărtăşea superiorilor săi, ca şi subalternilor, precum şi *Proiectul* citat, lucrare curajoasă şi sinceră, au servit incontestabil drept bază unor orientări noi, mai bune.

Din 1879, datorită flotei comerciale, în administraţia Sahalinului au început să fie numiţi oameni din Rusia europeană. În 1884, în urma reformei administrative, s-a aplicat în insulă un nou regulament, determinînd un aflux de nou-sosiţi.[193] Astăzi există în Sahalin trei oraşe capitale de judeţ, în care trăiesc funcţionarii şi ofiţerii, cu familiile lor. Societatea este atît de variată şi cultă, încît la Alexandrovsk, de exemplu, s-a putut monta în 1888 un spectacol de amatori cu piesa *Căsătoria.* Tot la Alexandrovsk, cînd în zilele de sărbătoare, funcţionarii şi ofiţerii înlocuiesc de comun acord vizitele reciproce cu donaţii în bani pentru ocnaşii săraci şi femeile lor, sau numai pentru copii, pe lista de subscripţii figurează în mod obişnuit pînă la patruzeci de persoane. Asupra vizitatorului în trecere, societatea din Sahalin produce o impresie bună; e primitoare, prietenoasă şi suportă din toate punctele de vedere comparaţia cu societatea din oraşele noastre din provincie, iar în centrele de pe coasta răsăriteană, ea este considerată ca fiind mai interesantă şi animată; funcţionarii de aici, de pildă,

nu primesc cu plăcere o detaşare la Nikolaevsk sau la De-Castries. Dar aşa cum în Strîmtoarea Tătară furtunile sînt foarte dese, iar marinarii spun despre ele că sînt ecourile taifunului care bîntuie în marea Chinei şi a Japoniei, aşa şi în viaţa acestei societăţi răzbat din cînd în cînd ecourile trecutului şi ale apropierii Siberiei. Din ordinele apărute după reforma din 1884, relativ la destituiri şi la darea în judecată, sau din rapoartele oficiale despre dezordini în serviciu, putem deduce că nimereau aici şi elemente dubioase, care ajungeau pînă la o „depravare neruşinată“ (ordinul nr. 87, 1890). Acelaşi lucru se oglindeşte în anecdotele şi în povestirile în circulaţie, cum ar fi, bunăoară, aceea cu ocnaşul Zolotariov, un bogătan cu care funcţionarii se împrieteneau, făceau chefuri şi jucau cărţi. Cînd soţia ocnaşului îl găsea în societatea funcţionarilor, ea îl certa că s-a împrietenit cu indivizi care ar putea să aibă o influenţă proastă asupra sa. Mai întîlneşti şi astăzi funcţionari care nu pregetă să dea un pumn în obrazul unui deportat, fie el şi din pătura cultă, sau să ordone altuia care nu şi-a scos şapca în faţa lui: „Du-te la director şi spune să-ţi dea treizeci de lovituri de bici“. În închisori, se pot petrece şi felurite escrocherii; aşa, odată, pentru doi ocnaşi dispăruţi de doi ani s-au dat regulat, în tot acest răstimp, raţiile de hrană şi repartizarea la munci (ordinul nr. 87, din 1890). Nu toţi directorii de închisori ştiu cu exactitate cîţi deţinuţi au sub conducerea lor, cîţi mănîncă efectiv de la cazan, cîţi au evadat etc. Însuşi guvernatorul insulei găseşte că „în general, în toate domeniile situaţia din districtul Alexandrovsk lasă mult de dorit şi necesită multe şi serioase îmbunătăţiri“. Cît priveşte lucrările de birou propriu-zise, acestea sînt lăsate numai în seama conţopiştilor, care „acţionează fără nici un control, ştiind bine că din atîtea falsuri n-au fost descoperite decît unele, întîmplător“ (ordinul nr. 314 din 1888).[194] Despre jalnica stare a dosarelor de urmăriri voi vorbi la locul cuvenit. La oficiul de poştă şi telegraf, funcţionarii se poartă grosolan cu

oamenii, muritorii de rînd primesc corespondenţa abia a patra sau a cincea zi după sosirea poştei. Telegrafiştii sînt aproape analfabeţi, secretul telegramelor nu este respectat. Eu însumi n-am primit nici o telegramă care să nu fie barbar masacrată şi în ziua cînd prin nu ştiu ce întîmplare s-a strecurat pe telegrama mea şi un fragment dintr-o telegramă străină, şi am cerut, pentru a restabili textul ambelor telegrame, să se îndrepte greşeala, mi s-a răspuns că aceasta s-ar putea face numai pe spezele mele.

În istoria actuală a Sahalinului un rol de seamă îl deţin reprezentanţii de tip nou – un amestec de Derjimorda[195] şi Jago[196]; în relaţiile lor cu inferiorii nu recunosc decît pumnul, biciul şi înjurăturile birjăreşti, încîntîndu-şi în schimb superiorii cu maniere distinse, ba chiar cu liberalismul.

Orişicum, *Casa morţilor* nu mai există. În Sahalin, printre intelectualii care lucrează în cancelarii, am întîlnit mulţi oameni capabili, inimoşi şi cinstiţi; prezenţa lor e o garanţie îndestulătoare că întoarcerea trecutului nu mai este cu putinţă. Astăzi ocnaşii nu mai sînt rostogoliţi în butoaie şi un om nu mai poate fi biciuit pînă îşi dă duhul, nici împins la sinucidere, deoarece societatea se revoltă şi faptul începe să fie discutat în întregul ţinut al Amurului şi al Siberiei. Orice faptă urîtă iese mai devreme sau mai tîrziu la iveală, devine de domeniul public. Drept pildă poate servi înspăimîntătoarea afacere din Onorsk; oricît au căutat vinovaţii s-o muşamalizeze, ea a stîrnit vîlvă şi a fost comentată şi în ziare, datorită intelectualilor din Sahalin. Oamenii buni şi faptele bune nu mai constituie o raritate. Nu demult a murit la Rîkovo o felceriţă care a lucrat un lung şir de ani în Sahalin, consacrîndu-şi viaţa oamenilor care suferă. Pe cînd eram la Korsakovsk, un ocnaş a fost tîrît de valuri în larg, cu pluta pe care transporta fîn. Directorul închisorii, maiorul Ş., a plecat el însuşi într-o barcă cu motor şi, cu toată furtuna dezlănţuită, a rătăcit pe mare riscîndu-şi

viaţa, din amurg şi pînă la două noaptea, cînd a găsit, în sfîrşit, ambarcaţiunea cu fîn şi l-a salvat pe ocnaş.[197]

Reforma din 1884 a dovedit că într-o colonie de deportaţi, cu cît aparatul administrativ este mai amplu, cu atît e mai bine. Diversitatea problemelor şi dispersarea pe teren necesită un număr mare de oameni. Este de dorit ca lucruri de însemnătate secundară să nu sustragă pe funcţionari de la obligaţiile lor principale. Astfel, guvernatorul insulei, neavînd în permanenţă un secretar sau un funcţionar în preajma sa, îşi petrece cea mai mare parte din zi întocmind circulare şi alte acte, şi această muncă de birou, grea şi migăloasă, îi răpeşte aproape tot timpul necesar pentru vizitarea închisorilor şi a satelor. Comandanţii de districte, pe lîngă faptul că deţin conducerea comandamentelor de poliţie, trebuie să distribuie personal femeilor alocaţiile de hrană, să participe la diferite comisii, inspecţii etc. Directorilor de închisori şi ajutorilor acestora le revin şi atribuţiile judiciare şi poliţieneşti. În aceste condiţii, funcţionarii din Sahalin trebuie sau să lucreze peste puterile lor, sau să lase totul în voia Domnului, trecînd o mare parte din obligaţiile lor asupra ocnaşilor copişti – cum de fapt se şi întîmplă de cele mai multe ori. În cancelariile locale, ocnaşii copişti nu sînt puşi numai să copieze actele, ci ei înşişi întocmesc acte de mare importanţă. Cum de multe ori sînt mai energici şi au mai multă experienţă decît funcţionarii, mai ales decît cei noi, se întîmplă ca un ocnaş sau colonist să poarte pe umerii săi toate lucrările de evidenţă ale cancelariei, ba chiar şi cele de instrucţie. Adesea se întîmplă ca un copist, lucrînd timp de mai mulţi ani, din neglijenţă sau din incapacitate să încurce toate scriptele, şi, cum el singur se mai poate descurca în acel morman de hîrţoage, să devină aşadar un om indispensabil, de neînlocuit, astfel că nici conducerea cea mai severă nu se mai poate lipsi de serviciile lui. Pentru a scăpa de o asemenea

nulitate atotputernică, nu există decît o singură cale: numirea pe locul lui a unuia sau a doi funcţionari bine pregătiţi.

Acolo unde se află o societate numeroasă de intelectuali, există şi o opinie publică; aceasta creează controlul moral şi norme etice, de la care nimeni nu se poate abate fără a fi pedepsit – aşa cum n-a putut nici maiorul Nikolaev. Este neîndoios de asemenea şi faptul că, odată cu dezvoltarea vieţii obşteşti, serviciul în insulă va începe să piardă din aspectele sale neplăcute şi procentul de nebuni, beţivi şi sinucigaşi se va micşora.[198]

XXI

Moralitatea deportaţilor. Criminalitatea. Instrucţia şi judecata. Pedepsele. Vergile şi biciul. Pedeapsa cu moartea.

Unii deportaţi îşi ispăşesc pedeapsa cu bărbăţie, recunosc vina ce-o au şi cînd îi întrebi de ce au fost trimişi în Sahalin, răspund de obicei cam astfel: „Pentru fapte bune nimeni nu este trimis aici“. Alţii însă te uimesc prin laşitatea şi inconştienţa lor; sînt veşnic nemulţumiţi, se vaită mereu şi jură că sînt nevinovaţi; unii privesc pedeapsa ca o adevărată ispăşire; după cum spun ei înşişi, abia aici şi-au dat seama cît au fost de păcătoşi; alţii însă, caută să fugă la cel dintîi prilej şi cînd sînt urmăriţi şi prinşi, se apără cu înverşunare, fluturînd în aer o bîtă! Sub acelaşi acoperiş cu ticăloşii şi sadicii incorigibili, învechiţi în rele, trăiesc şi acei pe care numai întîmplarea i-a făcut criminali, „năpăstuiţii“ vieţii, precum şi cei condamnaţi pe nedrept.[199] De aceea, cînd se pune problema moralităţii, nu vei izbuti, faţă de impresia foarte confuză ce-o lasă deportaţii şi cu mijloacele de cercetare existente, să ajungi la o generalizare ceva mai serioasă. Moralitatea populaţiei este apreciată, de obicei, după cifra delictelor săvîrşite de ea, dar, într-o colonie de deportaţi, această metodă simplă nu poate servi. Deportaţii trăiesc în condiţii speciale, cu totul ieşite din comun, criminalitatea lor e specifică, convenţională, ei au o „lege“ a lor şi unele delicte, pe care noi le considerăm uşoare, aici sînt considerate drept grele, iar altele dimpotrivă; o mare parte din delictele penale nici n-au mai

fost înregistrate, deoarece în mediul unei închisori sînt privite ca fapte obişnuite, aproape de neocolit.[200]

În mediul deportaţilor găsim vicii şi perversităţi proprii mai ales oamenilor lipsiţi de libertate, celor asupriţi, flămînzi şi care trăiesc mereu sub teroare. Minciuna, şiretenia, laşitatea, tendinţa de a pîrî, furtul, tot felul de vicii ascunse – iată armele acestei populaţii oropsite sau cel puţin ale marii majorităţi, îndreptate împotriva şefilor şi a gardienilor, pe care ei nu-i respectă, de care se tem şi pe care îi consideră duşmani. Pentru a scăpa de o corvoadă grea sau de o pedeapsă corporală, pentru a dobîndi o bucată de pîine mai mult şi un dram de ceai, sare sau tutun, deportatul recurge la minciună experienţa l-a învăţat că în lupta pentru existenţă minciuna este mijlocul cel mai sigur. Furturile sînt isprăvi obişnuite şi constituie o îndeletnicire de bază. Deţinuţii fură tot ce se poate fura, cu tenacitatea şi lăcomia unor lăcuste, dînd preferinţă alimentelor şi obiectelor de îmbrăcăminte. Fură şi în închisoare, unul de la altul, ciordesc şi de la colonişti, cînd merg la ei la lucru, fură şi la descărcarea vapoarelor. Virtuozitatea cu care se fură demonstrează cît de des îşi exersează hoţii de aici meseria lor. Odată, la Due, s-a furat de pe un vapor un berbec viu şi un butoi cu murături. Şlepul încă nu plecase de lîngă vapor, dar nici berbecul, nici murăturile furate n-au putut fi găsite. Altă dată a fost prădat însuşi căpitanul vaporului – i-au deşurubat luminătorul şi compasul; a treia oară deţinuţii s-au strecurat în cabinele unui vapor străin şi au şterpelit argintăria de masă. În timpul descărcării vapoarelor dispar baloturi, saci şi butoaie întregi.[201]

Deportatul nu se poate distra decît pe ascuns, hoţeşte. Pentru a face rost de un pahar de votcă, care în condiţii normale nu costă decît cinci copeici, el trebuie să se adreseze contrabandistului, şi, în cazul cînd nu are bani, să-i dea pîine sau ceva din îmbrăcămintea lui. Singura satisfacţie spirituală –

jocul de cărţi – este posibilă numai noaptea, la lumina mucurilor de lumînare, sau în taiga. Orice plăcere obţinută în ascuns, cînd se repetă des, se transformă în patimă. Datorită tendinţei exagerate de imitaţie a deţinuţilor, unul îl atrage pe altul şi în cele din urmă lucruri de nimic, adevărate fleacuri, cum ar fi votca de contrabandă sau jocul de cărţi, dau naştere la dezordini nemaipomenite. După cum am mai spus, bogătanii din rîndul deportaţilor adună adevărate averi făcînd comerţ clandestin cu spirt şi votcă, ceea ce înseamnă că, paralel cu deportaţii care au pus deoparte cîte 30 ori 50 000 de ruble, se găsesc şi oameni care pentru băutură îşi vînd tot de pe ei. Jocul de cărţi a cuprins ca o epidemie închisorile, toate au început să semene cu nişte tripouri organizate, avînd filiale prin posturi şi prin satele mai mari. Jocul se întinde pe scară largă şi se spune că în casele unor colonişti-jucători, s-au găsit la percheziţii sute şi mii de ruble; ei au legături de afaceri cu închisorile din Siberia, de exemplu cu aceea din Irkutsk, unde, după cum spun ocnaşii, se fac jocuri „adevărate". La Alexandrovsk au luat fiinţă cîteva case de joc. Într-una din ele, cea din strada a 2-a Kirpicinaia, s-a întîmplat un caz caracteristic pentru tripourile de acest fel: pierzînd tot ce avea la cărţi, un gardian s-a împuşcat. Jocul întunecă minţile ca un stupefiant; ocnaşul care şi-a pierdut la stos şi hrana şi îmbrăcămintea nu mai simte nici foamea şi nici frigul, iar cînd este biciuit nu simte durerea; oricît ar părea de ciudat, chiar în timpul unei munci grele, cum ar fi încărcatul unui vapor, cînd şlepul cu cărbuni se izbeşte mereu de bord, valurile năvălesc furioase şi oamenii se înverzesc la faţă din cauza răului de mare, pe şlep se joacă netulburat cărţi şi poruncile în legătură cu munca se amestecă des cu expresiile jocului: „Nu mai merge! Mizez pe două! Este!"

Situaţia de oprimare a femeii, sărăcia şi înjosirea ei servesc drept bază prostituţiei. Cînd am întrebat la Alexandrovsk dacă în oraş sînt prostituate, mi s-a răspuns „Cîte vrei".[202] Datorită cererii foarte mari, prostituarea nu

este împiedicată nici de bătrîneţe, nici de urîţenie, nici chiar de sifilisul în stadiul terţiar, cum nici tinereţea prea fragedă nu constituie vreo piedică. Pe străzile Alexandrovskului am văzut o fată de 16 ani, despre care se spunea că a devenit prostituată de la vîrsta de 9 ani. Această copilă are mamă, dar atmosfera de familie din Sahalin este adesea departe de a salva o fată de la pieire. Despre un ţigan se povesteşte că-şi vindea fetele, făcînd el însuşi tocmeala. O femeie liberă din slobozia Alexandrovska are un „stabiliment“ unde profesează numai fiicele ei. În general, la Alexandrovsk desfrîul a căpătat un caracter citadin. Există aici un local de „băi familiare“, sînt şi cîţiva proxeneţi.

Conform datelor oficiale, la 1 ianuarie recidiviştii, adică ocnaşii condamnaţi din nou de către judecătoria districtului, constituiau 8% din numărul total. Printre recidivişti erau unii condamnaţi pentru a treia, a patra, a cincea, ba chiar şi a şasea oară, iar numărul celor care se aflau de 20, 50 ani la ocnă datorită recidivelor, se ridică la 175, constituind 3% din numărul total. Dar despre cifrele acestea am putea spune că nu oglindesc situaţia reală, deoarece majoritatea recidiviştilor sînt ocnaşi condamnaţi pentru evadări. Şi nici mărginite la evadări aceste date nu pot fi exacte, deoarece evadaţii prinşi nu totdeauna sînt judecaţi; de cele mai multe ori, administraţia se răfuieşte cu ei pe alte căi. Deocamdată nu s-ar putea preciza cît este de accentuată tendinţa deportaţilor spre recidivă. E adevărat că aici se judecă un număr mare de crime, dar multe procese se clasează din cauza lipsei vinovatului, multe sînt trimise înapoi pentru completare de rechizitoriu sau se întrerup pentru lipsă de probe şi informaţii, aşteptate din diferite centre siberiene; în cele din urmă, după multe peregrinări, procesul se clasează fie în urma morţii inculpatului, fie datorită unei noi evadări. Fapt este că datele cercetărilor, duse de funcţionari tineri şi complet lipsiţi

de pregătire sau de tribunalul din Habarovsk, care judecă în lipsă, numai pe baza actelor oficiale, nu oferă nici o garanţie de exactitate.

În decursul anului 1889 au fost cercetaţi şi judecaţi 243 ocnaşi, revenind un inculpat la 25 ocnaşi. Dintre colonişti, au fost judecaţi 69, adică 1 la 55, iar ţărani numai 4, unul la 115. Din aceste date rezultă că, odată cu trecerea în condiţii de trai mai libere, şansele de a fi dat în judecată scad la jumătate sau şi mai mult. Toate aceste cifre arată doar numărul celor judecaţi sau cercetaţi şi nicidecum criminalitatea pe anul 1889, deoarece multe din procesele care s-au judecat în acest an fuseseră începute cu mulţi ani în urmă. Din datele de mai sus, cititorul poate constata ce număr imens de oameni sînt purtaţi prin judecăţi şi cercetări şi cît suferă din cauza prelungirii proceselor ani şi ani de zile. Cititorul îşi poate imagina ce influenţă dezastruoasă exercită această stare de lucruri asupra economiei şi a psihicului populaţiei.[203]

Cercetările sînt făcute de obicei de ajutorul directorului închisorii sau de secretarul comandamentului de poliţie. După cum a constatat guvernatorul insulei, „cercetările încep fără o bază serioasă, se fac încet şi cu stîngăcie, iar deţinuţii în cauză sînt reţinuţi adesea fără temei“. Cel suspectat sau acuzat este arestat şi ţinut la carceră. Cînd la Golîi Mîs a fost ucis un colonist, au fost bănuiţi şi arestaţi patru inşi[204], toţi au fost aruncaţi în carcerele reci şi întunecoase ale închisorii. Peste cîteva zile, trei au fost eliberaţi, rămînînd doar unul. Acesta a fost ferecat în lanţuri, dîndu-i-se hrană caldă numai o dată la trei zile. Odată, în urma plîngerii unui gardian, s-a ordonat să i se dea o sută de bice. A fost ţinut astfel în întuneric, flămînd, sub permanentă teroare, pînă a recunoscut că e vinovat. Tot în acest timp a fost arestată o femeie liberă, Garanina, bănuită de asasinarea soţului ei. Şi ea era ţinută într-o carceră întunecoasă, primind hrană caldă doar o dată la trei zile. Un funcţionar interogînd-o în prezenţa mea, ea a

declarat că este de mult timp bolnavă, dar nu ştie de ce nu s-a admis să fie examinată de un medic. Cînd funcţionarul l-a întrebat pe gardian de ce nu s-a luat pînă acum nici o măsură, el a răspuns exact astfel:

— Am raportat domnului director, dar dumnealui a spus: „Las-o să crape!“.

Faptul că nu se face nici o deosebire între detenţiunea preventivă şi cea definitivă (să ţii un om poate nevinovat în carcera întunecoasă!), nici între colonişti liberi şi ocnaşi, m-a surprins cu atît mai mult cu cît ştiam că comandantul districtului absolvise facultatea de drept, iar directorul închisorii fusese pe vremuri funcţionar de poliţie la Petersburg.

M-am dus încă o dată să văd carcerele împreună cu comandantul districtului, de data asta dimineaţa devreme. Cînd au fost scoşi din carcere patru deportaţi bănuiţi de omor, i-am văzut tremurînd de frig. Garanina era numai în ciorapi, fără pantofi, tremura şi strîngea pleoapele, ferindu-se de lumină. Comandantul districtului a dat dispoziţie să fie mutată într-o încăpere luminoasă. Am mai văzut atunci un gruzin care rătăcea ca o umbră pe lîngă uşile carcerelor. De cinci luni stătea închis într-o săliţă întunecoasă, fiind bănuit de otrăvire, şi aştepta să se facă cercetările, care însă nu mai începeau.

Ajutorul de procuror nu locuieşte în Sahalin şi, de fapt, n-are cine să facă cercetările. Orientarea şi ritmul lor depind în mod absolut de factori cu totul întîmplători, care nu au nimic comun cu problema propriu-zisă. Într-un dosar am citit că asasinarea unei oarecare Iakovleva a fost „săvîrşită cu scopul de a jefui şi cu încercarea prealabilă de viol, fapt ce se poate constata din aşternutul în dezordine, din zgîrieturile şi urmele cuielor de la tocurile cizmelor pe tăblia patului“. Acest soi de considerente fixează de la bun început cursul procesului; în ceea ce priveşte autopsia, se consideră în asemenea cazuri că n-ar fi necesară. În anul 1888, un ocnaş evadat a omorît

pe soldatul Hromeatîh, dar autopsia s-a făcut abia în anul 1889, la cererea procurorului, cînd instrucţia era terminată şi dosarul trimis la tribunal.[205]

Articolul 469 din *Regulament* permite conducerii locale să pedepsească după proprie apreciere şi fără cercetări sau judecată atunci cînd este vorba de delicte mici, pentru care legile penale prevăd pedepse uşoare, fără pierderea drepturilor şi detenţiune. În general însă, delictele mai puţin importante intră în Sahalin în sfera de competenţă a comandamentului de poliţie, care aplică măsurile clasice poliţieneşti. Dar, în pofida puterii ce li s-a dat acestor organe judecătoreşti locale, avînd dreptul să judece toate procesele fără mare importanţă, precum şi cele care sînt convenţional considerate ca fiind lipsite de importanţă, populaţia locală nu se bucură de binefacerile justiţiei şi a judecăţii drepte. Acolo unde un funcţionar are dreptul stabilit prin lege de a pedepsi, fără cercetări sau judecată, de a aplica pedepse corporale, de a întemniţa sau chiar de a trimite la muncă în mine, acolo justiţia nu mai este decît o noţiune pur formală.[206]

Sentinţele pentru delicte grave sînt date de tribunalul regiunii Primorie; el dă hotărîrea numai pe baza actelor din dosar, fără a mai asculta depoziţiile inculpaţilor şi martorilor. De fiecare dată, hotărîrea tribunalului este înaintată spre aprobare guvernatorului insulei, care, dacă nu este de acord cu condamnarea, poate schimba hotărîrea după voia lui, comunicînd Senatului modificările. În cazul cînd un delict este cu totul ieşit din comun şi pedeapsa cuvenită conform *Regulamentului* nu îndestul de aspră, administraţia poate cere trimiterea cazului la curtea marţială.

Pedepsele ce se aplică ocnaşilor şi coloniştilor pentru delictele comise se remarcă prin severitatea lor excesivă. Faptul că *Regulamentul cu privire la deportaţi* vine în contradicţie totală cu spiritul vremii şi cu legile se remarcă mai ales în articolele cu privire la pedepse. Unele din aceste pedepse, care înjosesc pe delincvent şi-l înrăiesc, care contribuie la

accentuarea relelor moravuri, fiind de mult recunoscute ca dăunătoare pentru populaţia liberă, sînt totuşi menţinute pentru colonişti şi ocnaşi, ca şi cum deportaţii ar fi mai puţin expuşi pericolului de a se înrăi, a se înăspri şi a pierde cu totul demnitatea de om. Bătaia cu vergile, cu biciul din trei curele, ferecarea în lanţuri la roabă – pedepse ce înjosesc demnitatea delincventului, care-i cauzează durere fizică şi chinuri – se aplică aici pe scară largă. Vergile şi biciul au devenit pedeapsa obişnuită pentru orice infracţiune, penală sau de minimă importanţă; fie că se aplică separat, fie că e combinată cu alte pedepse, constituie elementul nelipsit în orice hotărîre de condamnare.

Pedeapsa cea mai obişnuită este bătaia cu vergile.[207] După cum se arată în *Registrul de evidenţă*, în districtul Alexandrovsk, în anul 1889, au fost pedepsiţi pe cale administrativă 282 ocnaşi şi colonişti, dintre care 265 au primit pedepse corporale, adică au fost bătuţi cu vergile, iar 17 altfel de pedepse. Asta înseamnă că, la 100 de cazuri, în 94 administraţia recurge la vergi. De fapt, nu toţi cei pedepsiţi corporal sînt trecuţi în situaţiile oficiale. În *Registrul de evidenţă*, pe anul 1889, în districtul Tîmovsk figurează numai 57 pedepsiţi cu biciul, iar în districtul Korsakovsk numai 3; în realitate însă, în ambele districte sînt biciuiţi zilnic cîţiva oameni, iar în districtul Korsakovsk cîteodată şi cîte zece… Drept motiv de a condamna un om la treizeci sau o sută de bice serveşte de obicei orice delict: neîndeplinirea normei zilnice (de exemplu dacă un cizmar n-a executat trei perechi de ghete, e biciuit), beţia, obrăznicia, neascultarea. Dacă norma n-a fost îndeplinită de douăzeci, treizeci de oameni, sînt biciuiţi toţi. Un funcţionar mi-a povestit:

— Deţinuţilor, mai ales celor ferecaţi în lanţuri, le place să adreseze tot felul de cereri. Cînd am fost numit aici şi am vizitat prima dată închisoarea, mi s-au înmînat cincizeci de cereri; le-am luat pe toate, dar am declarat că

petiţionarii ale căror cereri nu vor merita atenţie vor fi pedepsiţi. Numai două cereri erau serioase, restul – fleacuri. Am ordonat să se biciuiască patruzeci şi opt de oameni. Altă dată au fost biciuiţi douăzeci şi cinci, apoi din ce în ce mai puţini şi acum nu mi se mai înmînează cereri. I-am dezvăţat de nărav.

În Sahalinul de Sud, în urma denunţului unui ocnaş s-a făcut percheziţie la un alt ocnaş, găsindu-se la acesta un jurnal cu însemnări zilnice, care a fost luat drept ciorna unor scrisori. Ocnaşului i s-au administrat cincizeci de vergi şi a fost ţinut cincisprezece zile într-o carceră întunecoasă, în care timp i s-a dat numai pîine şi apă. Administratorul coloniei, cu buna ştiinţă a comandantului de district, a supus pedepselor corporale aproape tot satul Liutoga. Iată cum descrie acest caz guvernatorul insulei: „Comandantul districtului Korsakovsk mi-a adus la cunoştinţă, printre altele, un caz de o deosebită gravitate, şi anume depăşirea atribuţiunilor pe care şi-a permis-o (urmează numele celui reclamat) şi care constă în biciuirea barbară a unor colonişti, peste orice normă stabilită de lege. Cazul, revoltător în sine, mi s-a părut şi mai grav cînd am aflat motivul care a provocat pedepsirea celor vinovaţi şi a celor fără nici o vină, inclusiv o femeie gravidă, fără nici o cercetare, motiv care n-a fost decît o banală încăierare între deportaţi" (ordinul nr. 258, din 1888).

De cele mai multe ori, vinovatului i se dau de la treizeci pînă la o sută de vergi. Numărul loviturilor nu depinde de gravitatea delictului, ci de persoana care a hotărît pedepsirea: comandantul districtului sau directorul închisorii. Primul are voie să condamne pînă la o sută, iar al doilea pînă la treizeci de vergi. Un director de închisoare dădea cu regularitate cîte treizeci de lovituri, iar cînd a ţinut odată locul comandantului de district şi-a mărit imediat porţia la o sută, ca şi cînd această sută de vergi era semnul distinctiv al noii sale atribuţii; el a rămas credincios acestei sute pînă la întoarcerea

comandantului, revenind apoi conştiincios la treizeci. Bătaia cu vergile a devenit ceva foarte obişnuit în Sahalin şi din cauza aplicării ei excesive nu mai trezeşte nici repulsie, nici teamă; se spune că mulţi deţinuţi nici nu mai simt durerea în timpul aplicării pedepsei.

Biciul se foloseşte mult mai rar şi numai în urma unei hotărîri a tribunalului. Din raportul inspectorului sanitar pe anul 1889 rezultă că „pentru determinarea capacităţii de a suporta pedeapsa corporală stabilită de instanţele judecătoreşti" au fost examinaţi medical 67 de inşi. Dintre toate pedepsele frecvente în Sahalin, aceasta este cea mai respingătoare, datorită cruzimii şi condiţiilor în care se aplică; juriştii din Rusia europeană, care condamnă pe vagabonzi şi pe recidivişti la bătaia cu biciul, ar fi renunţat de mult la această pedeapsă dacă ea s-ar fi aplicat măcar o dată în prezenţa lor. Ei sînt scutiţi însă de acest tablou groaznic şi înjositor, deoarece articolul 478 al *Regulamentului* prevede că hotărîrile tribunalelor din Siberia şi Rusia vor fi aplicate la locul de deportare.

Cum se pedepseşte cu biciul, am văzut la Due. Vagabondul Prohorov, zis şi Mîlnikov, un om de vreo 35-40 de ani, evadînd din închisoarea din Voevodskoe, şi-a construit o plută şi s-a îndreptat cu ea spre continent. Cei de pe mal au observat la timp fuga şi au trimis după el un cuter. S-au început cercetări, s-a întocmit un dosar pentru încercare de evadare, s-a cercetat fişa omului şi s-a descoperit deodată că acest Prohorov, zis şi Mîlnikov, condamnat cu doi ani în urmă pentru asasinarea unui cazac şi a două nepoate, fusese condamnat de tribunalul din Habarovsk la 90 lovituri de bici şi ferecarea la roabă. Din neglijenţă, însă, aceste pedepse nu i se aplicaseră. Dacă lui Prohorov nu i-ar fi dat în gînd să evadeze, poate că greşeala nu s-ar mai fi descoperit, el ar fi scăpat şi de bătaie şi de roabă; acum, însă, execuţia era inevitabilă. În ziua hotărîtă, la 13 august, dimineaţa, directorul închisorii, medicul şi cu mine ne apropiam încet de

cancelarie. Prohorov, pentru aducerea căruia se dăduseră dispoziţii încă din ajun, şedea pe prag, păzit de gardieni, fără să ştie încă ce-l aşteaptă. Văzîndu-ne, s-a ridicat în picioare şi poate că şi-a dat seama ce se va întîmpla, căci a pălit îngrozitor.

— În cancelarie! a ordonat directorul.

Am intrat în cancelarie. L-au adus şi pe Prohorov. Doctorul, un neamţ tînăr, i-a spus să se dezbrace şi i-a controlat inima, pentru a preciza cîte lovituri poate suporta deţinutul. A rezolvat problema aceasta într-un minut, apoi, cu un aer plin de importanţă, s-a aşezat să scrie certificatul de control medical.

— Vai, sărmanul de tine! îl căina el cu glas plîngăreţ, cu un puternic accent nemţesc, muindu-şi peniţa în călimară. Ţi-o fi greu cu lanţurile! Roagă-l pe domnul director să dea ordin să ţi le scoată.

Prohorov tace. Buzele i s-au albit şi tremură tot.

— Aşa-i că te-au adus aici fără nici o vină? nu se astîmpără doctorul. Pe toţi v-au adus aici fără vină! În Rusia oamenii sînt atît de bănuitori! Ah, sărmanul, sărmanul de tine!

Certificatul e gata; îl anexează la dosarul de evadare. Se lasă o tăcere. Copistul scrie, doctorul şi directorul scriu şi ei… Prohorov încă nu ştie bine pentru ce a fost chemat: numai pentru evadare sau şi pentru povestea cea veche. Nesiguranţa îl chinuieşte.

— Ce ai visat astă-noapte? îl întreabă, în sfîrşit, directorul.

— Am uitat, înălţimea-voastră.

— Atunci ascultă! spuse cel dintîi, privind fişa personală a ocnaşului. În anul şi ziua cutare, tribunalul din Habarovsk te-a condamnat la nouăzeci lovituri de bici pentru asasinarea acelui cazac. Ei bine, astăzi trebuie să le primeşti.

Şi lovindu-l uşor pe deţinut cu palma peste frunte, directorul adăugă cu tîlc:

— Şi toate astea de ce? Pentru că ai vrut să fii mai deştept decît eşti, căpăţînosule! Vreţi mereu să fugiţi, crezînd că o să fie mai bine, dar iată că iese mai prost.

Ne îndreptăm cu toţii spre cazarma gardienilor – o clădire veche, cenuşie, în chip de baracă. Felcerul militar, care stătea la intrare, începe să se roage, milogindu-se ca şi cum ar fi cerut de pomană:

— Înălţimea-voastră, daţi-mi voie să privesc şi eu cum îl pedepsesc.

În mijlocul sălii se află o bancă înclinată, cu găuri pentru legarea mîinilor şi picioarelor. Călăul Tolstîh, un zdrahon de om, cu muşchi de atlet, fără haină şi descheiat la vestă[208] face un semn cu capul şi Prohorov se culcă fără să crîcnească. Tolstîh, tăcut şi el, îi coboară fără grabă pantalonii pînă la genunchi şi începe să-i lege încet mîinile şi picioarele de bancă. Directorul priveşte indiferent pe geam, doctorul se plimbă prin cameră, ţinînd în mînă o sticluţă cu nişte picături.

— Vrei poate un pahar cu apă? întreabă el.

— Pentru Dumnezeu, vă rog, înălţimea-voastră.

În sfîrşit, Prohorov este legat. Călăul ia biciul cu trei cozi, trei curele răsucite, şi îl îndreaptă fără grabă.

— Ţine-te! spune el încet. Apoi, fără să ridice biciul, ca şi cînd ar măsura doar distanţa, dă prima lovitură.

— U-na-a! spune gardianul fornăind, ca un dascăl.

În primul moment, Prohorov tace şi chiar expresia feţei îi rămîne neschimbată, dar deodată, chipul i se schimonoseşte de durere şi scoate un răcnet.

— D-ouă! urmează gardianul.

Călăul stă într-o parte şi loveşte astfel ca biciul să cadă transversal pe trup. După fiecare cinci lovituri, el trece încet de partea cealaltă, lăsînd pe biciuit să se odihnească o jumătate de minut. Lui Prohorov părul i s-a lipit de frunte, ceafa e congestionată; după zece lovituri, corpul lui, acoperit cu cicatricele rămase de la alte bătăi şi biciuiri, s-a înroşit, pielea crapă la fiecare lovitură.

— Înălţimea-voastră! se aude printre urlete şi plîns. Înălţimea-voastră! Fie-vă milă!

Mai tîrziu, după vreo treizeci de lovituri, Prohorov repetă de parcă ar fi beat sau ameţit:

— Sînt un nenorocit, sînt un om mort!… Pentru ce mă pedepsiţi?

Iată că trupul îi tresaltă spasmodic şi pedepsitul începe să vomite… Cuvinte nu-i mai ies din gîtlej, doar mugete şi horcăituri; de la începutul execuţiei pare că a trecut o veşnicie, dar gardianul abia strigă: „Patruzeci şi doi! Patruzeci şi trei!“ Pînă la nouăzeci mai este mult. Nu mai pot suporta, ies în curte. În jur, pe stradă, e linişte şi mi se pare că urletele sfîşietoare din sala gardienilor se aud în tot oraşul. Trece un ocnaş în haine civile – a aruncat o privire fugară spre clădire: faţa lui şi chiar mersul exprimă groaza. Intru din nou în clădire, apoi ies iarăşi, dar gardianul tot mai numără.

În sfîrşit nouăzeci. Lui Prohorov i se dezleagă repede mîinile şi picioarele şi e ajutat să se scoale. Locul bătut e roşu-vînăt şi sîngerează. Dinţii îi clănţănesc, faţa îi este lividă, udă, privirea rătăcită. I se dau nişte picături şi el muşcă spasmodic paharul… E udat pe cap şi dus apoi la arest.

— Asta a fost pentru asasinat, iar pentru evadare o să mai primească altele, mi se explică pe drum spre casă.

— Îmi place să mă uit cum îi pedepseşte! spune fericit felcerul militar, plin de mulţumire că s-a delectat cu acest tablou respingător. Tare-mi place! Sînt nişte ticăloşi, nişte canalii… ar trebui spînzuraţi cu toţii!

Pedepsele corporale înăspresc şi abrutizează nu numai pe deţinuţi, dar şi pe acei care pedepsesc sau asistă la pedeapsă. Nici oamenii culţi nu fac o excepţie. Eu cel puţin n-am observat ca funcţionarii cu studii universitare să privească execuţia altfel decît felcerul militar sau cei ce abia terminaseră şcoala militară sau seminarul teologic. Unii se obişnuiesc atît de mult, încît pierd orice simţ al omeniei şi, în cele din urmă, încep chiar să simtă plăcere privind bătaia. Despre directorul unei închisori mi s-a spus că fluiera în timp ce deţinutul era biciuit; un altul, bătrîn, îl cicălea pe deţinut cu răutate: „De ce ţipi, mă? Dumnezeu fie cu tine! Nu-i nimic, nu-i nimic, ţin-te bine! Dă-i! Dă-i! Arde-l!“. Al treilea ordona ca deţinutul să fie legat de bancă de gît, ca să horcăie; dădea cinci, zece bice, pleca pentru o oră, două, apoi revenea şi continua cu execuţia.[209]

Completul de judecată al curţii marţiale cuprinde pe ofiţerii garnizoanelor locale, numiţi de guvernatorul insulei; dosarul de la curtea marţială împreună cu sentinţa se trimit spre confirmare guvernatorului general. Înainte, cei condamnaţi se chinuiau cîte doi, trei ani în carcere, aşteptînd confirmarea; acum însă, soarta lor se hotărăşte telegrafic. Sentinţa obişnuită a curţii marţiale este condamnarea la moarte prin spînzurătoare. Guvernatorul general schimbă cîteodată această pedeapsă, comutînd-o în 100 de bice, ferecarea în lanţuri la roabă şi menţinerea pe viaţă în perioada de încercare. Dacă însă condamnatul este un asasin, hotărîrea se schimbă foarte rar. „Pe asasini îi spînzur“, mi-a spus guvernatorul general.

Seara şi noaptea premergătoare execuţiei, condamnatul la moarte şi le petrece cu preotul; acesta îl spovedeşte şi stă de vorbă cu el. Iată ce mi-a povestit un preot:

„La începutul activităţii mele, cînd aveam abia 25 de ani, a trebuit să asist pe doi condamnaţi la moarte prin spînzurătoare, care omorîseră un colonist pentru o rublă şi patruzeci de copeici. Intrînd în celulă, am simţit că

mă cuprinde frica, nu eram încă obişnuit – şi i-am dat ordin santinelei să nu se depărteze şi să nu închidă uşa, dar condamnaţii mi-au spus:

— Nu vă temeţi, părinte, n-o să vă omorîm. Staţi jos.

— Unde să stau? am întrebat eu. Ei mi-au arătat patul. M-am aşezat însă, pe butoiaşul cu apă, dar pe urmă, prinzînd curaj, mi-am făcut loc pe pat între cei doi asasini. Am început să-i întreb din ce gubernie sînt, să vorbesc cu ei de una, de alta, apoi am trecut la spovedanie. În timp ce-i spovedeam, văd trecînd pe lîngă geam mai mulţi oameni; duceau stîlpii pentru spînzurătoare şi diferite unelte.

— Ce fac ei? m-au întrebat condamnaţii.

— Poate se construieşte ceva la directorul închisorii, le-am răspuns într-o doară.

— Nu, părinte, ăştia se pregătesc să ne spînzure pe noi. Iată ce te rugăm, nu s-ar putea să bem puţină votcă?

— Nu ştiu, mă duc să întreb.

M-am dus la colonelul L. «Condamnaţii ar vrea să bea ceva», i-am spus. Colonelul mi-a dat o sticlă şi, ca să nu se facă vorbă, a dat ordin ca santinela să fie îndepărtată. Am făcut rost de un pahar şi m-am întors în carceră. Am turnat votca în pahar.

— Nu, părinte, au spus ei, să beţi şi dumneavoastră, altfel nu bem.

Am fost nevoit să beau şi eu. De mîncare însă nu aveam nimic.

— Ei, acuma-i bine, au zis ei; votca ne-a limpezit minţile.

După asta, am mai stat de vorbă cu ei – o oră, două. Deodată a răsunat comanda:

— Scoate-i!

După ce i-au spînzurat, mult timp mi-a fost frică să intru singur într-o cameră întunecoasă.“

Teama de moarte şi atmosfera execuţiei are un efect deprimant asupra condamnaţilor. În Sahalin nu s-a pomenit încă nici un caz în care condamnatul să fi mers plin de curaj la moarte. Ocnaşul Cernoşeia, unul din asasinii negustorului Nikitin, pe cînd era dus pentru execuţie de la Alexandrovsk la Due, a avut un spasm al vezicii urinare şi se oprea mereu pe drum. Complicele său, Kinjalov, începuse să delireze. Înainte de execuţie, condamnatul este îmbrăcat cu o cămaşă lungă şi i se cîntă prohodul. Cînd au fost executaţi asasinii lui Nikitin, unul din ei n-a putut suporta slujba prohodului şi a leşinat. Celui mai tînăr dintre asasini, Pazuhin, după ce i s-a îmbrăcat cămaşa şi i s-a cîntat prohodul, i-au dat vestea că a fost graţiat; i s-a dat o pedeapsă mai uşoară. S-a gîndit cineva prin cîte a trecut acest om într-un răstimp atît de scurt? Discuţia cu preotul în timpul nopţii, solemnitatea spovedaniei, în zori o jumătate pahar de votcă, comanda „Scoate-i!“, cămaşa, prohodul, apoi bucuria graţierii! Dar imediat după executarea tovarăşilor, i s-a aplicat o nouă pedeapsă: o sută de lovituri de bice; după a cincea lovitură omul a leşinat; în cele din urmă, a fost ferecat la roabă.

La Korsakovsk, pentru asasinarea unui aino, au fost condamnaţi la moarte unsprezece oameni. Toată noaptea din ajunul execuţiei, ofiţerii şi funcţionarii n-au dormit: au umblat de la unul la altul şi au băut ceai. Toţi erau peste măsură de tulburaţi; nimeni nu-şi mai găsea locul de nelinişte. Doi dintre condamnaţi s-au otrăvit în noaptea aceea cu omag, ceea ce a cauzat mari neplăceri gărzii militare care răspundea de ei. Comandantul districtului a auzit în timpul nopţii zgomote şi alergătură, i s-a adus şi lui la cunoştinţă că doi s-au otrăvit, totuşi, înainte de execuţie, cînd toţi erau adunaţi lîngă spînzurători, l-a întrebat (cum cerea regulamentul) pe şeful plutonului:

— Au fost condamnaţi la moarte unsprezece, dar nu văd de faţă decît nouă. Unde sînt ceilalţi doi?

În loc să-i răspundă tot atît de reglementar, şeful plutonului a început să se bîlbîie:

— Atunci spînzuraţi-mă pe mine. Spînzuraţi-mă pe mine…

Era în zorii unei dimineţi reci de octombrie, cenuşie şi mohorîtă. Condamnaţilor, livizi la faţă, li se mişca de groază părul din cap. Funcţionarul a citit condamnarea tremurînd de emoţie şi bîlbîindu-se, pentru că nu reuşea să vadă bine literele. Preotul, în odăjdii negre, a întins celor nouă condamnaţi crucea ca s-o sărute şi s-a adresat apoi în şoaptă către comandantul districtului:

— Pentru Dumnezeu, daţi-mi voie să plec, nu mai pot…

Procedura ţine mult… Trebuiau să fie îmbrăcaţi toţi condamnaţii în cămăşile cele lungi, apoi apropiaţi de stîlpi… În sfîrşit, cei nouă oameni au fost spînzuraţi; bălăbănindu-se în aer, formau „o ghirlandă întreagă“ după spusa comandantului districtului care mi-a povestit peripeţiile acestei execuţii. Cînd spînzuraţii au fost coborîţi, medicul a constatat că unul din ei era încă viu. Această întîmplare a avut un tîlc special: toţi din închisoare, inclusiv călăul şi ajutoarele sale, ştiau că omul rămas viu nu era vinovat de crima pentru care îl condamnaseră.

— L-au spînzurat însă, altă dată, şi-a terminat povestea comandantul districtului. După execuţia asta, a adăugat el, n-am putut să dorm o lună întreagă.

XXII

Evadaţii din Sahalin. Motivele evadărilor. Componenţa evadaţilor după origine, categorii etc.

Unul din principalele motive invocate de comisia, întrunită în 1868, pentru alegerea Sahalinului ca loc de deportare a fost poziţia lui insulară. Această insulă, despărţită de continent de o mare furtunoasă, s-a părut foarte nimerită pentru o închisoare şi loc de deportare, potrivindu-i-se de minune zicala: „În jur apă, la mijloc cazna"; totodată realizîndu-se un loc ideal de deportare după tipul roman, pe o insulă de unde evadarea nu poate fi decît un vis. S-a văzut, însă, chiar de la începutul creării ocnelor în Sahalin, că insula era de fapt o *quasi* insulă. Strîmtoarea care o desparte de continent îngheaţă pe de-a-ntregul în timpul iernii, apa, care în lunile de vară joacă rolul de zid al închisorii, devine atunci netedă şi tare sub picior ca un cîmp, şi oricine doreşte poate să treacă dincolo, fie pe jos, fie cu o sanie trasă de cîini. Şi nici în timpul verii strîmtoarea nu prezintă destulă siguranţă. În locul cel mai îngust, între capul Pogobi şi Lazarev, nu are decît şase, şapte verste, iar pe vreme liniştită şi senină, nici cu o barcă şubredă de-ale ghiliacilor nu e greu s-o treci. Chiar şi în locurile unde strîmtoarea este mai largă, locuitorii Sahalinului văd desluşit continentul. Dunga ceţoasă a coastei, încununată de creasta frumos dantelată a munţilor, îl ispiteşte pe deportat, îl cheamă, făgăduindu-i libertatea şi patria. Afară de aceste condiţii fizice, comisia n-a prevăzut sau a pierdut din vedere posibilitatea evadărilor şi în interiorul insulei. Aceste evadări dau tot atîta bătaie de cap ca şi cele spre continent, astfel încît poziţia de insulă a Sahalinului este departe de a îndreptăţi speranţele comisiei.

Cu toate acestea, ideea de bază rămîne: din Sahalin este greu să evadezi. Vagabonzii, pe a căror părere în această privinţă te poţi bizui, fiind mari specialişti în materie, declară sincer că e mult mai greu să evadezi din Sahalin decît bunăoară din ocnele de la Kara sau Nercinsk. Cu toate

neregulile şi lipsurile fostei administraţii, închisorile din Sahalin rămîneau totuşi pline şi deţinuţii nu evadau atît de des pe cît ar fi dorit directorii închisorilor, pentru care evadările constituiau o sursă sigură de venit. Funcţionarii actuali recunosc că, datorită dispersării locurilor de muncă şi a pazei slabe, dacă n-ar fi fost frica de piedicile fizice, ar fi rămas pe insulă numai deportaţii cărora le place să trăiască aici, adică nici unul.

Dintre obstacolele care-i mai opresc pe oameni să evadeze, cel mai de temut nu este însă marea. Taigaua de netrecut a Sahalinului, munţii, umezeala continuă, ceaţa, pustietatea, urşii, foamea, roiuri de musculiţe, iar în timpul iernii viforul şi gerurile cumplite – iată adevăraţii ajutori ai pazei, în taigaua Sahalinului, unde la fiecare pas trebuie să înfrunţi desişurile de nepătruns, cu copacii doborîţi şi mormane de vreascuri, să străbaţi tufărişul de smirdar şi desişurile de bambus, să înoţi pînă la brîu în bălţi sau pîrîuri, să te aperi de atacurile îngrozitoarelor musculiţe – nici călătorii liberi şi bine hrăniţi nu pot parcurge mai mult de opt verste în douăzeci şi patru de ore. Iar un om pe care închisoarea l-a stors de puteri, care se hrăneşte în taiga cu bureţi, care habar nu are unde este nordul şi unde sudul, n-ar putea străbate mai mult de vreo cinci verste pe zi. Afară de aceasta, evadatul nu îndrăzneşte să apară pe drumuri bătute, el trebuie să le ocolească ca să nu dea ochi cu vreo patrulă. Trece astfel o săptămînă, două, rareori o lună şi istovit de foame, diaree şi friguri, muşcat tot de musculiţe, cu picioarele rănite şi umflate, ud pînă la piele, murdar şi zdrenţăros, el moare undeva prin taiga sau face cale întoarsă şi nu se roagă decît să întîlnească un soldat sau un ghiliac care să-l ducă înapoi la închisoare.

Motivul pentru care ocnaşul îşi caută scăparea în fugă şi nu în muncă şi pocăinţă este dorul lui nestins de viaţă, de libertate. Cînd criminalul e un filozof, va fi mulţumit oriunde şi în orice împrejurări, altfel însă, nu poate şi nici nu trebuie să nu dorească să evadeze.

Ce anume îl alungă pe deportat din Sahalin? În primul rînd, dorul lui pătimaş de patrie. Toţi ocnaşii vorbesc de fericirea, de bucuria de a trăi în patrie! Despre Sahalin, despre pămîntul, oamenii, copacii şi clima de aici, toţi vorbesc cu dispreţ şi repulsie – numai în Rusia totul este minunat, totul este încîntător. Nici imaginaţia cea mai îndrăzneaţă n-ar admite că în Rusia s-ar putea găsi oameni nefericiţi, căci numai faptul că trăieşti undeva în gubernia Tuia sau Kursk, că vezi în fiecare zi izbele şi respiri aerul locurilor natale este prin sine însuşi o fericire supremă. Dumnezeu poate da sărăcie, boală, poate să-l facă pe om orb sau mut, un renegat al societăţii, numai să-l lase să moară la el acasă. O bătrînă ocnaşă, care mi-a fost repartizată un timp ca servitoare, cădea în extaz în faţa valizelor, cărţilor şi a plăpumii mele, numai pentru faptul că nu erau din Sahalin, ci aduse din patrie! Dacă în casă veneau preoţi, se uita chiorîş la ei şi nu venea să le ceară binecuvîntarea, pentru că pe Sahalin, zicea ea, nu pot fi preoţi adevăraţi. Dorul de patrie se manifestă printr-un şuvoi de amintiri nesfîrşite, triste, duioase, însoţite de vaiete şi lacrimi amare, sau prin zămislirea unor planuri de nerealizat, care te uluiesc prin nerozia lor; par izvorîte în clipe de nebunie sau trădează în om forma clasică a alienaţiei mintale.[210]

Pe deportaţi îi alungă din Sahalin şi simpla dorinţă de libertate, atît de firească omului şi care constituie, în condiţii normale, una din cele mai nobile caracteristici omeneşti. Cînd fugarul e tînăr şi puternic, el caută să ajungă cît mai departe în inima Siberiei sau pînă în Rusia. De obicei el este prins, judecat, trimis înapoi la ocnă, dar asta nu-l înfricoşează. Drumul lung, parcurs încet, pe jos, prin Siberia, schimbarea închisorilor, a tovarăşilor şi a însoţitorilor de escortă, peripeţiile din drum au şi ele poezia lor, au ceva care seamănă mai mult cu libertatea decît închisoarea din Voevodskoe sau munca la terasamente. Odată cu anii, care trec slăbindu-i puterile şi pierzîndu-şi încrederea în propriile lui picioare, cînd evadează se opreşte

undeva mai aproape, în valea Amurului sau în taiga, sau chiar pe un munte din insulă, numai să fie mai departe de închisoare, să nu mai vadă zidurile blestemate, să nu mai audă zăngănitul lanţurilor şi ciorovăielile dintre deţinuţi. La Korsakovsk trăieşte ocnaşul Altuhov, un bătrîn de 60 de ani sau şi mai mult, care evadează în felul următor: îşi ia un codru de pîine, îşi încuie casa şi porneşte la drum; după cel mult o jumătate de verstă, se urcă pe o creastă de munte şi priveşte taigaua, marea, cerul. După ce a stat aşa vreo două, trei zile, se întoarce acasă, îşi mai ia ceva de mîncare şi pleacă iar pe munte. Mai demult îl pedepseau, dar acum nu fac decît să rîdă de aceste evadări. Unii fug din dorinţa de a se plimba liberi măcar o lună, o săptămînă, alţii se mulţumesc şi cu o singură zi. „Barem o zi, dar să fie a mea!…“ Dorul de libertate îi cuprinde pe unii în mod periodic, amintind prin aceasta beţiile periodice sau epilepsia; se spune că izbucneşte în anumite răstimpuri ale anului sau lunii şi ca urmare elementele bune, cînd presimt apropierea crizei, previn de fiecare dată administraţia că vor evada. Îndeobşte, toţi evadaţii, fără deosebire, sînt pedepsiţi cu vergile sau cu biciul. Dar tocmai faptul că majoritatea evadărilor te uluiesc prin absurditatea lor, că de multe ori oameni potoliţi, cu scaun la cap, avînd familie, fug fără haine, fără piine, fără ţintă, fără un plan, ştiind sigur că vor fi prinşi, fug cu riscul de a-şi pierde sănătatea, încrederea administraţiei, libertatea relativă dobîndită, cîteodată chiar şi un cîştig sigur, cu riscul de a îngheţa sau de a fi împuşcaţi – această totală lipsă de logică ar trebui să-i prevină pe medicii din Sahalin, care hotărăsc dacă evadatul trebuie sau nu bătut, că de multe ori nu au de-a face cu un delict, ci cu o boală.

Printre motivele de evadare de ordin general ar trebui menţionat şi faptul că osînda ocnaşilor este pe viaţă. La noi, munca silnică este legată de deportarea pe viaţă în Siberia; condamnatul la muncă silnică este îndepărtat din mediul normal, fără speranţa unei reveniri; astfel, el este ca şi mort

pentru societatea în care s-a născut şi a crescut. „Mortul de la groapă nu se mai întoarce“, aşa spun şi ocnaşii despre ei. Această lipsă totală de nădejde a deportatului îl aduce la disperare, îl face să evadeze, să-şi schimbe soarta – mai rău tot nu va fi! Aşa se şi spune despre cineva cînd evadează, că „a plecat să-şi schimbe soarta“. Dacă este prins şi adus înapoi asta înseamnă că „nu i-a mers“, „n-a avut noroc“. În condiţiile deportărilor pe viaţă, evadările şi vagabondajul constituie un rău de neocolit avînd rolul unei supape de siguranţă. Dacă evadatului i-ar fi lipsit şi speranţa evadării, singurul mijloc de a-şi schimba soarta, „de a se întoarce de la groapă“, disperarea lui s-ar fi manifestat altfel poate, şi, desigur, într-o formă mult mai nefastă, mai tragică decît fuga.

Mai există încă o cauză comună tuturor evadărilor: ocnaşii cred în uşurinţa, impunitatea şi aproape legalitatea lor, deşi în realitate evadările nu sînt uşoare, sînt aspru pedepsite şi considerate ca un delict penal grav. Ciudata lor credinţă s-a păstrat şi cultivat din generaţie în generaţie; originea ei se pierde în negura vremilor, cînd evadările erau într-adevăr foarte uşoare şi conducerea le şi înlesnea. Pentru directorul uzinei sau al închisorii era o adevărată urgie cerească dacă deţinuţii lor nu evadau şi, dimpotrivă, o bucurie cînd aceştia reuşeau s-o şteargă în cîrd. Dacă înainte de 1 octombrie, cînd se dădea echipamentul de iarnă, evadau 30, 40 de oameni, asta însemna că 30, 40 de cojoace rămîneau directorului închisorii. Iadrinţev povesteşte că, la sosirea fiecărui lot nou, directorul unei uzine le spunea deţinuţilor: „Cine vrea să rămînă, să-şi ia hainele, cine are de gînd să fugă, să nu ia!“ Conducerea legifera oarecum evadarea şi în acest spirit s-a format toată populaţia siberiană, care nici pînă astăzi nu priveşte fuga din închisoare ca pe un delict. Înşişi deportaţii povestesc rîzînd despre evadările lor sau regretînd că n-au izbutit să fugă; mustrări de conştiinţă ar fi zadarnic să aştepţi de la ei. Dintre toţi fugarii cu care am avut prilejul să vorbesc,

numai un bătrîn bolnav, ferecat cu lanţuri de roabă pentru încercări repetate de a fugi, se învinuia cu amărăciune pentru aceste încercări, dar nici el nu considera evadarea ca un delict, ci doar o prostie: „Cînd am fost şi eu mai tînăr, am făcut prostii şi acuma trebuie să sufăr“.

Motivele personale de evadare sînt foarte numeroase. Amintesc nemulţumirile iscate de viaţa din închisoare, de hrana proastă, de cruzimea vreunui şef, vin apoi lenea, incapacitatea de lucru, boala, lipsa tăriei sufleteşti, tendinţa de imitaţie, dragostea de aventură… Se întîmplă ca deţinuţii sa fugă în grup, numai ca „să se plimbe“ prin insulă, iar aceste plimbări sînt însoţite de asasinate şi diferite mîrşăvii care stîrnesc panica în populaţie şi o înrăiesc. Mi s-a povestit despre o evadare cu scopul unei răzbunări. La prinderea ocnaşului evadat Klimenko, soldatul Belov l-a rănit şi l-a condus apoi la închisoarea din Alexandrovsk. Vindecîndu-se, Klimenko a evadat din nou, dar de data asta numai cu scopul de a se răzbuna pe Belov. El s-a îndreptat direct spre pichetul unde era de pază Belov şi, bineînţeles, a fost reţinut. „Ţi-a venit finul, du-l din nou la ţuhaus“, i-au spus lui Belov camarazii, „norocul tău“. Acesta l-a dus. Pe drum, soldatul şi deţinutul au intrat în vorbă. Toamnă, vînt, frig… S-au oprit să fumeze. Cînd soldatul a ridicat gulerul ca să-şi aprindă ţigara, Klimenko i-a smuls puşca şi a tras în el, lăsîndu-l mort pe loc. După aceea, s-a înapoiat la Alexandrovsk, de parcă nu se întîmplase nimic; a fost judecat şi mai tîrziu spînzurat.

Iată şi o poveste de dragoste. Ocnaşul-deportat Artiom – numele de familie nu mi-l amintesc – un tînăr de vreo 20 de ani, era paznic la Naibuci. Acolo s-a îndrăgostit de o tînără aino, care locuia într-o iurtă de pe malul rîului Naiba, şi se spune că dragostea era reciprocă. Fiind bănuit de furt, Artiom a fost mutat drept pedeapsă, tot ca paznic, la închisoarea din Korsakovsk, la o distanţă de 90 de verste de iubita lui. Atunci el a început să

tot fugă din post la Naibuci, pentru a-şi vedea iubita, şi a tot fugit pînă a fost împuşcat în picior.

Evadările mai sînt cîteodată şi un mijloc de a cîştiga bani. Iată una din aceste afaceri în care lăcomia de bani se uneşte cu trădarea cea mai josnică. Un vagabond bătrîn, om cu o viaţă furtunoasă şi care la activul lui avea multe evadări, îşi alegea din grupul novicilor pe cel mai înstărit (nou-veniţii au aproape întotdeauna bani) şi-l ademenea să fugă cu el. De convins nu era greu: novicele evada bucuros, vagabondul îl omora pe undeva prin taiga, îl jefuia şi se întorcea apoi la închisoare. O altă afacere mai răspîndită are drept scop cele trei ruble pe care statul le oferă pentru prinderea unui evadat. Luînd mai întîi înţelegere cu o santinelă sau cu un ghiliac, cîţiva deţinuţi evadează şi, într-un punct stabilit, se întîlnesc cu complicele. Acesta îi aduce înapoi la închisoare, primeşte cîte trei ruble de cap de om şi apoi, bineînţeles, banii se împart. Îţi vine să şi rîzi cîteodată, cînd vezi un prăpădit de ghiliac, înarmat doar cu un băţ, mînînd din urmă 6, 7 haidamaci. Cînd eram în Sahalin, soldatul L., care nici el nu se putea lăuda cu o cherestea prea solidă, a adus deodată unsprezece oameni.

Pînă în ultima vreme, statistica închisorilor aproape nu s-a ocupat de evadaţi. Deocamdată se poate spune că în număr mai mare evadează acei deportaţi care suferă mai mult de deosebirea dintre clima Sahalinului şi aceea din patrie. Dintre aceştia vin în primul rînd caucazienii, basarabenii, locuitorii din Crimeea şi Ucraina. Se întîmplă uneori ca lista evadaţilor sau a prinşilor gata de evadare să nu cuprindă nici un nume rusesc la un grup de 50, 60 de oameni – toţi sînt Ogli, Suleimani, Hasani etc. Nu încape îndoială că evadează mai des condamnaţii pe viaţă şi pe termene mai lungi decît ocnaşii din categoria a treia; de asemenea, cei care trăiesc în închisoare mai des decît cei care trăiesc în afara ei, iar tinerii şi novicii mai des decît deţinuţii bătrîni. Femeile evadează neasemuit mai rar decît bărbaţii, le

opresc greutăţile ce le vor avea de întîmpinat precum şi faptul că la ocnă ele îşi fac repede legături trainice. Obligaţiile faţă de soţie şi copii îl opresc şi pe bărbat de la evadare, dar se întîmplă să evadeze şi din cei cu familii. Soţii legitimi evadează mai rar decît cei nelegitimi. Pe cînd umblam prin izbe, la întrebarea mea „unde le este concubinul“, femeile ocnaşe îmi răspundeau de multe ori: „Cine-l mai ştie? Caută-l dacă poţi!“

Pe lîngă deportaţii din rîndul oamenilor simpli, evadează şi cei din pătura cultă. Răsfoind la comandamentul de poliţie din Korsakovsk un registru de evadaţi, am găsit printre aceştia numele unui fost nobil; fusese prins, apoi judecat pentru un omor săvîrşit în timpul evadării şi condamnat la optzeci sau nouăzeci de bice. Cunoscutul Laghiev, deportat pentru asasinarea rectorului facultăţii de teologie din Tiflis şi care era învăţător la Korsakovsk, a evadat în noaptea de Paşti a anului 1890 împreună cu ocnaşul Nikolski, fiu de preot, şi cu încă trei vagabonzi. Curînd după Paşti s-a auzit că trei inşi îmbrăcaţi civil au fost văzuţi furişîndu-se de-a lungul coastei spre pichetul Muraviovsk, dar Laghiev şi Nikolski nu mai erau cu ei. Se poate deduce că vagabonzii i-au convins pe Laghiev şi Nikolski să fugă împreună, apoi i-au omorît undeva pe drum, pentru a-i jefui de bani şi haine. Fiul protoiereului K., deportat pentru asasinat, a fugit ajungînd pînă în Rusia, a săvîrşit acolo un nou omor şi a fost retrimis în Sahalin. L-am văzut odată în zori, într-un grup de ocnaşi adunaţi lîngă mină. Era neobişnuit de slab, adus din spate, cu privirea stinsă, îmbrăcat într-un pardesiu vechi şi cu pantalonii rupţi; somnoros, tremurînd de frigul dimineţii, el s-a apropiat de director care stătea lîngă mine, şi-a descoperit capul pleşuv şi a început să-l roage ceva.

Pentru a stabili în ce anotimp au loc cele mai multe evadări, folosesc puţinele date pe care le-am putut găsi şi nota. În anii 1877, 1878, 1885, 1887, 1888 şi 1889 au evadat 1 501 ocnaşi. Această cifră se repartizează pe

luni după cum urmează: 117 în ianuarie, 64 în februarie, 20 în martie, 20 în aprilie, 147 în mai, 290 în iunie, 283 în iulie, 231 în august, 150 în septembrie, 44 în octombrie, 35 în noiembrie şi 100 în decembrie. Dacă trasăm o curbă a evadărilor, punctele superioare vor corespunde lunilor de vară şi lunilor celor mai reci din iarnă. Probabil că momentele cele mai prielnice pentru evadare le oferă zilele calde, munca în afara închisorii, timpul pescuitului, al coacerii fructelor în pădure şi al cartofilor în grădinile coloniştilor, apoi marea cînd îngheaţă, şi Sahalinul încetează a mai fi o insulă. Cifra evadaţilor creşte iarna şi vara şi datorită loturilor noi care sosesc aici primăvara şi toamna. În martie şi aprilie sînt cele mai puţine evadări, pentru că în aceste luni se dezgheaţă rîurile şi nu se găseşte nimic de mîncare nici în taiga, nici la colonişti care, de regulă, spre primăvară nu mai au pîine.

În 1889, din închisoarea postului Alexandrovsk au evadat 15,33% din numărul mediu anual al deţinuţilor. Din închisorile din Due şi Voevodskoe, unde, afară de gardieni, deţinuţii sînt păziţi şi de santinele înarmate, au evadat în 1889 – 6,4%, iar din închisorile districtului Tîmovsk – 9%. Aceste cifre se referă la un singur an, dar dacă avem în vedere tot timpul şederii ocnaşilor în insulă, raportul evadaţilor la numărul total al deţinuţilor va fi de cel puţin 60%, cu alte cuvinte, din fiecare cinci oameni pe care-i vedeţi în închisoare, trei au încercat să evadeze. Din discuţiile ce le-am avut cu deportaţii am tras concluzia că toţi au încercat să evadeze. Rar întîlneşti vreunul care, în tot timpul cît şi-a ispăşit pedeapsa, nu şi-a făcut rost de un concediu.[211]

De obicei, gîndul evadării se naşte de timpuriu, în cala vaporului sau în şlepul de pe Amur care transportă deportaţii spre Sahalin. Pe drum, vagabonzii bătrîni, care au mai fugit şi au fost prinşi de nenumărate ori, explică „bobocilor“ geografia insulei şi felul de viaţă din Sahalin, regimul

de pază şi toate foloasele şi lipsurile legate de evadare. Dacă în închisorile de popas, şi apoi în cala vaporului, vagabonzii ar fi fost ţinuţi separat de nou-veniţi, aceştia din urmă poate că nu s-ar grăbi atît să fugă. Ei evadează repede de obicei, deseori imediat după debarcare. În anul 1879, în primele zile după sosire au evadat 60 de oameni, omorînd pe toţi soldaţii din escortă.

Pentru a evada nu sînt necesare pregătirile şi precauţiunile descrise de V. G. Korolenko în minunata lui povestire *Sokolineţ*. Azi, evadarea este strict oprită şi conducerea n-o mai înlesneşte ca în trecut, dar condiţiile de viaţă din închisori, paza, munca silnică, precum şi poziţia geografică a locului sînt astfel că în marea majoritate a cazurilor e peste putinţă să împiedici evadarea. Dacă astăzi deţinutul nu s-a putut strecura afară din închisoare pe poarta deschisă, mîine va putea fugi din taiga, cînd vor merge la lucru douăzeci, treizeci de oameni sub paza unui singur soldat. Acela care n-a fugit nici din taiga va aştepta o lună, două, cînd va fi repartizat ca servitor la vreun funcţionar sau ca argat la un colonist. Toate precauţiunile, înşelarea conducerii, spargerea de ziduri, săparea de tuneluri etc. sînt necesare numai acelei minorităţi din categoria ferecaţilor în lanţuri, celor închişi în carceră şi în temniţa din Voevodskoe şi poate şi celor care lucrează în mină, unde pe întregul drum dintre Voevodskoe şi Due stau santinele. Aici, încercarea de a evada devine într-adevăr primejdioasă, totuşi, ocazii fericite se ivesc aproape zilnic. Schimbarea îmbrăcămintei şi alte scamatorii, care de multe ori n-au nici un rost, sînt folosite numai de amatorii de aventuri, ca Mîna de aur, care, pentru a fugi, s-a travestit în haine soldăţeşti.

Majoritatea evadaţilor se îndreaptă spre nord, acolo unde strîmtoarea se îngustează între capul Pogobi şi Lazarev, sau şi mai spre nord – unde Sahalinul nefiind populat, le este uşor fugarilor să se ascundă de patrule, să-şi procure de la ghiliaci o barcă sau să-şi făurească singuri o plută şi să

treacă pe celălalt mal; dacă este iarnă, pe vreme frumoasă strîmtoarea poate fi străbătută pe jos în două ore. Cu cît trecerea se face mai spre nord, cu atît e mai aproape gura Amurului şi, prin urmare, au mai multe şanse să nu moară de frig şi de foame. La gurile Amurului sînt multe sate ghiliace, în apropiere se află orăşelul Nikolaevsk, apoi urmează Mariisk, Sofiisk şi staniţele căzăceşti, unde te poţi tocmi iarna ca argat şi unde, aşa se spune, pînă şi-n rîndul funcţionarilor sînt oameni care nu refuză nenorociţilor un adăpost şi o bucată de pîine. Se întîmplă că evadaţii, neştiind unde este nordul, se învîrtesc în cerc şi nimeresc iarăşi în locul de unde au plecat.[212]

Se întîmplă de multe ori că fugarii încearcă să traverseze înot strîmtoarea undeva prin apropierea închisorii. Pentru aceasta se cere un curaj excepţional, împrejurări extrem de favorabile şi mai ales o experienţă bogată, care să-l înveţe pe evadat cît este de greu şi primejdios drumul spre nord prin taiga. Vagabonzii-recidivişti, cei fugiţi din închisoarea din Voevodskoe sau Due, pornesc peste strîmtoare chiar în prima sau a doua zi după evadare. Atunci nu mai poate fi vorba de considerente cu privire la furtună sau alte asemenea pericole, dăinuie doar teama de urmăritori şi setea de libertate: „De-o fi să mor, mor ca om liber!“ De obicei ei coboară cinci, zece verste spre sud de Due, spre Agnevo, îşi fac o plută şi se grăbesc spre malul învăluit în ceaţă de care-i desparte; 60, 70 mile de mers pe marea rece şi furtunoasă. Cînd eram la Alexandrovsk, a fugit în felul acesta vagabondul Prohorov, zis şi Mîlnikov, despre care am vorbit în capitolul precedent.[213] Evadaţii mai fug şi cu şlepuri sau cu plutele pentru transportat fînul, dar, de fiecare dată, marea sfărîmă fără milă aceste ambarcaţiuni sau le aruncă pe mal. A fost un caz cînd deţinuţii au fugit cu un cuter care aparţinea societăţii de mine.[214] Se întîmplă ca oamenii să evadeze ascunzîndu-se în vapoarele pe care le încarcă. În anul 1883, cu vasul Triumf a evadat astfel ocnaşul Franz Kitz, ascunzîndu-se în cala de cărbuni. Cînd l-

au găsit şi l-au scos de acolo, la toate întrebările puse nu răspundea decît : „Daţi-mi apă, n-am băut de cinci zile".

Dacă într-un fel sau altul evadaţii izbutesc să ajungă pe continent, ei se îndreaptă spre apus, hrănindu-se din cerşit, lucrînd pe unde găsesc şi furînd tot ce pot. Fură vite, legume, haine, într-un cuvînt tot ce se poate mînca, îmbrăca sau vinde. De cele mai multe ori sînt prinşi, ţinuţi îndelung prin închisori, judecaţi şi trimişi înapoi cu fişe personale îngrozitoare, şi totuşi, după cum ştiu şi cititorii, mulţi dintre ei ajung pînă în piaţa Hitrovo din Moscova sau chiar pînă în satul natal. La Palevo, brutarul Goriaci, care părea a fi om de treabă, mi-a povestit cum, evadînd, a ajuns pînă în satul lui, unde şi-a văzut nevasta şi copiii, cum a fost apoi prins şi trimis din nou pe Sahalin, unde îşi termină de ispăşit al doilea termen de deportare. Se spune şi chiar s-a scris şi în ziare că unii evadaţi sînt primiţi pe bordul balenierelor americane şi duşi în America.[215] Acest lucru este, bineînţeles, cu putinţă, dar n-am auzit de nici un caz întîmplat. Balenierele americane care vînează în Marea Ohotsk se apropie rareori de Sahalin şi mai ales în răstimpurile cînd pe coasta pustie răsăriteană s-ar putea afla evadaţi. După cum relatează domnul Kurbski (*Golos*, 1875, nr. 312), în Indien-Territory, pe malul drept al rîului Mississipi, trăiesc numeroşi ciobani, foşti ocnaşi evadaţi din Sahalin. Aceştia, dacă se află într-adevăr acolo, au ajuns probabil în America prin Japonia şi nicidecum pe bordul balenierelor americane. Se întîmplă totuşi, deşi rar, ca evadaţii, în loc să fugă în Rusia, fug în străinătate; în această privinţă nu poate exista îndoială. Încă din 1820, ocnaşii noştri din salinele de pe malul Mării Ohotsk evadau în insulele „calde", adică în insulele Sandwich.[216]

Teama pe care o inspiră ocnaşii evadaţi e nemăsurată şi aceasta explică de ce pedepsele pentru evadare sînt atît de grele, atît de surprinzător de aspre. Cînd din închisoarea din Voevodskoe sau din celulele celor ferecaţi în

lanţuri evadează vreun ocnaş faimos, vestea bagă în sperieţi nu numai populaţia din Sahalin, dar şi pe aceea de pe continent. Se povesteşte că una din evadările vestitului Bloha i-a îngrozit pînă într-atît pe locuitorii oraşului Nikolaevsk, încît şeful poliţiei s-a grăbit să se informeze telefonic „dacă e adevărat că Bloha a evadat".[217] Principalul pericol ce-l prezintă pentru societate evadările este, în primul rînd, dezvoltarea vagabondajului şi, în al doilea rînd, că punînd pe evadat într-o situaţie ilegală, acesta nu poate evita mai niciodată să nu săvîrşească un nou delict. Cele mai monstruoase şi mai temerare crime de pe Sahalin au fost făptuite pînă acum de evadaţi.

Astăzi, pentru a preveni evadările, avem în primul rînd măsurile represive. Aceste măsuri le reduc numărul, dar numai pînă la un anumit punct; pedepsele, oricît de aspre s-ar anunţa, nu vor exclude evadările. Există o limită în asprime, dincolo de care măsura represivă îşi pierde orice putere. După cum se ştie, ocnaşul continuă să fugă chiar atunci cînd îl ocheşte santinela; nu-l opreşte nici furtuna pe mare, nici convingerea că se va îneca. Şi cînd limita este depăşită, măsurile represive devin ele înşile motivul evadării. Aşa, de pildă, o pedeapsă dintre cele mai aspre pentru evadare constă în adăugarea de cîţiva ani la condamnarea veche, sporind şi numărul celor condamnaţi pe viaţă şi pe termen lung. În general, în lupta cu evadarea, măsurile represive nu au viitor, ele contravin idealurilor noastre legislative care privesc pedeapsa ca fiind înainte de orice un mijloc de îndreptare. Cînd toată energia şi inventivitatea temnicerului se cheltuieşte zi de zi numai în scopul de a crea deţinutului condiţii fizice care să-l împiedice să evadeze, atunci nu se mai poate pune problema unei îndreptări, ci poate fi vorba doar de transformarea deţinutului într-o fiară şi a închisorii într-o menajerie. Aceste măsuri sînt şi foarte puţin practice: ele apasă populaţia care nu are nici un amestec în evadare şi apoi detenţiunea în temniţe

lugubre, lanţurile, roabele, carcerele întunecoase şi neigienice îl fac pe om cu timpul inapt pentru muncă.

Aşa-numitele măsuri umanitare, orice îmbunătăţire a vieţii deţinutului, chiar numai o bucată de pîine în plus sau speranţa într-un viitor mai bun scad simţitor numărul evadărilor. Voi da un exemplu: în anul 1885 au evadat douăzeci şi cinci de colonişti, iar în anul 1887, după recolta bună din 1886, numai şapte. Coloniştii evadează mai rar decît ocnaşii, iar ţăranii foşti ocnaşi nu evadează aproape niciodată. Cele mai puţine evadări sînt în districtul Korsakovsk, pentru că aici recoltele sînt mai bune, majoritatea deţinuţilor au termene scurte de condamnare, clima este mai blîndă şi titlul de ţăran se obţine mai uşor decît în Sahalinul de Nord, iar după ispăşirea pedepsei omul nu este nevoit să se întoarcă în mină, pentru a-şi cîştiga o bucată de pîine. Cu cît deţinutul duce o viaţă mai uşoară, cu atît probabilitatea că va evada este mai mică. Pe această cale, se pot considera drept măsuri sigure ameliorarea regimului de detenţiune, construirea bisericilor, înfiinţarea de şcoli, de spitale, asigurarea unor posibilităţi de cîştig pentru familiile deportaţilor etc.

După cum am mai spus, pentru fiecare evadat prins şi adus la închisoare, soldaţii, ghiliacii şi în general toţi cei care prind fugarii primesc de la stat o recompensă în bani, trei ruble de cap de om. Fără îndoială că recompensa materială este ademenitoare pentru un om flămînd şi, în acelaşi timp, sporeşte numărul celor „prinşi, găsiţi morţi sau ucişi“. Dar acest stimulent nu compensează cu nimic răul pe care fără doar şi poate îl pricinuieşte populaţiei insulei, trezindu-i instinctele rele cu momeala acestor trei ruble. Cine are datoria, ca soldatul, sau nevoia, ca, bunăoară, colonistul prădat, să-l prindă pe fugar, îl va prinde şi fără cele trei ruble, dar acela care o face numai în vederea unui cîştig material exercită cu prinderea evadaţilor

o meserie urîtă, iar cele trei ruble reprezintă o recompensă din cele mai înjositoare.

După datele culese de mine, din 1 501 evadaţi au fost prinşi ori s-au înapoiat de bunăvoie 1 010 ocnaşi; găsiţi morţi sau ucişi în timpul urmăririi 40 şi dispăruţi fără urmă 451. Prin urmare, dintre toţi cei ce evadează, Sahalinul, cu toată poziţia lui geografică, pierde o treime. În *Registrul de evidenţă* de unde am cules aceste date, cei prinşi şi cei ce s-au întors singuri de bunăvoie sînt înregistraţi şi totalizaţi împreună, iar cei găsiţi morţi laolaltă cu cei omorîţi în timpul urmăririi, astfel că nu se ştie cîţi evadaţi vii revin celor care au contribuit la prinderea lor şi cîţi au căzut ucişi de gloanţele soldaţilor.[218]

XXIII

Maladiile şi mortalitatea în rîndurile deportaţilor. Serviciul medical. Spitalul din Alexandrovsk.

În anul 1889, în cele trei districte ale Sahalinului au fost găsiţi debilitaţi şi incapabili de muncă 632 de ocnaşi de ambele sexe, adică 10,6% din numărul lor total. Aşadar la fiecare 10 ocnaşi revine un debilitat şi incapabil de muncă. În ce priveşte înfăţişarea fizică a populaţiei apte de a munci, putem spune că nici aceasta nu face o impresie satisfăcătoare. Printre bărbaţii deportaţi nu vezi deloc oameni bine hrăniţi, voinici şi cu obrajii roşii. Chiar şi coloniştii care nu muncesc sînt slabi şi palizi. În vara anului 1889, din 131 de ocnaşi muncitori la lucrările de drumuri, în Taraika, 37 au fost bolnavi, iar ceilalţi în ziua cînd guvernatorul insulei a venit în inspecţie, s-au înfăţişat „în starea cea mai deplorabilă: zdrenţăroşi, mulţi fără cămăşi, muşcaţi de musculiţe, zgîriaţi de crengi, şi totuşi… nimeni nu se plîngea“ (ordinul nr. 318, din 1889).

În 1889 au cerut ajutorul medical 11 309 persoane: în raportul sanitar din care am cules aceste date, deportaţii au fost amestecaţi cu populaţia liberă, însă medicul care a întocmit raportul subliniază că majoritatea bolnavilor e formată din ocnaşii deportaţi. Avînd în vedere că soldaţii au medicul lor militar, iar tratamentul funcţionarilor şi familiilor lor se face la domiciliul acestora, putem presupune că toţi cei 11 309 bolnavi fac parte numai din rîndurile deportaţilor cu familiile lor, ocnaşii formînd marea

majoritate, astfel fiecare deportat sau persoană care vine în atingere cu deportarea a apelat cel puţin o dată pe an la ajutorul medical.[219]

Neputînd face aprecierea asupra naturii maladiilor în rîndurile deportaţilor decît după raportul serviciului medical, pe anul 1889, care la rîndul său este întocmit după datele Registrelor de evidenţă din spitale, registre extrem de neglijent ţinute, am fost nevoit să apelez şi la registrele bisericeşti, căutînd acolo cauzele deceselor din ultimii zece ani. Cauza decesului este aproape întotdeauna înregistrată de preot după certificatele medicilor şi ale felcerilor, acestea din urmă fiind adesea foarte fanteziste[220], dar în linii generale acest material nu este în fond cu nimic mai bun decît cel din Registrele de evidenţă ale închisorilor. Bineînţeles că aceste două surse au fost departe de a fi suficiente şi tot ceea ce va găsi cititorul mai jos cu privire la bolile şi mortalitatea de pe insulă nu prezintă un tablou real, ci doar un vag contur sumar.

Bolile care în raport sînt despărţite în două grupe distincte – contagioase şi epidemice – au avut aici pînă în prezent, o răspîndire slabă. Astfel, în 1889, au fost înregistrate numai trei cazuri de pojar, iar scarlatina, angina difterică şi vărsatul de vînt n-au fost înregistrate deloc. Cazuri mortale în urma acestor boli, de care suferă de obicei mai toţi copiii sînt menţionate în registrele bisericeşti numai 45, în timp de zece ani. În acest număr sînt cuprinse şi cazurile de angină sau „inflamarea gîtului“, care au un caracter epidemic şi contagios, ceea ce se poate constata de fiecare dată din o serie de cazuri mortale survenite la intervale scurte de timp. De regulă, epidemiile începeau în septembrie sau octombrie, cînd vapoarele flotei comerciale aduceau în colonie copii bolnavi; epidemiile erau de lungă durată, dar de slabă intensitate. Astfel, în 1880, la parohia din Korsakovsk, „angina“ a început în octombrie şi s-a stins în aprilie anul următor, răpind doar zece copii; epidemia de difterie din 1888 a început toamna în parohia

din Rîkovo şi a continuat toată iarna, întinzîndu-se apoi în Alexandrovsk şi Due, unde s-a stins abia în noiembrie 1889, durînd aşadar un an întreg; în tot acest timp au murit douăzeci de copii. În raportul medical a fost înregistrat un singur caz de vărsat, iar în timp de zece ani, i-au căzut victimă numai optsprezece suflete; au mai fost două epidemii în districtul Alexandrovsk: una în anul 1886, începută în decembrie şi stinsă în iunie, iar alta în anul 1889, toamna. Acele groaznice epidemii de vărsat care bîntuiau prin toate insulele din mările Japoniei şi Ohotsk cuprinzînd şi Kamceatka, secerînd sate întregi, ca de pildă cele aino, sînt acum inexistente aici, sau cel puţin nu se mai aude nimic despre ele. Printre ghiliaci întîlneşti de multe ori feţe ciupite, dar aici este vorba de varicelă care, după toate probabilităţile, este foarte frecventă în rîndurile populaţiei băştinaşe.[221]

Cît priveşte tifosul, în raportul medical au fost înregistrate douăzeci şi trei de cazuri de febră tifoidă cu o mortalitate de 30%, iar febra recurentă şi tifosul exantematic s-au înregistrat doar de trei ori, fără nici un caz mortal. În registrele bisericeşti cazuri mortale survenite în urma acestor boli sînt menţionate de cincizeci de ori, dar toate au fost cazuri izolate, înscrise în registrul celor patru parohii în timp de zece ani. În nici un act oficial n-am întîlnit vreo menţiune cu privire la epidemii de tifos şi după toate probabilităţile nici n-au existat. Din raportul medical, rezultă că febra tifoidă s-a înregistrat numai în cele două districte nordice; drept cauze se menţionează lipsa de apă potabilă, infectarea solului şi a rîurilor în apropierea închisorilor, precum şi supraaglomerarea din închisori. Personal, n-am dat în Sahalinul de Nord de nici un caz de febră tifoidă, deşi am trecut din casă în casă şi am vizitat şi spitalele. Unii medici căutau să mă asigure că această boală nici nu există pe insulă, şi atunci cum rămîne cu cazurile înregistrate? În ceea ce priveşte febra recurentă şi tifosul exantematic, toate cazurile declarate pînă în prezent în Sahalin, eu le consider ca fiind aduse

din afară, ca şi scarlatina şi difteria. S-ar putea spune că pentru forma acută a bolilor infecţioase, Sahalinul a prezentat pînă azi un teren neprielnic de dezvoltare.

S-au înregistrat 17 cazuri cu diagnostic greşit de friguri intermitente. În raport, această formă este descrisă în felul următor: „Boala apare mai ales în lunile de iarnă printr-o febră de tip intermitent, însoţită cîteodată de erupţie şi de starea depresivă a centrelor creierului. După un timp scurt, aproximativ cinci, şapte zile, febra încetează şi bolnavul se însănătoşeşte repede". Această formă uşoară de febră tifoidă este foarte răspîndită aici, mai ales în districtele nordice, dar raportul nu cuprinde nici a suta parte din toate cazurile, deoarece bolnavii nu tratează de obicei această boală, o duc pe picioare şi chiar dacă se culcă, o fac acasă pe cuptor. După cum am putut să mă conving în timpul scurtei mele şederi pe insulă, în etiologia acestei boli, rolul principal îl joacă răceala; se îmbolnăvesc cei care muncesc în taiga pe frig şi umezeală şi cei care dorm sub cerul liber. De cele mai multe ori, boala se declară printre cei ce muncesc la lucrări de drumuri şi la locurile de construcţie ale satelor noi. Este aşadar o adevărată *febris sahalinensis.*

În anul 1889 au fost 27 cazuri de congestie pulmonară, dintre care o treime mortale. Această boală pare să fie tot atît de periculoasă pentru deportaţi ca şi pentru cei liberi. În răstimp de zece ani, registrele bisericeşti au menţionat 125 de cazuri mortale; 28% din ele sînt înregistrate în mai şi iunie, cînd Sahalinul e bîntuit de furtuni şi ceţuri, şi tocmai în acel anotimp schimbător încep muncile la distanţe mari de închisoare; alte 46% din cazuri sînt înregistrate în decembrie, ianuarie, februarie şi martie, adică în timpul iernii[222]. Predispune organismul la congestie pulmonară mai ales frigul puternic din timpul iernii, schimbările bruşte de timp şi muncile grele pe vreme rea. În raportul din 24 martie 1889, întocmit de doctorul Perlin de

la spitalul districtului, se menţionează printre altele: „M-au înspăimîntat desele cazuri de congestie pulmonară ce se ivesc printre ocnaşii deportaţi“; iată, după părerea doctorului Perlin, şi cauzele: „Bîrne, cu un diametru de şase, opt verşoci şi în lungime de patru stînjeni sînt transportate de trei oameni stingheriţi de îmbrăcămintea lor groasă şi de drumul înzăpezit; sforţarea necesitată de transportul acestor bîrne a căror greutate o presupunem a fi de 25, 35 puduri le accelerează peste măsură activitatea aparatului respirator şi circulator“ etc.[223]

Dizenteria sau diareea cu sînge s-a înregistrat numai de cinci ori. În anul 1880, la Due, şi în 1887, la Alexandrovsk, au fost epidemii de dizenterie; în registrele bisericeşti, în perioada de zece ani, au fost înregistrate opt cazuri mortale. În dosarele vechi cu corespondenţă, precum şi în rapoarte, se pomeneşte adesea despre dizenterie, boală care în trecut pare să fi fost tot atît de obişnuită pe insulă ca şi scorbutul. Sufereau şi deportaţii, şi soldaţii, şi populaţia băştinaşă din pricina hranei proaste şi a condiţiilor grele de viaţă.[224]

Pînă în prezent nu s-a înregistrat în Sahalin nici un caz de holeră asiatică. Bolnavi de erizipel şi de cangrenă gazoasă am văzut eu însumi; după toate semnele, aceste boli nu pot fi stăvilite de spitalele locale. În anul 1889 n-a fost nici un caz de tuse convulsivă. Malaria periodică s-a înregistrat de 428 ori din care mai mult de jumătate revine districtului Alexandrovsk. Căldura din casele insuficient aerisite, infectarea solului pe lîngă case, munca în localităţile periodic inundabile şi amplasarea deportaţilor în aceste localităţi sînt cauzele menţionate în raport ca producînd malaria. Toate aceste condiţii nesănătoase se cunosc, dar insula nu lasă impresia unui focar de malarie. Trecînd din izbă în izbă, n-am întîlnit malarici şi nu-mi amintesc ca în vreun sat populaţia să se fi plîns de

această boală. Poate că mulţi dintre bolnavii înregistraţi au suferit de malarie în patrie şi au venit pe insulă cu splina mărită.

În registrele bisericeşti se semnalează un singur caz de dalac, mortal. Pînă în prezent nu s-a semnalat nici un caz de răpciugă sau hidrofobie.

Mortalitatea cauzată de bolile aparatului respirator se ridică la o treime din totalul morţilor, iar de tuberculoză, la 15%. Registrele bisericeşti cuprind însă, numai pe creştinii ortodocşi. Dacă vom adăuga şi pe mahomedani, care de regulă mor aici de tuberculoză, procentul va fi impunător. În orice caz, persoanele mature sînt în Sahalin foarte predispuse la această boală; este cea mai frecventă şi cea mai periculoasă aici. Cei mai mulţi tuberculoşi mor în decembrie, pe gerurile mari din Sahalin, mor mulţi şi în martie şi aprilie. Cele mai puţine cazuri mortale se produc în septembrie şi octombrie. Iată evidenţa celor decedaţi de tuberculoză, întocmită după vîrstă:

De	la	0	pînă la	20	ani	3%
„	„	20 „	„	25	„	6%
„	„	25 „	„	35	„	43%
„	„	35 „	„	45	„	27%
„	„	45 „	„	55	„	12%
„	„	55 „	„	65	„	6%
„	„	65 „	„	75	„	2%

Prin urmare, cei mai expuşi morţii din cauza tuberculozei sînt bolnavii în vîrstă de 25-35 şi 35-45 de ani, adică cei aflaţi în plină maturitate, în perioada cea mai aptă pentru muncă.[225] Cea mai mare parte a celor decedaţi de tuberculoză o compun ocnaşii (66%). Această majoritate a ocnaşilor şi a

oamenilor aflaţi la vîrsta de muncă ne permite să tragem concluzia că mortalitatea e frecventă din cauza tuberculozei pricinuite mai ales de condiţiile proaste de viaţă, de traiul în camerele comune din închisori şi de greutăţile muncii, care depăşesc puterile unui om, silindu-l să şi le cheltuiască mai mult decît le poate compensa hrana din închisoare. Clima aspră, condiţiile grele de muncă, evadările, detenţiunea în carcere, viaţa chinuită în camerele comune, insuficienţa grăsimilor în hrană, dorul de patrie – iată cauzele principale care răspîndesc tuberculoza pe Sahalin.

În anul 1889 s-au înregistrat 246 cazuri de sifilis, dintre care cinci mortale. Toate, după cum menţionează raportul, erau cazuri vechi, în faza secundară şi terţiară. Sifiliticii pe care mi s-a întîmplat să-i văd lasă o impresie groaznică; aceste cazuri vechi şi netratate demonstrează lipsa totală de supraveghere sanitară care, avînd în vedere numărul mic de deportaţi, ar putea fi foarte bună. La Rîkovo am văzut un evreu cu o tuberculoză de natură sifilitică. Netratîndu-se de mult, se descompunea treptat sub ochii familiei care îi aştepta cu nerăbdare moartea – şi asta se petrecea la o jumătate de verstă de spital! În registrele bisericeşti sînt menţionate treisprezece cazuri mortale de sifilis.[226]

În anul 1889 au fost semnalate 271 de cazuri de scorbut, dintre care şase mortale. În registrele bisericeşti sînt menţionate 19 cazuri mortale în urma scorbutului. Cu 20, 25 ani în urmă, această boală a fost mult mai frecventă pe insulă decît în ultimii zece ani, făcînd multe victime printre soldaţi şi deţinuţi. Unii corespondenţi din trecut, cei care au susţinut înfiinţarea coloniei de deportaţi pe insulă, negau cu desăvîrşire existenţa scorbutului, cîntînd în acelaşi timp osanale leurdei, ca o medicaţie excepţională împotriva acestei boli, adăugînd că populaţia se aprovizionează pentru iarnă cu sute de puduri din această plantă. Totuşi, scorbutul făcea mari ravagii pe atunci pe malul tătăresc şi fără îndoială n-a cruţat nici Sahalinul, unde

condiţiile de viaţă nu erau cu nimic mai bune. În momentul de faţă, această boală este mai totdeauna adusă de deţinuţii sosiţi cu vasele flotei comerciale. Acest fapt este confirmat şi de raportul medical. Comandantul districtului şi medicul închisorii din Alexandrovsk mi-au povestit că la 2 mai 1890, pe vaporul Petersburg au fost aduşi cinci sute de deţinuţi dintre care cel puţin o sută erau bolnavi de scorbut; jumătate din ei au fost internaţi de medic în spital şi dispensar. Unul dintre aceşti bolnavi, un ucrainean din Poltava, pe care l-am găsit încă în spital, mi-a spus că el s-a îmbolnăvit de scorbut de pe cînd era în închisoarea din Harkov.[227] O altă boală, în afară de scorbut, care se datoreşte tot proastei alimentaţii este senilitatea – boală de care mor în Sahalin oameni încă tineri, în floarea vîrstei. Mor oameni la 27, 30, 35, 43, 46, 47, 48 de ani. Nu cred să fi fost o scăpare a felcerului sau a preotului, deoarece „senilitatea“ se repetă de patruzeci şi cinci de ori în registrele bisericeşti ca fiind cauza morţii unor oameni încă tineri, neatingînd vîrstă de 60 de ani. Durata medie a vieţii unui deportat nu este încă stabilită, dar judecînd după aparenţe, deportaţii îmbătrînesc repede; adesea un ocnaş sau un colonist de patruzeci de ani pare un moşneag.

Pentru bolile nervoase, deportaţii apelează destul de rar la ajutorul medicului. Bunăoară, în anul 1889, au fost înregistrate numai 16 cazuri de nevralgii şi spasme nervoase.[228] Se pare că sînt trataţi numai bolnavii aduşi de cineva la spital. Au fost în total 24 de cazuri de congestie cerebrală, apoplexie şi paralizie, dintre care 10 mortale, 31 de cazuri de epilepsie şi 25 de debilitate mintală. După cum am mai spus, bolnavii psihici nu sînt ţinuţi în saloane speciale. Am văzut cum cîţiva dintre aceştia erau internaţi la Korsakovsk împreună cu sifiliticii şi mi s-a spus chiar că unul a fost contaminat de sifilis; alţii trăiau în libertate şi munceau împreună cu cei sănătoşi, convieţuiau, evadau şi erau judecaţi ca şi cum ar fi fost normali.

Am întîlnit eu însumi destul de mulţi nebuni prin sate şi posturi. Îmi amintesc că la Due, un fost soldat vorbea mereu despre oceane cereşti şi aeriene, despre fiica lui, Nadejda, şi despre şahul Persiei, destăinuind cui voia să-l asculte că el l-a omorît pe dascălul de la biserica din Krestovozdvijenskoe. În prezenţa mea, la Vladimirovka, un oarecare Vetreakov, care îşi ispăşise cinci ani de muncă silnică, s-a apropiat, cu o expresie tîmpă de administratorul coloniei, domnul I., întinzîndu-i prieteneşte mîna. „Cum, tu îmi întinzi mie mîna?“ s-a mirat domnul I. Pînă la urmă s-a lămurit că Vetreakov venise să-l întrebe dacă n-ar putea să primească de la stat un topor. „Vreau să-mi fac o colibă şi apoi să-mi clădesc o izbă“, a spus el. Vetreakov era cunoscut de mult ca nebun, paranoic, fusese examinat şi de medic. L-am întrebat cum îl cheamă pe tatăl său. Mi-a răspuns: „Nu ştiu“. Şi totuşi i s-a dat un topor. Nu mai vorbesc de cazuri de dereglări psihice, de forme iniţiale de paralizie progresivă şi altele, unde este nevoie de un diagnostic medical mult mai aprofundat. Toţi aceştia muncesc şi trec drept sănătoşi. Unii vin pe insulă bolnavi sau cu germenele bolii; aşa, de exemplu, în registrele bisericeşti este înregistrat ocnaşul Gorodov mort de paralizie progresivă; el fusese condamnat pentru omor cu premeditare, dar poate că şi atunci cînd îl săvîrşise era bolnav. Alţii se îmbolnăvesc pe insulă, unde în fiecare zi şi în fiecare ceas sînt destule motive care pot înnebuni un om cu sistemul nervos zdruncinat.[229]

În anul 1889 au fost înregistrate 1.760 cazuri de îmbolnăvire a tractului gastro-intestinal. În răstimp de zece ani au murit 338 inşi; din acest număr 66% au fost copii. Lunilor celor mai periculoase pentru copii, iulie şi mai ales august, le revine a treia parte din copiii decedaţi. Şi în rîndul celor maturi cazurile de deces din cauza bolilor gastro-intestinale sînt mai frecvente în luna august, poate datorită pasajului periodic de peşte care se produce în această lună, cînd peştele se consumă peste măsură de mult.

Gastrita este aici o boală obişnuită. Ocnaşii originari din Caucaz se plîng veşnic că „îi doare la lingurică“, vomînd şi după pîinea de secară şi după ciorba de la cazan.

În decursul anului 1889, cazuri de boli de femei au fost înregistrate puţine, numai 105. Totuşi, în colonie, aproape toate femeile sînt bolnave. În procesul-verbal, încheiat de o comisie care se ocupa de aprovizionarea ocnaşilor, la lucrările căreia participa şi inspectorul sanitar, se menţiona printre altele: „Aproximativ 70°/o dintre femeile condamnate la muncă silnică suferă de boli ginecologice în stare cronică“. Se întîmpla uneori că la sosirea unui lot nou de deţinute, toate femeile, fără excepţie, să fie găsite bolnave.

Dintre bolile de ochi, cea mai frecventă este conjunctivita. Forma epidemică a acestei boli nu poate fi stîrpită în rîndurile populaţiei băştinaşe.[230] În privinţa bolilor mai grave de ochi n-aş putea să precizez nimic, deoarece în raportul medical toate cazurile acestea sînt totalizate împreună: 211 cazuri. Pot spune numai că am întîlnit oameni cu un ochi lipsă, cu albeaţă sau orbi; am văzut şi copii orbi.

Pentru diferite traumatizări, fracturi, luxaţii şi alte cazuri asemănătoare, au apelat la ajutorul medicului în decursul anului 1889, 1 217 inşi. Toate aceste traumatizări survin în timpul muncii, în timpul evadărilor (răni de gloanţe), le provoacă diferitele accidente sau bătăile. În acest din urmă grup se înglobează şi cele patru cazuri, cînd au fost aduse la spital femei deportate bătute de concubinii lor.[231] Au fost înregistrate 290 cazuri de bolnavi degeraţi.

Cazuri de moarte nenaturală în rîndurile populaţiei ortodoxe s-au produs 170, în răstimp de zece ani. Dintre aceşti morţi, douăzeci au fost executaţi prin spînzurare, doi au fost spînzuraţi nu se ştie de cine, iar douăzeci şi şapte s-au sinucis; în Sahalinul de Nord găsim cazuri de sinucidere prin

împuşcare (un om s-a împuşcat cînd era de pază), iar în Sahalinul de Sud, otrăviri cu omag. Sînt mulţi înecaţi, îngheţaţi, striviţi de copaci şi odată un om a fost sfîşiat de urs. Afară de paralizia cordului, de infarctul miocardic, apoplexii, paralizii generale etc., în registrele bisericeşti se mai menţionează 17 morţi „subite“; dintre acestea, mai mult de jumătate s-au produs la vîrsta dintre 22 şi 40 de ani şi numai unul avea peste 50 de ani.

Iată tot ce pot să spun despre maladiile în colonia deportaţilor. Cu tot caracterul slab ce-l prezintă aici bolile infecţioase, nu pot să le consider totuşi lipsite de importanţă, chiar dacă nu m-aş baza decît pe cifrele arătate mai sus. În anul 1889 au apelat la ajutorul medical 11 309 inşi, dar avînd în vedere că majoritatea ocnaşilor trăiesc şi muncesc în timpul verii departe de închisori, unde doar loturile mari beneficiază de asistenţă medicală şi, deoarece grosul coloniştilor sînt lipsiţi de putinţa de a se deplasa pînă la spital, din pricina distanţelor mari şi a timpului prost, această cifră se referă mai ales la populaţia din posturi şi din apropierea centrelor sanitare. După datele raportului, în anul 1889 au decedat 194 inşi sau 12,5 dintr-o mie. Aceste date ar putea genera frumoase iluzii în privinţa stării sanitare din Sahalin, apreciind insula ca fiind cel mai sănătos loc din lume. Dar trebuie luaţi în considerare şi alţi factori: în condiţii normale, mai mult de jumătate din cazurile de moarte revin copiilor, iar bătrînilor ceva mai puţin de un sfert; în Sahalin sînt foarte puţini copii, iar bătrîni aproape deloc, aşadar coeficientul de 12,5 la mie priveşte în realitate numai vîrstele mijlocii, cînd omul este în puterea vîrstei; afară de aceasta, procentajul real este mult mai mare, deoarece la calcul s-a avut în vedere o populaţie de 15 000 suflete, adică cel puţin o dată şi jumătate mai numeroasă decît populaţia reală.

În momentul de faţă sînt în Sahalin trei spitale, cîte unul în fiecare district: la Alexandrovsk, la Rîkovo şi Korsakovsk. Iar izbele sau camerele unde sînt internaţi bolnavii cu forme mai uşoare se numesc dispensare.

Fiecare district are cîte un medic; întreaga organizaţie este în mîinile unui medic primar, doctor în medicină. Garnizoanele au spitalele lor proprii şi medicii lor, şi se întîmplă de multe ori ca medicii militari să îndeplinească temporar funcţia medicului de închisoare; astfel, pe cînd mă aflam acolo, din cauza absenţei medicului-şef care plecase la o expoziţie a penitenciarelor şi a medicului închisorii care îşi dăduse demisia, spitalul din Alexandrovsk a fost condus de medicul militar. Tot astfel şi la Due, în timpul unor execuţii, medicul militar a înlocuit pe medicul închisorii. Spitalele din Sahalin sînt organizate conform statutului spitalelor civile şi întreţinute din fondurile închisorii.

Voi spune cîteva cuvinte despre spitalul din Alexandrovsk. Este compus din cîteva clădiri construite după sistemul barăcilor[232] şi calculat pentru 180 de paturi. Prima dată, cînd m-am dus să văd spitalul, era o zi frumoasă. Barăcile noi, făcute din bîrne groase, mirosind plăcut a brad, luceau la soare. În farmacie totul este nou, totul străluceşte, se află chiar un bust al lui Botkin mulat după fotografie de unul din ocnaşi. „Nu prea seamănă“, spune felcerul, privind bustul. După cum se întîmplă de obicei, în farmacie stau cîteva lăzi imense cu *cortex*[233]-uri şi *radix*[234]-uri, mai mult de jumătate din ele bune de aruncat. Trec mai departe în barăcile unde se află internaţi bolnavii. Aici, pe locul de trecere între două şiruri de paturi, podeaua este acoperită cu crengi de brad. Paturile sînt de lemn. Într-un pat stă un ocnaş din Due tăiat la gît; rana e lungă de aproape doi centimetri, e uscată şi deschisă larg, la respiraţie se aude şuieratul aerului. Bolnavul se plînge că în timpul muncii un mal surpat l-a acoperit şi i-a strivit şoldul; a cerut să fie internat în dispensar, dar felcerul nu l-a primit; atunci, neputînd să suporte această nedreptate, a încercat să se sinucidă, tăindu-şi gîtul. Rana n-a fost pansată şi omul e lăsat în voia soartei. În patul din dreapta, lîngă acest bolnav, zace, la o distanţă de vreo doi metri şi jumătate, un chinez cu o

gangrenă. La stînga, un ocnaş cu erizipel… În colţ, un altul cu erizipel… În secţia de chirurgie bolnavii au pansamentele murdare, făcute cu feşe foarte suspecte la vedere, ca şi cum cineva le-ar fi călcat cu picioarele. Felcerii şi tot personalul sînt nedisciplinaţi, nu înţeleg întrebările ce le pui şi lasă o impresie proastă. Numai ocnaşul Sozin, care a fost în libertate felcer şi cunoaşte organizarea spitalelor din Rusia, pare în toată foiala aceasta sanitară singurul om a cărui comportare nu face de rîs pe Esculap.

Ceva mai tîrziu mă ofer să examinez pe bolnavii ambulatorii. Cabinetul e nou, lîngă farmacie; miroase a lemn proaspăt şi a lac. Masa doctorului este despărţită printr-un grilaj de lemn ca într-un birou de bancă, astfel, în timpul vizitei bolnavul nu se poate apropia şi de cele mai multe ori medicul îl examinează de la distanţă. La masă, lîngă medic stă felcerul, nu scoate o vorbă din gură şi se joacă mereu cu creionul, ca un asistent la examen. Tot în cabinet, lîngă uşa de intrare stă un gardian înarmat cu revolver şi se foiesc nişte mujici şi femei. Forfota aceasta intimidează pe bolnavi şi cred că nici un sifilitic şi nici o femeie nu vor avea curajul să vorbească despre boala lor în prezenţa acestui gardian înarmat şi a mujicilor. Bolnavi sînt de altfel puţini. Toţi, fie că au *febris sahalinensis* sau eczeme, fie că „îi doare la lingurică“, sau sînt simulanţi, toţi cer să fie scutiţi de muncă. Este adus un băieţaş cu o rană purulentă la gît. Trebuie făcută o incizie. Cer un scalpel. Felcerul şi doi mujici sar de pe locurile lor şi aleargă nu ştiu unde; peste cîteva minute se întorc şi-mi aduc scalpelul. Instrumentul este bont, dar mi se spune, cu mirare, că lăcătuşul l-a ascuţit de curînd. Felcerul şi mujicii fug din nou şi peste două, trei minute de aşteptare îmi aduc un alt scalpel. Încerc să fac incizia, dar nici instrumentul acesta nu este ascuţit. Cer soluţia de acid fenic – mi se dă, dar după o aşteptare destul de lungă. Se vede bine că acest antiseptic nu e prea des folosit aici. Nu au nici lighean, nici vată

rulată, nici sonde, nici foarfece bun şi nici chiar apă în cantitate îndestulătoare.

Numărul mediu de bolnavi, care vin la vizită medicală, este de 11 pe zi, iar media anuală (pe cinci ani) 2 581. Numărul mediu al bolnavilor internaţi, pe zi, este de 138. Spitalul are un medic-şef[235], un medic-secund, doi felceri, o moaşă (una singură pentru două districte, iar ca personal de serviciu, un număr înspăimîntător: 68 de persoane – 48 bărbaţi şi 20 femei. În anul 1889 s-au cheltuit pentru acest spital 27 832 de ruble şi 96 copeici[236]. După raportul din 1889, în cele trei districte s-au făcut 21 de cercetări medico-legale şi autopsii. Au fost examinaţi 7 accidentaţi, 58 de femei gravide, precum şi 67 de deţinuţi cărora li s-a stabilit capacitatea de a suporta pedepse corporale.

Extrag mai departe date din acelaşi raport cu privire la inventarul sanitar. Cele 3 spitale erau înzestrate cu: o trusă ginecologică, o trusă laringoscopică, 2 termometre maximale, ambele sparte, termometre „pentru măsurarea temperaturii corpului“ – 9 bucăţi, din care 2 sparte, un termometru pentru „măsurarea temperaturii înalte“, un troacar, trei seringi Pravaţ – una din ele cu acul rupt; 29 irigatoare de alamă, 9 foarfeci din care două rupte; 34 tuburi de clismă, 1 tub de drenaj; 1 mojar mare cu pistil – crăpat; 1 curea pentru ascuţit brice şi 14 ventuze pentru scarificaţii.

Din *Situaţia intrărilor şi ieşirilor de medicamente în spitalele civile din insula Sahalin* rezultă că în cele trei districte s-au consumat de la începutul anului: 36 ½ puduri de acid clorhidric, 26 de puduri de clorură de var, 18 ½ funturi acid fenic. *Aluminium crudum* s-a consumat 56 de funturi, iar camfor peste 1 pud. Muşeţel 1 pud şi 9 funturi, 1 pud şi 8 funturi de chinină, iar piper roşu 5 ½ funturi (cît alcool s-a consumat, în *Situaţie* nu scrie). Afară de asta s-au întrebuinţat: 1 pud de coajă de stejar, 1 ½ puduri mentă, 1 ½ puduri de arnică, 3 puduri de nalbă mare, 3 ½ puduri terebentină, 3

puduri de ulei de măsline, 1 pud şi 10 funturi de untdelemn, ½ pud iodoform. În total, fără a socoti acidul clorhidric, alcoolul, materialul dezinfectant şi pansamentele, au fost întrebuinţate, după datele din *Situaţie*, 63 ½ puduri de medicamente; populaţia Sahalinului poate deci să fie mîndră că în 1889 a consumat această cantitate imensă.

Dintre articolele legii, cele cu privire la sănătatea deportaţilor, voi cita două: 1) muncile care dăunează sănătăţii nu se admit, chiar dacă şi le aleg deţinuţii (Hotărîrea Consiliului de Stat cu înalta aprobare, din 6 ianuarie 1886, art. 11), şi 2) femeile însărcinate, pînă la naştere, iar cele care au născut, pînă la trecerea termenului de patruzeci de zile după naştere, sînt complet scutite de muncă. După acest termen, femeile care alăptează vor fi puse la munci uşoare în măsura în care nu dăunează sănătăţii mamei sau a copilului alăptat. Femeilor deportate li se dă un termen de 1 an şi jumătate pentru alăptare (Art. 297 din *Regulamentul cu privire la deportaţi*, 1890).

1. *Keta* – o varietate de somon (*Onchorhynchus keta*) (n.tr.).

2. Pe vasele de pe Amur, deci și pe Baikal, deținuții călătoresc pe punte laolaltă cu pasagerii de clasa a III-a. Ieșind odată în zori sa mă plimb pe punte, am văzut cum dormeau adînc acolo soldații, femeile, copiii și doi chinezi de-a valma cu deținuții în lanțuri, lipiți unii de alții; era frig și toți erau acoperiți de rouă. Paznicul convoiului dormea și el în mijlocul acestei grămezi de trupuri, ținîndu-și cu amîndouă mîinile pușca (n.a.).

3. La Pérouse a scris că ghiliacii numeau această insulă Cioko, dar probabil că se refereau la altceva și el nu i-a înțeles. Pe harta lui Krașeninnikov (1752), pe coasta apuseană a Sahalinului e menționat rîul Ciuha. Oare această Ciuhă nu are nimic comun cu Cioko? Printre altele, La Pérouse a mai scris că desenînd insula și denumind-o Cioko, ghiliacul a desenat și rîul. Cuvîntul Cioko se traduce: *noi* (n.a.).

4. Aici ar fi cazul să menționăm o observație făcută de Nevelskoi: băștinașii trasează de obicei o linie între două coaste, ca să arate că de la un mal la altul se poate trece cu barca, adică, pentru a arăta că e vorba de o strîmtoare (n.a.).

5. Faptul că trei exploratori cu experiență au repetat aceeași greșeală, de parcă s-ar fi vorbit între ei, este totuși explicabil. Ei n-au găsit intrarea în Amur, pentru că dispuneau de mijloace reduse de cercetare și mai ales din alt motiv – cu mintea omului de geniu ei presupuneau și aproape

ghiciseră un alt adevăr, de care trebuiau să țină seama. Istmul și peninsula Sahalin nu sînt un mit, ci au existat cîndva, fapt dovedit în urmă.

O descriere amănunțită a istoricului Sahalinului se găsește în cartea lui A. M. Nikolski *Insula Sahalin și fauna ei de vertebrate*. În această carte se dă și un bogat indice bibliografic cu privire la Sahalin (n.a.).

6. Amănunte în cartea lui: *Faptele eroice ale ofițerilor din Marina rusă din Orientul îndepărtat. 1849-1855* (n.a.).

7. Soția lui Nevelskoi, Ekaterina Ivanovna, plecînd din Rusia spre soțul ei, a parcurs călare 1 100 de verste, în răstimp de douăzeci și trei de zile. S-a îmbolnăvit și a călărit mai departe, bolnavă, prin bălțile și munții taigalei și prin ghețarii din regiunea mării Ohotsk. Cel mai talentat dintre colaboratorii lui Nevelskoi, N. K. Boșniak, care a descoperit Golful Imperial cînd nu avea decît douăzeci de ani – „copilul visător", după cum îl poreclise unul dintre colegi – povestește în însemnările sale: „Am trecut cu toții în Aian pe vaporul Baikal, iar de acolo ne-am continuat drumul cu șubredul barcaș Șelehov. La un moment dat, cînd vasul acesta, avariat, a început să se scufunde, nimeni n-a reușit s-o înduplece pe doamna Nevelskoi să debarce printre cei dintîi: «Comandantul și ofițerii sînt ultimii care părăsesc corabia, a spus ea; voi coborî și eu atunci cînd pe vas nu vor mai rămîne nici o femeie și nici un copil». Așa a și făcut, cu toate că vasul se înclinase mult pe o coastă…" Mai departe Boșniak scrie că ori de cîte ori s-au aflat în societatea doamnei Nevelskoi, nici el, nici prietenii săi n-au auzit-o vreodată plîngîndu-se sau adresînd vreo învinuire cuiva. Dimpotrivă, purtarea ei dovedea întotdeauna conștiința liniștită și mîndră a poziției înalte, dar amare, pe care i-o hărăzise soarta. De obicei, își petrecea iernile singură, într-o cameră în care temperatura nu depășea +5°, în timp ce soțul ei lipsea, plecat în expediție. Cînd în anul 1852, vaporul care trebuia să aducă alimente din Kamceatka n-a mai putut ajunge, situația tuturor a devenit mai mult decît disperată. Copiii au rămas fără lapte, bolnavii nu aveau hrană proaspătă și cîțiva au murit de scorbut. Nevelskaia a dat atunci în folosință comună unica ei vacă; toate alimentele se foloseau în comun. Ea se purta cu băștinașii cu atîta simplitate și atenție că pînă și cei mai înrăiți erau impresionați. Și nu avea atunci decît nouăsprezece ani." (Locotenentul Boșniak, *Expediția în ţinutul Amurului*, *Almanahul marin,* 1859, nr. 2.) Și Nevelskoi pomenește de neobișnuita ei bunătate față de ghiliaci. A scris în însemnările sale: „Ekaterina Ivanovna îi așeza (pe ghiliaci) în cerc, pe podea, în jurul unui vas mare cu păsat sau ceai, în singura noastră cameră, care ne servea drept salon, hol și sufragerie. Iar ei, desfătîndu-se cu cele oferite, băteau gazda pe umăr, trimițînd-o cînd după «tainei» (tutun), cînd după ceai." (n.a.).

8. *Nouvel Atlas de la Chine*, *de la Tartaire*, *Chinoise et de Thibet*, 1737 (n.a.).

9. Topograful japonez Mamia Rinzo, călătorind în 1808 într-o barcă de-a lungul malului apusean, s-a oprit pe coasta Tatariei, lîngă delta Amurului, parcurgînd de cîteva ori drumul între insulă și continent. El a fost primul care a dovedit că Sahalinul este o insulă. Naturalistul rus F. Șmidt

laudă mult harta acestuia, considerînd-o „deosebit de bună, fiind probabil întocmită pe baza lucrărilor topografice personale“ (n.a.).

10. Despre importanţa acestui golf în prezent și în viitor, vezi lucrarea lui K. Skalkovski, *Comerțul rusesc în Oceanul Pacific*, pag. 75 (n.a.).

11. De la *ustrița* – stridie (n.tr.).

12. Preot și vrăjitor (n.tr.).

13. Iată un exemplu de denunț telegrafic: „Conștiința mea, conform articolului 712, vol. III mă obligă a apela la înălțimea-voastră pentru dreptate, față de impunitatea fărădelegilor, falsurilor și schingiuirilor comise de N.“ (n.a.).

14. Unele nici nu erau realizabile. Într-o colonie, vorbind despre faptul că țăranilor proveniți din deportați li s-a dat dreptul să treacă pe continent, guvernatorul a spus: „Și, cu timpul, poate o să plecați și în ținuturile natale, în Rusia“ (n.a.).

15. Numărul anilor face parte din nume, în realitate el avea 48 de ani (n.a.).

16. Frumușelul (n.tr.).

17. Avgustinovici, *Cîteva date despre Sahalin.* Fragmente din jurnal de drum, *Sovremennost*, 1880, nr. 1. Un alt articol al lui: „Șederea mea pe insula Sahalin“, *Pravitelstvennîi vestnik*, 1879, nr. 276 (n.a.).

18. Dacă pe funcționar îl cheamă Ivan Petrovici Kuznețov, o stradă se va numi Kuznețovskaia, altă stradă Ivanovskaia și o a treia Ivanovo-Petrovskaia (n.a.).

19. Perciunata (n.tr.).

20. Cea mai bună descriere a închisorilor din Rusia a fost făcută de N.V. Muraviov în articolul „Închisorile noastre și problema închisorilor“ (*Russki vestnik*, 1878, nr. 4). Pentru închisorile din Siberia care au servit ca prototip celor din Sahalin, vezi studiul lui S.V. Maximov, *Siberia și ocna* (n.a.).

21. Gaze abdominale (n. red.).

22. Un pachet de nouă, zece țigări costă o copeică, o chiflă albă două copeici, o sticlă de lapte – opt, zece copeici; o bucățică de zahăr – două copeici. Vînzarea se face pe bani, pe credit și pe schimb de lucruri. În maidan se vînd de asemenea cărți de joc, votcă, resturi de lumînări pentru jocurile din timpul nopții, dar toate astea se vînd pe ascuns. Cărțile de joc se pot și închiria (n.a.).

23. *Regulamentul de lucru pentru lucrările de construcție*, *cu înalta aprobare*, *din 17 aprilie 1869*, Petersburg, 1887. Conform acestui regulament, la repartizarea în diferite munci se iau în considerare forța fizică a muncitorului și specializarea lui. *Regulamentul* determină de asemenea numărul de ore de muncă pe zi, în raport cu anotimpul și regiunile din Rusia. În ce privește clima, Sahalinul este considerat asemănător cu regiunea Rusiei mijlocii; maximum de ore de muncă – 12 și ½ pe zi – se îndeplinesc în lunile mai, iunie și iulie, iar minimum – 7 ore – în decembrie și ianuarie (n.a.).

24. Vlasov scrie în raportul său: „Aceste relații ciudate între oameni: un ofițer, o deținută în calitate de amantă a acestuia și un soldat în rolul de vizitiu al femeii iscă mirare și revoltă“. Asemenea cazuri sînt tolerate, ni se spune, din pricina imposibilității de a tocmi servitori din rîndurile celor liberi. Dar nu este adevărat. În primul rînd numărul servitorilor se poate micșora; unii ofițeri se mulțumesc doar cu o singură ordonanță. În al doilea rînd, funcționarii au aici salarii foarte bune și ar putea angaja servitor din rîndul coloniștilor, al țăranilor proveniți din coloniști și al femeilor libere; în marea lor majoritate, toți aceștia sînt săraci și nu s-ar da îndărăt cînd e vorba de un cîștig. Ideea aceasta au avut-o și autoritățile dînd următoarea dispoziție: „Orice fostă deținută, neputînd lucra la munca cîmpului, are voie să-și cîștige existența angajîndu-se ca servitoare la domnii funcționari“. (Ordinul nr. 44, din 1889) (n.a.).
25. Moara și lăcătușeria, instalate în aceeași clădire, sînt acționate de două locomobile. Moara are un randament de 1500 de puduri pe zi. La joagăr este folosită o locomobilă veche adusă aici demult, de prințul Șahovskoi; mașina este alimentată cu rumeguș. La fierărie se lucrează la șase forje, zi și noapte, în două schimburi. Atelierul folosește în total 105 oameni. La Alexandrovsk oamenii lucrează și la minele de cărbuni, dar e îndoielnic că această industrie s-ar putea dezvolta. Cărbunele din minele din localitate este de calitate mult mai proastă decît cel din valea Duikăi: e murdar și amestecat cu șisturi. Extracția cărbunelui costă destul de mult, deoarece în mine lucrează un stat permanent de muncitori sub supravegherea unui inginer de mine. Existența minelor locale nu este justificată de necesitate, căci Due nu este departe și de acolo se poate obține un cărbune excelent. Minele de aici au totuși scopul lăudabil de a asigura în viitor un cîștig coloniștilor (n.a.).
26. Este vorba de avaria suferită de vasul Kostroma, lîngă țărmul apusean al insulei Sahalin, în anul 1886 (n.a.).
27. Este vorba de vaporul Vladivostok, din flota comercială (n.a.).
28. Chinezul manza (n.a.).
29. Pînă în prezent, doi oameni au făcut cel mai mult pentru colonia deportaților: M.S. Mițul și M.N. Galkin-Vraskoi. Cu numele celui dintîi a fost cinstit un biet cătun din zece gospodării, iar numele celui de al doilea s-a dat unui sat, care căpătase de mult denumirea de Siantî, astfel că numai în actele oficiale, și încă nu în toate, se folosește denumirea de Galkino-Vraskoe; în schimb, numele lui M.S. Korsakov a fost dat unui sat cuprins și unui mare post din Sahalin, și nu pentru merite deosebite, ci numai pentru că a fost guvernator general și era temut de toți (n.a.).
30. Temperatura medie a anului variază între +1,2° și –1,2°. Numărul zilelor cu precipitații atmosferice variază între 102 și 209. În anul 1081, au fost numai 35 zile fără vînt, în timp ce în 1884, au fost mult mai multe – 112 (n.a.).
31. P. Greaznov, *Datele studiului comparativ cu privire la traiul țăranilor și topografia medicală a județului Cerepoveţk*, *1880.* Gradele după Réaumur, din studiul domnului Greaznov, le-am transpus în scala Celsius (n.a.).

32. Potiomkin a venit în Sahalin cu parale. Doctorul Avgustinovici, care l-a văzut după trei ani de la sosirea lui pe insulă, a scris: „Cea mai bună casă este a deportatului Potiomkin“. Faptul că numai în trei ani acest ocnaş izbutise să-şi construiască o casă bună, să-şi cumpere cai şi să-şi mărite fata cu un funcţionar din Sahalin cred că nu are nimic comun cu agricultura (n.a.).

33. Celor mai mulţi dintre vizitatorii Sahalinului nu le place peisajul local, poate din pricina faptului că soseau în Sahalin cu impresia proaspătă a priveliştilor din Ceylon şi Japonia sau a celor din valea Amurului, sau poate din cauză că primele localităţi ce le-au văzut au fost Alexandrovsk şi Due, unde natura este într-adevăr săracă. Şi vremea de aici poartă o bună parte din vină. Oricît de frumos şi original ar fi peisajul din Sahalin, e greu să-l apreciezi cînd săptămîni în şir stă învăluit în ceaţă şi ploi (n.a.).

34. Pricăjitul (n.tr.).

35. Satul a fost numit astfel în onoarea lui A.M. Butakov, administratorul districtului Tîmovsk (n.a.).

36. O varietate de somon (*onchorhynchus gorbuscha* W.) (n. red.).

37. Cu vreo cinci ani în urmă, o personalitate marcantă, discutînd cu coloniştii despre agricultură şi dîndu-le sfaturi, a spus printre altele: „Nu uitaţi că în Finlanda grîul se seamănă pe povîrnişul munţilor“. Dar Sahalinul nu este Finlanda; condiţiile climaterice, şi mai ales solul, exclud orice posibilitate de cultivare a coastelor munţilor. La rîndul său, inspectorul agronom sfătuieşte pe locuitori să se ocupe cu creşterea oilor care ar putea „să folosească păşunile sărace, dar numeroase de pe povîrnişul munţilor, păşuni care n-ar putea îndestula vitele mari“. Sfatul acesta nu poate fi însă pus în practică, deoarece oile ar putea folosi păşunile numai în timpul verii, care e foarte scurtă, în restul anului ar muri de foame (n.a.).

38. Mi-a povestit cum în timpul jocului simte un curent electric prin trup, iar în mîini cîrcei. Una din amintirile lui cele mai frumoase este din anii tinereţii, cînd a furat un ceas din buzunarul poliţaiului. Vorbeşte cu multă patimă despre jocul de cărţi. Îmi amintesc fraza lui preferată: „Unde dai şi unde crapă!“. Am notat pentru amatori cîteva expresii din argoul său: „S-a dus transportul! Nape! Naperipe, colţ! Cîte o rublă semn de carte! Ţinteşte masa, artilerie!“ (n.a.).

39. Am întîlnit mulţi deţinuţi cu răni purulente, dar n-am simţit niciodată mirosul de iodoform, deşi, după scripte, Sahalinul consumă anual din acest antiseptic cantitatea respectabilă de peste o jumătate de pud (n.a.).

40. Postul Due se bucură de o reputaţie exagerat de proastă. Pe Baikal mi se povestise cum un pasager, un om în vîrstă, cu o funcţie respectabilă, cînd vaporul s-a oprit în radă a privit lung malul şi, în sfîrşit, a întrebat:

— Spuneţi-mi, vă rog, unde este stîlpul pe care sînt spînzuraţi deţinuţii, înainte de a fi aruncaţi în mare?

Due este leagănul ocnelor din Sahalin. Circulă o poveste că ideea alegerii acestui loc pentru o colonie de deportaţi a avut-o un ocnaş, un oarecare Ivan Lapşin, condamnat pentru paricid. Ispăşindu-şi pedeapsa în oraşul Nikolaevsk a cerut autorităţilor locale să fie deportat în

Sahalin, unde a și fost adus în luna septembrie 1850. Stabilindu-se în apropierea postului Due, el a început să desțelenească pămîntul, să tragă brazdele unei grădini de zarzavat; după expresia domnului Vlasov, își „ispășea“ aici munca silnică. Probabil că Lapșin n-a fost singurul adus pe insulă, deoarece în anul 1858, în minele din apropiere de Due, cărbunii erau extrași cu ajutorul ocnașilor (vezi articolul „De pe Amur și țărmurile Marelui Ocean“, din *Moskovskie Vedomosti*, 1874, nr. 207). În *Note cu creionul și penița*, Vîșeslavțev scrie că în aprilie 1859 a găsit la Due vreo patruzeci de oameni, doi ofițeri și un inginer militar care conducea lucrările. „Ce grădini minunate de zarzavat sînt pe lîngă casele lor curate și frumoase, se extazia el. Legumele se coc de două ori pe an.“

Adevăratele ocne din Sahalin au luat ființă prin deceniul al șaptelea, cînd sistemul nostru de deportare atinsese culmea dezorganizării. Șeful departamentului poliției executive, consilierul de colegiu Vlasov, uluit de tot ce văzuse prin ocne, a declarat că sistemul nostru de pedepsire contribuie la dezvoltarea criminalității și la surparea moralei cetățenești. O inspecție sumară, făcută la locurile hotărîte pentru muncă silnică, l-a convins de faptul că, în Rusia, aproape nu există astfel de muncă (vezi lucrarea lui, *Lipsurile existente în ocne*). Direcția generală a penitenciarelor menționează în raportul său pe zece ani că condamnarea la muncă silnică încetase de a mai fi o pedeapsă maximă. Într-adevăr, pretutindeni domnea cea mai mare dezordine, pe care a putut s-o creeze vreodată ignoranța, nepăsarea și cruzimea. Iată principalele cauze ale lipsurilor de atunci: a) nici legiuitorii, nici organele executive nu știau în mod clar și precis ce sînt ocnele, în ce constă munca în ele și pentru ce sînt necesare. Cu toată durata practicii, nu numai că nu s-a elaborat un sistem, dar nu s-a ajuns nici la adunarea materialului necesar pentru formularea juridică a noțiunii de ocnă. b) Scopurile penale și corective ale pedepselor erau sacrificate în favoarea unor considerații economice și financiare. Ocnașul era privit ca o forță de muncă trebuind să aducă un venit statului. Dacă munca lui nu era productivă, ocnașul era ținut în închisoare fără nici o muncă. Trîndăvia neproductivă era preferată unei munci neproductive. De asemenea trebuiau luate în considerare și interesele operei de colonizare, c) Necunoașterea condițiilor locale și, drept urmare, lipsa unei aprecieri juste în ceea ce privește caracterul și specificul muncii ocnașilor. Numai așa se poate explica existența unei delimitări stricte a muncii silnice în mine, în uzine și fortărețe. În realitate însă, un condamnat pe viață la munca în ocne stătea în închisoare și nu făcea nimic, în timp ce un condamnat la patru ani de muncă în uzine muncea în mină, iar în închisoarea din Tobolsk, ocnașii transportau de pe un loc pe altul ghiulele, cerneau nisipul etc. În societate și, în parte, și în literatură s-a creat părerea că cea mai grea și mai rușinoasă pedeapsă este condamnarea la munca în mine. Dacă în *Femeia rusă* a lui Nekrasov eroul ar fi prins pește sau ar fi tăiat lemne pentru închisoare, în loc să lucreze în mine, mulți cititori ar fi rămas decepționați, d) Regulamentul nostru cu privire la deportați este cu totul înapoiat. Multe probleme, ce se ivesc zilnic, din practică, rămîn fără soluție, ceea ce favorizează interpretările arbitrare și nelegale. De multe ori, și tocmai în cazurile cele mai dificile, regulamentul rămîne o tipăritură cu

desăvîrșire nefolositoare și probabil că și din această cauză, în unele închisori, domnul Vlasov nici n-a găsit acest regulament, e) Lipsa unui for central de conducere a ocnelor, f) Distanța mare care desparte ocnele de capitala Rusiei și lipsa totală a unui control oficial. Rapoartele oficiale au început să fie tipărite numai de curînd, de la înființarea Direcției generale a penitenciarelor, g) Opinia publică a constituit și ea o piedică la ameliorarea organizării ocnelor și a muncii silnice. Adeseori, societatea nu are o atitudine precisă cu privire la o problemă, totuși, dispoziția ei față de acea problemă e fatal luată în considerare. Societatea s-a revoltat întotdeauna în fața regulamentelor aspre din închisori, dar, în același timp, orice încercare de a ameliora viața deținuților a întîmpinat proteste ca acesta: „Nu trebuie ca în închisoare sau la ocnă omul să trăiască mai bine decît acasă“. Dar omul trăiește de multe ori acasă mai rău decît la ocnă, astfel, dacă am urma logica observației de mai sus, ocna ar trebui să fie un iad. Cînd deținuților li se dădea în vagoane cvas în loc de apă, faptul era interpretat drept „răsfățarea asasinilor și a incendiatorilor“ etc… Totodată, ca o replică la această atitudine, mulți scriitori manifestau tendința de a idealiza pe ocnași, vagabonzi și evadați.

În anul 1863, s-a aprobat constituirea unei comisii, al cărei scop era studierea și elaborarea unor măsuri pentru organizarea muncii ocnașilor pe baze mai sănătoase. Comisia a recunoscut că este necesar „ca cei condamnați pentru crime grave să fie trimiși într-o colonie îndepărtată și folosiți acolo la munca silnică, scopul principal fiind de a-i stabili pe viață în locul de deportare“. Avînd de ales dintr-un număr de colonii îndepărtate, comisia s-a oprit la insula Sahalin. Dîndu-i întîietate, comisia a arătat avantajele acestei insule: 1) poziția ei geografică face cu neputință evadaților ajungerea pe continent; 2) pedeapsa capătă aspectul represiv cuvenit, deoarece deportarea în Sahalin va fi considerată pe viață; 3) cîmp vast de activitate pentru un criminal care trebuie să înceapă o viață nouă, de muncă; 4) din punctul de vedere al intereselor statului, concentrarea deportaților în Sahalin prezintă o chezășie pentru consolidarea stăpînirii acestei insule; 5) zăcămintele de cărbuni pot fi exploatate cu mult succes datorită cerințelor mari. S-a presupus, de asemenea, că deportarea pe insulă a întregului contingent de ocnași va reduce simțitor cheltuielile pentru întreținerea lor (n.a.).

41. *Insula Sahalin*, *zăcămintele de cărbuni și industria de cărbuni pe insulă*, 1875. Afară de domnul Keppen, despre minele din Sahalin au mai scris și inginerii: Nosov I., „Însemnări despre insula Sahalin și zăcămintele ei de cărbuni“ (*Gornîi jurnal*, 1859, nr. 1); I.A. Lopatin, „Fragment dintr-o scrisoare“ (supliment la raportul secției siberiene a *Societății geografice ruse*, 1868); „Raportul adresat guvernatorului general al Siberiei de Est“ (*Gornîi Jurnal*, 1870, nr. 10); Deihman, „Insula Sahalin și industria minieră“ (*Gornîi jurnal*, 1871, nr. 3); K. Skalkovski, *Comerțul rusesc în Oceanul Pacific*, 1883. Calitatea cărbunelui din Sahalin a fost menționată în rapoartele căpitanilor de vase din flota siberiană, tipărite în *Morskoi sbornik.* Drept completare s-ar putea menționa, de asemenea, articolele: „Insula Sahalin“ de T.N. Butkovski (*Istoriceski vestnik*, 1882, nr. 10) și „Sahalinul și importanța acestuia“ de același autor (*Morskoi sbornik,* 1874, nr. 4) (n.a.).

42. Epilepsie (n. red.).
43. Patru ani mai tîrziu, a coborît pe Tîm, pînă la coasta răsăriteană, L.I. Schrenk, întorcîndu-se pe aceeași cale înapoi. Călătoria a fost făcută tot în timpul iernii, cînd rîul era acoperit de zăpadă (n.a.).
44. Poliakov nu mai este printre cei vii. Curînd după întoarcerea din Sahalin a murit. Judecînd după însemnările sale, a fost un om talentat și poseda o cultură vastă. Dăm titlurile articolelor lui: 1) „O călătorie în Insula Sahalin în anii 1881-1882" (scrisori adresate secretarului societății geografice), supliment la vol. al XIX-lea al *Comunicărilor Societății geografice ruse*, 1882; 2) „Raport cu privire la cercetările de pe insula Sahalin și Ussuri", supliment la vol. al XLVIII-lea al *Comunicărilor Academiei imperiale de științe,* 1884 și 3) „În Sahalin", *Novi,* 1885, nr. 1 (n.a.).
45. Acest căpitan de poștă se comportă ca un fel de ex-rege al stației și îndeletnicirile lui n-au nimic comun cu postul ce-l ocupă (n.a.).
46. La gurile rîului, o prăjină lungă de doi stînjeni n-a putut să atingă fundul apei. Ar putea pătrunde așadar în golf și vase mai mari. Dacă Marea Ohotsk ar fi navigabilă pe lîngă Sahalin, vapoarele și-ar putea găsi aici un adăpost sigur și liniștit (n.a.).
47. La mijlocul lunii iunie, inginerul de mine Lopatin a găsit marea acoperită de gheață care s-a menținut pînă în iulie. În ziua de Sfîntul Petru apa îngheța în ceainic (n.a.).
48. E interesant că locuitorii Sahalinului sînt convinși că ploșnițele și gîndacii se aduc din pădure, odată cu mușchiul, cu care se astupă crăpăturile dintre bîrne, la construcția caselor. Această părere se datorește faptului că de îndată ce crăpăturile pereților sînt astupate cu mușchi, se ivesc ploșnițe și gîndaci. Bineînțeles că mușchiul nu are nici o vină; insectele sînt aduse de dulgheri care, cît timp clădesc casa, dorm în închisoare sau prin locuințele coloniștilor (n.a.).
49. Un autor care a vizitat Sahalinul cu doi ani în urma mea a găsit lîngă Uskovo o herghelie întreagă de cai (n.a.).
50. Pentru a parcurge cele șase verste de la Uskovo la Voskresenskoe ne-au trebuit trei ceasuri încheiate. Cititorul să-și imagineze un drumeț încărcat cu un sac de făină, cu hălci de carne sărată sau cu alte bunuri ale statului, sau să-și închipuie un bolnav mergînd pe jos de la Uskovo pînă la spitalul din Rîkovo și va înțelege atunci cîtă însemnătate au în Sahalin cuvintele: „Nu este drum". Drumeagul existent nu se putea parcurge nici în căruță, nici călare. Au încercat oamenii de cîteva ori să meargă călare, dar caii își rupeau picioarele (n.a.).
51. Picior galben (n.tr.).
52. Stomac (n.tr.).
53. Fără Dumnezeu (n.tr.).
54. Îngroapă (n.tr.).
55. Rîu (n.tr.).
56. Covrig (n.tr.).
57. Iapă sură (n.tr.).

58. La închisoarea din Rîkovo acest sistem funcționează astfel: în încăperea latrinei se face foc în sobe; ușițele acestora se închid ermetic, iar curentul de aer necesar pentru arderea lemnelor se obține din groapă, cu care sobele comunică prin tot atîtea burlane. În acest fel gazele rău mirositoare din groapă trec în sobe și apoi ies afară pe coș. Încăperea fiind încălzită, aerul stricat e atras prin găuri jos în groapă, de unde iese pe coș; dacă apropii un chibrit aprins de gaura latrinei, vezi cum flacăra se apleacă în jos (n.a.).

59. Am întîlnit aici pe foștii nobili din Kutais, frații Cikovani, Alexei și Teimuras. A mai fost și un al treilea frate, dar a murit de tuberculoză. În izba lor nu vezi mobilier; pe jos, în chip de pat, doar o saltea. Unul din frați este grav bolnav (n.a.).

60. Printre ordinele guvernatorului Kononovici se află unul cu privire la mult așteptata desființare a închisorilor din Voevodskoe și Due: „Inspectînd închisoarea din Voevodskoe, am constatat că nici poziția închisorii, nici faptul că în ea sînt deținuți condamnații pe termene lungi și recidiviștii nu pot să justifice condițiile actuale de pază, mai bine zis, lipsa totală de supraveghere care domnește în această închisoare încă de la înființarea ei. Situația este următoarea: temnița a fost construită într-o vale îngustă cam la o verstă și jumătate la nord de postul Due. Singura cale de comunicare, drumul de pe malul mării, este impracticabil de două ori în 24 ore, din cauza fluxului. Legătura prin munți este foarte anevoioasă vara și imposibilă iarna. Directorul închisorii locuiește la Due și ajutorul lui de asemenea. Garnizoana din localitate, care asigură paza închisorii și a convoaielor de lucru, conform contractului încheiat cu societatea „Sahalin“, este încazarmată și ea la Due, astfel că în temniță, afară de cîțiva gardieni și de schimbul de santinele, fără supravegherea continuă a superiorilor, nu mai e nimeni. Fără a mai cerceta împrejurările ce au determinat construirea închisorii într-un loc atît de nepotrivit, care exclude posibilitatea unei supravegheri permanente, consider că pînă la cererea permisiunii de desființare definitivă, atît a închisorii din Due cît și a celei din Voevodskoe, și de mutare a deținuților în altă parte, este absolut necesar să se ia unele măsuri, pentru a îndrepta măcar în parte răul existent“ etc. (Ordinul nr. 348, din 1888) (n.a.).

61. Vezi Davîdov, *Cele două călătorii în America ale ofițerilor de marină Hvostov și Davîdov, descrise de acesta din urmă.* Cu o prefață de Șișkov, 1810. În prefață, amiralul Șișkov scrie că Hvostov întrunea două calități contradictorii: „era blînd ca un miel și viteaz ca un leu. Davîdov, adăuga Șișkov, era mai impulsiv decît Hvostov, dar îl lipsea fermitatea și bărbăția celuilalt“. Blîndețea de miel nu l-a împiedicat însă pe Hvostov să distrugă în anul 1806 prăvăliile japonezilor și să ia prizonieri patru japonezi în Sahalinul de Sud, pe malul Anivei; în anul 1807, împreună cu prietenul său Davîdov, el a devastat punctele de schimb japoneze din insulele Kurile și a făcut și alte prădăciuni prin Sahalinul de Sud. Acești bravi ofițeri luptau cu Japonia fără știrea guvernului, convinși de impunitatea faptelor lor. Amîndoi și-au sfîrșit viața într-un mod neobișnuit: s-au înecat în fluviul Neva, peste care se grăbeau să treacă în momentul cînd se ridica podul. Isprăvile lor, care, pe timpuri, făcuseră multă vîlvă, au trezit interesul pentru Sahalin, și cine știe, poate că de atunci s-a hotărît soarta acestei insule triste și

care inspiră teamă. În prefață, amiralul Șișkov își exprimă părerea, nebazată, de altfel, pe nimic că rușii ar fi vrut să pună stăpînire pe insulă încă din secolul trecut și de pe atunci ar fi înființat acolo o colonie (n.a.).

62. Lucrarea sa, intitulată *Tó-tats Ki Ko*, pe care bineînțeles că n-am citit-o și mă folosesc de citatele din cartea lui L.I. Schrenk, *Despre băștinașii din regiunea Amurului* (n.a.).

63. Ghiliacii trăiesc în număr mic pe ambele maluri ale Amurului, în cursul lui inferior, începînd cam de la Sofiisk, apoi pe malul Limanului, pe coasta Mării Ohotsk și în partea de nord a Sahalinului. În decursul ultimelor două sute de ani, de cînd există date cu privire la acest popor, nu s-a produs nici o schimbare mai de seamă în privința zonelor lui de răspîndire. Se presupune că patria ghiliacilor a fost Sahalinul și mai în urmă au trecut de acolo pe continent, împinși dinspre sud de aino care veneau din Japonia, alungați la rîndul lor de japonezi (n.a.).

64. În Sahalin există funcția de translator din limba ghiliacă și aino. Avînd în vedere că acești translatori nu știu nici o boabă ghiliacă sau aino, în timp ce mare parte dintre ghiliaci și aino înțeleg rusește, această funcție inutilă ar putea constitui un *pendant* la aceea a căpitanului de poștă de la inexistenta stație de poștă din Vedernikovo, despre care am pomenit mai înainte. Dacă în locul translatorului s-ar numi un funcționar avînd pregătirea necesară în domeniul etnografic și statistic, ar fi mult mai de folos (n.a.).

65. Pur sînge (n. tr.).

66. Un personaj din comedia *Neisprăvitul* de Fonvizin (n. red.).

67. La excelenta sa lucrare, *Băștinașii din ținutul Amurului*, sînt anexate o hartă etnografică și două tabele cu desene de Dmitriev-Orenburgski; pe unul din aceste tabele sînt înfățișate tipuri de ghiliaci (n.a.).

68. Popoarele de pe Amur şi din Kamceatka s-au contaminat de sifilis de la chinezi şi japonezi; în această privinţă ruşii nu au nici o vină. Un negustor chinez, mare amator de opiu, îmi povestea că o *bunică* de-a lui, cu alte cuvinte soţie, locuieşte la Cifu, iar alta, de origine ghiliacă, lîngă Nikolaevsk. Cu astfel de moravuri nu ar fi greu să contaminezi tot Amurul şi tot Sahalinul (n.a.).

69. În 1866, comandantul postului Duo, maiorul Nikolaev, i-a mărturisit unui corespondent de ziar: Vara nu am de-a face cu ghiliacii, dar iarna cumpăr de la ei blănuri, le cumpăr chiar foarte ieftin; de multe ori, pentru o sticlă de votcă sau o bucată de pîine, obțin o pereche de samuri minunați!

Corespondentul a fost uluit de enorma cantitate de blănuri ce le adunase Nikolaev (Lukașevici, *Cunoștințele mele din Due, în Sahalin*, *Kronstadtski vestnik*, 1860, nr. 47 și 49). De altfel o să mai am prilejul să vorbesc despre ispràvile acestui maior (n.a.).

70. La ghiliaci nu există judecată, ei nu știu ce înseamnă justiție. Că le vine atît de greu să ne înțeleagă, rezultă și din faptul că ei nu recunosc utilitatea drumurilor. Chiar în locurile unde șoseaua a fost terminată și dată în circulație, ei continuă să meargă prin taiga. Poți vedea

adesea cete de ghiliaci, porniți cu mic, cu mare și cu cîinii după ei, cum se strecoară în monom prin mlaștină, chiar alăturea de drumul bătătorit (n.a.).

71. Cineva a înaintat un proiect pentru construirea unui stăvilar în partea cea mai îngustă a strîmtorii, pentru reținerea curenților maritimi. Acest proiect are o fundamentare istorică naturală: atunci cînd exista istmul, clima Sahalinului era deosebit de blîndă. Astăzi însă, nu e sigur dacă realizarea proiectului ar mai putea folosi la ceva. Flora din sudul coastei de vest s-ar îmbogăți poate cu alte specii noi, dar e îndoielnic că în întreaga regiune de jos a insulei clima s-ar ameliora. Toată partea sudică a insulei e înconjurată de Marea Ohotsk, în care ghețarii plutesc și în timpul verii, iar districtul Korsakovsk de astăzi este despărțit de această mare doar printr-un lanț de munți nu prea înalți, dincolo de care, pînă la apele mării cobori în depresiunea întinsă acoperită de lacuri și expusă necontenit vînturilor reci (n.a.).

72. La Mauka, Semionov ține o prăvălie care îi aduce în timpul verii venituri bune; prețul produselor alimentare îl fixează foarte ridicat și coloniștii sînt nevoiți să-și lase aici jumătate din cîștigurile lor. Într-un raport al comandantului vasului Vsadnik, din anul 1870, e menționat faptul că acest vas urma să debarce la Mauka zece soldați ca să pregătească terenul pentru grădinile de zarzavat, deoarece se proiectase ca în decursul verii să se înființeze acolo un pichet nou. Notez că asta se petrecea în timpul cînd pe coasta apuseană avusese loc un mic conflict între ruși și japonezi. Am mai găsit un articol în *Kronstadtski vestnik*, 1880, nr. 112, sub titlul: „Insula Sahalin. Cîteva date interesante cu privire la Mauka-Kouv (Maucha Cove)“. Autorul articolului spune că Mauka este reședința unei societăți care a obținut de la guvernul rus dreptul de a exploata timp de zece ani salata de mare și că populația acestui centru este formată din 3 europeni, 7 soldați ruși și 700 de muncitori chinezi, aino și coreeni.

Că exploatarea salatei de mare este rentabilă și se dezvoltă, rezultă și din faptul că domnii Semionov și Dembi au găsit imitatori. Un oarecare Birici, un colonist, fost învățător, apoi vechilul negustorului Semionov, a împrumutat o sumă de bani și a construit în apropiere de Kusunnai tot ce era necesar pentru o exploatare, tocmind coloniști la lucru. În momentul de față, lucrează acolo vreo treizeci de oameni. Această întreprindere nu este oficială, neavînd nici un gardian. Pichetul Kusunnai a fost părăsit de mult; se afla la o distanță de o sută de verste spre nord de Mauka, la gurile rîului Kusunnai; odinioară aici era granița între stăpînirea rusă și cea japoneză din Sahalin (n.a.).

73. Ceva mai spre nord de capul Krilion am văzut niște stînci pe care eșuase din pricina ceței vaporul Kostroma. A.V. Șcerbak, medicul care însoțea ocnașii de pe vapor și care a lansat în timpul naufragiului rachete de semnalizare, mi-a povestit mai tîrziu cum a trecut atunci prin momente foarte grele: primul, cel mai chinuitor și de mai lungă durată, a fost atunci cînd credea că nu mai există nici o posibilitate de salvare; ocnașii, cuprinși de panică, urlau. Femeile și copiii au fost trimiși într-o barcă, sub comanda unui ofițer, în direcția unde se presupunea că trebuie să fie coasta; barca s-a mistuit curînd în ceață. Pe urmă se ivise o slabă speranță de salvare. Dinspre farul Krilionului s-a auzit o salvă de tun care vestea că femeile și copiii au

ajuns cu bine la țărm. Și cel mai emoționant a fost momentul, cînd s-au auzit prin ceață sunetele unui corn cu piston: cînta ofițerul care se întorcea cu barca la vas. În anul 1885, niște ocnași evadați au atacat farul de pe Krilion, l-au devastat și au omorît pe paznic, aruncîndu-l de pe stînci în mare (n.a.).

74. Țărmul golfului Aniva a fost explorat și descris pentru prima dată de ofițerul rus I.V. Rudanovski, unul din colaboratorii lui G.I. Nevelskoi. Vezi amănunte în jurnalul lui N.V. Busse, care a participat și el la expediția de pe Amur: *Insula Sahalin și expediția din anii 1853-54*, precum și articolul lui G.I. Nevelskoi și Rudanovski: „Cu privire la amintirile lui N.V. Busse“, *Vestnik Evropî*, 1872, nr. 8, și de asemenea, în notele lui Nevelskoi. Maiorul N.V. Busse, un om irascibil și cu care greu te puteai înțelege, scria: „Felul de a se purta al lui Nevelskoi față de subalternii săi și stilul scrisorilor sale oficiale lasă mult de dorit“, iar despre Rudanovski: „este un subaltern recalcitrant și un tovarăș dezagreabil“, apoi că Rudanovski „face observații fără rost“; pe Boșniak îl numește „un visător și un om necopt la minte“. Cînd Nevelskoi își aprindea prea încet luleaua, pe el și asta îl enerva. Rămînînd peste iarnă cu Rudanovski la Aniva, maiorul, fiindu-i superior în grad, îi cerea cu stăruință supunere și respectarea tuturor regulilor de subordonare, cu toate că trăiau între patru ochi, într-o pustietate, și tînărul era absorbit de cercetări științifice serioase (n.a.).

75. Somon (n.tr.).

76. Timpurile cînd ofițerii și funcționarii din Sahalinul de Sud îndurau tot felul de lipsuri sînt astăzi date uitării. În anul 1876, pentru un pud de făină ei trebuiau să plătească 4 ruble, pentru o sticlă de votcă 3 ruble, iar „carnea proaspătă aproape că nici n-o vedeau“ (*Russki mir*, 1877, nr. 7). Despre muritorii de rînd nici nu mai vorbesc, aceștia flămînzeau de-a binelea. Nu mai departe decît acum cinci ani, corespondentul revistei *Vladivostok* scria că „nimeni nu are nici măcar o jumătate, păhărel de votcă, tutunul e manciurian (adică un fel de mahorcă de-a noastră) și costă 2 ruble și 50 copeici funtul; coloniștii și gardienii sînt nevoiți să fumeze frunze de ceai obișnuit sau așa-numitul ceai calmîc“ (1886, nr. 22) (n.a.).

77. Trebuie să recunosc că maiorul Ș. a avut o atitudine plină de considerație față de mine și de profesiunea mea de literat; tot timpul cît am stat la Korsakovsk a făcut tot ce i-a stat în putință ca să nu mă plictisesc. Cu cîteva săptămîni înainte de venirea mea în sudul insulei, avusese grijă la fel de englezul Howard, tot un scriitor, călătorind în căutare de aventuri și care suferise un naufragiu în golful Aniva, pe cînd plutea pe o joncă japoneză. El a scris mai tîrziu o carte, *The Life with Trans-Siberian savages*, plină de invenții năstrușnice pe seama băștinașilor aino (n.a.).

78. Chiar în timpul șederii mele la Korsakovsk, E.V. Ștelling căuta să obțină aprobarea pentru înființarea unei stații, ajutat fiind de doctorul Z., un om inimos și vechi locuitor. Părerea mea este că stația n-ar trebui să fie instalată la Korsakovsk, loc expus vînturilor reci dinspre răsărit, ci într-un punct mai central al districtului, cum ar fi de exemplu satul Vladimirovka. Trebuie să mai adaug că în Sahalinul de Sud fiecare localitate are clima ei și ar fi nevoie să se înființeze

mai multe stațiuni meteorologice: lîngă golful Busse, la Korsakovsk, Krilion, Mauka, Vladimirovka, Naibuci și Taraika. Bineînțeles că acest lucru nu-i ușor de realizat, dar nici prea greu. Funcționarea lor s-ar putea încredința deportaților știutori de carte; după cum s-a dovedit, ei învață repede să facă observațiuni și să lucreze independent și ar fi necesar doar un om care să-i îndrumeze (n.a.).

79. T.I. Belîi a reușit să organizeze din acești cîțiva foști marinari un echipaj foarte bun pentru lucrări pe mare. Șeful echipajului este ocnașul Golițîn, un om mic de statură, cu favoriți, căruia îi plăcea să filozofeze. Cînd stătea la cîrma unei baleniere și comanda „Taie arborada!“ sau „Vîslele pe apă!“, avea un aer foarte impunător. Dar cu toată șefia lui și înfățișarea impunătoare, în timpul șederii mele acolo a fost pedepsit de vreo două ori cu biciul, pentru beție, și, mi se pare, și pentru obrăznicie. După el, cel mai iscusit marinar era socotit ocnașul Medvedev, un om deștept și curajos. Odată, consulul japonez, domnul Kuze, se întorcea pe mare de la Taraika; cîrma balenierei o ținea Medvedev*;* cu ei mai era și un gardian. Spre seară vremea s-a stricat, s-a făcut apoi întuneric… Cînd baleniera s-a apropiat de Naibuci, intrarea în rîul Naibu nu se mai vedea. Acostarea directă la țărm era periculoasă și Medvedev s-a hotărît să rămînă toată noaptea în larg, deși se dezlănțuise furtuna. Gardianul i-a ars o palmă peste ureche, domnul Kuze i-a ordonat să se țină cît mai aproape de mal, dar Medvedev n-a vrut să-i asculte și îndrepta încăpățînat baleniera din ce în ce mai departe, în larg. Furtuna a ținut toată noaptea. Valurile aruncau barca de colo-colo, amenințînd în fiece clipă s-o răstoarne. Consulul mi-a povestit mai tîrziu că a fost cea mai îngrozitoare noapte din viața lui. Cînd, în zorii zilei, Medvedev a intrat în gurile rîului, baleniera s-a înclinat și a luat apă. De atunci, ori de cîte ori Medvedev era trimis cu cineva pe mare, domnul Belîi spunea:

— Orice ar face el, vă rog să nu vă opuneți și să nu protestați.

Printre deținuți mai atrăgeau atenția și doi frați, foști prinți persani, care primeau corespondența de acasă cu toate titlurile lor princiare înșirate pe plic. Frații fuseseră deportați pentru o crimă săvîrșită în Caucaz. Ei își păstrau portul persan și umblau cu căciuli înalte de astrahan care le lăsau frunțile descoperite. Fiind încă în perioada de încercare, nu aveau dreptul să primească bani; unul din ei mi s-a plîns că nu are cu ce să-și cumpere tutun și credea că din cauza asta îl chinuie tusea mai rău. Acesta lipea pentru administrație plicuri și făcea treaba cu destulă neîndemînare; privindu-l cum lucra, i-am spus „foarte bine!“ și am văzut că lauda mea i-a făcut fostului prinț multă plăcere.

Ocnașul Heiman, un brunet voinic și chipeș, îndeplinea funcția de copist al închisorii. Fusese comisar de poliție la Moscova și era condamnat pentru violarea unei minore. În închisoare, mă urma pretutindeni ca o umbră și de cîte ori întorceam capul, își scotea politicos șapca.

Pe călăul postului îl chema Minaev; era fiu de negustor, un om încă tînăr. Cînd l-am văzut, mi-a spus că a pedepsit în acea zi cu lovituri de bici, opt oameni (n.a.).

80. Lîngă Muraviovsk au existat minele de cărbuni, în care lucrau soldații din pichet care aveau de ispășit vreo vină, cu alte cuvinte, era un fel de ocnă locală. Pedepsele erau date adesea „pentru

greşeli cu totul neînsemnate“ (Miţul). Cine trebuia să încaseze beneficiile ce s-ar fi realizat din vînzarea acestor cărbuni nu se ştie, deoarece depozitul de cărbuni a ars împreună cu toate construcţiile. Pînă în anul 1870, autorităţile militare au mai înfiinţat pichetele: Cibisani, Ocehpoksk, Manuisk, Malkovsk şi altele. Toate sînt astăzi părăsite şi uitate (n.a.).

81. De la *drati* – a bate (n.tr.).

82. În septembrie şi la începutul lui octombrie, cu excepţia zilelor cînd bătea vîntul de nord-est, a fost o vreme minunată de vară. Însoţindu-mă, domnul Belîi mi se plîngea că îi este foarte dor de Ucraina, că în momentul acela nu dorea nimic mai mult decît să vadă o vişină atîrnînd pe un vişin. Cînd ne opream să înnoptăm la vreun post de pază şi mi se întîmpla să mă trezesc în zori, îl vedeam adesea stînd la geam şi recitind cu glas scăzut: „Lumina albă s-a ivit deasupra capitalei, tînăra soţie doarme adînc…“ (din poezia „Maşa“ de Nekrasov). Domnul Iarţev ştia şi el multe versuri pe dinafară. Cînd începeam să mă plictisesc pe drum, îl rugam să-mi recite ceva şi el îmi împlinea dorinţa cu multă plăcere (n.a.).

83. Din aceleaşi motive, în postul Korsakovsk, coloniştii între 20 şi 45 ani constituie 70% din numărul total al locuitorilor. Înainte vreme a fost nu o regulă ci mai curînd un obicei ca deportaţii condamnaţi la un număr mic de ani, avînd de ispăşit crime mai puţin grave şi fiind mai puţin înrăiţi, să fie repartizaţi în sud, unde clima este mai blîndă. Însă trierea deportaţilor în cei cu termene lungi şi termene scurte nu s-a făcut întotdeauna cu grija cuvenită. Odată, fostul guvernator al insulei, generalul Hinţe, citind pe vapor lista deportaţilor a ales el însuşi pe cei cu condamnări pe termene scurte ca să fie trimişi în sud; ulterior, s-a constatat că printre aceşti fericiţi s-au nimerit douăzeci de vagabonzi şi din acei care pretindeau că şi-au uitat numele, adică elementele cele mai înrăite. În prezent, se vede că s-a renunţat la acest sistem, deoarece în sud sînt trimişi adesea condamnaţi pe termene lungi sau chiar pe viaţă, iar în groaznica temniţă din Voevodskoe şi în mine am întîlnit condamnaţi pe termen scurt (n.a.).

84. Stînca golaşă (n.tr.).

85. Expediţia din 1870, trimisă din Petersburg sub conducerea lui Vlasov, cuprindea şi pe inginerul agronom Mihail Semionovici Miţul un om de o structură morală desăvîrşită, muncitor şi entuziast; lucra cu mult elan şi era capabil să molipsească şi pe alţii cu entuziasmul său. Avea pe atunci 35 de ani şi a îndeplinit cu multă conştiinciozitate misiunea încredinţată. Studiind solul, flora şi fauna Sahalinului, el a cutreierat pe jos districtele Alexandrovsk şi Tîmovsk, coasta apuseană şi tot sudul insulei. Pe atunci, nu erau deloc drumuri pe insulă, doar ici şi colo scurte poteci care se pierdeau în taiga şi în mlaştini; orice deplasare, pe cai sau pe jos, era un adevărat chin. Ideea înfiinţării unei colonii de deportaţi, a unor sate de gospodari, l-a entuziasmat pe Miţul. S-a apucat de lucru cu multă însufleţire, a îndrăgit Sahalinul şi, ca o mamă care nu vede defectele copilului iubit, nu vedea nici el solul îngheţat, nu vedea ceaţa dăunătoare, insula devenind pentru el o a doua patrie. El găsea că Sahalinul este un colţ înflorit al pămîntului şi părerea nu i-o puteau zdruncina nici datele meteorologice, de altfel aproape inexistente pe atunci, nici trista experienţă din trecut faţă de care avea o atitudine plină de

neîncredere. Mai ales că pe aici creștea viță de vie sălbatică, bambus, pășuni bogate, mai erau și japonezi… În istoricul ulterior al insulei, îl găsim administrator și consilier de stat, lucrînd cu același neobosit entuziasm. A murit în Sahalin, în vîrstă de 41 ani, din cauza unei depresii. I-am văzut mormîntul. Miţul a lăsat o carte, *Note despre Insula Sahalin din punct de vedere agricol*, publicată în 1873. Această carte este o adevărată odă în cinstea fertilității Sahalinului (n.a.).

86. Un ocnaș mi-a înmînat un fel de cerere, cu următorul titlu: *Confidențial. Ceva din fundătura noastră*, *binevoitorului scriitor*, *dl. C. care a fericit cu vizita sa nevrednica insulă Sahalin. Postul Korsakovsk.*

În această cerere, printre altele, am găsit și următoarea poezie cu titlul „Frunze de omag“:

Crește mîndră pe maluri de rîuri
Și în văile pline de tină.
Frunza ei, *albăstruie*, *frumoasă*
E cunoscută și în medicină.
Este iarba ce o ştie poporul,
A sădit-o aici creatorul,
Ne îmbie ades cu ispite,
Ne așază tăcuți în morminte.
Și-n sîn la Avraam ne trimite (n.a.).

87. Lariță (n.tr.).

88. Acelora care aleg locuri pentru noi așezări, bradul alb le poate servi drept indiciu că solul este mlăştinos, nepotrivit pentru agricultură. Deoarece subsolul argilos nu lasă apa să treacă prin el, se formează zăcăminte de turbă și apar taula, răchițele și mușchiul, copacii devin urîți, strîmbi și se acoperă cu licheni. Pînă şi brazii au trunchiul pipernicit și se usucă înainte de a îmbătrîni (n.a.).

89. Pe aici cresc și arborele de plută și vița de vie, dar sînt degenerate și seamănă tot atît de puțin cu strămoșii lor ca trestia de bambus din Sahalin cu cea din insula Ceylon (n.a.).

90. Într-una din ordonanțele sale, generalul Kononovici aduce la cunoştinţă că „în parte din cauza izolării și a greutăților de comunicație, în parte din pricina unor manevre și socoteli de ordin particular, care sub ochii predecesorilor mei stricau și corupeau totul, oriunde reușea să pătrundă suflarea lor otrăvitoare, districtul Korsakovsk a fost întotdeauna ocolit și nedreptățit; nici una dintre nevoile sale de căpetenie n-a fost luată în considerare și supusă aprobării“ (ordinul nr. 318, 1889) (n.a.).

91. Iurtele popii (n.tr.).

92. De la *berioza* – mesteacăn (n.tr.).

93. De la *crest* – cruce (n.tr.).

94. La depărtare de o verstă de Bolşoe Takoe, pe malul rîului, se aflǎ o moară construită din ordinul generalului Kononovici, de către ocnaşul neamț Lax; tot el a făcut şi moara de pe rîul

Tîm, în apropierea postului Derbinskoe. La moara din Takoe se ia cîte o copeică şi un funt de făină la măcinarea unui pud de grîu. Coloniştii sînt mulţumiţi, pentru că mai înainte plăteau cîte cincisprezece copeici pentru un pud sau măcinau grîul acasă cu mori de mînă, folosind, în loc de pietre de moară, buşteni de ulmi. Pentru a se construi moara a fost nevoie să sape un canal şi să se ridice un baraj (n.a.).

95. Nu dau numele afluenţilor mărunţi pe care sînt situate localităţile din bazinele Susuiului şi Naibei, deoarece au denumiri greu de reţinut, de origine aino sau japoneză, cum ar fi, de exemplu, Ekureki sau Fufkasamanai (n.a.).

96. De la *dub* – stejar (n.tr.).

97. Miciman V. Vitghett, „Cîteva cuvinte despre Insula Sahalin“, *Kronstadtski vestnik*, 1872, nr. 7, 17 şi 34 (n.a.).

98. Satul e situat la o răscruce de drumuri. Călătorind în timpul iernii de la Alexandrovsk la Korsakovsk, sau invers, trebuie să te opreşti neapărat la Siska. În 1869, lîngă satul de astăzi, care pe atunci era japonez, s-a înfiinţat un pichet, unde soldaţii locuiau cu familiile lor, iar mai tîrziu s-au adus şi deportații. Iarna, primăvara şi spre sfîrşitul verii, se desfăşura aici o întinsă activitate de iarmaroc. Veneau iarna tunguşii, iakuții și ghiliacii de pe Amur, şi făceau schimb de mărfuri cu băştinaşii din sud, iar primăvara şi spre sfîrşitul verii, veneau japonezii în joncele lor, pentru pescuit. Denumirea veche a pichetului s-a păstrat pînă azi: pichetul Tihmenevsk (n.a.).

99. Această experienţă priveşte numai Sahalinul, cu toate acestea, D.G. Talberg, într-un articol „Deportarea pe Sahalin“ (*Vestnik Evropî*, 1879, nr. 5), îi dă un caracter generalizator, motivînd-o prin incapacitatea noastră de a fonda colonii şi ajunge chiar la concluzia: „Oare n-ar fi timpul să renunţăm la orice încercare de colonizare în Orientul îndepărtat?“. În răspunsul său la articolul prof. Talberg, redacţia revistei *Vestnik Evropi* îl combate astfel: „Cu greu s-ar găsi un exemplu mai strălucit al posibilităţilor de colonizare, decît acela dat de poporul rus în trecutul său, cînd a cucerit tot Orientul european şl Siberia“. Susţinînd aceasta redacţia citează lucrarea profesorului Eşevski, care a prezentat „un tablou minunat al colonizării ruse“.

În anul 1869, un negustor a adus în Sahalinul de Sud, pentru vînătoarea animalelor cu blană, douăzeci de aleuţi de ambele sexe, din insula Kadiak. Ei s-au stabilit la sud de pichetul Muraviovsk, unde nu făceau altceva decît să mănînce din alimentele primite; în anul următor, negustorul i-a mutat pe una din insulele Kurile. Aproximativ în aceeaşi perioadă, la postul Korsakovsk au fost aduşi doi chinezi, deportaţi politici. Deoarece ei şi-au exprimat dorinţa de a se ocupa de agricultură, guvernatorul Siberiei de Est a dispus să li se dea fiecăruia cîte şase boi, un cal, o vacă, grîu pentru sămînţă şi alimente pentru doi ani. Dar ei n-au primit nimic, pe motiv că lipseau alimente de rezervă; în cele din urmă au fost trimişi pe continent. Printre coloniştii liberi care n-au reuşit, l-am putea considera şi pe Semionov, un omuleţ pirpiriu de patruzeci de ani, care pribegeşte şi astăzi pe undeva prin sudul Sahalinului în căutare de aur (n.a.).

100. De la el au rămas două lucrări de seamă: *Partea de sud a insulei Sahalin* (extras dintr-un raport medico-militar). Editat de secţia siberiană a Soc. imperiale geografice ruse, 1870, vol. I, nr. 2 şi 3 şi un Dicţionar aino-rus (n.a.).

101. E greu de presupus că această boală, care a făcut adevărate ravagii în Sahalinul de Nord şi în insulele Kurile, ar fi ocolit Sahalinul de Sud. A. Polonski scrie că iurta în care murea un om era părăsită şi în locul ei aino construiau alta pe un loc nou. Acest obicei datează probabil din vremurile cînd, de teama epidemiilor, aino îşi părăseau casele contaminate, căutînd alt loc unde să se stabilească (n.a.).

102. Aino îi povesteau lui Rimski-Korsakov: „Sizam doarme, iar aino munceşte pentru el; taie lemne, prinde peşte; dacă aino nu vrea să muncească, Sizam îl bate“ (n.a.).

103. În cartea lui Schrenk, despre care am mai pomenit, există o planşă reprezentînd un aino. A se vedea şi cartea lui Fr. Holwald, *Istoria naturală a triburilor şi a popoarelor*, vol. II, unde este înfăţişat un aino îmbrăcat cu halat (n.a.).

104. Studiul lui A. Polonski, *Insulele Kurile,* a fost tipărit în *Comunicările Soc. Imp. Ruse de geografie*, 1871, vol. IV (n.a.).

105. N.V. Busse, care rareori vădea bunăvoinţă faţă de ceva, descrie, între altele, în felul următor pe femeile aino: „Aseară venise la mine un aino căruia i se dusese buhul pentru beţiile lui. Era criţă şi îşi adusese cu el şi nevasta, după cît am înţeles, cu scopul de a-i sacrifica fidelitatea conjugală în schimbul unor cadouri de preţ. Femeia aino era destul de frumoasă şi părea gata să-şi ajute soţul, dar eu m-am prefăcut că nu înţeleg ce vor… Ieşind din casă, soţul şi soţia, fără pic de ruşine au dat tributul naturii în faţa geamului meu, sub ochii santinelei. Nici altfel nu arătase această aino prea multă pudoare feminină. Sînii îi erau aproape dezgoliţi. Femeile aino se îmbracă la fel ca bărbaţii, cu cîteva halate scurte care se desfac în faţă, strînse numai cu un brîu, jos, sub talie. Nu poartă deloc rufărie de corp şi cea mai mică dezordine vestimentară scoate la iveală toate comorile lor ascunse“. Dar chiar şi acest autor sever recunoaşte că „printre fetele tinere erau cîteva destul de atrăgătoare, cu trăsături plăcute şi cu nişte ochi negri plini de foc“. Oricum, femeia aino a rămas mult în urma bărbatului în ce priveşte fizicul; ea îmbătrîneşte şi se ofileşte mult mai curînd, poate şi din pricină că în timpul peregrinărilor de veacuri ale acestui popor, cea mai mare parte de lipsuri, de munci grele şi de lacrimi le-a revenit femeilor (n.a.).

106. Iată cum descrie Kruzenştern aceste calităţi: „Cînd am intrat în casa unui aino de pe coasta golfului Rumeanţev, am văzut dominînd în acea familie, compusă din zece membri, o înţelegere din cele mai fericite, aş putea spune chiar deplină. Deşi am stat cîteva ore acolo, nu mi-am putut da seama cine este capul familiei. Bătrînii nu vădeau nici un semn de autoritate asupra celor tineri. Cînd li s-au împărţit daruri, dacă unul a căpătat mai puţin decît altul, n-a arătat nici urmă de nemulţumire, şi toţi se întreceau să ne facă diferite servicii“ (n.a.).

107. Hvostov a distrus casele şi magaziile japoneze de pe coasta Anivei şi l-a decorat pe un şef aino cu o medalie de argint pusă pe panglica ordinului „Vladimir“. Acest atac banditesc a

neliniştit mult guvernul japonez şi l-a făcut să ia măsurile cuvenite. Ceva mai tîrziu, în insulele Kurile a fost luat prizonier căpitanul Golovin cu însoţitorii lui, ca în timp de război. Cînd, în sfîrşit, guvernatorul din Matsmai i-a eliberat pe prizonieri, le-a declarat marţial: „Aţi fost făcuţi toţi prizonieri ca urmare a acţiunilor războinice comise de Hvostov. Acum, cînd autorităţile din Ohotsk au trimis o explicaţie, calificînd acţiunea lui Hvostov drept un act tîlhăresc, totul devine clar şi vă anunţ eliberarea" (n.a.).

108. Vezi amănunte în Veniukov, *Consideraţii de ordin general asupra extinderii graniţelor ruseşti în Asia şi măsurile de apărare ale acestora. Primul sector: insula Sahalin, Voennîi sbornik*, 1872, nr. 3 (n.a.).

109. Probabil că datorită japonezilor, care doreau înrobirea populaţiei aino, dar pe baze legale, convenţia cuprindea printre altele un punct destul de îndrăzneţ, conform căruia băştinaşii rămaşi datori îşi puteau plăti datoriile prin muncă sau prin alte servicii. Trebuie să spunem însă că pe Sahalin nu exista nici un aino pe care japonezii să-l considere liber de datorii (n.a.).

110. Nevelskoi stăruia că Sahalinul este rusesc datorită ocupării insulei, în secolul al XVII-lea, de către tunguşii noştri, cum şi faptului că ruşii au fost primii care au descris insula în 1742 şi au ocupat sudul ei în anul 1806. El considera însă drept tunguşi ruşi pe oroci, fapt cu care etnografii nu sînt de acord. Prima descriere a Sahalinului nu aparţine ruşilor, ci olandezilor, iar în ceea ce priveşte ocupaţia insulei în 1806, aici întîietatea poate fi constatată pe baze sigure. Faptul că primele investigaţii au fost făcute de japonezi nu prezintă nici un dubiu, ca şi acela că japonezii au ocupat cei dintîi sudul Sahalinului. Dar generozitatea noastră n-a fost oare exagerată? S-ar fi putut da „din respect", cum spun ţăranii, cinci, şase din insulele Kurile mai apropiate de Japonia; noi însă am dat douăzeci şi două de insule, care, dacă ar fi să-i credem pe japonezi, le aduc astăzi un venit de un milion pe an (n.a.).

111. Relaţiile între administraţia locală şi japonezi sînt excelente, aşa cum şi trebuie să fie. Afară de şampania oferită reciproc la ocazii solemne, ambele părţi găsesc şi alte mijloace pentru a menţine aceste relaţii. Redăm mai jos copia fidelă a unei misive trimisă de consulul japonez: „Domnului comandant al postului Korsakovsk. Referitor la adresa nr. 741 din 16 august a.c., am dat dispoziţiuni cu privire la distribuirea celor patru butoaie de peşte şl cinci pachete de sare ce le-aţi trimis pentru naufragiaţii de pe bric şi joncă. Totodată, stimate domn, am onoarea a vă exprima, în numele sinistraţilor, sincera mea recunoştinţă pentru compasiunea şi darurile dumneavoastră, pentru bunăvoinţa poporului prieten care ne este atît de necesară aici şi vă asigur că nu o vom uita niciodată. Consulul imperiului Japonez – Kuze". Citind această scrisoare, ne putem da seama totodată şi de progresele făcute, într-un răstimp atît de scurt, de către tinerii secretari japonezi în studiul limbii ruse. Ofiţerii germani care ne învaţă limba şi străinii care traduc lucrări literare ruseşti scriu adesea mult mai prost.

Politeţea japoneză nu este forţată, de aceea e simpatică şi oricît de mult ar exagera-o unii, ea nu dăunează, sau, folosind vechea noastră zicală – „untul nu strică păsatul". Un japonez, tîmplar din Nagasaki, de la care ofiţerii noştri de marină cumpărau diferite fleacuri, lăuda întotdeauna,

din politeţe, tot ce era rusesc. Dacă vedea un portmoneu sau un breloc, se extazia: „Ce obiect minunat! Ce lucru fin!“. Un ofiţer a adus odată din Sahalin un portţigaret grosolan de lemn. „Acum, îşi zise el, îl înfund pe tîmplar. Să-l vedem ce mai poate spune!“ Dar cînd acesta a văzut portţigaretul nu şi-a pierdut cumpătul deloc, l-a scuturat în aer şi a exclamat admirativ: „Straşnic de solid!“ (n.a.).

112. În Sahalin, nu există închisoare care să nu aibă în cancelarie şi un *Tabel pentru calcularea termenelor.* Din acest tabel rezultă că un condamnat la şaptesprezece ani şi jumătate rămîne la ocnă în realitate numai cincisprezece ani şi trei luni, iar dacă a nimerit pe lista celor amnistiați, numai zece ani şi patru luni; condamnaţii la şase ani sînt eliberaţi după cinci ani şi două luni, iar în cazul amnistierii, după trei ani şi şase luni (n.a.).

113. Nu am în vedere aici pe ocnaşii care locuiesc la funcţionari în calitate de servitori. În general, numărul celor ce locuiesc în afara închisorii se ridică, cu aproximaţie, la 25%, adică, la fiecare patru ocnaşi închisoarea cedează unul coloniei. Acest procentaj va spori considerabil cînd articolul 305 al *Regulamentului,* care permite celor din perioada de corecţie să nu mai locuiască în închisoare, se va aplica şi în districtul Korsakovsk, unde, conform dispoziţiei domnului Belîi, toţi ocnaşii, fără excepţie, trăiesc în închisoare (n.a.).

114. La Alexandrovsk aproape toţi gospodarii au chiriaşi, ceea ce dă postului un aspect urban. Într-o izbă am înregistrat 17 chiriaşi. Dar aceste locuinţe aglomerate nu diferă prea mult de camerele comune din închisoare (n.a.).

115. Sahalinul face parte din regiunile cele mai îndepărtate ale Siberiei. Probabil din cauza climei excepţional de aspre, la început erau repartizaţi aici doar colonişti care-şi ispăşiseră pedeapsa pe Sahalin şi avuseseră astfel timp, dacă nu să se obişnuiască, dar cel puţin să cunoască locul. Acum însă, după cum se vede, începe să se schimbe această regulă. În prezenţa mea, din ordinul baronului A. N. Korf, a fost trimis pe Sahalin, şi anume la Derbinskoe, un oarecare Iuda Gamberg, deportat în Siberia. La Dubki locuieşte colonistul Simon Saulat, deportat iniţial tot în Siberia şi nu pe Sahalin. De asemenea sînt trimişi aici şi deportaţii administrativi din Siberia (n.a.).

116. Cu timpul, în fiecare district, alegerea locurilor noi va cădea în sarcina unei comisii; aceasta va fi compusă din funcţionarii administrativi ai penitenciarului, un topograf, un agronom şi un medic; numai atunci, din procesele verbale întocmite de aceste comisii, se va vedea după ce criterii a fost ales locul. În momentul de faţă se observă o oarecare regulă: oamenii sînt aşezaţi de preferinţă în văile rîurilor şi pe lîngă drumurile existente sau proiectate. Dar şi în asta se întrevede mai mult rutina decît un sistem. Dacă se alege valea unui rîu, asta nu se face pentru că valea aceea a fost mai bine explorată decît altele şi găsită ca ar fi mai bună pentru agricultură, ci pentru că este mai aproape de centru. Coasta sud-vestică are clima comparativ dulce, dar se află mai departe de Due şi Alexandrovsk decît valea Arkovului sau a rîului Armudan, din care cauză acestea din urmă sînt preferate. Cînd se populează locurile de-a lungul unui drum proiectat, nu se iau în considerare interesele viitorilor locuitori ai noilor

centre, ci acelea ale funcţionarilor şi surugiilor care vor circula pe acel drum. Dacă n-ar exista perspectiva modestă de a anima şi a întreţine şoseaua şi de a adăposti călătorii, ar fi greu de înţeles pentru ce sînt necesare, de pildă, satele proiectate de-a lungul rîului Tîm, de la izvoarele lui şi pînă la golful Nîisk. Pentru paza şi animarea drumului, locuitorii vor primi, probabil, ajutor în bani şi în alimente de la stat. Dacă, însă, la înfiinţarea acestor sate s-a urmărit extinderea coloniei agricole, administraţia bizuindu-se pe grîul şi orzul ce se vor cultiva, Sahalinul va avea atunci încă vreo cîteva mii de oameni săraci şi flămînzi, hrănindu-se nu se ştie cu ce (n.a.).

117. În aceste împrejurări, colonistului i-ar putea fi foarte folositori banii pe care trebuie să-i primească pentru munca silnică prestată în timpul detenţiunii. Legea prevede că unui deţinut condamnat la muncă silnică îi revine a zecea parte din cîştigul realizat prin munca lui. Dacă presupunem că la lucrări de drumuri ziua de lucru se plăteşte cu 50 copeici, ocnaşul va trebui să primească 5 copeici pe zi. În timpul detenţiunii, ocnaşul are dreptul să cheltuiască numai jumătate din banii cîştigaţi, iar restul sumei i se restituie la eliberare. Aceşti bani sînt degrevaţi de orice impozite sau alte reţineri penale, iar în cazul morţii deţinutului se eliberează moştenitorilor. În lucrarea sa *Organizarea insulei Sahalin,* apărută în 1878, prinţul Şahovskoi, fost inspector al ocnelor din Due, emite unele consideraţiuni pe care administraţia actuală ar trebui nu numai să şi le însuşească, dar şi să se conducă după ele, şi anume: „Retribuţia muncii îi dă ocnaşului posibilitatea să-şi înjghebe un mic avut, ceea ce se ştie că leagă omul de locul lui de muncă şi permite deţinuţilor, prin bună înţelegere între ei, să-şi amelioreze hrana, să-şi menţină hainele şi locul de trai în curăţenie, iar condiţiile de trai mai bune, devenind o obişnuinţă, nu-i lasă nepăsători pe ocnaşi, cînd sînt privaţi de ele. S-a observat, de asemeni, că condiţiile proaste de trai, o atmosferă grea, neprietenoasă îi fac pe ocnaşi nepăsători la toate şi cu atît mai mult la pedepse, astfel că atunci cînd numărul celor pedepsiţi atinge cam 80% din totalitatea ocnaşilor, se naşte, pe bună dreptate, îndoiala în eficacitatea pedepsei, mai ales dacă ea reprimă satisfacerea unor cerinţe vitale cărora omul nu poate să le reziste nici chiar sub ameninţarea pedepsei. Retribuţia muncii permite deţinuţilor să se simtă mai independenţi unii faţă de alţii, înlăturîndu-se astfel regretabila practică a vinderii hainelor; ea le dă posibilitatea să-şi înjghebe gospodării proprii, ceea ce micşorează considerabil cheltuielile statului în legătură cu colonizarea lor după ispăşirea pedepsei."

Uneltele sînt date pe credit pe termen de cinci ani, cu condiţia ca anual colonistul să plătească a cincea parte din suma datorată. În districtul Korsakovsk, un topor de dulgher costă 4 ruble, un ferăstrău, 13 ruble, o lopată, 1 rublă şi 80 copeici, o pilă, 44 copeici, iar cuiele, 10 copeici funtul. Toporul de tăiat lemne costă 3 ruble şi 50 copeici, dar se dă pe credit numai în cazul cînd colonistul n-a luat topor de dulgher (n.a.).

118. Gospodarul şi coproprietarul trăiesc în aceeaşi izbă şi dorm pe acelaşi cuptor. Deosebirea de religie sau chiar de sex nu împiedică stăpînirea în comun a unei parcele de pămînt. Îmi aduc

aminte că la Rîkovo, coproprietarul colonistului Golubev era un evreu, pe nume Liubarski. Tot acolo, coproprietarul lui Ivan Havrievici era o femeie, Maria Brodiaga (n.a.).

119. Am mai vorbit de viaţa grea ce-o duc oamenii care îşi ispăşesc aici pedeapsa, cu toate ajutoarele şi creditele acordate de stat. Iată o descriere a acestei vieţi de mizerie, ieşită din pana unei persoane oficiale: „În satul Liutoga mi-a fost dat să văd cel mai sărăcăcios bordei; aparţinea colonistului Zerin, de meserie croitor, care de patru ani tot n-a reuşit să-şi înjghebe o gospodărie. O sărăcie lucie domnea în acest bordei: afară de o masă şubredă şi o buturugă de lemn ţinînd loc de scaun, nici urmă de mobilă; afară de un ceainic de tablă sclipuit dintr-un bidon de petrol, nici urmă de vase sau obiecte gospodăreşti; în loc de pat, o grămăjoară de paie pe care era întins un cojoc şi cea de-a doua cămaşă a omului. Ca unelte de meserie n-avea nimic, afară de cîteva ace, nişte aţe cenuşii, un pumn de nasturi şi un degetar de metal care-i servea totodată şi drept pipă; croitorul perforase în fund o gaură în care introducea o bucăţică de tulpină de stuf. De altfel, nu avea în casă decît o jumătate de degetar de tutun“ (ordinul nr. 318, 1889) (n.a.).

120. Pînă în anul 1888, nici coloniştii trecuţi în rîndul ţăranilor nu aveau dreptul să părăsească Sahalinul. Această interdicţie, care excludea orice speranţă într-o viaţă mai bună, îi făcea pe oameni să urască insula şi să reacţioneze sporind numărul evadărilor, crimelor şi sinuciderilor. Chiar şi echitatea era jertfită iluzoriului scop practic al acestei măsuri, deoarece deportaţii din Sahalin erau lipsiţi de un drept pe care cei din Siberia îl aveau. Această măsură a fost determinată de temerea că ţăranii vor părăsi mai toţi insula şi în cele din urmă Sahalinul se va transforma într-un loc de deportare temporară şi nicidecum într-o colonie. Dar deportarea pe viaţă ar putea oare transforma Sahalinul într-o a doua Australie? Viaţa şi dezvoltarea unei colonii nu depinde de ordine şi interziceri, ci de existenţa condiţiilor care pot asigura o viaţă liniştită şi îndestulată, dacă nu pentru deportaţi, cel puţin pentru copiii şi nepoţii lor (n.a.).

121. Am întîlnit un singur om care și-a exprimat dorinţa de a rămîne toată viața în Sahalin : era un năpăstuit din gubernia Cernigov condamnat pentru necinstirea propriei sale fiice. El nici nu se gîndește să se întoarcă în ținuturile natale, fiindcă lăsase în urma lui o faimă proastă, nu scria niciodată copiilor săi, care erau mari acum, ca să nu le amintească de existența sa, apoi, ca să se întoarcă pe continent, nu-i permitea nici vîrsta înaintată (n.a.).

122. La întrebarea: „Din ce gubernie sînt? – mi-au răspuns 5 791 de persoane; dintre ele 260 erau din Tambov; din Samara – 230, din Cernigov – 201, din Kiev – 201, din Poltava – 199, din Voronej – 198, din regiunea Donului – 168, din Saratov – 153, din Kursk – 151, din Perm – 148, din Nijni-Novgorod – 146, din Penza – 142, din Moscova – 133, din Tver – 133, din Herson – 117 şi din Oriol – 115. Pentru celelalte gubernii reveneau mai puţin de 100 pentru fiecare. Guberniile din Caucaz au dat toate împreună 213 sau 36%. În închisori, caucazienii dau un procent mai mare decît în colonii, ceea ce înseamnă că suportă mai greu recluziunea şi nu trec toţi în rîndul coloniştilor; cauzele sînt evadările mai frecvente şi probabil şi mortalitatea mai ridicată. Guberniile poloneze au dat în total 455 sau 8%. Finlanda şi ţările Baltice au dat

167 sau 2,8%. Aceste cifre pot oferi un tablou aproximativ al componenței populației după locul de naștere, dar e îndoielnic că ar avea cineva curajul să tragă, de pildă, concluzia că gubernia Tambov este cea mai bogată în criminali şi că ucrainenii, foarte numeroşi în Sahalin, dau un procentaj mai mare de elemente criminale decît rușii (n.a.).

123. Nobilii şi în general cei din pătura cultă nu se pricep la plugărie şi nici la construcții de izbe. Pentru a-şi ispăşi pedeapsa, ei trebuie să muncească la fel cu ceilalţi deţinuţi, dar nu au putere. Sînt nevoiți astfel să caute o muncă mai uşoară şi unii din ei nu fac nimic. În schimb, trăiesc mereu sub teroarea gîndului că va cădea pe capul lor o năpastă, vor fi trimişi în mine, vor fi biciuiţi, puşi în lanţuri etc. În marea lor majoritate, aceştia sînt oameni obosiţi de viaţă, fricoși, mereu triști; privindu-i nu reuşești să vezi în nici unul din ei un criminal. Se găsesc însă printre ei şi puşlamale, pehlivani, obraznici, depravaţi pînă-n măduva oaselor, *moral insanity*; unii îţi fac impresia unor „parveniţi" de penitenciar, felul lor de a vorbi, zîmbetul, mersul şi atitudinea slugarnică, totul în ei respiră ceva nesănătos, trivial. Oricum ar fi însă, e îngrozitor să te închipui în pielea lor. Un ocnaş, fost ofiţer, pe cînd era transportat în vagonul de deţinuţi la Odesa, a văzut pe geam „un pescuit poetic şi pitoresc, la lumina făcliilor şi a crengilor îmbibate de răşină… Cîmpiile Ucrainei erau înverzite; în pădurile de stejari şi tei de lîngă calea ferată, mijeau lăcrămioare şi violete; aerul era înmiresmat de parfumul florilor şi al libertăţii pierdute" (*Vladivostok,* 1888, nr. 14). Povestindu-mi cum prietenii l-au condus la plecarea din Rusia, un fost nobil, condamnat pentru asasinat, mi-a destăinuit: „Începusem să-mi dau seama de toată grozăvia situaţiei mele şi nu doream decît să trec cît mai neobservat, să intru în pămînt, dar prietenii nu mă înțelegeau și căutau să mă consoleze cu tot dinadinsul, înconjurîndu-mă cu mii de atenții". Cînd ocnaşii din clasele privilegiate trec pe stradă sau sînt transportați dintr-un loc în altul, nimic nu-i impresionează mai neplăcut decît curiozitatea cetăţenilor liberi şi mai ales a cunoscuţilor. Din păcate, și în închisori şi pe străzi, chiar în presă, se fac mereu glume usturătoare pe socoteala ocnaşilor din clasele privilegiate. Într-un ziar am citit că un fost consilier comercial, pe cînd trecea în convoi prin Siberia, a fost invitat într-o casă la dejun; după plecarea lui, cînd stăpînul casei şi-a numărat lingurile, ar fi constatat că una din ele lipseşte. Cine a furat-o? Consilierul bineînţeles! Despre un fost dregător s-a scris că nici la ocnă nu se plictiseşte, are şampanie şi femei la discreţie. După mine, e o cruzime să faci astfel de glume (n.a.).

124. După datele întocmite de cel de-al zecelea recensămînt (pe anii 1857-1860), în guberniile rusești media era de 104,8 femei la 100 bărbați (n.a.).

125. Această cifră poate servi numai la determinarea componenței ocnaşilor după sex. Pentru evaluarea comparativă a moralităţii ambelor sexe, ea nu constituie un material de nădejde. Femeile sînt condamnate la muncă silnică într-un număr mai mic decît bărbaţii, dar nu pentru că ar fi mai morale decît ei, ci pur şi simplu pentru motivul că prin viața pe care ele o duc şi, în parte, datorită particularităţilor făpturii lor, sînt mai puţin expuse influențelor exterioare şi riscului de a comite fapte penale. Ele nu au servicii în birouri şi în armată, nu pleacă la munci

sezoniere, nu muncesc în păduri, în mine sau pe mare, şi de aceea delictele de muncă sau împotriva disciplinei militare, sau crimele cu participare directă la acţiune, ca jefuirea poştei, tîlhărie la drumul mare etc., care necesită forţa fizică a unui bărbat, ele nu le pot comite. Articolele de lege cu privire la delicte ca abuzuri, corupere de minore, depravare şi vicii împotriva firii privesc numai pe bărbaţi. În schimb, femeile comit omoruri, schilodesc şi devin complice într-un număr relativ mai mare decît bărbaţii; la categoria aceasta de delicte bărbaţii însumează cifra de 47%, iar femeile 57%. În ceea ce priveşte condamnările pentru otrăvire, la acest capitol majoritatea femeilor este nu numai relativă, ci absolută. În anul 1889, în cele trei districte, numărul otrăvitoarelor era de trei ori mai mare decît al otrăvitorilor, proporţia relativă fiind de 23. În general însă, femeile deportate sînt mai puţine decît bărbaţii, şi cu toate că în fiecare an sosesc loturi noi de femei libere, majoritatea bărbaților rămîne covîrşitoare. Această inegalitate numerică a sexelor este inevitabilă într-o colonie de deportaţi; o echilibrare ar fi posibilă numai odată cu sistarea deportărilor sau în cazul cînd spre insulă ar începe un flux de elemente de imigrare, treptat contopindu-se cu deportaţii, sau în împrejurarea că va apărea şi la noi o mistress Fray, care va milita energic pentru aducerea fetelor cinstite din familii sărace, cu scopul dezvoltării vieţii de familie în Sahalin.

Despre deportările din Europa şi din Rusia şi mai ales despre problema feminină, vezi cartea prof. I. L. Foiniţki, *Studiu despre penalitatea în legătură cu penitenciarele (n.a.).*

126. Într-unul din foiletoanele sale, doctorul A. V. Şcerbak scrie: „Descărcarea s-a terminat abia a doua zi dimineaţa. Mai rămînea doar să luăm în primire lotul de deportaţi repartizat la postul Korsakovsk şi să ni se înmîneze chitanţele de descărcare. Deportații au fost trimişi neîntîrziat, erau 50 de bărbaţi şi 20 de femei. În listele deţinuţilor nu erau menţionate meseriile lor, iar femeile erau foarte bătrîne. Vădit, conducerea locală căutase să scape de ciurucuri“. („Cu ocnaşii deportaţi“*, Novoe vremea,* nr. 5381) (n.a.).

127. Dăm ca exemplu ordinul: „În urma cererii domnului comandant al districtului Alexandrovsk, cuprinsă în raportul din 5 ianuarie, cu nr. 75, deţinuta Akulina Kuzneţova din închisoarea din Alexandrovsk este repartizată în districtul Tîmovsk pentru înjghebarea în comun a unei gospodării cu colonistul Alexei Şarapov“ (1889, nr. 25) (n.a.).

128. E greu de spus unde ar trăi femeile dacă ar refuza concubinajul. Închisorile nu au aripi separate pentru femei. Într-un raport pe anul 1889 al medicului penitenciarelor stă scris: „La sosirea lor în Sahalin, femeile trebuie să se îngrijească singure de locuinţă; ca să o poată plăti, unele din ele sînt puse în situaţia de a nu mai alege modul de procurare a mijloacelor“ (n.a.).

129. Eu unul n-am avut niciodată încredere în aceste zvonuri, totuşi, am notat toate cazurile care le-ar fi putut servi drept temei şi le-am controlat la faţa locului. Mi s-a spus astfel că în urmă cu trei, patru ani, cînd guvernatorul insulei era generalul Hințe, la Alexandrovsk o deportată a fost măritată împotriva voinţei sale cu un fost comisar de politie. O deportată, Jaghelskaia, din districtul Korsakovsk, a primit treizeci de bice pentru motivul că voia să plece de la concubinul ei, colonistul Kotlearov. Tot la Korsakovsk, colonistul Iarovatîi s-a plîns că femeia lui nu mai

vrea să stea cu el. A urmat un ordin: „Să fie pedepsită“, „Cîte lovituri de bici?“ „Şaptezeci“. Femeia a fost biciuită, totuşi nu s-a supus şi s-a mutat la colonistul Malovecikin, care în urmă nu mai pridideа lăudînd-o. Colonistul Rezvețov, un bătrîn, şi-a surprins concubina cu colonistul Rodin şi s-a plîns autorităţilor. A urmat ordinul „Să fie chemată aici“. Femeia a venit. „Ha, tu, aşa şi pe dincolo, nu vrei să trăieşti cu Rezveţov? Bice!“ şi i s-a ordonat lui Rezveţov s-o biciuiască el însuşi pe femeie, ceea ce a şi făcut. În cele din urmă, femeia tot a făcut ce-a vrut căci eu am găsit-o concubina lui Rodin şi nu a lui Rezveţov. Acestea sînt toate cazurile de care îşi mai amintesc oamenii. Dacă femeia este din fire arţăgoasă sau îşi schimbă concubinii din desfrîu, ea este pedepsită, dar şi aceste cazuri sînt rare şi survin numai în urma plîngerilor coloniştilor (n.a.).

130. La Armudanul de Sus, tătarul Tuhvatuli trăieşte cu Ekaterina Petrova cu care are copii, argatul din această gospodărie este mahomedan şi locatarii de asemenea. La Rîkovo, colonistul Mahomed Uste-Nor trăieşte cu Avdotia Medvedeva. La Armudanul de Jos, colonistul luteran Pereţki trăieşte cu evreica Leia Permit Broha, iar la Bolşoe Takoe, ţăranul deportat Kalevski trăieşte cu o femeie aino (n.a.).

131. În primii zece ani de la începutul transportului maritim, efectuat cu vapoarele flotei comerciale, adică între anii 1879 şi 1889, au fost transportaţi 8 430 bărbaţi şi femei condamnaţi la muncă silnică şi 1 146 membri de familie care i-au urmat de bunăvoie (n.a.).

132. Un deţinut se lăuda în scrisori că a căpătat o monedă străină de argint. De obicei, tonul acestor scrisori este vioi şi glumeţ (n.a.).

133. Se întîmplă să vină şi bărbaţii după soţiile lor. Din aceştia sînt în Sahalin numai trei: soldaţii lăsaţi la vatră Andrei Naiduş şi Andrei Ganin în postul Alexandrovsk şi ţăranul Jigulin la Derbinskoe. Acesta din urmă, un bătrîn venit aici după soţia şi copiii lui, face pe nebunul satului, uimind lumea cu ciudăţeniile lui. Un neamţ bătrîn a venit împreună cu soţia, după fiul lor; tatăl nu ştie nici o vorbă ruseşte. Printre altele, l-am întrebat cîţi ani are.

— M-am născut în 1832, mi-a răspuns pe nemţeşte, apoi a scris cu creta pe masă 1890 şi a scăzut 1832.

Cu un ocnaş, fost negustor, a venit băiatul lui de prăvălie care însă, n-a stat decît o lună la Alexandrovsk şi s-a înapoiat în Rusia. Conform art. 264 din *Regulament,* bărbaţii evrei nu-şi pot urma soţiile condamnate la muncă silnică. Acestea pot lua cu ele numai copiii sugari – dacă îi au – şi numai cu consimţămîntul soţilor (n.a.).

134. Te izbeşte deosebirea dintre situaţia acestei femei libere, soţie legitimă, şi a vecinei ei care e deţinută şi concubina unui deţinut şi care primeşte zilnic de la stat cîte trei funturi de pîine. La Vladimirovka, o femeie liberă a fost bănuită de asasinarea soţului ei; dacă va fi condamnată la muncă silnică, ea va începe să primească raţia de la stat, deci situaţia ei va fi mai bună decît înainte de condamnare (n.a.).

135. *Regulamentul cu privire la deportaţi* cuprinde şi norme cu privire la femeile libere. Conform art. 85, „femeile care îşi urmează de bunăvoie soţii nu vor fi despărţite de aceştia şi nu vor fi

supuse rigorilor legale de pază“. În Rusia europeană sau pe vapoarele flotei comerciale, ele nu sînt păzite. În schimb, în Siberia, în timp ce convoiul merge pe jos sau cu căruţele, paznicii nu stau să deosebească în mulţime care e ocnaş şi care om liber. Am văzut odată în ţinutul Baikalului cum se scăldau laolaltă într-un rîu bărbaţi, femei şi copii. Paznicii convoiului stăteau în semicerc şi nu permiteau nimănui, nici copiilor, să treacă de limita acestui semicerc. Conform art. 173 şi 253, femeile care-şi urmează de bunăvoie soţii „capătă încălţăminte, îmbrăcăminte şi bani pentru hrană în tot timpul drumului, pînă la locul de destinaţie, tot atît cît primesc şi deţinuţii“. *Regulamentul* nu prevede însă dacă aceste femei trebuie să meargă prin Siberia pe jos sau în căruţe. Conform art. 406, ele au voie, cu consimţămîntul soţului, să plece temporar în guberniile interioare ale imperiului. Dacă soţul moare sau căsătoria se desface în urma unei crime noi, soţia, conform art. 408, se poate înapoia în patrie pe spezele statului.

Descriind situaţia soţiilor ocnaşilor şi a copiilor lor, care nu sînt vinovaţi că din voia soartei se înrudesc cu un criminal, Vlasov menţionează în raportul său că „aceasta este, poate, latura cea mai întunecată a sistemului nostru de deportare“. Am mai arătat cît de inegal sînt repartizate femeile libere prin districte şi sate şi cît de puţin le preţuieşte administraţia locală. Cititorul să-şi amintească de cazarma pentru familii din Due. Faptul că femeile libere şi copiii locuiesc laolaltă, în condiţii mizerabile, cu ocnaşi cartofori, cu amantele lor şi cu porcii ilustrează destul de viu politica de colonizare a autorităţilor locale (n.a.).

136. Iată tabelul de vîrste întocmit de mine:

De la	Pînă la	B.	F.	De la	Pînă la	B.	F.
0	5 ani	493	473	35	45 ani	1405	578
5	10 „	319	314	45	55 „	724	226
10	15 „	215	234	55	65 „	218	56
15	20 „	89	96	65	75 „	90	12
20	25 „	134	136	75	85 „	17	1
25	35 „	1419	680	85	95 „	–	1

Bărbaţii a căror vîrstă nu se poate preciza sînt în număr de 142, iar femei – 35 (n.a.).

137. În judeţul Cerepoveţ, cei aflaţi la vîrsta cînd sînt apţi de muncă dau procentul de 44,9%; în judeţul Moscova sînt 45,4%, iar în judeţul Tambov 42,7% (Vezi cartea lui V. I. Nikolski *Judeţul Tambov, Statistica populaţiei şi a maladiilor*, 1885.) (n.a.).

138. În judeţul Cerepoveţ 37,3%; la Tambov aproximativ 39% (n.a.).

139. Din tabel se vede că, la copii, sexele sînt reprezentate aproape în mod egal, iar între 15 şi 20 de ani şi între 20 şi 25 se observă chiar un excedent al femeilor; între 25 şi 35 de ani însă, numărul bărbaţilor depăşeşte aproape de două ori numărul femeilor, iar la bătrîni, majoritatea bărbaţilor este covîrşitoare. Numărul mic de bărbaţi bătrîni şi lipsa aproape totală a femeilor bătrîne justifică lipsa tradiţiei în familiile de pe Sahalin. De altfel, de cîte ori vizitam închisorile, aveam impresia că acolo sînt ceva mai mulţi bătrîni decît în colonie (n.a.).

140. Deşi, după părerea mea, nimic nu confirmă ideea că, mai ales în prima perioadă, consolidarea unei colonii s-ar baza pe dezvoltarea vieţii de familie. Se ştie că bunăstarea statului Virginia s-a consolidat înainte de a fi fost aduse acolo femei (n.a.).

141. Dacă am judeca numai după cifre, s-ar putea trage concluzia că pentru deportaţi forma cea mai puţin potrivită este căsătoria religioasă. Din datele oficiale pe anul 1887, de exemplu, rezultă că în districtul Alexandrovsk, din cele 211 femei condamnate la muncă silnică, numai 34 erau căsătorite legitim, restul de 136 trăiau în concubinaj cu ocnaşi sau colonişti. În districtul Tîmovsk, în acelaşi an, din 194 femei condamnate la muncă silnică, 11 trăiau cu soţii lor legitimi, iar 161 în concubinaj. Din 198 coloniste, 33 erau măritate şi 118 trăiau în concubinaj. În districtul Korsakovsk nici o deportată nu avea soţ legitim; toate, în număr de 115, trăiau în concubinaj. Din 21 coloniste numai patru erau căsătorite (n.a.).

142. Prinţul Şahovskoi, în cartea sa *Organizarea insulei Sahalin*, scria printre altele: „Fişele personale, în care de multe ori nu se trece nici religia şi nici starea civilă a deportatului şi după care nu se poate constata dacă divorţul cu soţul rămas în Rusia a avut loc sau nu, constituie o piedică la încheierea căsătoriilor. Obţinerea datelor şi mai ales a divorţului prin consistoriu este aproape o imposibilitate".

Iată şi cîteva nume de deportaţi care din diferite motive nu-şi pot întemeia o familie: La Maloe-Takoe, ocnaşa Praskovia Soloviova trăieşte în concubinaj cu colonistul Kudrin, care nu se poate căsători cu ea pentru că în patrie i-a rămas soţia legitimă; fiica Praskoviei, Natalia, de 17 ani, liberă, trăieşte cu colonistul Gorodinski, acesta nu se căsătoreşte cu ea din aceleaşi motive. Colonistul Ignatiev din Novo-Mihailovka mi s-a plîns că nu se poate căsători cu concubina lui, deoarece nu se mai poate determina starea lui civilă; concubina lui m-a implorat să fac demersurile necesare: „E păcat să trăim aşa, mi-a spus, nu mai sîntem tineri". Asemenea cazuri se pot cita cu sutele (n.a.).

143. Subofiţerii şi mai ales gardienii sînt consideraţi pe Sahalin drept partide excelente. Ei îşi cunosc preţul şi se poartă cu fetele şi cu părinţii acestora cu acea îngîmfare tîmpă pentru care, nu degeaba, N. S. Leskov i-a poreclit „vite îmbuibate". În ultimii zece ani s-au făcut şi cîteva mezalianţe. Un arhivar s-a însurat cu fiica unui ocnaş; un consilier, cu fiica unui colonist, un căpitan, tot cu fiica unui colonist, un negustor, cu o ţărancă deportată, iar o nobilă s-a măritat cu un colonist. Aceste rare cazuri, cînd intelectualii se căsătoresc cu fete de deportaţi, sînt foarte bine-venite şi, fără îndoială, exercită o influenţă binefăcătoare asupra coloniei. În ianuarie 1880, în biserica din Due au fost căsătoriţi un ocnaş cu o femeie ghiliacă. La Rîkovo l-

am înregistrat pe Grigori Sivokobîlka, de 11 ani, a cărui mamă a fost ghiliacă. În general însă, căsătorii între ruşi şi băştinaşi se încheie foarte rar. Mi s-a vorbit despre un gardian care trăia cu o ghiliacă; femeia născuse un băiat şi voia să se boteze pentru a se putea căsători. Părintele Eraklie cunoştea un iacut deportat căsătorit cu o gruzină; amîndoi vorbeau prost limba rusă. În ceea ce priveşte pe mahomedani, nici în deportare ei nu renunţă la poligamie, luîndu-şi unii cîte două soţii, ca, de exemplu, Djaksanbetov din Alexandrovsk, căsătorit cu Batîma şi Iasena, şi Abubakirov din Korsakovsk, cu Ganosta şi Verhonisa. La Andree-Ivanovskoe am văzut o tătăroaică frumoasă coz, în etate de 15 ani, pe care soţul o cumpărase de la tatăl ei cu o sută de ruble; cînd el lipseşte de acasă, tătăroaica stă pe pat iar coloniştii vin să se uite la ea prin uşa deschisă, admirînd-o cu gurile căscate.

Regulamentul cu privire la deportaţi permite ocnaşilor de ambele sexe să se căsătorească numai după ce trec în perioada de corecţie, deci o femeie venită în colonie şi fiind încă în categoria celor din perioada de încercare poate doar să fie concubină, dar nu soţie. Bărbaţii deportaţi se pot căsători cu ocnaşele, dar femeile lipsite de drepturi, pînă la trecerea lor în categoria ţăranilor, nu se pot căsători decît cu deportaţi. Cînd ia de soţ un deportat care se căsătoreşte în Siberia pentru prima dată, femeia liberă primeşte de la stat 50 de ruble. Un colonist care se căsătoreşte pentru prima dată cu o deportată primeşte un ajutor de 15 ruble şi o sumă egală de bani cu obligaţia de a o restitui.

Regulamentul nu prevede nimic legat de căsătoriile vagabonzilor. Nu ştiu cum se determină vîrsta şi starea lor civilă la încheierea căsătoriei. De faptul că pe Sahalin se fac şi căsătorii între vagabonzi, am aflat pentru prima dată din următorul act scris sub formă de cerere: „Înălţimii-sale, domnului guvernator al insulei Sahalin. Eu, colonistul din districtul Tîmovsk, satul Rîkovo, Ivan Nepomneaşci, în vîrstă de 35 ani, adeveresc că m-am căsătorit legal cu colonista Maria Bereznikova, în anul trecut 1888, la 12 noiembrie". Mirele fiind analfabet, au semnat doi colonişti (n.a.).

144. Aceste date sînt culese din registrele bisericeşti şi privesc numai populaţia creştină (n.a.).

145. După Janson, 49,8 sau aproape 50 naşteri la 1 000 de locuitori (n.a.).

146. Nenorocirile spontane sau de scurtă durată, cum ar fi recoltele slabe, războiul etc., scad natalitatea; cele cronice, ca mortalitatea mare la copii sau poate şi prizonieratul, închisoarea, deportarea etc., dimpotrivă, o sporesc. În unele familii, paralel cu debilitarea psihică se observă o creştere a natalităţii (n.a.).

147. Copiii nelegitimi din primul grup aparţin femeilor condamnate la muncă silnică, ei au fost născuţi în majoritatea cazurilor în închisori, după condamnare. În familiile care au venit de bunăvoie după cei condamnaţi, copii nelegitimi nu există (n.a.).

148. Suma alocată pentru infirmi depinde de asemenea de interpretarea ce-o dă funcţionarul acestei noţiuni – el hotărăşte dacă trebuie să includă în această categorie numai pe cei şchiopi, cocoşaţi, ciungi sau şi pe cei ce suferă de afecţiuni tuberale, pe debilii mintali şi pe orbi (n.a.).

Cum ar putea fi ajutaţi copiii din Sahalin? În primul rînd, cred că dreptul la o alocaţie n-ar trebui limitat la „foarte sărac“ sau „infirm“ etc. Toţi care cer trebuiesc ajutaţi, fără excepţie, fără a se bănui vreo încercare de minciună. E mai bine să fii înşelat decît să te înşeli. Forma ajutorului ar trebui să fie dictată de condiţiile locale. Dacă ar depinde de mine, banii ce se împart astăzi sub formă de alocaţii şi hrană i-aş folosi înfiinţînd în posturi şi sate mese gratuite pentru toate femeile şi copiii, aş da ajutoare în hrană şi îmbrăcăminte tuturor femeilor gravide şi celor care alăptează, fără excepţie, iar alocaţiile în bani de 1 ½-3 ruble pe lună le-aş păstra numai pentru fetele de la 13 ani în sus, pînă la măritiş, dînd însă fiecăreia banii în mînă.

În fiecare an, societăţile de binefacere trimit din Petersburg cojocele, şorţuri, pîslari, căciuliţe, peniţe şi creioane, muzicuţe şi cărţi, pentru a fi împărţite copiilor. Guvernatorul insulei invită pe doamnele din localitate să se ocupe cu repartizarea şi împărţirea darurilor. Umblă vorbe că aceste lucruri sînt băute sau pierdute la joc de cărţi de părinţi, că în loc de muzicuţe ar fi mai bine să se trimită pîine etc. – dar asemenea comentarii nu trebuie să descurajeze sufletele generoase. Copiii sînt totdeauna fericiţi să primească daruri, iar părinţii sînt şi ei cît se poate de mulţumiţi. Ar fi de dorit ca binefăcătorii pe care-i interesează soarta copiilor din Sahalin să primească anual ştiri amănunţite cu privire la ei, la numărul lor, componenţa, după vîrstă şi sex, cîţi au învăţat să citească şi să scrie, cîţi sînt sau nu sînt creştini etc. Dacă cei încadraţi în operele de binefaceri ar cunoaşte cîţi copii ştiutori de carte sînt, ar socoti exact cîte cărţi sau creioane să trimită, astfel ca nici un copil să nu rămînă nedreptăţit; iar hainele şi jucăriile ar putea fi atunci corespunzătoare cu sexul, vîrsta şi naţionalitatea copiilor. Însă, tot ce este în legătură cu acţiunile de binefacere să se scoată din atribuţiile comandamentului de poliţie, care şi aşa este supraaglomerat, iar organizarea şi distribuirea ajutoarelor să se treacă în sarcina intelectualilor din localitate; printre aceştia sînt mulţi care s-ar ocupa cu entuziasm de aceste interesante probleme de viaţă. La Alexandrovsk se dau în timpul iernii spectacole de amatori în beneficiul copiilor. Nu demult, la Korsakovsk, funcţionarii au strîns prin subscripţie şi au cumpărat pînză, iar soţiile lor au cusut haine şi lenjerie şi le-au împărţit copiilor.

Din punct de vedere economic, copiii reprezintă o povară, mai mult încă, sînt consideraţi drept o pedeapsă cerească pentru păcatele săvîrşite. Asta nu-i împiedică însă pe deportaţii care nu au copii să înfieze odrasle străine. Cei ce au copii se roagă lui Dumnezeu să-i ia la el, iar cei ce nu au caută orfani şi-i adoptă. Se întîmplă uneori ca orfanii şi copiii săraci să fie înfiaţi numai pentru alocaţiile şi ajutoarele acordate sau şi mai rău, cu gîndul de a sili copilul să cerşească pe stradă, dar de cele mai multe ori, aşa cred, deportaţii sînt mînaţi de sentimente curate. Nu numai copiii sînt înfiaţi, ci uneori şi oameni maturi, ba chiar bătrîni. Bunăoară, Ivan Novikov I, de 60 de ani, este considerat drept fiul adoptiv al lui Evgheni Efimov, de 42 ani. La Rîkovo, Elisei Maklakov, trecut de 70 de ani, a fost adoptat de Ilia Minaev.

Regulamentul cu privire la deportaţi prevede că toţi copiii mici care trec prin Siberia cu părinţii lor deportaţi vor fi transportaţi cu căruţele – cîte cinci copii într-o căruţă. *Regulamentul* nu prevede însă pînă la ce vîrstă copiii să fie consideraţi „mici“. Toţi care îşi urmează părinţii

primesc îmbrăcăminte, încălţăminte şi bani pentru hrană în tot timpul drumului. Copiii care au 14 ani împliniţi urmează împreună cu familia pe condamnat numai dacă asta e şi dorinţa lor. Cei care au împlinit 17 ani pot să părăsească locul de deportare şi să se întoarcă în patrie, fără consimţămîntul părinţilor (n.a.).

149. Pămînt necunoscut (lat.) (n.tr.).

150. În rezoluţia la raportul inspectorului agronom pe 1890, guvernatorul insulei îi dă acestuia o menţiune laudativă: „Iată în sfîrşit un act poate încă departe de a fi perfect, dar bazat cel puţin pe date concrete, culese din observaţii grupate de un specialist şi prezentate fără dorinţa de a fi cuiva pe plac". Guvernatorul numeşte acest raport „primul pas în această direcţie"; asta înseamnă că toate rapoartele prezentate pînă în anul 1890 au fost scrise cu scopul de a fi pe plac cuiva. Mai departe, în aceeaşi rezoluţie, generalul Kononovici adaugă că pînă în anul 1890 informaţiile cu privire la agricultura din Sahalin erau „curate născociri".

Inginerul agronom are în Sahalin titlul de inspector agronom. Funcţie de categoria VI şi bine retribuită. După doi ani în serviciu pe insulă, inspectorul actual a prezentat un raport – o lucrare sumară de birou, în care lipsesc observaţiile personale, iar concluziile sînt ca şi inexistente; în schimb, raportul cuprinde date cu privire la meteorologie şi floră, dînd un tablou destul de complet al condiţiilor naturale din partea populată a insulei. Acest raport a fost tipărit şi va fi probabil inclus în literatura cu privire la Sahalin. Cît priveşte pe ceilalţi agronomi, care şi-au îndeplinit mai demult serviciul pe insulă, toţi au avut ghinion. Am mai menţionat de cîteva ori numele lui M. S. Miţul care, numit ca agronom mai întîi, apoi administrator, a murit de angină pectorală, înainte de a ajunge la vîrsta de 45 de ani. Un altul, după cum ni s-a spus, căutase să demonstreze că pe Sahalin nu se poate face plugărie şi trimitea mereu rapoarte şi telegrame, sfîrşind şi el printr-o gravă depresiune nervoasă; cel puţin, despre acesta se vorbea pe faţă, că era un om onest şi bine pregătit, dar nebun. Al treilea „specialist in materie de agricultură", un polonez, a fost destituit de conducerea insulei în urma unui scandal cum rareori se întîlneşte în scriptele oficiale, ba s-a mai dat şi dispoziţia să i se elibereze banii de drum, numai în cazul cînd „va prezenta convenţia cu cărăuşul pentru transportul său pînă în oraşul Nikolaevsk"; conducerea se temea pesemne că agronomul, luînd banii, va rămîne totuşi pe insulă pentru toată viaţa (ordinul nr. 349, 1888). Despre al patrulea agronom, un neamţ care nu făcea nimic şi abia de înţelegea buchiile în agricultură, părintele Eraklie mi-a povestit că odată, după un ger ce dăduse în luna august şi distrusese recolta, a plecat la Rîkovo, a adunat pe săteni şi i-a luat la rost: „De ce a fost ger la voi?". Din mulţime a ieşit un colonist mai isteţ şi i-a răspuns: „Nu putem şti de ce, înălţimea-voastră, se vede că aşa a vrut Dumnezeu". Agronomul, satisfăcut de acest răspuns, s-a urcat în trăsură şi a plecat cu conştiinţa împăcată (n.a.).

151. „Noul agronom venit în Sahalin (supus austriac), scrie corespondentul ziarului *Vladivostok,* nr. 43, 1886, s-a făcut remarcat prin organizarea unei expoziţii agricole, deschisă la 1 octombrie, la care au expus coloniştii din districtele Alexandrovsk şi Tîmovsk, precum şi fermele de stat. Boabele de grîu expuse de colonişti nu se deosebeau prin nimic extraordinar,

dacă nu socotim faptul că printre cele recoltate chipurile pe Sahalin, se nimeriseră să fie şi cele comandate special de la renumitul Gracev, pentru însămînțare. Colonistul Sîcev din districtul Tîmovsk a expus grîu selecţionat şi a fost dat de gol cînd, la cererea lui, a trebuit să i se elibereze o adeverinţă că a recoltat 70 de puduri din asemenea grîu." În nr. 50 al aceluiaşi ziar găsim următoarele: „În mod deosebit ne-au surprins exemplare extraordinare de legume şi anume, o varză de 22 ½ funturi, o ridiche de 13 funturi, cartofi de 3 funturi fiecare etc. Pot afirma cu certitudine că nici Europa Centrală nu s-ar putea mîndri cu exemplare mai de soi" (n.a.).

152. Populaţia crescînd continuu, devine din ce în ce mai greu să găseşti pămînt pentru toţi. Văile rîurilor sînt acoperite de păduri de foioase – ulmi, păducel, soc etc.; acolo solul este adînc şi roditor, dar aceste locuri sînt doar oaze în mijlocul tundrei, al bălţilor, al munţilor acoperiţi cu păduri arse şi al depresiunilor cu păduri de conifere, toate cu subsol aproape impermeabil. Chiar în partea de sud a insulei, aceste văi sau păşuni alternează cu munţi şi regiuni mlăştinoase, a căror vegetaţie săracă nu diferă mult de cea polară. Astfel, toată suprafaţa dintre valea Takoiului şi Mauka – numai pe alocuri cultivată – o acoperă bălţile, mocirle cu neputinţă de asanat; va fi posibil să se construiască prin aceste bălţi drumuri, dar să li se schimbe clima aspră nu stă în puterea omului. Oricît de întinsă ar fi suprafaţa Sahalinului de Sud, pînă în prezent s-au putut găsi acolo numai 405 deseatine de pămînt arabil, bun pentru ogoare şi grădini de zarzavat (ordinul nr. 318, din 1888). Şi totuşi, comisia în frunte cu Vlasov şi Miţul, punînd problema înfiinţării în Sahalin a unei colonii agricole pentru deţinuţii eliberaţi, a fost de părere că în partea din mijloc a insulei s-ar putea transforma în pămînt arabil „o suprafaţă mult mai mare, vreo 200 mii de deseatine", iar în partea de sud, şi mai mult „o suprafaţă de aproape 220 mii" (n.a.).

153. Vezi amănunte în *Raportul cu privire la culturile agricole din insula Sahalin, pe anul 1889*, de von Frieken (n.a.).

154. Pînă în prezent, nu se ştie din ce cauză, numai ceapa se adaptează greu. Lipsa acestei legume se împlineşte pe insulă cu leurda (*allium victoriale*) care creşte aici necultivată – în stare sălbatică. Această plantă cu bulb şi miros pronunţat de usturoi a fost considerată, pe vremuri, de soldaţii din garnizoane şi de deportaţii din Sahalin drept remediul cel mai sigur împotriva scorbutului, şi după sutele de puduri cu care se aprovizionau garnizoanele locale şi administraţia închisorilor se poate aprecia cît a fost de răspîndită aici această boală. Se spune că leurda este o plantă gustoasă şi hrănitoare, însă mirosul ei nu-i pe placul tuturor. Nu numai în casă, dar chiar şi în curte, cînd se apropia cineva de mine care mîncase bucate preparate cu leurdă, mi se făcea rău.

Încă nu se ştie care este în Sahalin suprafaţa totală a fîneţelor, deşi în rapoartele inspectorului agronom sînt menţionate unele cifre. Oricare ar fi însă cifrele, este neîndoielnic pînă în prezent doar atît, că nu toţi gospodarii ştiu din primăvară unde vor cosi vara, că fînul este insuficient şi, spre sfîrşitul iernii, vitele slăbesc din cauza lipsei de nutreţ. Cele mai bune fîneţe şi le ia cel

care este mai puternic, adică închisoarea şi garnizoana, iar coloniştilor le rămîn sau fîneţe îndepărtate, sau acele cu fîn prost. Din pricina straturilor impermeabile ale subsolului, păşunile sînt în majoritatea cazurilor pline de bălţi; pămîntul chifteşte în permanenţă, din care cauză aici cresc doar ierburi care dau fîn aspru şi puţin hrănitor, ca trestia şi rogozul; inspectorul agronom spune că fînul de aici nu este nutritiv nici pe jumătate cît cel obişnuit. Deportaţii găsesc şi ei că fînul este prost, iar coloniştii înstăriţi nu-şi hrănesc vitele cu fîn simplu, ci amestecat cu făină sau cartofi. Fînul din Sahalin nu are acel miros plăcut, caracteristic fînului din Rusia. Nu mă încumet să apreciez dacă plantele şi ierburile gigantice care cresc în luminişuri, în poieni şi în văile apelor şi despre care se vorbeşte atît de mult pot fi bune pentru nutreţ. E cazul să menţionez acum că bobul uneia din speciile de plante, şi anume hrişca de Sahalin, a început să apară în comerţ şi în Rusia. În ceea ce priveşte necesitatea însămînţării ierburilor furajere pe Sahalin şi posibilitatea cultivării lor, raportul inspectorului agronom nu pomeneşte nimic.

Să mai spun ceva despre creşterea vitelor. În anul 1889, o vacă cu lapte revenea în districtele Alexandrovsk şi Korsakovsk la 2 ½ gospodării, iar în districtul Tîmovsk la 3 1/3 gospodării. Aproape aceleaşi cifre sînt date şi pentru vitele de tracţiune, adică pentru cai şi boi, şi printre altele menţionez că cel mai sărac şi în această privinţă este tot districtul cel mai bun, Korsakovskul. Aceste date nu ne dau însă situaţia reală, deoarece în Sahalin vitele sînt repartizate foarte inegal. Toate vitele sînt concentrate în grajdurile gospodarilor bogaţi care au pămînt mult sau se ocupă cu negoţul (n.a.).

155. Vezi amănunte la A. M. Nikolski, *Insula Sahalin şi fauna ei de vertebrate.* (n.a.)

156. Lupii se feresc de locurile populate, fiindu-le teamă de animalele domestice. Ca să nu pară neverosimilă această explicaţie, voi da un exemplu: Busse scrie cît de rău s-au speriat aino cînd au văzut pentru prima dată în viaţa lor porci. Midendorf relatează că lupii nu se atingeau de oi, atunci cînd ele au fost aduse pe Amur pentru prima dată. Renii sălbatici sînt răspîndiţi mai ales pe malul apusean al părţii de nord a insulei şi numai în timpul iernii coboară în tundră, iar primăvara, scrie Glen, cînd se duc spre golf să lingă sare, se pot vedea nenumărate turme de reni pe întinsele cîmpii din această parte a insulei. Dintre păsări, sînt gîşte, tot felul de raţe, potîrnichi albe, cocoşi sălbatici, găinuşe sălbatice, ierunci şi sitari; perioada de împerechere se prelungeşte pînă-n iunie. Eu am venit în Sahalin în iulie, cînd în taiga domnea o linişte de moarte; insula părea a fi lipsită de viaţă şi eram nevoit să-i cred doar pe cuvînt pe cei ce susţineau că aici trăiesc privighetori de Kamceatka, piţigoi, sturzi şi scatii. Sînt multe ciori negre, dar coţofene şi grauri deloc. Poliakov a văzut în Sahalin o singură rîndunică, dar şi aceea, după părerea lui, nimerise întîmplător pe insulă, rătăcind calea. Mi s-a părut odată că văd în iarbă o prepeliţă. Privind mai atent, am recunoscut animalul mic şi frumos numit veveriţa siberiană. Este cel mai mic mamifer din regiunile nordice. După A. M. Nikolski, aici nu există şoareci, cu toate acestea, în hîrtiile oficiale care datează de la înfiinţarea coloniei se menţionează pagubele cauzate de „inundaţii, ger şi şoareci“ (n.a.).

157. Unul dintre cercetătorii insulei a văzut un năvod japonez care „ocupa în mare o întindere circulară ca de trei verste; fixat la ţărm, forma un sac imens din care se scoteau scrumbiile“. În însemnările sale, Busse scrie: „Năvoadele japoneze sînt foarte mari şi dese. Un singur năvod poate înconjura o porţiune de şaptezeci de stînjeni de la mal. Dar vă puteţi imagina mirarea mea cînd, ajungînd la o distanţă de zece stînjeni de mal, am văzut că japonezii lasă năvodul în mare; era atît de îngreuiat de peşti, încît cu toate sforţările, depuse de cei şaizeci de oameni, n-a putut fi tras mai aproape de mal. Vîslaşii se plîngeau că nu pot înainta de răul scrumbiilor; scufundînd şi ridicînd vîslele din apă, aruncau şi cîteva din ele“. Migraţia scrumbiilor şi pescuitul lor de către japonezi sînt descrise amănunţit de Busse şi Mițul (n.a.).

158. *Morskaia gaze*ta, 1880, nr. 3 (n.a.).

159. În treacăt fie zis, pe Amur, un fluviu foarte bogat în peşte, pescuitul este slab organizat. Motivul, după cît se pare, ar fi teama negustorilor de a cheltui prea mulţi bani dacă vor chema specialişti din Rusia. Se pescuieşte aici enorm de mult nisetru, dar nimeni nu poate prepara astfel icrele încît să semene barem la aspect cu cele din Rusia. Priceperea pescarilor localnici se limitează la prepararea batogului. G. L. Deiter scrie, în *Morskaia gazeta* (1880, nr. 6), că în trecut se înfiinţase pe Amur o societate (capitalistă de pescărie) pe scară mare – şi acţionarii se ospătau reciproc cu icre, care costau atunci, după spusele unora, de la 200 pînă la 300 ruble de argint funtul (n.a.).

160. Pentru acei deportaţi care trăiesc astăzi pe lîngă gurile rîurilor mai mici şi aproape de țărmul mării, pescuitul poate constitui un ajutor în gospodăria lor, care să le aducă şi un oarecare cîştig, dar pentru aceasta, ar trebui să fie înzestraţi cu năvoade bune, să fie trimişi a locui pe ţărm numai cei care şi în patrie erau deprinşi cu marea etc.

În momentul de faţă, navele japoneze care vin în sudul Sahalinului la pescuit plătesc o vamă de 7 copeici în aur la pudul de peşte. Sînt de asemenea supuse taxelor vamale şi toate produsele pescăreşti, cum ar fi de exemplu îngrăşămintele preparate din diferiţi peşti, untura de scrumbie şi de batog, dar veniturile ce rezultă din aceste taxe vamale nu ajung nici la 20 000 ruble anual, şi acesta este aproape singurul venit pe care-l avem acum din exploatarea bogăţiilor Sahalinului.

Afară de keta, în rîurile din Sahalin pătrund în mod periodic şi alţi peşti înrudiţi cu acesta: somonul-gorbuşa, somonul roşu şi alţii. În apele dulci de pe insulă, trăiesc în mod permanent păstrăvul, ştiuca, mreana, caracuda, porcuşorul şi pietroşelul; acesta din urmă are un puternic miros de castravete proaspăt, de aceea i se spune şi castravecior. Dintre peştii de mare, afară de scrumbii se prinde batogul, calcanul, nisetrul şi guvizii, care sînt aici atît de mari, încît pot înghiţi un pietroşel întreg. La Alexandrovsk, un ocnaş se îndeletniceşte cu vînzarea unor raci cu coada lungă, foarte buni la gust; li se spune aici cirîmsa sau şrimsa.

Ca mamifere marine trăiesc pe lîngă ţărmurile Sahalinului foarte multe balene, porci şi pisici de mare, foci şi lutre. Cînd mă apropiam cu vaporul Baikal de Alexandrovsk, zeci de balene înotau şi se jucau perechi, perechi prin golf. În apropierea ţărmului apusean al insulei se înalţă

din mare o stîncă singuratică numită *Kamen Opasnosti.* Un martor ocular, pasager de pe bordul vasului Ermak, care a dorit să cerceteze mai îndeaproape această stîncă a scris: „Încă de la distanţa de o milă şi jumătate ne-am dat seama că singuratica stîncă era ocupată în întregime de porcii de mare. Răcnetele imensei turme ne-au înfricoşat. Animalele erau de o mărime extraordinară, de departe păreau nişte movile mari, ajungînd pînă la doi stînjeni şi chiar mai mult în lungime… Afară de porci, şi stînca şi valurile din jur erau înţesate de urşii de mare" (*Vladivoslok*, 1885, nr. 29).

Amploarea la care ar putea ajunge pescuitul balenelor şi al focilor în mările noastre nordice se poate deduce din cifrele imense date de unii cercetători. După calculele armatorilor americani în răstimp de 14 ani (pînă Ia 1861), din Marea Ohotsk au fost exportate untură şi oase de balenă în valoare de două sute milioane ruble (V. Zbîşevski, *Observaţiuni cu privire la vînătoarea de balene în Marea Ohotsk* (*Morskoi sbornik*, 1863, nr. 4.). Dar, cu tot viitorul ei strălucit, această exploatare nu va îmbogăţi colonia de deportaţi, tocmai din cauză că este o colonie de deportaţi. După mărturia lui Brehm, vînătoarea de foci este un măcel sălbatic, unde brutalitatea se asociază, în mod obligatoriu, cu o totală lipsă de simţire. De aceea, nici nu se spune „a vîna foci", ci „a omorî foci". Cînd focile sînt omorîte cu bîtele, ţîşnesc creieri în toate părţile şi ochii nenorocitului animal îi ies din orbite. Deportaţii, mai ales cei care au făptuit omoruri, ar trebui să fie feriţi de asemenea privelişti (n.a.).

161. Datorită salatei de mare şi climei relativ calde, sînt de părere că partea de sud-vest a Sahalinului este singura prielnică pentru înfiinţarea unei colonii. În anul 1885, la una din şedinţele *Societăţii pentru studierea ţinutului Amurului*, a fost citită o comunicare interesantă a domnului I. L. Semionov, actualul concesionar al exploatării, cu privire la salata de mare. Comunicarea a fost tipărită în ziarul *Vladivostok* din 1885, nr. 47 şi 48 (n.a.).

162. Meşterii mai pot cîştiga lucrînd pe la funcţionarii şi deportaţii înstăriţi. Spre lauda intelectualilor localnici, trebuie să adaug că îi plătesc întotdeauna cu generozitate. Cazuri ca acelea al doctorului care a internat un cizmar ca să-i coasă fiului său o pereche de cizme sau al funcţionarului care şi-a luat în casă, ca servitoare, o croitoreasă, pentru ca aceasta să coasă gratuit îmbrăcăminte pentru soţie şi copii nu sînt decît rare şi triste excepţii (n.a.).

163. După datele furnizate de inspectorul agronom (n.a.).

164. *Zolotnic* – veche măsură de greutate de 4,26 gr (n. red.).

165. *Tabelul de alimentaţie a deportaţilor bărbaţi şi femei,* întocmit pe baza înaltului ordin din 31 iulie 1871, cu privire la pîine şi hrană pentru armată (n.a.).

166. Aceste maşinaţiuni la coacerea pîinii sînt foarte ispititoare, se pare că puţini sînt aceia care rezistă. Astfel, unul din foştii directori ai închisorii, Selivanov, despre care am mai vorbit, s-a lăsat ispitit şi în cele din urmă a fost ucis de un brutar-ocnaş pe care-l sîcîia mereu că nu scoate mai multă făină la coacerea pîinii. Şi într-adevăr ai pentru ce să-ţi baţi capul! De pildă, la închisoarea din Alexandrovsk se coace zilnic pîine pentru 2 870 de guri. Dacă la fiecare raţie scazi doar zece zolotnici de făină, rezultă un surplus de aproximativ 300 funturi pe zi. Astfel

operaţiunile cu pîinea devin foarte rentabile. De exemplu, dacă se fură zece mii de puduri de făină, această fraudă poate fi acoperită în cel mult doi, trei ani, scoţînd cîţiva zolotnici de făină din fiecare raţie.

Poliakov scria: „Pîinea la Malo-Tîmovsk era atît de proastă, că nu s-ar fi putut hotărî nici cîinii s-o mănînce; găseai în ea boabe întregi de grîu nemăcinat, pleavă şi paie; unul din prietenii mei care a asistat odată la controlul pîinii a făcut o observaţie cît se poate de justă: «Da, cu pîinea asta e uşor să-ţi astupi toţi dinţii, dar tot atît de uşor să găseşti în ea şi o scobitoare ca să ţi-i cureţi».“ (n.a.).

167. Se întîmplă să se fiarbă în închisoare şi carne proaspătă, atunci cînd vreun urs sfîşie o vacă sau cînd una din vite a suferit un accident. Deţinuţii privesc însă această carne cu neîncredere şi se lasă păgubaşi, temîndu-se să nu li se dea mortăciuni. Iată cîteva rînduri scrise de Poliakov: „Carnea sărată din localitate este foarte proastă. Se prepară din carnea boilor slăbiţi de muncă pe drumurile proaste şi grele; animalele sînt de multe ori omorîte în pragul morţii sau li se taie beregata cînd abia mai răsuflă“. În timpul migraţiilor periodice de peşti, deţinuţilor li se dă peşte proaspăt, cîte un funt de fiecare (n.a.).

168. Toate acestea sînt cunoscute administraţiei. Iată părerea guvernatorului insulei:„În ce priveşte pregătirea mîncării pentru ocnaşi, anumite constatări pun la îndoială buna ei desfăşurare“ (ordinul nr. 314, din 1888). Dacă un funcţionar susţine că a mîncat o săptămînă sau o lună de la cazanul deţinuţilor şi se simte totuşi minunat, asta înseamnă că i s-a pregătit separat mîncarea (n.a.).

169. Cît de uşor se poate înşela un bucătar pregătind mai multă sau mai puţină mîncare decît trebuie, rezultă din cantităţile de alimente ce se pun în cazan. În ziua de 3 mai 1890, la închisoarea din Alexandrovsk s-a pregătit mîncare pentru 1 279 persoane; în cazan s-au pus: 13 ½ puduri carne, 5 puduri de orez, 1 ½ puduri făină pentru rîntaş, 1 pud sare, 24 puduri cartofi, 1/3 de funt foi de dafin şi 2/3 de funt piper; în aceeaşi închisoare, în ziua de 29 septembrie, s-au pus în cazan pentru 675 persoane: 17 puduri peşte, 3 puduri crupe, 1 pud făină, ½ pud sare, 12 ½ puduri cartofi, 1/6 funt foi de dafin şi ½ funt piper (n.a.).

170. La 3 mai, la închisoarea din Alexandrovsk, din 2 870 persoane au mîncat de la cazan 1 279, iar la 29 septembrie, din 2 432 numai 675 (n.a.).

171. Atît administraţia cît şi medicii găsesc că hrana deţinuţilor este insuficientă şi din punct de vedere cantitativ. După datele ce le-am extras din raportul medical rezultă că o raţie conţine în grame: 142,9 proteine, 37,4 grăsimi, 659,9 carbohidraţi – în zilele cu carne, şi 164,3, 40,0 şi 671,4 – în cele de post. După Erisman, hrana cu carne a muncitorilor noştri din fabrică conţine 79,3 gr. grăsimi, iar cea de post 67,4 gr. Cu cît un om munceşte mai mult, deci şi efortul fizic este mai mare şi de mai lungă durată, cu atît el trebuie să consume mai multe grăsimi şi carbohidraţi. Din cele expuse mai sus, cititorul s-a putut lămuri ce bază se poate pune din acest punct de vedere pe supa şi pîinea închisorii. Deţinuţii, care lucrează în mine, primesc în timpul verii un supliment de hrană compus din 4 funturi de pîine, 1 funt de carne şi 24 zolotnici de

crupe; în urma intervenţiei administraţiei locale, aceeaşi raţie a început să fie eliberată şi ocnaşilor repartizaţi la lucrări de drumuri. În anul 1887, inspectorul penitenciarelor din Sahalin a pus problema „posibilităţii de a schimba tabelul existent, în scopul de a scădea preţul hranei, fără a crea un prejudiciu celor alimentaţi“; s-au făcut şi experienţe folosind metoda propusă de profesorul Dobroslavin. După cum reiese din raportul prezentat, defunctul profesor găsea că nu este indicat „să se micşoreze cantitativ hrana care se eliberează de ani de zile ocnaşilor deportaţi, fără a cerceta în amănunt condiţiile de muncă şi de întreţinere a deţinuţilor, deoarece e greu să se aprecieze calitatea cărnii şi a pîinii care se dau la locul de muncă“; totuşi, el a socotit cu putinţă reducerea anuală a raţiilor scumpe de carne şi a propus trei tabele: două pentru hrana cu carne şi unul pentru hrana de post. În Sahalin aceste tabele au fost înaintate spre studiere unei comisii întocmite sub conducerea inspectorului sanitar. Medicii din comisie au fost la înălţimea misiunii lor. Ei au declarat deschis că din pricina condiţiilor de muncă din Sahalin, a climei aspre şi a muncii susţinute în tot timpul anului, pe orice vreme, nici hrana alocată acum nu este suficientă, iar alimentarea după tabelele profesorului Dobroslavin, cu toată reducerea raţiilor de carne, va fi mult mai costisitoare decît în prezent. Răspunzînd la punctele principale ale problemei reducerii preţului de cost, ei au propus tabele proprii care, însă, erau departe de a făgădui economia sperată de administraţia închisorilor. „O economie materială nu va fi realizată, au recunoscut ei, dar în schimb se va putea obţine ameliorarea cantitativă și calitativă a muncii depuse de deţinuţi, va scădea numărul bolnavilor, debililor, se va putea ridica nivelul sănătăţii generale a deţinuţilor, fapt care va influenţa favorabil şi opera colonizării, dînd Sahalinului colonişti sănătoşi şi voinici.“ Dosarul cancelariei guvernatorului insulei Sahalin, cu privire la modificarea tabelelor pentru reducerea costului hranei, cuprinde douăzeci de rapoarte, diferite relaţii, meritînd să fie cercetat de către toţi cei care se interesează de igiena penitenciarelor (n.a.).

172. În prăvălii, keta afumată se vinde cu 30 copeici bucata (n.a.).

173. Băştinaşii insulei, după cum am mai spus, consumă cantităţi mari de grăsimi, ceea ce îi ajută mult, fără îndoială, în lupta cu frigul şi umezeala. Mi s-a spus că pe ţărmul răsăritean şi pe insulele vecine ruşii au început şi ei să folosească în mîncare untură de balenă (n.a.).

174. Cînd căpitanul Maşinski tăia un drum prin pădure, de-a lungul rîului Poronai, pentru a întinde firele telegrafice, muncitorilor ocnaşi care lucrau la drum li s-au trimis nişte cămăşi atît de mici, că le-ar fi putut îmbrăca doar copiii. Îmbrăcămintea deţinuţilor are o croială proastă şi incomodă, care împiedică libertatea mişcărilor în timpul muncii, de aceea, la descărcarea unui vapor sau la lucrări de cale ferată, nu veţi vedea niciodată deţinuţi îmbrăcaţi în sumanele lor lungi, aşa-numite halate. Această lipsă ei o remediază uşor prin vînzarea sau schimbarea hainei. Hainele ţărăneşti fiind mai potrivite pentru muncă şi chiar pentru viaţa de toate zilele, majoritatea deportaţilor poartă hainele lor personale (n.a.).

175. Avînd în vedere că insulele Kurile au trecut în stăpînirea japonezilor, ar fi cred mai corect ca episcopul să se numească acum „al Sahalinului“ (n.a.).

176. Despre sfinţirea farului din Krilion de către episcopul Martimian, vezi *Vladivostok*, 1883, nr. 28 (n.a.).

177. Tonul corespondenţei lui este deosebit de original. Cerînd să i se dea un ocnaş care să îndeplinească funcţia de dascăl, scria: „În ceea ce priveşte că nu am un dascăl permanent, aceasta se explică prin faptul că nu se află nici unul în eparhie şi chiar dacă s-ar afla, n-ar putea trăi în condiţiile grele de aici. Ceea ce a fost odată s-a dus. Mi se pare că în curînd voi fi şi eu nevoit să mă retrag din Korsakovsk în pustietăţile mele dragi şi să vă spun „las pustie casa voastră“ (n.a.).

178. În regiunea parohiei Rîkovo mai există o biserică la Malo-Tîmovo, unde slujba se face numai în ziua hramului bisericii, de sfîntul Antonie cel Mare, iar în districtul Korsakovsk mai sînt trei paraclise: la Vladimirovka, Krestî şi Galkino-Vraskoe. Toate bisericile şi paraclisele din Sahalin au fost construite din fondurile închisorilor, rezultate din munca deportaţilor, în afară de biserica din Korsakovsk, care a fost construită din banii donaţi de echipajele navelor Vsadnik şi Vostok şi de garnizoana locală (n.a.).

179. În manualul său de drept penal, prof. Vladimirov spune că trecerea ocnaşilor în categoria de corecţie se face cu o oarecare solemnitate. Se vede că a avut în vedere articolul 301 al *Regulamentului cu privire la deportaţi*, conform căruia trecerea ocnaşului în categoria sus-arătată i se anunţă acestuia în prezenţa superiorilor închisorii şi a preotului, invitat în acest scop. În realitate, acest articol nu se poate respecta, mai întîi, fiindcă ar trebui să se deplaseze zilnic un reprezentant al clerului numai pentru atît şi apoi, o astfel de solemnitate nu-şi are locul în atmosfera de muncă grea. Nu se respectă nici legea care dispune scutirea de muncă în zilele de sărbătoare, conform căreia deţinuţii din perioada de corecţie trebuie să fie mai des scutiţi decît ocnaşii din perioada de încercare. Această diviziune ar necesita prea multă bătaie de cap şi timp pierdut.

Singura trăsătură mai deosebită în activitatea preoţilor locali este poate aceea că unii din ei îşi asumă obligaţia de misionari. L-am cunoscut în Sahalin pe ieromonahul Eraklie, un buriat fără barbă şi mustăţi, venit de la mănăstirea Posolsk din ţinutul Baikalului. El a hălăduit pe insulă opt ani de zile şi în ultimul timp era preot la parohia din Rîkovo. Ca misionar, pleca o dată sau de două ori pe an spre golful Nîisk şi pe valea rîului Poronai, botezînd, împărtăşind şi cununînd în drum pe băştinaşi. A convertit vreo trei sute de suflete din tribul mongol oroci. Desigur, nici vorbă nu poate fi de o călătorie comodă prin taiga, mai ales pe vreme de iarnă. Noaptea, părintele Eraklie se băga de obicei într-un sac căptuşit cu blană de oaie. Înăuntru, în sac, îşi ţinea tutunul şi ceasul. Însoţitorii lui aprindeau focul de două, trei ori pe noapte şi se încălzeau bînd ceai, în timp ce el, băgat în sac, dormea tun (n.a.).

180. Din totalul celor înregistraţi de mine, creştinii ortodocşi constituie 86,5%, catolicii cu luteranii împreună 9%, mahomedanii 2,7%, iar restul sînt evrei şi armeni-grigorieni. O dată pe an vine din Vladivostok un preot catolic şi atunci toţi deportaţii catolici aflaţi în cele două districte nordice sînt „mînaţi“ la Alexandrovsk – şi asta se întîmplă de obicei primăvara, cînd

drumurile sînt desfundate. Catolicii mi se plîngeau că preotul lor vine prea rar. Copiii rămîn nebotezaţi la timp şi mulţi părinţi, de teamă să nu le moară copilul nebotezat, se duc să-i boteze preotul ortodox. Într-adevăr, am întîlnit copii ortodocşi ai căror părinţi erau catolici. Cînd moare un catolic, nefiind la îndemînă nici un preot, este chemat tot preotul ortodox pentru a cînta prohodul. La Alexandrovsk venea pe la mine un luteran condamnat la Petersburg, pentru incendiere. Mi-a spus că luteranii din Sahalin înfiinţaseră o societate şi mi-a arătat ca dovadă o ştampilă pe care erau gravate cuvintele „Pecetea Societăţii luteranilor din Sahalin". În casa lui se adunau luteranii pentru rugăciuni şi discuţii. Tătarii aleg dintre coreligionarii lor un preot musulman, muftiul, evreii – un rabin, dar asta neoficial. La Alexandrovsk se construieşte o geamie. Muftiul Vas-Hasan-Mamet, un bărbat oacheş de vreo 38 de ani, originar din Daghestan o construieşte din banii săi. El m-a întrebat dacă după ispăşirea pedepsei îl vor lăsa să se ducă la Meca. La slobozia Peisikovskaia din Alexandrovsk este o moară de vînt, lăsată în paragină; mi s-a spus că a fost construită de un tătar şi de nevasta lui. Singuri, fără ajutorul nimănui, ei au retezat copacii, au cărat trunchiurile, au tăiat scîndurile; şi lucrul a durat trei ani. Mai tîrziu, devenind ţărani, au plecat pe continent, iar moara au donat-o statului, nevrînd s-o lase compatrioţilor tătari, cărora bărbatul le purta pică, căci nu-l aleseseră pe el muftiu (n.a.).

181. În raportul său din 27 februarie 1890, comandantul districtului Alexandrovsk, răspunzînd la un ordin al guvernatorului insulei de a se găsi oameni de încredere fie din rîndul oamenilor liberi, fie dintre colonişti, pentru înlocuirea ocnaşilor care îndeplineau în acel moment funcţia de învăţători la şcolile săteşti, raportează că în districtul ce i-a fost încredinţat nu se pot găsi oameni care să corespundă funcţiei de învăţător. „Astfel, scrie el, întîmpinînd greutăţi în alegerea persoanelor a căror pregătire să fie cît de cît potrivită cu funcţia de învăţător, nu îndrăznesc să numesc pe nimeni dintre colonişti sau ţărani, provenind din deportaţi, nefiind nici unul dintre ei potrivit pentru această misiune". Deşi comandantul districtului nu se hotăra pe faţă să încredinţeze postul de învăţător unor deportaţi, aceştia continuau totuşi să predea în şcoli cu ştiinţa lui, fiind numiţi chiar de dînsul. Pentru a înlătura aceste contraziceri, ar fi mai simplu să fie chemaţi din Rusia sau din Siberia învăţători calificaţi, fixîndu-li-se un salariu cel puţin egal cu al gardienilor, dar pentru aceasta ar trebui schimbată radical atitudinea faţă de problema învăţămîntului, faţă de funcţia de învăţător, care să fie considerată măcar la fel de importantă ca funcţia de gardian (n.a.).

182. Dacă judecăm după datele răzleţe şi după unele constatări, cei care ştiu carte îşi ispăşesc pedeapsa într-un mod mai fericit decît cei care nu ştiu; printre aceştia din urmă sînt mai mulţi recidivişti, pe cînd primii capătă mai repede drepturile de ţărani. La Sianţî am înregistrat 18 bărbaţi care ştiau carte, iar 13 dintre ei, adică aproape toţi bărbaţii maturi, aveau drepturi de ţărani. În închisori încă nu există obiceiul de a alfabetiza pe cei maturi, cu toate că iarna, cînd din cauza vremii urîte deţinuţii stau tot timpul în închisoare, chinuiţi de inactivitate, ar învăţa carte cu plăcere.

Din pricină că deportaţii nu mînuiesc condeiul, scrisorile trimise în patrie le scriu de obicei copiştii închisorii. Aceştia se însărcinează să descrie viaţa tristă de aici, sărăcia şi necazurile lor, cer soţiilor din patrie desfacerea căsătoriei etc. Toate acestea însă, sînt scrise cu un ton de parcă omul ar fi descris o petrecere: „Hop şi eu c-o scrisorică…" „Eliberaţi-mă de legătura conjugală…" etc., sau împănează scrisorile cu atîtea filozofări şi expresii bombastice că nimeni nu le mai înţelege (n.a.).

183. Vezi N. V. Busse, *Insula Sahalin şi expediţia din 1853-1854* (n.a.).

184. Lopatin, *Raport către domnul guvernator general al Siberiei de Est, Gornîi jurnal,* 1870, nr. 10 (n.a.).

185. La comandamentul poliţiei din Korsakovsk am văzut următorul act care data din anul 1870: *Efectivul gradelor inferioare aflate* în *pichetul de pe lîngă minele de cărbuni Puteatinsk, pe rîul Sortunai*:

V*asili Vedernikov – şef de pluton, tot el: cizmar, brutar şi bucătar.*

Luka Pîlkov – îndepărtat din funcţia de şef de pluton pentru neglijenţă. A fost arestat pentru beţie şi obrăznicie.

Hariton Mîlnikov – n-a fost prins cu nici o vină, dar e leneş.

Evgraf Raspopov – un tîmpit, incapabil de orice muncă.

*Feodor Ceglokov – Grigor*i *Ivanov – Au fost prinşi furînd bani şi au dat dovadă de nesupunere, beţie şi nerespectarea ordinelor.*

Comandantul pichetelor de pe lîngă minele de cărbuni Puteatinsk din insula Sahalin.

Secretar de gubernie F. Litke (n.a.).

186. N. îmi povesteşte că nu demult, în anul 1885, un general care venise să preia comanda trupelor din Sahalin, a întrebat pe un soldat-gardian:

— Pentru ce porţi revolverul?

— Pentru *întindarea* (intimidarea) ocnaşilor-deportaţi, înălţimea-voastră! i-a răspuns soldatul.

— Trage un foc în buturuga de colo! ordonă generalul.

Spre consternarea tuturor, soldatul nu se pricepea să scoată revolverul din toc şi abia cu ajutorul altora a izbutit s-o facă; îl mînuia cu atîta stîngăcie, încît ordinul a fost contramandat, ca nu cumva în loc de buturugă glontele să nimerească pe cineva din asistenţă. *Kronstadtski vestnik,* 1890, nr. 23 (n.a.).

187. Sinţovski, *Condiţiile de trai ale ocnaşilor deportaţi, Zdorovie,* 1875, nr. 16 (n.a.).

188. La închisoarea din Voevodskoe am văzut un ocnaş, fost soldat de convoi, care ajutase pe nişte vagabonzi să fugă şi fugise şi el cu ei. În vara anului 1890, la închisoarea din Rîkovo era deţinută o femeie liberă, învinuită de incendiere; vecinul ei de carceră, deţinutul Andreev, se plîngea că noaptea soldaţii de gardă vin mereu la această femeie, chefuiesc şi fac gălăgie, împiedicîndu-l să doarmă. Comandantul districtului a dat ordin să se schimbe lacătul de la uşa carcerei şi a luat cheia la el. Soldaţii însă au potrivit o altă cheie, astfel că noaptea orgiile continuau (n.a.).

189. Acest fapt devine izvorul unei nedreptăţi vădite: soldaţii mai buni, care rămîn la garnizoană, primesc numai raţia de soldat, iar cei proşti, care fac serviciul la închisoare, primesc şi raţie şi salariu. Prinţul Şahovskoi, în lucrarea sa, se plîngea: „Contingentul de bază (66%) este compus din gradele inferioare trimise de la garnizoanele locale, ei primesc cîte 13 ruble şi 50 de copeici pe lună, avînd şi întreţinerea gratuită. Lipsa lor de cunoştinţe, nivelul cultural redus, atitudinea lor binevoitoare faţă de mituitori, lipsa disciplinei militare şi libertatea incomparabil mai mare de acţiune duc, în majoritatea cazurilor, la samavolnicii în comportarea cu deţinuţii sau la un servilism cu totul nepotrivit în faţa lor". Şi guvernatorul actual al insulei este de părere că „practica îndelungată a demonstrat toată şubrezenia supravegherii făcute de gardieni numiţi din garnizoanele locale" (n.a.).

190. Un gardian principal primeşte un salariu de 480 ruble, iar unul secundar de 216 ruble pe an. După un anumit termen, salariul se majorează cu o treime, cu două treimi şi uneori se dublează chiar. Aceste salarii sînt considerate bune şi constituie o tentaţie pentru micii funcţionari, pentru telegrafişti, de exemplu, care se angajează bucuros în posturi de gardieni. Există temeri serioase că pînă şi învăţătorii de pe continent, în caz de vor fi numiţi vreodată în Sahalin, cu salariul obişnuit aici de 20, 25 ruble, nu vor rezista tentaţiei de a se face gardieni.

Negăsindu-se oameni liberi buni pentru funcţia de gardian şi neputînd fi luaţi de la garnizoanele locale fără a le descompleta, guvernatorul insulei a permis în 1888 să se aleagă din rîndul coloniştilor şi ţăranilor, foşti deportaţi, oameni care s-au dovedit demni de încredere pentru a fi numiţi gardieni. Dar această măsură n-a dat rezultate bune (n.a.).

191. Printre altele vezi Lukaşevici, „Cunoştinţele mele din Due"*,* în *Sahalin, Kronstadtsk*i *vestnik,* 1868, nr. 47 şi 49 (n.a.).

192. Pînă în anul 1875, ocnele din nordul Sahalinului au fost conduse de comandantul postului Due, un ofiţer ai cărui superiori aveau reşedinţa la Nikolaevsk. Începînd din anul 1875, Sahalinul a fost împărţit în două: Sahalinul de Nord şi Sahalinul de Sud. Amîndouă părţile intrau în componenţa regiunii Primorie şi erau subordonate guvernatorului general în ce priveşte problemele civile, iar din punct de vedere militar comandantului armatelor din regiunea Primorie. Conducerea locală o deţineau comandanţii de districte. Titlul de comandant al Sahalinului de Nord a fost acordat inspectorului penitenciarelor din insula Sahalin şi regiunea Primorie; el avea reşedinţa la Due. Comandant al Sahalinului de Sud a fost numit comandantul batalionului de linie 4 siberian, cu reşedinţa în postul Korsakovsk. Acestora le era încredinţată atît conducerea problemelor civile, cît şi a celor militare. Administraţia era în totalitate militară (n.a.).

193. Pe baza acestei reforme administrative, conducerea generală a Sahalinului aparţine guvernatorului general al ţinutului Amur, iar conducerea locală, guvernatorului insulei, numit dintre generali. Insula s-a împărţit în trei districte. Închisorile şi satele din fiecare district se găsesc sub conducerea directă a comandantului de district, funcţie care corespunde cu aceea a unui ispravnic de-al nostru. Tot ei sînt şi şefii poliţiei locale. Fiecare închisoare, cu coloniile

apropiate de ea, e condusă de directorul închisorii. Dacă colonia este condusă de un funcţionar special, acesta se numeşte administratorul coloniei. Aceste două funcţii corespund cu funcţia zapciului de la noi. Aparatul administrativ al guvernatorului insulei este compus dintr-un şef de cancelarie, un contabil şi un administrator financiar, vin apoi inspectorul agronom, topograful, arhitectul, un translator din limba aino şi ghiliacă, un şef al depozitelor centrale şi un inspector sanitar. În fiecare din cele patru garnizoane trebuie să fie un ofiţer, comandant de garnizoană, doi ofiţeri superiori şi un medic militar; pe lîngă aceştia, un ofiţer de administraţie al trupelor din Sahalin, ajutorul lui şi un procuror militar. Mai rămîn de menţionat patru preoţi şi acei funcţionari care nu au legătură directă cu închisoarea, ca: dirigintele poştei, ajutorul său, telegrafiştii şi supraveghetorii celor două faruri (n.a.).

194. O singură zi dacă răsfoieşti materialul de arhivă, te iei cu mîinile de cap în faţa cifrelor umflate, a totalurilor greşite şi a „invenţiilor" născocite de diferiţi secretari, gardieni principali şi copişti. N-am izbutit cu nici un chip să găsesc situaţii pe anul 1886. Pe unele din ele scria jos, cu creionul, ca o rezoluţie: „Vădit neadevărat". Deosebit de multe erori sînt strecurate în actele cu privire la situaţia familială a deportaţilor cu copii şi la componenţa deportaţilor după natura crimei. Guvernatorul insulei mi-a povestit că, dorind să afle cîţi deţinuţi au sosit anual cu vasele flotei comerciale începînd din anul 1879, a fost nevoit să se adreseze direcţiei generale a penitenciarelor, deoarece în cancelariile locale nu existau datele trebuincioase. Un comandant de district scrie în raportul său: „Cu toate că am cerut stăruitor situaţiile pe anul 1886, nu mi-a fost trimisă nici una. Mi-e cu atît mai greu, ba chiar imposibil, să restabilesc cu precizie situaţia cerută, cu cît datele lipsesc cu desăvîrşire; în anii precedenţi ele nici nu au fost culese. Nu s-ar putea stabili în momentul de faţă nici numărul total al coloniştilor şi al ţăranilor existent pînă la 1 ianuarie 1887." (n.a.)

195. *Derjimorda* – personaj din comedia *Revizorul* de Gogol (n. red.).

196. *Jago* – personaj din drama *Othello* de Shakespeare (n. red.).

197. În îndeplinirea funcţiilor lor, funcţionarii din Sahalin sînt ameninţaţi adesea de mari primejdii. Comandantul districtului Tîmovsk, domnul Butakov, plecat pe jos de-a lungul rîului Poronai, s-a îmbolnăvit la înapoiere de dizenterie şi, lipsit de ajutor, era cît pe-aci să moară. Comandantul districtului Korsakovsk, domnul Belîi, navigînd cu o balenieră din Korsakovsk la Mauka, a fost surprins pe drum de furtuna care l-a silit să se îndepărteze în larg. Două zile şi două nopţi, baleniera a fost purtată de valuri şi atît domnul Belîi, cît şi cîrmaciul ocnaş şi un soldat ce se găsea întîmplător pe balenieră erau siguri că le-a sosit sfirşitul. Au fost însă aruncaţi pe ţărm, lîngă farul de la Krilion. Cînd, intrînd la paznicul farului, domnul Belîi s-a privit în oglindă, a observat în părul său o şuviţă albă pe care n-o avusese înainte, iar soldatul a adormit şi nu l-au mai putut trezi timp de patruzeci de ore (n.a.).

198. Astăzi sînt la îndemînă şi unele distracţii precum spectacole de amatori, plimbări în pădure, serate; pe vremuri, însă, era greu să înjghebezi şi o partidă de cărţi. Şi cerinţele spirituale sînt astăzi satisfăcute cu mai multă uşurinţă. Se aduc ziare, reviste şi cărţi, zilnic se primesc

telegramele agenţiei nordice; în multe case am văzut piane. Poeţii localnici găsesc cititori şi un auditoriu pentru operele lor. La Alexandrovsk a apărut cîtva timp o revistă scrisă de mînă, *Butoncik,* a cărei editare s-a oprit însă la al şaptelea număr. Funcţionarii superiori trăiesc în case bine încălzite şi spaţioase, au bucătari şi cai, iar cei de grad inferior închiriază locuinţe la colonişti, fie case întregi, fie camere separate cu mobilă şi tot confortul necesar. Un tînăr funcţionar-poet, despre care am pomenit la începutul cărţii, închiriase o cameră în care gazda pusese o mulţime de icoane, un pat mare cu polog şi covor pe perete, reprezentînd un călăreţ care trăgea cu puşca într-un tigru.

Guvernatorul insulei primeşte 7 000 ruble pe an, inspectorul sanitar – 4 000 ruble, inspectorul agronom – 3 500 ruble; arhitectul – 3 100; comandanţii de district cîte 3 500 ruble. O dată la trei ani, funcţionarilor li se dă un concediu de 6 luni cu salariul plătit. După cinci ani de serviciu – funcţionarilor li se majorează salariul cu 25%. După zece ani sînt pensionaţi. Doi ani se consideră drept trei. Indemnizaţiile de deplasare sînt şi ele destul de mari. Ajutorul directorului închisorii, funcţionar fără un grad precizat, primeşte drept cheltuieli de deplasare de la Alexandrovsk la Petersburg 1 945 ruble şi 68 copeici, sumă care ar fi fost suficientă pentru o călătorie cu tot confortul în jurul lumii (ordinul nr. 302 şi 305, din 1889). Indemnizaţia de deplasare se acordă celor demisionaţi, precum şi celor care pleacă în concediu după 5, 10 ani de serviciu; chiar dacă funcţionarul nu pleacă în concediu, el tot primeşte indemnizaţia de deplasare. Preoţilor li se dă o indemnizaţie de deplasare pentru toţi membrii familiei lor. Cînd demisionează un funcţionar, el cere de obicei indemnizaţia de deplasare pînă la Petropavlovsk – adică pentru treisprezece mii de verste, sau pînă în judeţul Holmogorsk – unsprezece mii de verste. Concomitent cu demisia, el trimite şi o telegramă la direcţia generală a penitenciarelor, cu rugămintea de a i se acorda transportul gratuit pînă la Odesa, pentru el şi familia lui, pe un vapor al flotei comerciale. Rămîne doar să mai adaug că atît timp cît cineva ocupă un serviciu în Sahalin, copiii lui beneficiază de gratuitatea învăţămîntului.

Totuşi, funcţionarii din Sahalin nu sînt mulţumiţi de viaţa lor. Se plictisesc şi se iau la ceartă pentru orice fleac. Atît ei cît şi membrii familiilor lor au o predispoziţie accentuată pentru tuberculoză, afecţiuni psihice şi maladii ale sistemului nervos. La Alexandrovsk am văzut un funcţionar tînăr, cel mai paşnic om din lume, care umbla totdeauna, chiar şi ziua, cu un cogeamite revolver în buzunar. Întrebîndu-l de ce poartă mereu această armă greoaie, mi-a răspuns foarte serios:

— Pentru că doi funcţionari de aici vor să mă bată, odată m-au şi atacat.

— Şi ce puteţi face cu revolverul?

— Foarte mult. Îi omor ca pe nişte cîini, fără să-mi pese (n.a.).

199. Domnul Kamorski, inspectorul penitenciarelor, mi-a spus: „Dacă în cele din urmă, din o sută de ocnaşi, cincisprezece ori douăzeci se îndreaptă, asta nu se datoreşte măsurilor de îndreptare pe care le folosim, ci mai degrabă tribunalelor noastre din Rusia, care condamnă şi deportează atîtea elemente bune, oameni de treabă“ (n.a.).

200. Tendinţa naturală şi de neînvins spre binele suprem – libertatea – este considerată aici drept o înclinare criminală, iar evadarea se pedepseşte cu muncă silnică şi bici, ca un delict penal grav; colonistul care, mînat de simţăminte miloase, adăposteşte o noapte pe un evadat este condamnat pentru fapta asta la muncă silnică. Dacă un colonist devine leneş şi beţiv, guvernatorul insulei îl poate trimite să lucreze un an în mină. În Sahalin, şi datornicii sînt consideraţi infractori. Drept pedeapsă pentru neplata datoriilor, un colonist nu va primi dreptul de ţăran. Astfel, hotărîrea comandamentului de a trimite pe un colonist la muncă silnică pe un an, pentru lene şi lipsă de stăruinţă la întemeierea gospodăriei şi pentru sustragerea conştientă de la plata datoriilor către stat, este aprobată de guvernatorul insulei, care pune condiţia ca acel colonist să fie trimis mai întîi pentru muncă la minele societăţii *Sahalin*, pentru a se amortiza datoria către stat din salariul cuvenit lui (ordinul nr. 45, din 1890). Pe scurt, un deportat este adeseori pedepsit cu muncă silnică şi bice pentru delicte care în condiţii normale n-ar atrage decît mustrări, cîteva zile de arest sau, în cel mai rău caz, închisoare. Pe de altă parte, furturile ce se comit atît de des prin închisori şi sate ajung rareori la judecată şi, dacă ne-am lua după datele oficiale, am putea trage concluzia, cu totul greşită, că deportaţii respectă proprietatea altuia mai mult decît oamenii liberi. (n.a.).

201. Ocnaşii aruncă sacii cu făină în apă, de unde îi scot probabil noaptea. Ajutorul comandantului unui vas îmi povestea: „Abia întorci capul, că ei au şi furat o groază de lucruri. Dacă se descarcă butoaie cu peşte sărat, fiecare caută să-şi umple buzunarele, cămaşa şi pantalonii cu peşte… Dar îi fac să plătească îndată! Apuc peştele de coadă şi le dau cîteva peste bot…“ (n.a.)

202. Comandamentul poliţiei mi-a dat însă, o listă pe care figurau doar 30 de prostituate, controlate în fiecare săptămînă de un medic (n.a.).

203. În anul 1889 au fost judecaţi pentru evadare 171 de ocnaşi: procesul unui oarecare Kolosovski, început în iulie 1887, a fost oprit din cauza neprezentării martorilor. Procesul cu privire la o evadare, cu spargerea închisorii, a fost început în septembrie 1883, dar procurorul l-a înaintat spre judecare la tribunalul regiunii Primorie abia în iulie 1889. Procesul lui Lesnikov a fost început în martie 1885 şi terminat în februarie 1889 etc. În procesele din 1889, „procentajul cel mai mare l-au dat evadările, constituind 70%, după aceea asasinatele şi delictele în legătură cu asasinate – 14%. Dacă am da la o parte evadările, jumătate din toate procesele ar fi în legătură cu asasinatele. Omorul este unul din faptele criminale cele mai frecvente în Sahalin – poate din pricină că jumătate din deportaţi au fost condamnaţi pentru omor. Asasinii de aici omoară cu o uşurinţă uimitoare. Cînd am fost la Rîkovo, un ocnaş care lucra la grădinile de zarzavat ale statului i-a împlîntat un cuţit în gît tovarăşului său de muncă, numai ca să scape de corvezi, aşa cum a şi mărturisit, ştiind că cei aflaţi sub anchetă sînt ţinuţi la carceră, fără să facă nimic. La Golîi Mîs, un tîmplar tînăr, Plaxin, şi-a ucis prietenul pentru cîteva monede de argint. În anul 1885, o bandă de ocnaşi evadaţi au atacat un sat de aino, şi poate numai în căutare de senzaţii tari s-au apucat să-i chinuiască pe bărbaţi, şi-au bătut joc de femei, iar pe copii i-au spînzurat. Majoritatea omorurilor te uluiesc prin inutilitatea şi cruzimea

lor. Procesele pentru omor durează aici foarte mult. Ca exemplu, un proces care a fost început în septembrie 1881 s-a terminat abia în aprilie 1888; un altul, început în aprilie 1882, s-a terminat în august 1889. Nu s-a sfîrşit încă procesul intentat pentru asasinarea familiilor aino, fapt povestit mai sus. Reproduc din dosar: „Procesul cu privire la asasinarea ainilor a fost judecat de curtea marţială; unsprezece ocnaşi au fost condamnaţi la moarte şi executaţi. În ce priveşte pe ceilalţi cinci acuzaţi, hotărîrea curţii marţiale încă n-a fost comunicată comandamentului de poliţie. În acest sens, s-a trimis la 13 iunie şi 29 octombrie 1889 un raport guvernatorului insulei“. Deosebit de mult durează procesele cu privire la „schimbarea numelui şi prenumelui“. Astfel, un proces intentat în martie 1880 a rămas nejudecat pînă azi, deoarece nu s-au primit încă datele necesare din gubernia Iakutsk; un alt proces a început în anul 1881, altul în 1882. Opt ocnaşi sînt daţi în judecată pentru „falsificare şi punere în circulaţie de bancnote false“. Se crede că acele bancnote erau făcute chiar pe insulă. Descărcînd un vapor străin, deţinuţii cumpără de la barman tutun şi votcă, plătind de obicei cu bancnote false. Evreul căruia i s-au furat aici 56 000 ruble a fost deportat în Sahalin pentru falsificare de bancnote. El şi-a ispăşit pedeapsa şi se plimbă vajnic prin Alexandrovsk cu palton, pălărie şi lanţ de aur la ceas; în schimb, cu funcţionarii şi gardienii se poartă cît se poate de umil, şi, printre altele, în urma denunţului acestui om josnic a fost arestat şi ferecat în lanţuri un ţăran cu familie numeroasă, evreu şi el, care fusese condamnat cîndva de tribunalul militar – „pentru răzvrătire“ – la muncă silnică pe viaţă, dar în timpul drumului prin Siberia se modificase în foaia deţinutului, în mod fraudulos, pedeapsa dată, scriindu-se că a fost condamnat la 4 ani.

În *Situaţia cu privire la cei aflaţi sub cercetare sau judecaţi în decursul anului 1889* este menţionat procesul cu privire la „furtul din depozitul de muniţiuni al garnizoanei din Korsakovsk“; acuzatul a fost judecat încă din 1884, dar „date cu privire la începutul şi sfîrşitul cercetărilor nu există în arhiva fostului comandant al districtului sudic din Sahalin şi nu se ştie nici cînd s-a terminat instrucţia“. În 1889, acest proces, conform dispoziţiilor guvernatorului insulei, urma să fie înaintat spre judecare la tribunalul regiunii Primorie. În fond, rezultă că acuzatul va fi judecat a doua oară (n.a.).

204. În *Regulamentul cu privire la deportaţi* stă scris că un deportat poate fi pus sub pază fără a se mai ţine seama de prevederile menţionate în legile juridice; deportatul poate fi reţinut oricînd, atît timp cît asupra lui pluteşte o bănuială (art. 484) (n.a.).

205. Mai demult se întîmpla ca dosarele să dispară misterios sau judecarea procesului se oprea brusc, „din motive necunoscute“ (vezi *Vladivostok,* 1885, nr. 43). Odată, a fost furat un dosar cuprinzînd hotărîrea unui proces judecat la curtea marţială. În raportul său, domnul Vlasov aminteşte de Aizic Şapira, un ocnaş condamnat pe viaţă. Acesta trăia la Due şi vindea votcă. În anul 1870, el a fost învinuit de violarea unei fetiţe de cinci ani, dar, cu toată existenţa dovezilor şi a unui martor ocular, cazul a fost muşamalizat. Cercetările le făcea un ofiţer din garnizoana locală, care şi datora bani acestui Şapira şi îşi amanetase şi puşca la el. Cînd dosarul a fost luat de la ofiţer, actele compromiţătoare lipseau. Şapira se bucura de multă consideraţie la Due.

Cînd odată, comandantul postului a întrebat de acest arestat, i s-a răspuns: „Dumnealui s-a dus să bea ceai“ (n.a.).

206. Într-o noapte ploioasă, lui S. din satul Andree-Ivanovskoe i s-a furat un porc. Bănuielile au căzut asupra lui Z., pentru că pantalonii acestuia erau murdari de excremente de porc. I s-a făcut o percheziţie, dar porcul n-a fost găsit. Obştea satului a hotărît atunci să se dea păgubaşului porcul lui A., proprietarul casei în care stătea Z. putînd fi, din această cauză, bănuit de complicitate. Comandantul districtului a aprobat această hotărîre, deşi a găsit-o nedreaptă. „Dacă nu vom ţine seama nici de hotărîrile obştii, mi-a spus el, Sahalinul va rămîne complet lipsit de justiţie“ (n.a.).

207. Asul prins pe spate, capul ras pe jumătate şi lanţurile, care serveau înainte pentru a preveni evadările şi pentru a putea fi deosebiţi mai uşor deportaţii de populaţia liberă, şi-au pierdut vechea lor semnificaţie şi se folosesc astăzi doar ca pedepse de înjosire. Asul este un petic pătrat, lat cît palma, care conform *Regulamentului*, trebuie să fie de altă culoare decît halatul; pînă-n ultimul timp, asul era de culoare galbenă, dar galbenul fiind culoarea cazacilor din ţinutul Amurului şi Baikalului, baronul Korf a dat ordin să se croiască aşii din postav negru. În Sahalin, asul nu mai înseamnă nimic, toţi s-au obişnuit de mult cu el şi nici nu-l bagă în seamă. Acelaşi lucru se poate spune şi despre capetele rase. În Sahalin li se rade capul numai celor prinşi după evadări, celor aflaţi sub cercetare şi celor ferecaţi în lanţuri de roabă. Ba în regiunea Korsakovsk nu se rade capul nici în aceste cazuri. După *Regulamentul cu privire la deportaţi*, greutatea lanţurilor trebuie să fie între cinci funturi şi cinci funturi şi jumătate. Dintre femei am văzut una singură, şi anume pe Mîna de aur, purtînd cătuşe la mîini. Pentru cei aflaţi în perioada de încercare, lanţurile sînt obligatorii, dar *Regulamentul* permite scoaterea lor cînd îngreuiază munca. Şi cum orice muncă este îngreuiată de lanţuri, marea majoritate a ocnaşilor nu le poartă. Chiar şi cei condamnaţi pe viaţă sînt departe de a fi toţi ferecaţi, deşi *Regulamentul* prevede că aceştia trebuie să poarte lanţuri şi la mîini şi la picioare. Oricît ar fi lanţurile de uşoare, ele stingheresc într-o anumită măsură mişcările. Oamenii se obişnuiesc şi cu ele, dar nu toţi. Mi-a fost dat să văd deţinuţi în vîrstă care, în prezenţa străinilor, îşi acopereau lanţurile cu poalele halatului. Am o fotografie cu un grup de ocnaşi din Due şi Voevodskoe; majoritatea celor ferecaţi au avut grijă să stea în aşa fel ca lanţurile să nu apară în fotografie. Probabil că ferecarea în lanţuri, ca pedeapsă ruşinoasă, îşi atinge scopul, dar sentimentul de înjosire ce-l resimte ocnaşul nu cred să aibă ceva comun cu ruşinea pentru fapta care l-a adus aici (n.a.).

208. Tolstîh a fost trimis la ocnă pentru că şi-a omorît soţia, tăindu-i capul (n.a.).

209. Iadrinţev povesteşte că un oarecare director de închisoare, Demidov, pentru a obţine toate amănuntele unei crime, a torturat cu ajutorul călăului pe soţia asasinului, o femeie liberă, venită în Sahalin de bunăvoie după soţul ei şi care, prin urmare, era scutită de pedepse corporale ; după aceea, a torturat şi pe fiica asasinului, în vîrstă de 11 ani. Fetiţa a fost ţinută goală în aer şi călăul o bătea cu varga, ba i s-au aplicat şi cîteva lovituri de bici, iar cînd a cerut

să bea apă, i s-a dat peşte sărat. Ar fi fost biciuită mai mult, dacă însuşi călăul n-ar fi refuzat să continue bătaia. „Cruzimea lui Demidov, adaugă Iadrinţev, nu este decît o consecinţă firească a educaţiei pe care şi-a format-o, comandînd timp îndelungat masele de deportaţi“ (*Despre situaţia deportaţilor* în *Siberia, Vestnik Evropî*, 1857, nr. 11 şi 12). Vlasov relatează în raportul său asupra cazului locotenentului Evfonov, că „pe de o parte, slăbiciunea acestuia a transformat cazarma deţinuţilor într-un tripou şi un focar al crimei, iar, pe de altă parte, cruzimea lui nestăvilită i-a înrăit pe ocnaşi peste măsură. Un ocnaş, de spaima execuţiei ce-l aştepta, l-a omorît pe gardian înainte de pedeapsă“.

Guvernatorul actual al insulei, generalul Kononovici, este împotriva pedepselor corporale. Cînd i se aduc spre aprobare hotărîrile comandamentelor de poliţie şi ale tribunalului din Habarovsk, el pune rezoluţia: „Aprobat, afară de pedeapsa corporală“. Din păcate, fiind prea ocupat, vizitează foarte rar închisorile şi nu ştie cît de des, abia la două, trei sute de paşi de locuinţa lui, sînt biciuiţi ocnaşii; nu ştie că numărul celor pedepsiţi corporal este mult mai mare decît acel menţionat în hîrtiile oficiale. Mă aflam odată în salonul lui, cînd, în prezenţa cîtorva funcţionari şi a unui inginer de mine, mi-a spus, cu toată convingerea:

— La noi în Sahalin, pedeapsa corporală se aplică foarte rar, aproape deloc (n.a.).

210. La Vladivostok, mulţi dintre funcţionari şi marinari suferă de nostalgie. Am avut şi eu de-a face cu doi funcţionari alienaţi – un jurist şi un capelmaistru. Dacă asemenea cazuri se întîlnesc şi printre oamenii liberi care trăiesc într-un mediu mai sănătos, e de la sine înţeles cît de frecvente trebuie să fie pe Sahalin (n.a.).

211. Îmi amintesc că odată, pe cînd navigam cu un cuter spre vapor, de la bordul acestuia s-a desprins un şlep plin cu fugari capturaţi, unii posomorîţi, alţii care rîdeau. Unul nu se mai putea ţine pe picioare – îi degeraseră. Erau aduşi din Nikolaevsk. Privind această mulţime îngrămădită în şlep, mi-am putut închipui cîţi ocnaşi-fugari mai rătăceau încă pe continent şi pe insulă! (n.a.)

212. Odată, evadaţii au furat din Due o busolă pentru a afla nordul şi a ocoli astfel pichetul de soldaţi de la capul Pogobi, dar busola i-a dus direct spre pichet. Mi s-a spus că în ultimul timp pentru a nu merge pe coasta apuseană care este păzită, evadaţii încearcă un alt drum şi anume spre răsărit, spre golful Nîisk, pe ţărmul Mării Ohotsk spre nord, pînă la capul Maria şi Elisabeta, apoi revin spre sud, pentru a traversa strîmtoarea în dreptul capului Pronghe. Se spune că acest drum a fost ales şi de faimosul Bogdanov, evadat cu puţin timp înainte de venirea mea. Dar nu-mi vine să cred că oferă prea multe şanse de reuşită. E drept că de-a lungul rîului Tîm există o potecă bătută de ghiliaci şi se întîlnesc în cale iurte, dar drumul ocolit de la golful Nîisk în sus este lung şi greu. Dacă ne amintim cîte lipsuri a suferit Poliakov, coborînd de la golful Nîisk spre sud, ne putem da seama de primejdiile unei călătorii de la acest golf spre nord. Am mai vorbit de greutăţile prin care trece un evadat. Fugarii, mai ales recidiviştii, se obişnuiesc treptat cu taigaua şi cu tundra, picioarele lor se adaptează solului şi nu-i de mirare că unii izbutesc să şi doarmă mergînd. Mi s-a spus că cel mai bine rezistă

vagabonzii chinezi „hunhuii" ; aceştia sînt trimişi în Sahalin din regiunea Primorie, şi pot înfrunta greutăţile drumului luni de zile, hrănindu-se doar cu rădăcini și ierburi (n.a.).

213. La 29 iunie 1886, de pe vaporul militar Tungus s-a observat la o distanţă de 20 mile de Due un punct negru pe mare. Cînd vaporul s-a apropiat, s-a văzut că era o plută din patru bîrne legate între ele, iar în mijloc, pe o moviliţă de coajă de copac, stăteau doi oameni. Lîngă ei, pe plută, erau o căldare cu apă de băut, o pîine şi jumătate, un topor, aproape un pud de făină, puţin orez, două lumînări de stearină, o bucată de săpun şi două pachete mari de ceai. Cînd au fost ridicaţi pe bord şi cercetaţi, s-a constatat că erau doi deţinuţi din Due care fugiseră la 17 iunie (prin urmare rătăceau de 12 zile). Întrebaţi încotro se îndreaptă, au răspuns : „Uite, încolo, spre Rusia". Peste vreo două ore s-a dezlănţuit o furtună atît de puternică încît nici vaporul n-a putut acosta la ţărmul Sahalinului. Ce s-ar fi întîmplat pe o asemenea vreme cu fugarii dacă n-ar fi fost luaţi pe vapor ? (Vezi *Vladivostok,* 1886, nr. 31.) (n.a.).

214. În iunie 1887, în portul din Due îşi lua încărcătura de cărbuni vaporul Tira. De obicei cărbunii erau transportaţi pe bord cu şlepuri remorcate de un cuter cu motor. Spre seară s-a stricat vremea şi a început furtuna. Tira n-a rezistat în ancoră şi a plecat la De-Castries. Şlepul a fost tras pe mal lîngă Due, iar cuterul a plecat la Alexandrovsk, unde s-a adăpostit în gurile unui rîu. Noaptea, cînd furtuna s-a mai liniştit, comanda cuterului, compusă din ocnaşi, i-a arătat gardianului o telegramă falsă din Due, prin care li se ordona să plece imediat cu cuterul pe mare, pentru a salva nişte şlepuri care ar fi fost smulse de furtună de lîngă mal. Fără să bănuiască nimic, gardianul a lăsat cuterul să iasă în larg. Dar în loc să se îndrepte spre sud, adică spre Due, cuterul a cotit spre nord. Erau îmbarcaţi şapte bărbaţi şi trei femei. Spre dimineaţă, vremea s-a înrăutăţit din nou. Lîngă capul Hoe, cuterul s-a răsturnat. Nouă oameni s-au înecat şi au fost duşi de valuri la mal; s-a salvat numai cîrmaciul, cu ajutorul unei scînduri. Acest singur supravieţuitor, cu numele de Kuzneţov, se află acum la Alexandrovsk, repartizat ca servitor la inginerul de mine. În această calitate mi-a servit şi mie ceai. E un bărbat voinic, brun, chipeş, în vîrstă de vreo 40 de ani; pare a fi om mîndru şi sălbatic; mi-a amintit de Thomas Ayrton din *Copiii căpitanului Grant* (n.a.).

215. „Balenierele americane au primit pe evadaţii din Botany-Bay, şi vor primi desigur şi pe evadaţii din Sahalin", scrie corespondentul din Nercinsk (*Moskovskie vedomosti,* 1875, nr. 67) (n.a.).

216. „Ocnaşii din Ohotsk" (*Russkaia starina,* nr. 22). În aceeaşi ordine de idei, iată un caz interesant. Prin anul 1885, în ziarele din Japonia a apărut ştirea că în apropiere de Sapporo au naufragiat nouă străini. Autorităţile au trimis la Sapporo funcţionari să-i ajute. Străinii au explicat cum au putut că sînt germani de origine, că vasul lor a naufragiat şi ei s-au salvat cu o bărcuţă. Transportaţi din Sapporo la Hakodate s-a încercat să se stea de vorbă cu ei în limba engleză şi rusă, dar ei nu înţelegeau nici una din aceste două limbi şi repetau mereu „jerman", „jerman". Cu chiu cu vai s-a aflat care din ei este căpitanul vasului şi cînd acestui căpitan i s-a dat un atlas cu rugămintea de a arăta locul naufragiului, el a căutat îndelung cu degetul pe

hartă, dar n-a reuşit să găsească Sapporo. În general răspunsurile erau foarte neclare. La Hakodate ancorase atunci Kreiserul nostru. Guvernatorul general s-a adresat comandantului cu rugămintea de a-i trimite un translator din limba germană. Comandantul l-a trimis pe secundul vasului. Bănuind că este vorba despre ocnaşii evadaţi de pe Sahalin, poate aceiaşi care atacaseră mai înainte farul de la Krilion, secundul a recurs la un şiretlic: i-a aşezat pe toţi în flanc şi a comandat în ruseşte: „La stînga-mprejur, marş!“ Unul din cei nouă n-a rezistat şi a îndeplinit imediat comanda; astfel s-a descoperit naţionalitatea acestor şmecheri Odisei. Vezi reportajul din *Vladivostok,* 1885, nr. 33 şi 38 (n.a.).

217. Acest Bloha ajunsese de pomină pentru numeroasele sale evadări, cît şi prin faptul că omorîse mai multe familii de ghiliaci. În ultimul timp era întemniţat în carceră, cu lanţuri la mîini şi la picioare. Cînd guvernatorul general a vizitat împreună cu guvernatorul insulei celulele celor ferecaţi, cel din urmă a ordonat să i se scoată lui Bloha lanţurile de la mîini, punîndu-l să-şi dea cuvîntul de onoare că n-o să mai evadeze. E interesant faptul că acest Bloha are renumele de „om de cuvînt“. Cînd este biciuit, el ţipă: „Sînt vinovat, Înălţimea-voastră! Sînt vinovat! Aşa şi-mi trebuie!“. Tot ce se poate ca el să-şi ţină făgăduiala dată. Ocnaşii ţin mult la reputaţia de oameni de cuvînt (n.a.).

218. În raport cu severitatea pedepsei, *Regulamentul cu privire la deportaţi* deosebeşte evadări şi plecări, evadări în Siberia şi în afara Siberiei, precum şi prima, a doua, a treia, a patra şi celelalte evadări. Dacă evadatul a fost prins după trei zile sau s-a înapoiat singur după cel mult şapte zile, fapta lui este denumită plecare. Pentru colonişti aceste termene sînt mai mari, fiind sporite, în primul caz, pînă la şapte zile, iar în al doilea caz, pînă la paisprezece. Evadarea în afara Siberiei se consideră un delict mai grav şi se pedepseşte mai aspru decît evadarea în cuprinsul Siberiei. Această diferenţiere se bazează, probabil, pe considerentul că pentru a evada în Rusia europeană e nevoie de o concentrare mult mai mare a relelor instincte decît pentru a evada într-o gubernie siberiană. Pedeapsa cea mai mică ce se cuvine unui ocnaş pentru evadare este de patruzeci de bice şi prelungirea muncii silnice cu patru ani. Iar pedeapsa cea mai gravă este de o sută de bice, munca silnică pe viaţă, ferecarea în lanţuri la roabă pe termen de trei ani şi menţinerea în categoria de încercare timp de douăzeci de ani. Vezi articolul 445 şi 446 din *Regulamentul cu privire la deportaţi,* din 1890 (n.a.).

219. În anul 1874, raportul între numărul total al populaţiei şi al bolnavilor din districtul Korsakovsk era de 227,2: 100 (doctorul Sinţovski, „Starea sănătăţii ocnaşilor deportaţi“, *Zdorovie,* 1875, nr. 16) (n.a.).

220. Printre altele am găsit aici următoarele cauze de deces: nedezvoltare pentru viaţă, dezechilibru mintal al inimii, inflamarea corpului, debilitare internă, pneumonie, alăptare excesivă etc., etc (n.a.).

221. Despre epidemia de varicelă care a cuprins întregul Sahalin în anul 1868 şi despre vaccinarea populaţiei băştinaşe din 1858, vezi *Călătoria pe insula Sahalin*, de Vasiliev (*Arhiv sudebnoi mediţinî,* 1870, nr. 2). În cazuri de varicelă, ghiliacii folosesc împotriva mîncărimii grăsime de

focă topită, cu care îşi ung tot corpul. Din pricină că nu se spală niciodată, varicela la ei este însoţită de mîncărimi mari neobservate niciodată la ruşi. Scărpinatul le provoacă răni. În anul 1858 a fost în Sahalin o epidemie de vărsat într-o formă foarte gravă. Un ghiliac bătrîn i-a spus doctorului Vasiliev că din trei bolnavi, doi mureau (n.a.).

222. În lunile iulie, august şi septembrie 1889 nu s-a înregistrat nici un caz. În octombrie, în ultimii zece ani a fost un singur caz mortal de congestie pulmonară. Această lună poate fi considerată aici ca fiind cea mai prielnică sănătăţii (n.a.).

223. Printre altele, în acest raport am găsit următorul amănunt: „Ocnaşii sînt pedepsiţi prea aspru; după bătaia cu vergile, ei sînt aduşi adesea în stare de inconştienţă la spital" (n.a.).

224. Doctorul Vasiliev a întîlnit mulţi ghiliaci suferind de dizenterie (n.a.).

225. Amintesc cititorului că aceste vîrste raportate la totalul populaţiei reprezintă 24,3% şi 24,1% (n.a.).

226. Cele mai frecvente cazuri de sifilis sînt la Alexandrovsk. În raport, acest fapt este explicat prin aglomerarea peste măsură a deţinuţilor nou-veniţi şi a familiilor lor, a armatei, a meseriaşilor, prin sosirea vapoarelor în radă la Alexandrovsk şi Due, prin plecarea mai frecventă la munci sezoniere. În raport sînt arătate şi măsurile ce s-au luat pentru combaterea acestei boli: 1) Examinarea medicală a ocnaşilor la fiecare 1 şi 15 ale lunii; 2) examinarea medicală a loturilor noi sosite pe insulă; 3) controlul săptămînal al femeilor cu moralitate dubioasă; 4) supravegherea bolnavilor de sifilis. Dar, cu toate aceste supravegheri şi controale, un număr considerabil de sifilitici nu este înregistrat.

Doctorul Vasiliev, trimis în 1869 în Sahalin ca să dea ajutor medical populaţiei băştinaşe, n-a întîlnit ghiliaci bolnavi de sifilis. Populaţia aino denumeşte sifilisul *boala japoneză*. Japonezii, care vin în Sahalin pentru pescuit, sînt obligaţi acum să prezinte consulului un certificat medical că nu sînt bolnavi de sifilis (n.a.).

227. Şederea prelungită în închisorile din Rusia şi în calele vapoarelor predispun la scorbut şi s-a întîmplat să se îmbolnăvească deţinuţii în masă, curînd după sosirea lor pe insulă. „Ultimul transport de ocnaşi de pe Kostroma, scrie unul din corespondenţi, a sosit în bună sănătate, dar acum toţi sînt bolnavi de scorbut" (*Vladivostok,* 1885, nr. 20) (n.a.).

228. Un ocnaş care se plînge de migrenă sau sciatică poate fi uşor bănuit că simulează şi riscă să nu fie primit în spital. Am văzut odată cum un grup de ocnaşi îi cerea directorului închisorii să-i trimită la spital, dar acesta îi refuza pe toţi, fără să cerceteze dacă sînt bolnavi sau nu (n.a.).

229. De exemplu, remuşcările, dorul de patrie, pedepsele corporale, singurătatea şi toate neplăcerile ocnei (n.a.).

230. Din raportul doctorului Vasiliev: „La ghiliaci cauza acestei boli o constituie mai ales contemplarea îndelungată a întinderilor înzăpezite. Ştiu din experienţă că avînd mereu în faţă, cîteva zile, întinderi mari de zăpadă, poţi căpăta o inflamaţie blenoreică a mucoasei ochiului". Deportaţii sînt foarte predispuşi la diferite boli de ochi. Cîteodată ei capătă în masă, „orbul găinilor", merg seara pipăindu-şi drumul şi ţinîndu-se unul de altul (n.a.).

231. Cel care a întocmit raportul adaugă drept comentariu la aceste cazuri: „Repartizarea femeilor deportate la colonişti are un caracter de obligativitate forţată pentru femei". Unii ocnaşi, ca să nu fie trimişi la muncă, se schilodesc, tăindu-şi, de exemplu, cu toporul degetele de la mîna dreaptă. Deosebit de inventivi în această privinţă sînt simulanţii; ei îşi aplică pe corp monede încinse, lasă să le degere înadins picioarele sau folosesc un fel de praf caucazian care presărat pe o rană mică sau chiar pe o zgîrietură dă naştere unei ulceraţii murdare şi purulente. Unul şi-a introdus în uretră tutun etc. Cel mai mult simulează chinezii, trimişi aici din regiunea Primorie (n.a.).

232. Spitalul ocupă o suprafaţă de 8 574 stînjeni pătraţi şi este compus din 11 clădiri, grupate în felul următor: 1) Corpul administrativ care cuprinde farmacia, sala de operaţii şi camera de internare a bolnavilor, 4 barăci-saloane, bucătăria cu secţia femeilor pe lîngă ea şi o capelă; propriu-zis, numai acest corp este denumit spital. Urmează: 2) două corpuri pentru sifilitici, femei şi bărbaţi, cu bucătărie proprie şi o cameră pentru supraveghetori şi 3) două corpuri ocupate de secţiile de boli epidemice (n.a.).

233. Coajă (lat.) (n.tr.).

234. Rădăcină (lat.) (n.tr.).

235. Tot el este şeful serviciului medical (n.a.).

236. Lenjeria de corp şi de pat a costat 1 795 ruble şi 26 copeici, hrana bolnavilor, 12 832 de ruble şi 94 copeici; doctoriile, instrumentele chirurgicale şi aparatele medicale, 2 309 ruble şi 60 copeici; cheltuielile administrative s-au ridicat la 2 500 ruble şi 16 copeici, iar salariile personalului medical la suma de 8 300 ruble. Reparaţiile clădirilor spitalului se fac din fondurile închisorii, iar personalul de serviciu necalificat este gratuit. Vă rog să faceţi acum o comparaţie. Spitalul zemstvei din oraşul Serpuhov, gubernia Moscovei, un spital *perfect* utilat, satisfăcînd întru totul cerinţele ştiinţei moderne, unde numărul mediu al bolnavilor internaţi în anul 1893 a fost de 42 pe zi, iar al bolnavilor ambulatorii 36,2 (13 278 pe an) şi, unde se fac aproape zilnic intervenţii chirurgicale serioase, se urmăresc epidemiile, se execută operaţiuni şi se ţine o evidenţă riguroasă, acesta fiind cel mai bun spital din judeţ, întreţinerea lui a costat în 1893 – 12 803 ruble şi 17 copeici. În această sumă se cuprind şi taxele de asigurare, şi reparaţiile în valoare de 1 298 de ruble, precum şi salariile personalului de serviciu, care au însumat 1 260 ruble (vezi *Organizarea reţelei medico-sanitare a zemstvei din judeţul Serpuhov, pe anii 1892-1893*). Serviciul medical costă în Sahalin foarte scump, deşi spitalele sînt dezinfectate „afumîndu-se cu clor", ventilaţia lipseşte, iar în privinţa hranei, am văzut supa care se dă la Alexandrovsk bolnavilor: o fiertură foarte sărată, pregătită din carne conservată în saramură. Pînă în ultimul timp, invocîndu-se „insuficienţa vaselor şi proasta funcţionare a bucătăriilor", hrana bolnavilor se lua din cazanul comun al închisorii. (Ordinul guvernatorului insulei nr. 66, 1890.) (n.a.)